

КОРЕН И КРИЛА

Монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу

КОРЕН И КРИЛА

Монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Издавач

Филозофски факултет у Нишу

Ћирила и Методија 2

За издавача

Наталија Јовановић, декан

Лектура

Маја Стојковић

Дизајн монографије и прелом

Дарко Јовановић

Формат

22,7 x 24 cm

Штампа

SCERO PRINT, Ниш

Тираж

500 примерака

ISBN 978-86-7379-571-3

DOI: <https://doi.org/10.46630/mof.2021>

КОРЕН И КРИЛА

Монографија поводом 50 година
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Приредио
Драган Тодоровић

Ниш 2021.

Ово ме претходни, што је лако увидети, да у унутрашњој организацији виших научних установа (универзитета) све почива на томе да се одржи начело науке као нечега што још увек није кооптивно пронађено и што се никада не може узети као нешто пронађено, те се као такво непрестано мора тражити.

Вилхелм фон Хумболт
(Wilhelm von Humboldt)

РЕЧ УНАПРЕД

Филозофски факултет је културни и духовни темељ сваког универзитета. Како Филозофски факултет Универзитета у Нишу одбројава пола века постојања, то говори о зрелости и Факултета и Универзитета, о квалитету темеља и развојном капацитету универзитета. Пола века је кратак период, ако га упоредимо са традицијом светских универзитета, а довољно дуг у времену убрзаног кретања на пољу друштвених промена и промена у области хуманистике и културе. У претходном периоду Факултет је градио свој идентитет кроз студијске програме, бројне генерације наставника и студената, које су остављале своје академске и интелектуалне трагове. Модернизација друштва и усклађивање стандарда са европским и светским токовима нису могући без развоја Филозофског факултета и универзитета. Филозофски факултет у Нишу је сазревао са сваком новом генерацијом студената, богатио културну сцену Ниша и региона.

Филозофски факултет у Нишу је кормиларио, успешно, између изазова времена либерализма, реконструкције социјализма, покушаја самоуправљања, динамичне индустријализације града и земље. Упркос турбуленцијама које су нашу земљу задесиле деведесетих година, успео је да се одупре изазовима узбурканих друштвених догађања распадајуће југословенске државе, регионалним ратовима, кризама и економским и политичким. Да буде лидер, однегује генерације интелектуалаца, професора и стручњака у различитим областима друштвене хуманистике. За све то време, Факултет је градио своју историју и историју града на Нишави. Успео је да остане и опстане захваљујући унутрашњој интелектуалној снази, која је расла са сваком новом генерацијом студената и наставника. Факултет је увећавао своју снагу, подаривши академској заједници неколико нових факултета: Природно-математички, Факултет спорта и физичког васпитања и Факултет уметности, као и велики број нових студијских програма на сва три нивоа студија. Низале су се године и јубилеји у којима је Факултет мењао своју организациону и кадровску структуру, али никада своју универзалну и партикуларну мисију. Факултет је померао границе, рушио баријере и стереотипе, освајао просторе слободног и креативног, не занемарујући етичку димензију одговорности, одговорности према тренутку, али и према времену и генерацијама прошлим и будућим.

Без намере да се превише враћамо у историју Факултета, а са дужним поштовањем према њој, могамо се подсетити неких важних тренутака, који су

профилисали како сам Факултет, тако и све нас, који смо свој лични и професионални идентитет везали за ову институцију. Напори свих нас, наше професионално залагање, наше каријере и успеси јесу успеси нашег Факултета и директно су уграђени у његово позиционирање као најпопуларнијег и најтраженијег међу будућим студентима, у свакој новој генерацији, и то не само на Универзитету у Нишу, већ и у земљи и региону.

Друштвено ангажован, социјално одговоран и јасно профилисан, факултет је незамењив на академској мапи, инспирација и водилља кроз „време чуда“. Наука, настава, иновативна, онлајн настава, научноистраживачки пројекти, међуинституционална и међународна сарадња, само су неке од активности Факултета, који је пратио стандарде европске и светске, подизао критеријуме и у лику нове, младе генерације наставника и сарадника добио нову енергију.

Пола века означава пуну зрелост, и то потврђујемо и ми данас, свим оним што је иза нас, али је и време за неке нове почетке, које смо, сви заједно, спремни да покренемо, испланирамо и реализујемо, са много жеље и воље да наш Факултет остане најпожељнији и најпрестижнији на понос свих нас, који имамо, или смо имали привилегију и част да будемо део њега, и на задовољство свих оних који ће доћи после нас.

Наталија Јовановић, декан

Захваљујући публикацијама насталим поводом одговарајућих јубилеја – слављење 25, 35 и 40 година постојања и рада (Зајечарановић 1996, Јовановић 2006, Димитријевић 2011) – већ је забележено много тога о социополитичким приликама у којима је основан Филозофски факултет Универзитета у Нишу, његовом сложенем организацијском устројству, важним развојним етапама, месту у структури нишког високошколског образовања, значају за академско утемељење друштвено-хуманистичких дисциплина на југоистоку Србије... Нашли смо се пред избором: понављање знаног¹ или осмишљавање новог начина за прикупљање чињеница о институцији која нам осигурава духовну егзистенцију и деценијама омогућава да сопственим знањем и вештинама скромно допринесимо образовно-васпитном уздизању низа нараштаја.

¹ Са експанзијом информационо-комуникационе технологије, и у складу са захтевима најновијег акредитационог циклуса, на факултетском веб порталу свакодневно се иновирају вести о активностима наставника и сарадника и допуњују садржаји засебних страница појединих департмана. *Елаборат о оснивању Филозофског факултета у Нишу* оцртава све битне стране његовог утемељења. Скоро сви сабеседници се на то осврћу, као и на прве деценије његовог рада и развика.

² Управо су здравствене неприлике спречиле, рецимо, Милисаву Раичевића, дугогодишњег секретара Факултета, или Ђорђа Видановића, првог асистента међу англистима, да пристану на интервјуисање. Проф. др Момчило Стојковић, бивши декан, из само њему знаних мотива одбио је разговор.

Изабрали смо, надамо се, плодотворнији приступ: сабрати сведочанства појединаца који су разнолико, но свагда знатно, допринели утемељењу, развоју и угледу Филозофског факултета: 1. заузимали су челни факултетски положај (Љубиша Митровић, Драган Жунић, Горан Максимовић), 2. предавали су првим генерацијама студената као хонорарни наставници или професори у сталном радном односу (Ђуро Шушњић, Сретен Петровић, Сергеј Флере, Недељко Богдановић, Владимир Нешић, Драгана Машовић), односно виђенији су представници првоуписаних академаца из седамдесетих година двадесетог века (Драгољуб Б. Ђорђевић) или су 3. службовали у факултетској администрацији (Љубица Петровић, Милена Ђорђевић, Душанка Војиновић, Биљана Јовановић). Изузев још предавачки активног професора Г. Максимовића, коме прогнозирамо високе домете у проучавању српске књижевности, сви су они крепког здравља и троше заслужене пензионерске дане у окриљу својих породица.²

У ту сврху сачинили смо различите упитнике. Саговорницима из редова професора са четири најстарија департмана (за социологију, англистику, психологију и србистику) поставили смо низицу заједничких питања пруживши им прилику да се осврну на кључне моменте из богате факултетске прошлости, али нас и визионарски посаветују како да се носимо са будућим изазовима; појединачно, омогућено им је да посведоче о битним дешавањима или достигнућима који су обележили њихове професионалне каријере. Од ненаставног особља смо пожелели да добијемо виђења значаја административних служби у функционисању високообразовних институција, као и особна искуства из свакодневне сарадње са бројним покољењима наставника и студената.

На почетку смо, очито амбициозно, смерали живи контакт са сваким сабеседником. Трајућа морија у Србији,³ међутим, приморала нас је да им предочимо и могућност достављања писаних одговора. Радовали смо се сваком пристанку на разговор, најчешће уз молбу да се сачека смиривање ситуације или да протекне неопходно време од пелцовања.⁴ И потврдило се да нисмо омашили нити у предузетом приступу, нити у избору учесника у дијалогу. Њихово самокритичко преиспитивање у зрцалу прошлости и у тренуцима факултетског празновања, убеђени смо, само може придонети наредним стратешким иницијативама.

Аналитички приступ допуњен је прецизним увидом у похрањену архивску грађу,⁵ као и молбом старијем наставном кадру да завири у личне фондове и обогати монографију заборављеним и ретким фотографијама.

Дубоко захваљујемо свим саговорницима!

Са осећајем особите одговорности, не и мањег задовољства, стављамо на увид академској јавности сећања и коментаре на прошло време и добронамерне смернице за будућност Филозофског факултета у Нишу.

Јер, подсећа нас амерички књижевни критичар Џорџ Штајнер (Francis George Steiner) (Бисенић 2020, X): „Свака претпоставка о сутрашњици долази захваљујући гледању у ретровизор. Сва наша предсказања су чинови присећања“.

Драган Тодоровић

³ Број заражених почетком овогодишњег пролећа у Србији доживљавао је врх амплитуде, а вакцинација је била у повоју.

⁴ Остаће нам у трајном памћењу детаљи са путовања и дружења „у доба короне“ са професором Ђуром Шушњићем и Ољом Шушњић у њиховом београдском стану, професором Сретенком Петровићем и Лелом Петровић у прелепој викендици у Сврљигу и професором Сергејем Флереом и Бранком Флере у рибљој коноби на Дунаву у Новом Саду. Овде је место да се захвалим професору Драгољубу Б. Ђорђевићу који је омогућио и присуствовао сусретима у престоници, Сврљигу и Н. Саду, као што је саветима – од првотне идеје и разраде, наслова књиге и поглавља, преко формулације питања и ишчитавања „Речи унапред“ и „Погледа у будућност“ – добрано допринео квалитету монографије.

⁵ Захваљујемо негдашњим студентима историје, Николи Арсићу и Душану Андрејевићу, сада упошљеницима нишког Историјског архива, на помоћи, консултацијама и сортирању расположивих докумената и иних сведочанстава из раздобља конституисања Филозофског факултета у Нишу.

Сећања

*Али једну нацију не чини њена моћ, већ њена култура.
Мако једноставно.*

Карлос Фуентес
(Carlos Fuentes)

Декани говоре

ДЕКАНИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА ЉУБИШОМ МИТРОВИЋЕМ

РАСКРШЋА, ДОМЕТИ И РАЗВОЈНИ ИЗАЗОВИ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте били декан од 1983. до 1987. г. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

У историјском ходу човечанства, људи су старији од институција. Зато институције дуже трају од појединаца; формирају се спорије, али опстају вековима. Задатак им је да артикулишу многоструке заједничке нужности; кад пресахну конкретне колективне потребе и саме нестају и гасе се. Слична је судбина и образовних установа, односно факултета као високошколских институција универзитетске заједнице.

Са педесет година појединац ступа у зрело животно доба, а пред институцијама које заокружују пет деценија постојања тек је преиспитивање стваралачких потенцијала и праваца даљег кретања. Не

заборавимо, ипак, да и полувековно наслеђе представља основу за касније сериозне студије о њиховој улози и мисији у народном животу.

Као образовно-научна и културна институција Филозофски факултет није био самоникла појава, већ се мора контекстуално и структурално разумети и објаснити развојним и реформским потребама града Ниша, региона и ондашњег српског и југословенског друштва у целини. Србија је почетком 70-их година двадесетог века, на фону свеопште либерализације друштвених односа, покретала озбиљне привредне реформе. Ниш се поступно изграђивао у развојно-инфраструктурни и образовно-културни центар југа Србије. Нишки универзитет био је у успону: поред техничких наука, Медицинског, Правног и Економског факултета, сазреле су потребе да се универзитетско образовање употпуни и оплемени студијама друштвено-хуманистичких и филолошких наука. То је оно што је изашло из бића друштва, структурно-развојних потреба професионалне поделе рада у друштву.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Има интерпретатора који сматрају да је нишка Група за социологију образовања и културе (какав је назив носила Група за социологију прве године постојања) требало да послужи као својеврсни пандан Одељењу за социологију у Београду, где је атмосфера била увелико „прегрејана“ тадашњим студентским побунама. Интелигенција из друштвено-хуманистичких дисциплина иначе је предводила протесте на свим факултетима у светским оквирима. Сећам се да је у то време у Нишу председник Савеза студената био Слободан Стаменковић из Беле Паланке, студирао је економију, са њим и Милорад Божић.

У контексту синергије фактора, сигурно да су томе допринеле нарасле културне потребе генерације „шездесетосмаша“, као израз тадашњег духа времена политичке либерализације, али и потреба даље демократизације самоуправног друштва и модернизације и рационализације система одлучивања у условима успона производних снага научно-технолошке револуције. За даље управљање новоствореним привредним гигантима, нараслим градским агломератом и друштвом у целости било је неопходно оспособити нову генерацију произвођача и самоуправљача, високообразованих актера нових производних снага и демократских друштвених промена.

Речју, под утицајем структурних потреба даљег економског, политичког и културног развоја Ниша, нишког региона и југоистока Србије артикулише се пројекат формирања Филозофског факултета, са поливалентном структуром „универзитета у малом“: природних, филозофских, филолошких наука и факултета за физичку културу. Такав, „омнибус факултет“ требало је да испуњава три функције: образовну, научну и културну. Помагао би изграђивању новог профила „производних“ кадрова *homo academicus*-а неопходних привреди и друштву за нову развојну етапу наговештавану пројектима о реформи, либерализацији и даљој демократизацији политичког система и кадровске политике. А саобразно тадашњем научно-технолошком прогресу, новозапочетој утакмици на економском плану и свеопштем отварању према свету.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу? Молимо, будите подробнији!

Овај „дух промена“ подстакле су генерације које су захтевале искорак из система геронтолошког монопола у кадровској политици, њену демократизацију и подмлађи-

вање постојећих привредних и управљачких гарнитура новим, образованим снагама. Не само и искључиво са техничким, специјалистичким знањима (из медицине, економије, електронике, машинства...), већ и уз познавање страних језика, разумевање законитости културног и друштвеног развитака, психологије личности и односа организације рада и управљања. Осећало се да кадрови из старих бораčkih структура више не могу да носе модеран развој!

У артикулисању тих нараслих друштвених потреба неизмерно је помогла нова гарнитура кадрова на универзитету, али и привредника, политичара и културних посленика Ниша и региона. Почев од ректора легендарног проф. међународног права *Бране Јанковића*, потом проф. *Бранислава Грбеше*, преко *Младена Симића*, председника Матичне комисије за формирање Филозофског факултета у Нишу, *Веселина Илића*, секретара УК СКС и ОИ СКС Ниш, али и професора са Правно-економског факултета и Високе педагошке школе у Нишу: *Данила Ж. Марковића*, *Петра Козића*, *Миљивоја Андрејевића*, *Драгослава Живковића*...). Међу девет чланова формиране Матичне комисије свега тројица су били са нишког Универзитета (Младен Симић, председник, Ђорђе Борозан, Данило Ж. Марковић), а шест са београдског (Никола Рот, Милош Илић, Драгољуб Маринковић, Вида Марковић, Милорад Бертолино).

Почетком 70-их година истеклог века, као развојни и индустријски центар, Ниш је имао Мику Апостоловића за градоначелника, Владимира Јасића за директора Електронске индустрије, Немању Станковића за посланика Републичког већа Скупштине Србије и председника Одбора за просвету и науку скупштине Србије (да напоменем: у Одбору сам био и ја као један од најмлађих посленика). Затим, са југа Србије на значајним функцијама у Републици били су Ненад Михајловић, Велимир Матић, Радован Пантовић, Вукоје Булатовић, Божидар Манић...) У регионалним оквирима *Љубиша Богдановић* био је секретар МОК СКС и члан ЦК СКС, а *Миодраг Вујичић* председник МОК ССРН (моја маленкост била је секретар и потпредседник овог тела).

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете свеукупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Са полувековном дистанцом могли бисмо са поносом да констатујемо да је оснивање Филозофског факултета био пун погодак и прави потез универзитетских и државних власти у граду и земљи. Придружујући се постојећим високошколским образовним институцијама, Филозофски факултет је допринео не само афирмацији педагошке и културно-хуманистичке функције Универзитета у Нишу, већ и развоју научне и критичке свести у истраживању иних друштвених проблема и дефинисању плодотворних пројеката развојне и јавне политике града, југоисточна земље и тадашње заједничке државе. О томе сведоче библиографије стручњака образованих у овој институцији, њихов престижан углед и каријере остварене у земљи и иностранству. И данас Филозофски факултет располаже потенцијалом за најновије стваралачке доприносе у науци, образовању и култури заједничке нам државе.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и у ближњем окружењу?

Упоређујући Филозофски факултет у Нишу са истородним институцијама у земљи и окружењу, без претенциозности и претеривања констатујемо да су предности на нашој страни.

Престоничка социологија увек је била окренутија макросоциологији, макроемпиријским истраживањима, док смо ми у Нишу били антејски везани за реалне друштвене проблеме. Рецимо, на самим почецима у фокусу наше истраживачке пажње нашли су се *положај индустријских радница у регионалној привреди* и *положај научно-техничке интелигенције* (на овој теми касније је

магистрирала Смиља Марчетић). До мог избора за доцента, Илија Станојчић покривао је *општу социологију*, а Данило Ж. Марковић *социологију рада*.

Београдски Филозофски факултет баштини безмало стогодишњу традицију, али је наш факултет красио динамичнији развој у посматраном периоду. То се може утврдити према броју нових студијских група, образовних профила, али и модернизацији наставних планова и програма (силабуса), па и кадровској репродукцији. Тај би успон био и приметнији да од самог старта нисмо имали поливалентну организациону и програмску структуру (три факултета у једном факултету) која је малтене тридесет година успоравала јединствену унутрашњу динамику. Уз све слабости које се са њом доводе у везу, не могу да не признам да је описана мултикомплексна структура у једну руку и подстицала мултидисциплинарну професионалну сарадњу.

Посматрајући у целости развојни пут Филозофског факултета запазићемо да смо успон бележили у оним фазама када смо деловали као јединствена институција, а да смо празан ход и осеку имали у фазама „оуризације“ факултета (1978–1984) када су набујали партикуларизми (организационо и акционо) блокирали даљи развој. Ево, просудите и сами: након укидања ОУР-а (1984), прво је уследило отварање Групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности (1987), обнављање Групе за психологију (1997) и деоба на три засебна факултета (Филозофски, Природно-математички и Факултет физичке културе, 1999); широм су отворена врата за оснивање нових студијских група на самом Филозофском факултету (најпре историје, филозофије и славистике са балканистиком, а затим и педагогије, новинарства са комуникологијом, социјалне политике и социјалног рада, француског и немачког језика).

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало

надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Развој универзитета и факултета, као центара образовања, науке и културе, тече кроз укрштај двају процеса: 1. диференцијације (специјализације и индивидуације) и 2. универзализације (грађења синтеза, нових интегрисања, мултидисциплинарних и трансдисциплинарних студија).

Интенције Болоњске реформе биле су да се покрене процес глобализације и функционализације образовања на европском простору. Нажалост, у нас се овај процес остварио као *стратегија рефеудализације и атомизације* научних дисциплина на курсеве, уместо грађења система интегрисаних студија и интензивирања мултидимензионе и трансдисциплинарне међуниверзитетске научне сарадње. Стога је неопходно критичко преиспитивање досадашњих системских концептуалних стратегија у области образовања и науке.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Треба реafirмисати и модернизовати студијске програме у правцу стварања *интегрисаних структурних програма и нових образовних профила*; уместо рефеудализације и нових тврђава, потребно је градити нове мостове у систему образовања и науке.

Потребно је припремити терен да до краја ове деценије Филозофски факултет, као већ афирмисани инкубатор, породу нов *Филолошко-културолошки фа-*

култет. У овом контексту, нов Филозофски факултет треба доградити департманима за: политикологију, етнокултурологију, студије глобализације, културу мира, балканистику, дигиталну хуманистику), док би на новоформираном Филолошко-културолошком факултету своје место нашли департмани за: историју уметности, културологију, историју и културу Срба, кинески, турски, арапски језик...).

Све је то неизводљиво без даљег профилисања кадровског потенцијала за будуће студијске програме континуираним проширивањем капацитета и усмерења мастер и докторских студија, као и остваривањем неопходних инфраструктурних претпоставки, односно проширивањем постојећих и изградњом нових просторних капацитета.

Шта бисте издвојили као свој најважнији допринос у време док сте били на челу Филозофског факултета?

Формирање и развој Филозофског факултета у Нишу није текао глатко. Напротив, наилазило се на отпоре како у појединим градским структурама, тако и у републичким органима. Био је то својеврсан судар конзервативне и либералне струје у граду и у Србији, духа политичке паланке и модернизације, снага *status quo*-а и друштвене промене (геријатријске конзервације, стабилности и реформистичких промена).

Било је интерних отпора појединаца, као и декана са појединих факултета, водиле су се дипломатске борбе и каснијих година, рецимо приликом оснивања нових група за српски језик и књижевност и психологију. Ослањали смо се на разне линије формалне и неформалне моћи, на подршку нашег ректората, старијих факултета са Београдског универзитета и Министарства науке, образовања и културе Србије, али и делова по-

литичких структура у граду и Републици, које су имале слух за зов времена, тј. развојне потребе Ниша, југоисточне Србије и Републике.

У најважније доприносе развоју Филозофског факултета, у време док сам био на његовом челу (1983–1987), али и касније, са позиције проректора Нишког универзитета (1987–1989), урачунавам следеће:

Прво, израда елабората о дугорочном развоју факултета (дефинисање праваца и програма његовог развоја и организационих припрема колектива за њихово остваривање);

Друго, изграђивање унутрашњег јединства и политичке стабилизације колектива око јединственог концепта развоја (наспрот групашењима око личности, што је у једном периоду цепало и блокирало колектив, ситуација делом наслеђена из времена Високе педагошке школе и својеврстан рецидив устаљених образаца понашања из времена монопартијског политичког уређења);

Треће, ангажовање веза и контаката у нишком, јужноморавском и топличком региону, али и у телима и органима републичког Министарства за образовање, за очување студијских група за физичку културу и психологију од покушаја њиховог гашења. Спасили смо ДИФ-овце, али не и психологе, који су се у свом раду превише били ослонили на спољне сараднике са Београдског универзитета (од домаћих наставника био је само проф. Владимир Нешић). Међутим, начинили смо договор да подржимо даље професионално усавршавање тадашњих асистената и припремимо кадрове за каснију обнову рада групе (што се и десило 1997. године). Крајем тих деведесетих година прошлог века био сам председник Управног одбора Филозофског факултета у Нишу и са тадашњим деканом, проф. др Веселином Илићем, непосредно учествовао најпре у *формирању* три нова факултета (Филозофски, Природно-математички и Факултет физичке културе) од постојећих студијских група, а затим у *покретању* нових студијских програма (историја, педагогија, филозофија, славистика

са балканистиком) и неколико уметничких смерова од којих је убрзо формиран Факултет уметности у Нишу;

Четврто, формирање експертских група за израду елабората за оснивање нових студијских група за: српскохрватски језик и југословенске књижевности (1987) и историју (1998) и обезбеђивање кадрова за њихов рад; прву годину након оснивања студијске групе за историју обављао сам и улогу в. д. управника, све док преузимањем са Приштинског универзитета нису обезбеђени први професори за реализацију наставе на основним студијама;

Шесто, развој научног подмлатка на свим, посебно новоформираним студијским групама на Филозофском факултету;

Седмо, формирање Института за социолошка истраживања (касније Центра): био сам његов први управник, али и дугогодишњи руководилац неколико пројеката који је финансирало државно Министарство просвете између 1986. и 2019. године;

Осмо, отварање нових смерова на магистарским, мастер и, касније, докторским студијама (социологија развоја): наставу су изводили професори са готово свих српских универзитета и института друштвених наука;

Девето, развој међуфакултетске, међууниверзитетске и међународне сарадње Филозофског факултета у Нишу, и то у виду: сарадње са универзитетима у Београду, Новом Саду, Загребу, Љубљани и Скопљу; организовања првих интернационалних научних конференција (са универзитетима у тадашњој Демократској Републици Немачкој), студијских боравака и сарадњом са Високим школом социјалних наука и Домом наука о човеку (Париз, Француска), укључивања у Конзорцијум научних института који истражују друштвену структуру Југославије (пројекат нашег факултета носио је назив *Регионална хетерогеност промена друштвене структуре у Србији*), као и сарадња са Институтом за истраживање партиципације и проблеме земаља у развоју (Љубљана, Словенија).

Да ли Вам је остао жал за неким неоствареним циљем из периода декановања?

У ондашњим условима, учинили смо што је било могуће да се обезбеди институционална, програмска и кадровска стабилизација стања. Дефинисана је развојна перспектива факултета и његова инкубаторска улога, односно намера да се у наредних петнаест година из њега изроде три самостална факултета. (Било је то јасно дефинисано у Елаборату о дугорочном развоју факултета и промовисано у мом јавном реферату на свечаности поводом обележавања петнаестогодишњице постојања и рада факултета која је одржана 1986. године у Народном позоришту у Нишу. Било би интересантно потражити тонске записе у Радио Нишу, који је забележио тадашњи догађај, као и прелистати архиву „Народних новина“.) Нема жала за прошлим временима. Још је Пекић поручивао: „Треба гледати право напред, јер част неће зависити од тога одакле долазимо, већ куда идемо!“. А Рузвелт додаје: „Част припада онима који се боре! И стваралаштвом освајају нове хоризонте!“.

Факултети и универзитети нису „слободнолебедеће институције“, већ се развијају у одређеном социјално-политичком контексту. Вршење јавних функција захтева и разумевање за услове у којима се делује, одговорност за учињене изборе, за способност програмског дефинисања развоја институција, али и стратегијског менаџмента управљања бродом кроз бројне „Сциле и Харибде“, смисао за тимски рад и адекватно распоређивање кадрова у служби развоја колектива и друштва.

Одласком са функције декана, наставио сам са јавним радом. Издвајам функције проректора нишког Универзитета (1987–1989) и председника скупштине Међуопштинске регионалне заједнице Ниш. Три пута био сам посланик и члан Одбора за образовање, члан Републичког комитета за образовање, члан Одбора за друштвено-хуманистичке науке, Републичког СИЗ-а за науку. Обављањем ових јавних функција био сам у прилици, што сам несеквично и чинио, да на различите начине по-

мажем Филозофском факултету, Нишком универзитету, као и самом граду и нишком региону.

Можда бих могао да говорим о свом недовршеном мандату на Универзитету и у политици, а можда и не. Сем две године (једна после средње школе и једна непосредно пред избор за асистента) професионалног ангажовања у политици, све остало између 1969. и 1999. године представљало је мој волонтерски допринос општем добру заједнице.

Доста сте времена проводили, и проводите, на Филозофском факултету. Дружељубива сте особа. Којих се колега са Катедре и целог Факултета радо сећате? Многи су нас напустили: Глигорије Зајечарановић, Веселин Илић, Јован Ћирић, Миомир Ивковић, Данило Ж. Марковић...

Из пионирског доба формирања и почетка рада Филозофског факултета сећам се прве седнице колектива наставника и асистената, која је одржана почетком новембра 1971. године у сали за седнице (садашње просторије библиотеке). То је била прилика за наше упознавање и конституисање првог Већа факултета. То је била свечаност, али и сусрет са галеријом ликова са различитих новооснованих студијских група из различитих крајева Србије и тадашње СФРЈ. Једни су били примљени у стални, али много већи број у допунски радни однос на нашем факултету: Брана Вељковић, Жељко Кућер, Петар Мадих, Љиљана Михаиловић, Александар Керковић, Миладин Илић, Ђорђе Лекић, Стеван Лајшић (са студијске групе за социологију били су Глигорије Зајечарановић, Милан Дамњановић, Миодраг Цекић, Илија Станојчић, Ђуро Шушњић, Данило Ж. Марковић, Петар Козић, Александар Тодоровић, Владимир Милановић, а од асистената Веселин Илић, Првослав Ралић и ја).

Први декан Филозофског факултета био је проф. др Глигорије Зајечарановић, филозоф, марксиста, а за продекане су изабрани проф. др Љиљана Михаиловић (са англистике) и проф. др Петар Мадих (са математике).

Студијска група за социологију (која се само прве школске године звала Група за социологију културе и образовања, да би од 2007. била преименована у Департаман за социологију) почела је са радом са три ванредна професора (др Миодраг Цекић, др Ђуро Шушњић и др Глигорије Зајечарановић) и три асистента (Веселин Илић, Првослав Ралић и Љубиша Митровић).

Први управници студијске групе су били: др Миодраг Цекић, др Милан Дамњановић, др Јован Ћирић и др Глигорије Зајечарановић (за период између 1971. и 1979). Ја сам био секретар одељења у време управниковања др Миодрага Цекића и др Милана Дамњановића.

Радо се сећам плејаде професора и сарадника, њиховог ентузијазма у раду и њиховог стваралаштва: Зајечарановића, Цекића, Станојчића, Дамњановића, Данила Ж. Марковића, Петра Козића, Миомира Ивковића, Ђуре Шушњића, али и асистената (а касније професора) Весе Илића, Првослава Ралића, Миће Миленковића... Сви побројани давно су напустили овај свет, али су оставили неизбрисив траг у историји нашег факултета. Некима од њих, Илији Станојчићу и Данилу Марковићу, био сам дугогодишњи асистент.

Ви сте, као првоизабрани асистент, онда наставник, продекан, декан, проректор и први професор емеритус, пратилац и сведок мена Филозофског факултета. Могуће је да се у једном тренутку језичка одељења издвоје и формирају Филолошки факултет. Како на то гледате? Којим би онда групама требало попунити Филозофски факултет и учинити га комплетним?

Филозофски факултет био је и данас је још увек „универзитет у малом“, инкубатор потенцијалних нових студијских програма факултета. Коначно, таква је била мисија свих филозофских факултета у историји развоја универзитета. Данас на Филозофском факултету у Нишу постоји и остварује делатност 33 студијска програма на 12 департамана на три нивоа студија (основне, мастер и докторске).

Према мојим запажањима, извесно је да ће у наредних десетак година из садашњег Филозофског факултета потећи нов *Факултет за филолошко-културолошке науке*. Са друге стране, постојећу понуду требало би проширити следећим новим истраживачким пољима: етнологија са антропологијом, археологија, балканистика, хуманистика, културологија, политикологија, конфликтологија и култура мира, глобалистика илити мондологија, студије идентитетских култура и студије дијаспоре.

Нека од побројаних студијских поља не би нужно морала да стартују као основне студије, што је и најчезовнији задатак, али би сигурно за њих требало пронаћи простора на мастер и докторским студијама, како на самом Филозофском факултету, тако и на интегрисаним студијама на Универзитету у Нишу.

Знамо Вас као агилног руководиоца научноистраживачких пројеката и оснивача центара (за социолошка истраживања, за балканске студије). Да ли сматрате да је надошло време да се у Нишу коначно установи државни Институт друштвених наука са неколиким одељењима, ради примера, за социолошка, политиколошка, економска, правна, демографска, јавномњењска истраживања? Имамо ли критичну кадровску базу?

Сазрело је време да се у оквиру Филозофског факултета (ако већ сам Нишки универзитет не намерава да то учини) формира *Институт за друштвено-хуманистичке науке*, као научноистраживачки и развојни центар са бројним одељењима за: демографска истраживања, социолошка истраживања, истраживање одрживог регионалног развоја, културолошка истраживања, истраживање образовања и васпитања; политиколошка истраживања; истраживање јавног мњења; примењени маркетинг; филозофију и друштвену теорију; примењена и развојна истраживања и слично.

Мислим да Факултет има кадровски потенцијал за остваривање овог циља. Формирање и континуирано

улагање у овакав један Институт помогло би афирмацији комплексних мултидисциплинарних истраживања, бржем повезивању образовања и науке и послужило би као кадровски резервоар за формирање научног подмлатка на читавом Нишком универзитету.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департман за социологију.

Ниче је поручивао: „Образовање је највећи капитал и најбоља политика за будућност“. На избор професије утичу бројни фактори. Живимо у ери нараслих неједнакости и блокираних шанси за многе чланове из ешалона нове генерације. Криза је многе и са дипломама учинила прекобројним и маргиналним. Не треба се поводити за тренутно курентним професијама (адвокати, трговци, менаџери, маркетиншки стручњаци који продају маглу у „друштву спектакла“). Да бисмо обликовали друштво и цивилизацију одрживог развоја неопходна су нам знања из наука којима се образују кадрови на филозофским факултетима (од филозофије, социологије, историје, до културологије, психологије и педагогије...).

Иако данас у друштву влада поама за менаџментом и маркетингом, убеђен сам да ће транзициони бродолом наше цивилизације са бројним њеним проблемима изазвати позорност за нова сазнања друштвено-хуманистичких наука, те да ће на тржишту рада порасти потражња и за социолошком професијом. Извесно је да се болести наше цивилизације и проблеми наше епохе и човечанства не могу више „одокативно“ разумети, нити тумачити из угла наука „размрвљеног рада“, професионалног идиотизма „спецождерства“. Убеђен сам да ће нарасти потреба за социолозима у свету и код нас.

Без обзира на упозорење Питера Бергера о когнитивној патологији у савременој социологији и о њеном

„банкроту“, више верујем Пјеру Бурдијеу и његовом пледоајеу о социологији као борилачкој дисциплини и социологу као експерту и ангажованом борцу у спознаји Истине и за предузимање свих неопходних напора да свет буде слободнији и праведнији. Таква наука никада не може застарити, ако се благовремено отвори према изазовима савремености, њеним кључним парадигмама, истовремено избегавајући замке политичке коректности. Етика позива социологије састоји се у настојању да свет буде боље и праведније место за живот, а људи слободни, срећни и удружени у солидарности и хуманизму. На тим узвишеним задацима, социологија и социолози имају шансу да васкрсну као стручњаци у професионалној подели рада и као интелектуалци у савременом друштву.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Већ сам указао на главну емпиријску слабост у реализацији духа болоњске реформе: уместо глобализације образовања присуствовали смо пракси разулареног партикуларизма, разбијања научних система и рефеудализације научне свести. У епохи када нам је била преко потребна стратегија „глобално мислити, а локално деловати“ (Маклуан), победила је поперистичка логика. Прогнана су теоријска и методолошка начела дијалектичког тоталитета за развој филозофског и научног сазнања у грађењу стратегија економског и социјалног одрживог и хуманог развоја друштва и човечанства.

Неолиберални метасоцијални фаталистички дискурс плански се шири и поново је социјалдарвинистички поделио друштва, посвађао науку, образовање и васпитање. Наша цивилизација изнова је дошла у сукоб са природом и човеком, који су редуцирани на пуке објекте експлоатације и ресурсе у канџама моћи нових предатора. Не вреди нам супертехнолошки напредак кад је праћен социјалним субразвојем, дефицитом солидар-

ности и хуманости. То је сигуран пут ка застрањивању у самозаљубљене зомбије, пут ка новој *Орвелијани*, „златном добу које је пред нама“, на шта нас упозорава и славни аутор: „Ако хоћеш слику о будућности, замисли једну чизму како гази људско лице – вечно!“ (Џорџ Орвел).

Главни проблеми науке и универзитета данас јесу уједно и кључни проблеми савременог друштва: потреба преиспитивања и радикалне измене стратегије развоја и управљања и редефинисање улоге универзитета као капиталног ресурса сазнања, али и развоја критичке хуманистичко-еманципаторске мисије. Универзитети треба да буду први ешалон и последња оаза критичког ума и слободарске аутономије друштва. Без такве мисије они су радионице за производњу равнодушних стручњака и корисних системских „идиота“. Технократских умова који су ковачи лажног прогреса и потпора одржавања отуђене моћи и поробљавања човека.

Зато нам је неопходна нова научна стратегија и образовна политика, у којој ће на модеран и прогресиван начин бити дефинисани циљеви и приоритети у чијем фокусу ће бити: солидарни развој и право на образовање за све људе и народе. Оно што је Федерико Мајор својевремено дефинисао као *progressio populorum*. Без тога друштвене неједнакости разориће могућности остваривања друштва равноправних шанси у коме ће слобода сваког појединца бити услов слободе за све.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедри и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Добро сте приметили. Друштвено-хуманистичке науке нису само у великој дефанзиви и повлачењу у свету, већ и у кризи. Успон неолиберализма као идеологије тржишног фундаментализма, метасоцијалног фаталистичког дискурса у коме су раздвојени и супрот-

стављени економија и друштво, политика и друштво, а човек редукован на саисторијски ресурс, довео је до маргинализације друштвено-хуманистичких наука (до гашења фондова, катедри, одељења, пројеката везаних за друштвено-хуманистичке науке на универзитетима широм света). Насупрот томе, имамо успон техничких, информатичких, природно-научних, медицинских, али и системских правних наука и наука о менаџменту и маркетингу, апологетском журнализму. Дошло је до потискивања филозофије, социологије и хуманистичке. Њих замењују прагматичне примењене науке из области кибернетике, информатике, комуникологије, глобологије, као и омнибус „културолошке науке“ који „гута“ садржаје бројних дисциплина.

На овакав агресивни тренд треба одговорити неповлачењем у себе и затварањем у уске атаре, већ *отварањем према изазовима* глобализације образовања и интернационализацији научних сазнања. Продуктиван одговор мора се постићи предметним проширивањем наука, редефинисањем њиховог програмског оквира (интегрисане парадигме) и идентитета позива. Такве смернице за реформу друштвено-хуманистичких наука предлажу Имануел Волерстин, Едгар Морен, Жак Атали, Федерико Мајор, Џорџ Рицер и други. Делимо и ценимо њихове предлоге и иницијативе када је у питању потрага за алтернативном социологијом, као критичком еманципаторском науком и борилачком дисциплином, о чему сам писао и пишем као о глобализацији и транзицији савремене социологије у онтолошком и гносеолошком погледу и трагању за њеном деонтологијом.

Јер, савремена криза није само криза друштва, већ и криза науке, аксиологије и космологије, целокупног развојно-цивилизацијског погледа на свет. Она се, стога, не може дијагностификовати резултатима уочаваним из жабље перспективе, из угла филозофије ћепенка, професионалног идиотизма. Нити се може лечити палијативним мерама: усавршавањем методолошке технологије и мелемима и суплементима који „лече“ симптоме, а не жаришне синдроме болести. Намножили су се данас бројни

лажни врачевани, скрибомани, псеудометодолози и жонглер-аналитичари, нови пропагандисти у свету медијског спектакла. Они су модерни инжењери и „травачи“ наших душа у друштву спектакла, док су науке, посебно друштвене, инструментализоване на сервисе апологије моћи политичке естетизације. Сведоци смо анестезирања јавности и њеног потискивања кроз нову игру слатких равнодушних робота, игру ботова и блогера у лажној и маркетиншки програмираној индустрији свести; индустрији која очарава, а не освештава, која човечанство уводи у постмодерну релативност, разарање свести и савести, у црну рупу свеопштег хаоса, расула и посрнућа.

Зар нам текућа пандемија С-19, па изборни и медијски спектакли у САД и другде не говоре не само о темељној кризи и заласку либералне представничке демократије, већ и кризи наше цивилизације, која је постала супертехнолошка, травачка и трговачка и која је у служби апсолутизације светске моћи капитализма! Уместо да процесе глобализације и транзиције света прати развој морала, солидарности и хуманизма, на делу су: процеси субразвоја, раста социјалних и регионалних неједнакости, обнова социјалног питања у 21. веку, нови сурови облици експлоатације и деструкције људских права, рестрикција радних и социјалних права запослених, раст броја сиромашних, нови облици сегрегације и маргинализације итд.

Свет је на Титанику, пред новим бродоломом цивилизације. Глобална fuga смрти – последње је упозорење човечанству. Логика апсолутизације капитала и хиперпостварене моћи дошли су у сукоб са логиком живота и слободе човека.

Време је да се упитамо: „За ким звоно звони?!“. Али звонара нема! Касни нови Сократ, пијан је од „кока-коле“, дрема, а Диоген са упаљеном свећом трага за последњим човеком!

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањакају они који „живе за идеје“.

Живимо у свету дистопија, које се, нажалост, остварују. Пред нашим очима све је више „Животињских фарми“, актера из „Врлог новог света“, индустрије свести која трује младеж, а њихови власници су миљеници власти – улизице центара моћи.

Универзитети школују високо специјалистичке умове, а политичке и друштвене науке системску интелигенцију, будуће агенте стабилнокрације. Упоредо са рестаурацијом капитализма на делу су процеси стварања неколико фракција буржоазије. И док се, услед радикалних промена од другог ка трећем и четвртом развојно-цивилизацијском таласу, маргинализује радничка класа, горњи слој средње класе се буржуализује; суочени смо са феноменом *интелектуалне буржоазије*, која се као епидемија шири социјалним простором постајући потпором владајућем поретку.

Универзитети данас школују претежно *научно-техничку и системску интелигенцију* која се влада по принципу политичке коректности, док је на делу *осека интелектуалаца*, који живе за идеје и боре се за опште добро човека и човечанства.

За разлику од Манхајма, који је писао о слободно лебдећој улози интелигенције и Бенде, који је писао о издаји интелектуалаца, данас се пише о крају и смрти интелектуалаца као будилника друштва и моралне савести човечанства. Оваква појава се може објаснити структурно-развојним факторима, али и функционалном улогом универзитета и кризом културе и политике у савремености.

Јирген Хабермас и Ричард Ливингстон пишу о нашем добу као *цивилизацији средстава без циљева*. То је време инструменталне рационалности и снажне подређености прагматичној логици продуктивности, потрошње и политичке коректности. У успону су специјалистички умови, техноменаџери и системска интелигенција (функционално корисних, а људски равнодушних идиота), односно осека критичког духа интелектуалаца, потискивање критичког мишљења и производње нових идеја, визија, алтернативних проје-

ката. Марионетске елите и политичка олигархија хране се експертизама из приватизованих центара глобалне моћи (Међународни монетарни фонд, Светска банка, Светска трговинска организација, НАТО, Светска здравствена организација). У политици односе превагу преписивачка, компилаторска решења, а неоколонијални дух све више осваја наше универзитете и науку уопште.

Отуда се у нашим друштвено-хуманистичким наукама намножила псеудоинтелигенција без срца и духа, „ковачи лажног прогреса“ који ништа не преиспитују, градитељи локалног „Вавилона“ и новог „врлог света“, избегавајући и одлажући суочавање светског друштва са сопственом неодговорношћу и последицама које такво понашање носи са собом.

Интелектуалци су насушно потребни савременом друштву и човечанству, као критички и духовни будилник који алармира у име ума, слободе и савести јавности и мобилише на отпор и борбу за одбрану моралности и хумане визије будућности. У трагању за излазом из кризе и пратеће апокалипсе са којом се суочава наша цивилизација састоји се категорички императив интелектуалног позива данас, поручивала је и Загорка Голубовић, хероина критичке мисли у нас.

Отуда поентирам: без интелектуалаца – чији идентитет није ограничен и обележен професијама, како је писао Морис Мерло Понти, већ сензибилитетом и акционалношћу да се боре за опште добро – свет је осуђен да живи у тами. Интелектуалци попут Прометеја краду ватру од богова (отуђених центара моћи) да би људском роду осветљавали пут слободе! Они су она Сократова, Будина и Гандијева светиљка критичког отпора, побуне и борбе за слободу, хуманизацију друштва и достојанствен живот човека. Без њихове мисије свет би се окаменио у равнодушности професионалних идиота, доживео усуд пада у ново ропство. Њихов аларм („сигнална светла“ – Бурдије) звоне на узбуну: само развојем критичког ума и усправним ходом грађанство може очувати душу човечанства да изнова шири хоризонте слободе.

ДЕКАНИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА ДРАГАНОМ ЖУНИЋЕМ

ДА ЧУЈЕМО ШТА КАЖЕ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте били не само студент прве генерације социолога него и декан Филозофског факултета, и то у периоду од 2000. до 2004. г. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Честитам студентима, наставницима, сарадницима и свима запосленима пола века утицајнога, делотворнога постојања и рада Филозофског факултета у Нишу. И захваљујем на пруженој прилици да и сâм кажем понешто о његовоме настајању и развоју.

Са својих непуних 19 година нисам, наравно, могао да будем ни непосредни учесник, а ни упућени сведок просветно-политичких радњи и подухвата око самога оснивања Факултета. Руку на срце, у то време и сâм сам више гледао према Београду и спремао се за студије на тамошњем Универзитету, тако да сам чак невољно пристао да студирам у Нишу, где је,

за мене „изненада“, основан Филозофски факултет. Морам, додуше, да признам да ми је тадашњи студијски програм Социологије културе и образовања био у најмању руку прихватљив, па сам ту и остао, на Универзитету у Нишу, како се испоставило – „заувек“.

Оснивање Филозофског факултета у Нишу је велика ствар за ондашњу академску културу и културу уопште (а за многе вероватно и срећан догађај). Склопиле су се неке околности, појавили се агилни људи, уплели су се и идеолошки и политички чиниоци и – добили смо Факултет.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Сумњам да су оснивачи то имали у виду као главни мотив. Примарни мотиви су били идеолошки, образовно-идеолошки. Кад се само сетим како су нас ако не баш прогањали, а оно бар били подозриви према средњошколцима и студентима због дугих коса, мини сукања, прихватања идеја и иконографије хипи-покрета и рок-културе, како су нам неки чак и оцене смањивали због изгледа, не мислим да су оснивачи (а то је држава, што у то време значи Партија) првенствено имали у виду потребе шездесетосмашке омладине. Ако и јесу, онда им је на уму пре била контрола него подстицање критичкога духа и бунта. Ипак, то је било време појачаног идеолошког раслојавања, па и сукоба, те су неким „лукавством ума“ на Универзитет „припуштани“ и наставници, а са њима и сарадници, друкчијега, критичког мишљења. Идеолошко-политичке борбе настављене су и наредних година, углавном у затвореним формама и форумима, премда су некада пробијале и у академску и у ширу јавност.

Да ли је оснивање Филозофског факултета у Нишу био партијско-политички покушај држања идеолошкога баланса и „контре“ београдскоме Филозоф-

ском факултету? Вероватно. Не би требало потцењивати и тај мотив оснивача. Ниш је, са својим Филозофским факултетом, требало да буде нека врста академско-идеолошке тврђаве Савеза комуниста. И био је. Али, већ је било касно...

Наиме, за тврду струју Савеза комуниста оснивање факултета који не можете потпуно да контролишете била је „грешка“. Јер, убрзо су градом почеле да круже друкчије књиге, идеје, начини мишљења, друкчији професори и млади „друкчији људи“ – не бољи од осталих, наравно, већ можда мало храбрији у слеђењу „својих“ професора, „младога Маркса“ и „критичке теорије друштва“. Образованији комунистички функционери настојали су да неке од таквих студената и сарадника, дакако левичара, ангажују партијски и, чак, запосле. Али, (добри) дух је већ изашао из боце... Један професор Економског факултета нашег Универзитета имао је сликовито запажање, и у ужим круговима, али јавно, говорио је да су се у то време на градским трибинама појавили млади људи са Филозофског факултета – са друкчијим схватањима, са мишљењима „против струје“, са смелошћу да критички мисле и то јавно кажу. Он је то сматрао веома важним догађајем.

Када сам, тридесетак година касније, као декан Филозофског факултета, у време крупнијих друштвених и академских турбуленција, узимао реч на неким стручним телима и органима управљања Универзитета, било је присутних који су прекидали мрморења, концентрисали се и говорили онима до себе (чуо сам то својим ушима): „Чекај да чујем шта каже Филозофски факултет“. Волео бих, и надам се, да Филозофски факултет и данас има такву репутацију и да је неће изгубити. Наравно, важно би било да се Филозофски факултет чује и изван Универзитета и академске заједнице, у широј јавности. Но, да би се чуо, Филозофски мора нешто и да каже (поготову када је универзитет „нем“), а то би значило да се на њему мисли, критички мисли, слободно говори и организује, па чак и ако то власти сматрају „инцидентним“. Јер, без таквих „инцидената“ друштва се не освешћују у погледу својих лоших страна и не развијају се.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су заузимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Будући да нисам непосредни сведок, не бих могао да говорим о улогама појединаца. Чуо сам различите приче из тога периода, које нису биле баш у сагласности. Сигурно је, и то се зна, да су се неки „локални кадрови“ борили за оснивање Филозофског факултета, и не би требало ни потцењивати, али ни прецењивати њихову улогу, па ни мотиве (и општедруштвене и личне). У сваком случају, у питању је веома значајан моменат у развоју Универзитета, града и регије, и треба одати признање свакоме ко је подржавао тај пројект.

Но, ми смо и иначе, увек, склони да заслуге персонализујемо, приписујемо појединцима, себи самима, и зато се треба чувати митова о „оснивачима“, „харизматским“ личностима итд. То је било време владавине Савеза комуниста, ауторитарне владавине, па је јасно где су се, како, па и зашто, доносиле одлуке. У Нишу и у нишком руководству Партије – сигурно не.

Укратко, треба бити праведан, па људима одавати признање, али, они који се определе за рад у науци дужни су да развејавају илити деконструишу митове, а не да их праве и подстичу. За митотворство су довољни песници, и политичари; с тим што су ови други – вишак.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете свеукупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Филозофски факултет се развијао у складу са друштвеним могућностима. Био је *alma mater* научним

областима и студијским програмима који не припадају традиционалном европском образовном бићу филозофских факултета. Али, то је било тако како је морало бити, и било је – добро, јер данас имамо, уз Филозофски факултет, и Природно-математички факултет, и Факултет спорта и физичког васпитања, и Факултет уметности.

Факултет има нове департмане и студијске програме, али не би требало закључити да је дошло време за издвајање и филолошких студијских програма у посебан факултет. Питање је шта би тиме добили а шта изгубили и постојећи Филозофски и будући Филолошки факултет.

Дакле, у овоме часу би се могло рећи да се Факултет није лоше развијао, али да његово разграновање није праћено одговарајућим решавањем просторних проблема. То је задатак. Што се опреме тиче, ситуација није драматична. А када је о кадровима реч, пролиферација докторских титула донеће конкуренцију кандидата, која би морала бити праћена високим критеријумима оцењивања и избора (иначе, ниски критеријуми су један од главних проблема нашега друштва), као и апсолутном академском аутономијом. Јачи упад политике (које се наши универзитети никада нису потпуно ослободили) био би кобан по универзитет, па у том погледу ни наш Филозофски факултет не би био изузетак. Немојте потценити ту опасност!

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих филозофских факултета у земљи и у ближњем окружењу?

Филозофски факултет у Нишу је од самога почетка понео стигму „јужњачке“ институције, што је значило, а нажалост и данас значи, да нам се, стереотипно, уз одрицање језичких компетенција, одричу и неки други квалитети, или се бар омаловажавају. То је крупна неправда, и стално је ваља исправљати, одбацујући провинцијални став осредњих и залуталих, а увек их има: Баш нас брига, важно је да је нама добро.

Те стереотипе разбијали су наши најбољи сарадници, који су, на пример, магистрирали и докторирали на престоничким и иностраним универзитетима, затим, чињеница да смо имали и најбоље департмане у земљи (на пример, Англистика), и та би борба морала бити непрекидна. Можда не можемо бити најбољи факултет у земљи, али можемо имати овај или онај најбољи студијски програм и неке од најбољих наставника. И, наравно, најбоље студенте. Па да свакоме погледамо у очи.

Борба за признање и уважавање није срамота. На пример, због уверења да смо партијско-идеолошки пројект, а и због неких конкретних дешавања, били смо проказани, па сам ја, као новоизабрани управник Студијске групе за социологију, написао писмо управници Одсека за социологију у Београду, уваженој професорци и научници (која је својевремено са групом наставника и сарадника била „протерана“ са Филозофског факултета у Београду), и замолио за успостављање односа и сарадње, за разговор и разумевање, поготову у измењеним друштвеним и академским околностима деведесетих година прошлога века, и за преиспитивање предрасуда и стереотипа о нашем факултету и, посебно, о Групи за социологију. Тражили смо, основано и образложено, да се скине идеолошка етикета са наших студија социологије. И наишли смо на пуно академско разумевање.

Има још једна важна ствар о којој би се морала отворити шира расправа – око заједничкога идентитетског језгра филозофских факултета и специфичних разлика. Наиме, сматрам да би то опште језгро, које се мора очувати, требало да буде надграђено извесним посебностима у програмима, у организацији и начину рада. Зашто би сви имали исте департмане, исте студијске програме, исте курсеве...? Те посебности би могле бити и компаративна предност појединих факултета, али у то би требало убедити и осниваче и локалну заједницу. Изгубимо ли особеност, поставиће се питање развоја, па и опстанка. Шта ће нам неколико потпуно истих факултета?! Нико неће укидати један филозофски факултет, али он може запасти у пуко „преживљавање“.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Филозофски факултет треба својим програмима да одговори на друштвене потребе, али разумно, и да између оснивачких амбиција управа и сопствених могућности, као и могућности регије, изнађе меру. Није мудро оснивати оно што ће касније пропасти или таборити. Додуше, друштвене промене су брзе, а академске институције споре, са инертним процедурама. Са друге стране, у одговору на друштвене промене не треба заборавити на средишњу друштвену функцију друштвено-хуманистичкога образовања. Можда брза прилагођавања тржишту ипак треба препустити „бржим“, окретнијим, прагматичнијим, али и краткосежним приватним универзитетима, а задржати улогу образовнога стуба, за шта је, додуше, потребно и разумевање и потпора оснивача.

У коме правцу? У догледној будућности свет неће ући у неку мирнију развојну фазу. Капитализам је у кризи, биће пројекта његовога „поправљања“, противречности нарастају, сукоби се умножавају... Србија сигурно неће бити, нити може бити, изван тих процеса. Нове технологије се убрзавају. Универзитет ће бити под великим притисцима и пред великим захтевима индустрије, тржишта, али и политике. Када су у интересноме савезу, тешко им је одолети. Зато је важно отворити расправу о месту, значају и улози универзитета и, посебно, филозофских факултета у тим процесима. Једна асоцијација филозофских факултета не би била наодмет. Морало би се јасно показати да процеси чије контуре оцртавам захтевају дубоко разумевање и одговорно пројектовање не само развоја него можда и самога опстанка. Убрзање и ефикасност нису највише људске вредности. А слобода, достојанство, мир, идеје ума... богами јесу.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Ово је тема за научни пројект, за научну конференцију... А моји су увиди ограничени. Но, треба бити разборит: Не супротстављати се неизбежним технолошким, индустријским и развојним процесима, па и неким захтевима привреде, уз истовремено очување темеља и темељнога образовања.

Ваљало би видети, тј. истражити и одговорно проценити која су искуства прихватљива, а која би требало избећи, а за израду стратегије, што је стални задатак, формирати тим најстручнијих, најискуснијих и најперспективнијих.

Шта бисте издвојили као свој најважнији допринос у време док сте били на челу Филозофског факултета?

Како су то времена захтевала, најважније је било да сви заједно, моји сарадници и ја, са наставницима, сарадницима и студентима, започнемо са враћањем достојанства Факултету (и Универзитету уопште), уз оживљавање помало закржљале свести о законској и статутарној одговорности; још важнија је била поновна изградња свести о академској аутономији, озбиљно угроженој политичким уплитањем током деведесетих година 20. века.

Вероватно у доприносе спада и очување студијских група чије се затварање очекивало и чак тражило, јер су биле без наставника и сарадника, а неке и без довољно студената: Филозофија, Историја, Педагогија, Руски језик, као и студијске групе за уметност.

Парадоксално, али у доприносе спада и оснивање Факултета уметности, који је свакако био потребан нашем Универзитету и читавој регији, али су уметничке студијске групе, помало волонтеристички основане, без наставника и наставе, са неадекватним финансирањем, биле „камен око врата“ Факултету, па је оснивањем Факултета уметности не само задовољен један важан културални и академски интерес овога дела наше земље, већ је „лакнуло“ и Филозофском факултету.

Очували смо и имовину Филозофскога факултета. Између осталог, то се односи и на кошаркашко игралиште (садашњи паркинг), јер је било озбиљних покушаја „преузимања“ тога атрактивног и драгоценог плаца како од стране локалних власти тако и од стране моћних предузетеника.

Најзад, успео сам, са сарадницима, и са разумевањем колектива, да изведем до краја финансијску консолидацију Факултета, раздужим дугове произашле из затечене економско-политичке праксе вишеструких „компензација“, уштедим новац за постепено опремање Факултета информатичко-технолошким средствима, за сређивање санитарних чворова итд. А да при свему томе плате ипак расту.

Да ли Вам је остао жал за неким неоствареним циљем из периода декановања?

После петооктобарских друштвених промена (2000. г.) био сам најпре проректор Универзитета у Нишу. Но, моји академски и грађански саборци са Факултета и из Одбора за грађанску иницијативу захтевали су да се ја „вратим“ на Филозофски факултет, где је чекало много посла, а да о Ректорату размишљам касније. Што

се оснивача тиче, могао сам да бирам. Но, уз поменуте захтеве, у свим консултацијама од Министарства, преко Универзитета у Београду, па и Универзитета у Нишу, људи до чијег мишљења држим рекли су како функцију декана једнога филозофског факултета сматрају много значајнијом него функцију проректора. Тада је „лепше“ било бити проректор, и лакше. Али, Филозофски факултет био је – дужност.

Сматрао сам да у дужности спада изградња институције која ће стабилно функционисати без обзира на персоналне промене и персоналне квалитете руководилаца. Почео сам да радим на транспарентности управљања, између осталог и статутарним „развлашћивањем“ декана, коме су била дата, сматрао сам, превелика овлашћења. Старији наставници, иначе, идеолошки неистомишљеници, говорили су ми: „Док владаш – владај!“ А на мој одговор да нисам ту да владам, већ да заједно градимо Факултет и управљамо њиме, шаљиво су, но сасвим озбиљно, додавали: „...јер после поново на власт долазимо – ми“. Можда су били у праву, бар делимично? Можда сам ту и тамо „прерано кукурикнуо“?

Тако смо започели и у друштву громогласно најављивану „лустрацију“, због неакадемских поступака у претходноме периоду и по ондашњем Закону. Но, испоставило се да у Србији нема снага за такве подухвате, и да је, како је речено у Министарству, само Филозофски факултет у Нишу започео ту акцију, што није донело богзна какве резултате, а неке боље и да није.

Можда је требало да останем декан у још једноме мандату. Али, ја сам желео да се закони о универзитету или високом образовању тумаче поштено: два мандата, а не да се са сваком променом закона члан који говори о два мандата примењује „као први пут“ и тиме заправо омогућава неограничено усађивање у деканску фотељу. Ипак, у то време су мандати били двогодишњи, а мој први мандат још и скраћен будући да сам најпре неколико месеци био проректор, па нисам стигао да доведем до краја неке замисли, између осталог, и у вези са решавањем просторнога питања.

Проблем мања простора решавао бих у склопу једнога великог пројекта додељивања нашем Универзитету, од стране Владе, комплекса Електронске индустрије Ниш, који је тада још увек био „неначет“, а чиме би Универзитет добио кампус каквога нема у овоме делу Балкана – са комплетном инфраструктуром, са археолошким парком, ботаничком баштом итд. – а град добио најлепшу академско-културалну спојницу са Нишком Бањом, до које сада воде аутоплацеви, кванташка пијаца, бетонска баштенска галантерија, са егзотичним животињама и патуљцима, стоваришта огрева и сл. Утопија, кажу. По ко зна који пут ћу парафразирати и навести Кантову реч, написану поводом Платонове *Државе* и њенога „доколичарског“ пројекта узорне заједнице, да је много боље о таквој „утопијској“ замисли више размишљати и објашњавати је, него је одбацити „подврло бедним и штетним изговором да је неостварљива“.

Друштвена твар је у временима „прелаза“ увек врућа и подобна за обраду, па је поменути пројект био изгледан, у ланцу: Факултет–Универзитет–Министарство (Влада). Испречиле су се инерција, кратковидост, неверица и незаинтересованост, а и још неке малограђанске особине. Са становишта овога проблема, можда је било боље да сам остао у Ректорату, мада сам и као декан Филозофскога факултета имао довољно институционалнога уважавања и утицаја.

Били сте шеф катедре и управник Департмана за социологију, несумњиво један од његових најугледнијих представника. Желите ли нам појаснити разлоге који су Вас руководили у одлуци да, по окончању деканског мандата, наставите каријеру на Факултету уметности у Нишу?

Немогућност истраживачког рада. Не можете се успешно бавити социологијом, па ни социологијом уметности, без емпиријских истраживања. Осим ваљаног истраживања национализма и књижевности, ни сам успео да се у том погледу даље организујем, па сам

престао да се бавим науком у ужем смислу, и потпуно се посветио другој, а заправо првој страни мога посла – естетици, философији уметности. Зарад тога, хтео сам и да будем „ближе“ уметницима, ствараоцима и извођачима. И био сам. И схватио да на појединим факултетима једнога универзитета нема битне разлике у људима, њиховим страстима, врлинама и манама, идеалима и интересима... Но, надам се да сам тамо, својим искуством, након послова око оснивања, бар мало припомогао и око развоја Факултета. О томе, ипак, треба други да говоре.

Већина мојих колега и пријатеља сматра да је мој прелазак на Факултет уметности – грешка. Наводе и прилично јаке аргументе. Ја још увек нисам вагао однос предности и мана тога преласка.

У време док сте обављали функцију декана дошло је и до издвајања из његовог састава Факултета уметности као засебне високообразовне институције. Можете ли нам поближе описати своју улогу у тим дешавањима?

На Универзитету у Нишу је и раније било покушаја оснивања студија уметности, тј. одговарајућега факултета. Тако сам у граду и на Универзитету затекао одељења Факултета ликовних уметности и Факултета примењених уметности из Београда, као и три студијске групе за уметност на Филозофскоме факултету – без наставника, па, углавном, и без наставе, са протестима очајних родитеља и студената.

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ, мени је запало, не према заслуги, већ према положају (мада сам вероватно имао више разумевања за ту ствар од других – због сопствених афинитета и опредељења), да у својству декана обавим послове оснивања посебнога факултета у најнеповољнијим околностима политичке и друштвене кризе и кризе универзитета.

Напросто, све припреме за оснивање Факултета уметности, и сви послови у вези са тим, завршени су у

Деканату Филозофскога факултета, свакако, уз разумевање Ректората, градских власти и, наравно, Министарства. И ту се треба чувати оних митова о заслугама. Занимљиво, како време одмиче, ја упознајем све више самопрокламованих „оснивача“ Факултета уметности које ја – у време израде елабората, вођења борби на више фронтова, скоро дневне комуникације са Министарством и спровођења процедура – нисам ни познавао.

Нисам имао пуно подршку. Савети и сугестије, захтеви, засновани на чињеницама да нема наставника, простора, ваљане наставе и перспективе, сливали су се у један једини захтев: Укидај! Ја сам мислио друкчије, и то је био велики ризик: довести неколико наставника и сарадника на Филозофски факултет, ради једнога неизвесног пројекта, уписивати студенте, обезбедити простор и опрему... Било је и „партизанско-герилских“ одлука (нпр. у погледу предлога за именовање чланова Привременог савета Факултета уметности, в. д. декана, одређивања седишта Факултета...). Требало би да о томе оставим писано сведочанство, када већ имам пет сачуваних фасцикли материјала. Ако мејлови и факсови нису већ избледели после 20 година.

Ви сте наследили чувеног професора Сретена Петровића на предметима Естетика и Социологија уметности. Како гледате на чињеницу да су данас те дисциплине скрајнуте на студију социологије, доживеле судбину, примера ради, Историје културе и цивилизације, Културне антропологије, Социологије масовних комуникација, Филозофије и Логике...?

Имао сам част да будем студент и сарадник професора Петровића, као и већине осталих професора првих генерација студија социологије. И захвалан сам тим срећним околностима за оно што сам и сам постигао. Могло је и боље и више, наравно, а одговорност за оно што нисам постигао само је моја.

Својевремено сам начинио анализу развоја наше академске социологије, и разлучио етапе тога развоја; не сећам се више где сам је све обелоданио. Наиме, ја бих, са својом генерацијом, могао да сведочим о бар три фазе у развоју наше академске социологије, па и друштвених наука уопште. Најпре, као студенти и млади асистенти осетили смо ударе догматске „социологије“ у знаку историјског материјализма, једне идеологизоване теорије (изворно, не без рационалних састојака) у служби режима. Но, захваљујући неким професорима, као и одсјајима и одјецима угасле 1968, почела се развијати и критичка свест, па и критичка социологија, и то у знаку „критичке теорије друштва“, која није била без елемената марксистичке идеологије, али пре свега „критике свега постојећега“. За њу је било потребно додатно образовање, између осталог и филозофско, што је већини представника старије генерације већ измицало. То је била друга фаза. Но, у тој борби догматизма и критике, заборављено је на занатски и истраживачки део наше науке – неопходан да би се оправдано назвала науком. Стога је било важно што је на сцену ступила и трећа фаза – фаза развоја „заната социолога“, то јест, развијања методолошких основа науке и утемељења једне строже науке, засноване на поузданим емпиријским истраживањима, а не на идеолошким догмама. Но, релативно брзо се показала и тамнија страна тога процеса. Наиме, методолошка строгост се свела на тврду, премда веома развијену статистику, опрезну анализу и једва присутну, стидљиву интерпретацију. Кренула је и утакмица, трка за коефицијентима, и све се претворило у библиометријску квантофренију. Критичка функција социологије је заборављена. Сада има пуно научника: не мораш бити талентован, довољно је да будеш амбициозан и вредан, а критички став према друштву могао би ти чак и нашкодити. Такође, сада већ имамо пуно методолошки добро заснованих и поузданих истраживања (премда много више радова фингиране научности), а у друштву је све горе: нараста неједнакост, нарастају ауторитарни режими, државе се криминализују... А интелектуалци све пасивнији и, истовремено, све пре-

зренији. Универзитети не производе интелектуалце, али су веома важан инкубатор њиховога израстања, семинари, тј. расадници ума, идеја и вредности, вредновања и критике. А то пре свега важи за филозофске факултете. Без те димензије, они постају предузеће, погон велике компаније за производњу инструменталнога знања које се може продати на тржишту, или бар послужити за санкционисање финога академског статуса. Катастрофа! Наравно, таквоме универзитету нису потребне некомерцијалне дисциплине, попут оних које сте поменули у своме питању.

На трагу ових мојих речи је и одговор на питање о правцима даљег развоја Филозофског факултета, па бих да подвучем: не оснивање нових департмана, мада је и то неопходно, и морало би се радити промишљено, већ пре свега борба за враћање достојанства друштвено-хуманистичким наукама, које су угрожене свуда у свету пред налетима инструменталнога ума и функционалнога знања; враћање достојанства професору универзитета, а тиме и студенту; враћање, или изградња и неговање поштовања знања, образовности, памети, великих идеја и вредности на којима почивају велике културе и цивилизације, враћање достојанства слободном, критичком мишљењу.

Иначе, уклањање „меких“ предмета са студија социологије није само резултат „тврдих“ методолошких захтева и светских сцијентистичких трендова. Томе су кумовали и неки лични и „безбедносни“ ресантимани, које у овој посрнулој земљи никада не треба потценити.

Но, велике идеје и вредности, дух и симболичке форме, међу њима и форма уметности, не могу нестати, па ће се вратити, кад-тад, и у академски образовни процес, макар и као изборни курсеви. Стога сам ја оптимист што се тиче даљег развоја Филозофског факултета у Нишу у погледу бављења „меким формама“ духа (како би их назвао професор Петровић). Под условом да се одоли овоме таласу меркантилизације образовања и култу тржишта, и да Филозофски факултет први, својим

академским и јавним држањем и делањем, обеснажи разочаране констатације о универзитету „без гласа“, тј. о конформистичкоме ћутању професора као изразу системске корумпираности релативно добрим материјалним статусом (у односу на приходе просечнога грађанина) и сигурном професионалном и друштвеном позицијом.

Да чујемо шта има да каже Филозофски факултет!

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департман за социологију.

Да би боље разумели србијанско друштво, глобално друштво и своје место у њима, и да би се укључили у њихово мењање и тиме конкретизовали своју још увек некорумпирану потребу за правдом и солидарношћу, те да тако осмишљавају свој живот, што ће им бити важно једнога дана, поготову ако радни век проведу у некоме од механизма система. Свакој ће генерацији њена деца поставити старо питање: Где сте ви били када се дешавало... то и то?

Волео бих да могу да им препоручим да уписују студије социологије јер ће имати добра радна места, са професионалним изазовима и солидним приходима, али, нажалост, у овоме часу то не би било поштено.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и у научној политици земље?

Глобални проблем је инструментализација универзитета. Што се наше земље тиче, није никаква мудрост поменути никада довољно добар материјални положај универзитета, неадекватне услове рада већине факул-

тета... Но, овде бих пошао од констатације о данашњем ружењу универзитета, лошој селекцији кадрова, обезвређивању универзитетскога нивоа образовања мноштвом универзитета и факултета сумњивог нивоа и вредности. Ту бих додао и потребно, али злоупотребљено квантитативно вредновање резултата научнога рада.

Својевремено је један функционер претходнога ауторитарног режима, на питање о претњама које претку долазе са универзитета, из реда образовне елите, открио одговарајуће начело стратегије владавине: Ми ћемо направити инфлацију титула и звања, и тиме обезвредити универзитет и интелектуалце... Тај наум потпуно се касније уклопио у неинтелигентно разумевање „Болоњскога процеса“, тј. захтева за значајним повећањем броја доктора наука, за „демократизацијом“ докторских студија итд. Уистину, то повећање је заиста потребно, али се зна и то да свака демократизација, па и „демократизација“ образовања, иде са извесним спуштањем мерила вредности, а што се у начелу компензира формирањем широке базе образованих из које ће се регрутовати „елита“. Но, ми смо чак и оно што је било рационално у иначе изнуђеном прихватању тржишно оријентисаног „Болоњског процеса“ накриво поставили и извитоперили.

Дакле, уз посвудашњу инструментализацију и меркантилизацију универзитета, код нас је и даље на делу, па и у замаху, и процес хотимичнога обезвређивања универзитета (опскурни универзитети, плагијати, куповина диплома, пад свих критеријума, урушавање аутономије...), што ће оставити озбиљне трагове у развоју нашега друштва, а посебно образовања и науке. Ми још увек имамо добре научнике, али би политизација научних институција, „одлив мозга“ и скромна буџетска давања за науку могли опустошити и овај сектор. Без квалитетне науке и универзитета, свака земља остаје само тле експлоатације природних ресурса и јефтине радне снаге.

Главни задатак је очување аутономије – у односу на политику и тржиште!

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Нажалост, ти трендови су обесхрабрујући, али, надам се, не и иреверзибилни. Зато се не треба предати наводној неминовности, већ видети шта је могуће.

Најпре би се требало изборити за статус друштвено-хуманистичких наука на универзитетима и у средњим школама. То ће бити тешко. Да будем потпуно отворен: ни на неким факултетима нашега Универзитета нећете наићи на пуно схватање значаја друштвено-хуманистичких студија. Оне се сматрају теретом и наметом. Хуманиора се доживљавају као вишак, трошак и гњаважа. Шта онда да очекујете од министарстава, тј. влада!?

Дакле, за почетак, требало би се мало енергичније борити за статус социологије, философије, наука о језику и књижевности, уметности итд. на сопственом Универзитету, јер је то услов да се и у друштву учврсти свест о друштвеном значају ових наука и њихових студија. Јер, опстајање по инерцији не гарантује светлу будућност. Што се тиче проблема фундаменталнога и апликативнога, можда је студијски програм психологије до сада имао најбољу меру овога односа, мада неки сматрају да се и тамо клизи према „прагматичности“. Сцијентизам и друштвена критика не иду баш „руку под руку“.

Стратешки, мислим да би се морао конципирати један дугорочнији пројект истраживања генезе и праваца могућега развоја хуманиора и академског друштвено-хуманистичког образовања – да се види како је било, како је сада и шта се мења набоље или на горе у свету. Јер, без тога, ми само можемо да изражавамо своје пусете жеље и да гунђамо.

Филозофски факултет треба Универзитету стално да нуди, уместо досадних, окоштаних предмета, један корпус општеобразовних класичних али и атрактивних

курсева (*stadium generale*), чија би се настава реализовала у форми обавезних семинарских расправа, а без оцењивања. Зашто бисте оцењивали оне које, између осталог, подучавате у стварима духа и културе, идеја и вредности, у питањима слободе мишљења и критике, смисла бивања и делања...?

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањкају они који „живе за идеје“.

Ја сам студирао после шездесет осме, седамдесетих година 20. века, где је идеја интелектуалца, ангажованог интелектуалца, била међу најзначајнијима. Ни данас се нисам „ослободио“ уверења да би интелектуалац морао бити „светионик“ и „борац“. Још отада, покушавам да одредим биће интелектуалца, па би се у томе одређењу можда могао наћи и одговор на питање о улози интелектуалаца у савременоме друштву.

Наиме, држим да су интелектуалци (1) на тековинама светске културе и цивилизације, као и на баштини посебних културалних традиција, те на савременим научним сазнањима образовани појединци неинституционализоване „интелектуалне елите“, који: (2) свој живот, поглед на свет и делатност уређују према највишим, универзалним људским идејама и вредностима, залажући се за њихово поштовање, као и за очување богатства разноликости света у којем живимо (како био- тако и културалног диверситета) и за толеранцију према различитостима; (3) постављају те идеје и вредности као идеале у приватном и јавном животу, свесни своје културално-историјске ситуације, својих хоризоната, као и могућности и ограничења свога становишта и своје перспективе, те и могућности неинтендираних ефеката у свагда конкретној друштвено-историјској ситуацији јавног деловања, и свесни чињенице да су културалне вредности локалне по колориту, али универзалне по важењу, иако не увек и свуда универзално перципиране

и реципиране, па се стога залажу за њихову промоцију и свеопшту културалну комуникацију; (4) настоје да на тим идејама и вредностима свет око себе и своје делање разумеју и осмишљавају, и да се (5) аутономно, без обзира на околности, ризике и последице, служе својим разумом и залажу и ангажују за поштовање и очување великих умских вредности, идеја и идеала у свим људским срединама и делатностима, посебно штитећи слободу мишљења, изражавања и стваралаштва.

Знам да је ово моје схватање друштвеног бића и улоге интелектуалаца, осим што је идеално-типско, унеколико и „застарело“. Могу да га преиспитујем, што и чиним, али не желим да га напуштам. Стога и даље верујем, да – иако се не може замислити студијски програм за школовање интелектуалаца и издавање „дипломе интелектуалца“ – и савремени наставник универзитета мора неговати горњи, или сличан, идеал интелектуалца и настојати да га пренесе својим студентима, што је посебно важно у доба омаловажавања и маргинализовања интелектуалаца и подсмевања њиховоме „идеализму“.

ДЕКАНИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА ГОРАНОМ МАКСИМОВИЋЕМ ВИЗИЈА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте били декан Филозофског факултета у периоду од 2010. до 2016. г. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Поносан сам на чињеницу да сам имао прилику да будем декан Филозофског факултета у Нишу, не само зато што се ради о једној од темељних научно-образовних институција Универзитета у Нишу, већ и зато што је то водећи Факултет у области друштвено-хуманистичких наука у нашој земљи и читавом региону. Посматрам то као привилегију која ми је омогућила да искажем своје организационе способности и сопствену визију начина на који би требало да функционише једна високошколска наставно-научна институција. Никада наше политичке прилике нису биле суштински повољне за високо образовање и науку. Боље речено, најчешће су високо образовање и наука биле препуштене једној свеопштој друштвеној стихији, без дугорочних планова

и стратегије развоја. Независно од тога, морам признати да сам имао коректну сарадњу и са свим тадашњим ресорним министрима, са државним секретарима и помоћницима министара, са ректорима Универзитета у Нишу, са проректорима, колегама деканима са других факултета, као и са градским властима у Нишу и бројним другим градовима на простору југоисточне Србије, што ми је олакшало реализацију силних активности и акредитацију нових студијских програма, организацију научних скупова, међународну сарадњу, набавку савремене електронске опреме за извођење наставе и др. Ако морам издвојити неко име посебно, онда ћу свакако указати са изразитим поштовањем на допринос и подршку коју сам одмах у почетку имао од тадашњег помоћника министра просвете и науке, проф. др Слободана Јауковића. Подржао је не само неке кључне идеје које сам заступао, већ ми је помагао и да савладам бројне административне препреке у њиховој реализацији. Искрено разумијевање и подршку имао сам и од тадашњег градоначелника Ниша, др Милоша Симоновића, као и од претходног ректора Миролуба Гроздановића и садашњег ректора Драгана Антића. Огромни подстицај пружао ми је тадашњи француски амбасадор, господин Франсоа-Гзавије Денио, руски амбасадор Александар Конузин, америчка амбасадорка Мери Ворлик и др. Највећу подршку, која ми је и највише значила, имао сам од огромне већине наставника и сарадника, од бројних истински вриједних студената, као и свих запослених на Филозофском факултету у Нишу и само захваљујући њима урађени су бројни важни послови за вријеме мог деканског мандата.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Увијек сам фигуративно посматрао Филозофски факултет у Нишу као један огромни брод који има свој дугорочни курс пловидбе и крајње далекосежне

образовне и научне циљеве. Свака управа је имала улогу кормилара који је поштовао тај далекосежни циљ и davala му неки свој мали допринос да би што брже и боље остваривао ту мисију. Отуда је све оно што сам радио био само наставак у реализацији тих великих идеја које су поставили наши претходници, а које су биле израз потреба бројних генерација. Дубоко сам увјерен да сам свему томе дао и неки свој мали допринос. Из данашње перспективе најбоље се види далекосежност визије коју су имали оснивачи Филозофског факултета у Нишу када су га покренули 1971. године. У томе свакако не смијемо заборавити огромни значај проф. др Веселина Илића, као покретача и реализатора те идеје, а касније и као истакнутог професора нашег факултета и његовог веома успјешног декана. Бројни дипломирани студенти који су потекли са нашег факултета практично су креирали у претходних педесет година, а чине то и данас са великим и важним доприносом, јавни, научни и образовни, културни живот на простору југоисточне Србије. Не смијем ни да помислим на то каква би духовна пустош прекривала овај простор да тада није покренут Филозофски факултет на тада младом Универзитету у Нишу. Не постоји ниједна школа, ниједна библиотека, културни центар, новинска и телевизијска кућа у којој на овом простору не раде наши дипломирани студенти. То је управо оно непроцјењиво богатство и врхунски допринос који је дао наш факултет за све ове године и деценије. За педесет година постојања Филозофски факултет у Нишу преживљавао је све оне друштвене и политичке мијене карактеристичне за своје доба (од самоуправног социјализма, транзиције и распада државе, грађанских ратова крајем 20. вијека, па све до мондијалистичких, либерално-капиталистичких, новоколонијалних претензија на почетку 21. вијека), али је увијек креирао и један независан степен научне и образовне аутономије, који није био подложен никаквим тренутним идеологијама и политикама, већ искључиво непоколебљивој научној етици и знању.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Наравно да може. Само посредно сам упознат о свему томе. Сигурно је улога тадашњих одговарајућих политичких кругова била пресудна. Напоменуо сам да је проф. др Веселин Илић, као тадашњи млади секретар Општинског комитета Савеза комуниста Нишу, био главни иницијатор и покретач идеје оснивања Филозофског факултета. Важну почетну организациону улогу одиграли су и први декани Факултета, проф. др Глигорије Зајечарановић и проф. др Жељко Кућер; као и тадашњи ректори Универзитета у Нишу и сл. Касније су 1998/99. године огромну улогу у издвајању Природно-математичког факултета и Факултета спорта и физичког васпитања из Филозофског факултета, поред проф. др Веселина Илића, одиграли тадашњи високо ранжирани политичари: проф. др Данило Ж. Марковић, др Јован Златић, као и потпредседник тадашње владе Драган Томић и сл. Када је конкретно ријеч о студијском програму српског језика и књижевности, на којем у свим сарадничким и наставничким звањима предајем дуже од 30 година, познато ми је да су огромну улогу у његовом покретању школске 1987/88. године имали академик Мирослав Пантић, са Филолошког факултета у Београду, академик Павле Ивић, као и нишки професори: проф. др Мирољуб Стојановић, проф. др Недељко Богдановић, као и проф. др Љубиша Митровић, који је у то вријеме био декан Филозофског факултета у Нишу.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете свеукупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Филозофски факултети су по својој природи веома сложени институционални механизми јер су састављени из великог броја одсјека, који чине посебне цјелине са аутономним интересима и циљевима, тако да свака управа таквих факултета има неупоредиво тежи задатак да усклади те циљеве у заједничку визију и мисију развоја факултета. Најједноставније казано ти факултети су „универзитети у малом“ што их чини комплекснијим од већине других факултета. Филозофски факултет у Нишу имао је утолико компликованији развој што је у себи од почетка у саставу имао и студијске програме за математику, физику и хемију, као и за физичко васпитање. Касније су основани и умјетнички одсјеци за сликарство и музику. Све то је допринијело чињеници да су за почетне три деценије из Филозофског факултета у Нишу настала три нова факултета: Природно-математички, Факултет спорта и физичког васпитања, као и Факултет уметности. То је свакако успорило природни развојни пут Филозофског факултета и скретало га у бројне рукавце, али је на крају, а то можемо посебно закључити на обиљежавању педесетогодишњице постојања, изашао на прави пут. Захваљујући том специфичном путу у много чему је снажнији од других сличних факултета у земљи и региону.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и у ближњем окружењу?

Претходно сам нагласио да је Филозофски факултет у Нишу имао неупоредиво тежи пут од многих других сродних факултета. Био је то веома комплексан развој, који је базиран на кадровској и програмској трансформацији тадашње Више педагошке школе у Нишу, која је била основана 1948. године. Не заборавимо да је у првој организационој концепцији Филозофски факултет имао само три сродна одсјека, која су изворно припадала том факултету: англистику, социологију и психологију, а петнаестак година касније је покренут и студијски програм српске филологије. У тој почетној фази била је на-

прављена и једна несхватљива организациона грешка тако да је студијски програм психологије био привремено угашен. Захваљујући огромним организационим напорима, а свакако и угледу у утицајним политичким круговима, тадашњег декана, проф. др Веселина Илића, из Филозофског факултета су израсли крајем 20. вијека Природно-математички и Факултет спорта и физичког васпитања. Ослобођен тих почетних организационих странпутица, Филозофски факултет у Нишу практично је тада први пут „продисао пуним плућима“ и одмах су основана три нова студијска програма: за историју, педагогију, као и за руски језик и књижевност. Важан организациони корак учинила је и каснија управа предвођена деканом, проф. др Драганом Жунићем, која је успјела да организационо издвоји умјетничке одсјеке у посебан Факултет уметности, а одмах затим је покренула и нови студијски програм новинарства. Управо руковођен том врстом искуства и неопходности брзог развоја Факултета, те акредитовања нових студијских програма, и ја сам као декан Факултета 2010–2016. године интензивно радио на новим програмима. За то вријеме смо успјели да акредитујемо и упишемо студенте на три нова студијска програма основних академских студија: француски језик и књижевност, комуницирање и односи са јавношћу, те социјална политика и социјални рад. Остао је тада у процесу акредитације и студијски програм немачког језика и књижевности, који је у међувремену акредитован и већ увелико студира на њему трећа генерација студената. Тиме се је Филозофски факултет у Нишу изједначио или се сасвим приближио по броју студијских програма другим сродним факултетима у земљи и региону, те у сваком погледу постао равноправан са њима, а у понечему и бољи од њих.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

У елаборату који сам био направио као кандидат за декана средином 2010. године, било је предвиђено и покретање студијских програма за археологију и етнологију, као и социјалну педагогију, а из области филолошких наука и студијски програми италијанског језика и књижевности и шпанског језика и књижевности. Очигледно је то био преамбициозан план за једну факултетску управу и за тако кратко вријеме, али је елаборат намјерно тако зацртан да би поставио дугорочне оквире развоја овог факултета. Нимало не сумњам да ће једнога дана и ови студијски програми бити покренути на Филозофском факултету у Нишу, јер су они израз природне потребе овога поднебља за таквим образовним профилима. У истом елаборату је било предвиђено и издвајање из тако осмишљеног Филозофског факултета и два нова факултета: Филолошког факултета и Факултета политичких наука. То су свакако задаци који ће бити постављени пред нове генерације запослених на овом факултету и пред нове његове управе, као и ректорске управе Универзитета у Нишу, а вјерујем да ће бити остварени у наредним деценијама. Када то буде једнога дана реализовано тек тада ћемо моћи казати да су друштвено-хуманистичке науке на прави начин заступљене на Универзитету у Нишу. На онакав начин како то ова средина и читав регион који гравитира према нашем универзитету свакако једино и заслужује.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

То је свакако тачно. Јубилеји су добра и обавезујућа прилика да се резимира све оно што је урађе-

но и да се направе планови за нове развојне кораке. На други дио овога питања већ сам једним дијелом практично одговорио у претходном исказу. Било би добро да буду реализоване до краја неке од идеја из поменутог мог деканског елабората из 2010. године. Прије свега мислим на студијске програме археологије и етнологије, социјалне педагогије, као и филолошких програма италијанистике и хиспанистике. За вријеме моје деканске управе покренути су и лекторати за кинески, корејски и хиндски језик, а било је планирано да у перспективи израсту у посебне студијске програме који би имали двопредметни статус у комбинацији са другим страним филологијама. Било је планирано, а нисмо стигли да то реализујемо и покретање лектората са словеначки језик, а заузврат на Универзитету у Марибору лектората за српски језик. Било је осмишљено и просторно проширење зграде Филозофског факултета кроз један веома добар и функционалан идејни пројекат који је био заснован на подизању четвороспратне вертикале изнад простора на коме се налазила некадашња спортска дворана, а данашњи велики амфитеатар Факултета у приземљу. Било је још много тога другога планирано, доста тога је урађено, а понешто је само дјелимично завршено. Покренут је болни процес иселјавања Одсека за хемију Природно-математичког факултета у Нишу, који су дуже од десет година од издвајања тог одсека у нови факултет били заборавили да имају обавезу да се преселе у своју зграду у Вишеградској улици, а самим тим и да омогуће несметани развој Филозофског факултета и проширење његовог неопходног наставно-научног простора. Не сумњам да ће једнога дана све то бити урађено и да ће генерације које буду студирале у 21. вијеку моћи да се поносе овом институцијом.

Неопходно је огромну пажњу, можда важнију од свега што сам претходно поменуо, посветити развоју квалитетних наставно-научних кадрова. Могло би се рећи да је то био један од приоритетних задатака управе коју сам предводио 2010–2016. године. Напоменућу само да је изабрано тада укупно 48 нових асистената, као и 44 доцента на Филозофском факултету у Нишу. Вје-

роватно никада више ни прије ни послије тога у историји овог факултета. Одмах по одбрањеним докторским тезама сарадници су бирани у доцентска звања што их је силно мотивисало да вриједно раде на наставно-научном усавршавању. Навешћу само један карактеристичан примјер. Сјећам се да је 1. октобра 2010. године, када сам преузео деканску управу на Факултету, студијски програм за руски језик и књижевност био пред гашењем јер је био остао практично само са једним доктором наука и једним асистентом. Међутим, вриједним радом управе и уз много умјешности тадашњег управника проф. др Дејана Марковића, успјели смо да тај депарتمان кадровски успјешно опоравимо тако да сада са девет запослених, од тога шест доктора наука, као и руском лекторком која је такође доктор наука, представља један од најкомплетнијих на нашим просторима. Захваљујући његовим веома добрим научним контактима у Русији, Марковић је одиграо и пресудну улогу приликом успостављања сарадње са више руских универзитета. То је најбољи показатељ колико је важно правити дугорочну кадровску политику на сваком факултету. При свему томе, никада није био нарушен неопходни стандард максималног броја запослених наставника и сарадника на студијским програмима, као и минималног оптерећења наставника и сарадника у реализацији седмичних фондова часова. Јасно је да они које смо бирали у том раздобљу и које бирамо данас су управо кадрови на којима ће бити базиран наставно-научни живот Филозофског факултета у читавој првој половини 21. вијека. Такође, са поносом наглашавам да су сви наведени, као и бројни други избори и реизбори наставника и сарадника, реализовани у тих шест година на успјешан начин, у складу са апсолутним поштовањем законских стандарда и правилника, те да ниједан избор није био доведен у питање, нити је било ко од наставника и сарадника остао без посла. То је створило једну релаксирајућу ситуацију на читавом Факултету и омогућило наставницима и сарадницима да се без било какве егзистенцијалне бриге и страхова апсолутно посвете наставно-научном раду.

Шта бисте издвојили као свој најважнији допринос у време док сте били на челу Филозофског факултета?

Читава моја деканска концепција била је веома једноставна и почивала је на три дубоко прожета циља. Први циљ чинило је унапређење квалитета наставе и подизање наставних компетенција, други на развоју науке и научних компетенција, а трећи на креирању снажног културног и јавног живота, најприје у граду Нишу и региону југоисточне Србије, а затим и читаве Србије и блиских заграничних области.

У оквиру првог циља интензивно се радило на развијању нових студијских програма, попут француског језика и књижевности, комуницирања и односа са јавношћу, социјалне политике и социјалног рада, као и њемачког језика и књижевности. У том циљу су основани и Центар за образовање наставника и Центар за српски језик као страни и нематерњи. Велики допринос свеопштем унапређењу наставних компетенција дала је и тада покренута Конференција Филозофско-филолошких факултета у Србији, коју је иницирала деканица Филозофског факултета у Новом Саду, проф. др Ивана Живанчевић Секеруш. Били су у све то укључени филозофски и филолошки факултети из Бање Луке и Источног Сарајева. На бројним одржаним веома корисним сусретима тих година урађено је много на узајамној размјени искустава и заједничким наступима у обликовању акредитационих стандарда у сфери друштвено-хуманистичких наука. Значајном подизању квалитета наставе и наставних компетенција допринијело је и улагање у најсавременију електронску опрему за извођење наставе. До тада су у згради Филозофског факултета постојале само двије учиниоце, свечана сала на четвртном спрату и амфитеатар у приземљу, опремљене адекватним електронским училима, а након тога су све учиниоце добиле ту опрему и већина наставника и сарадника се веома брзо обучила и почела да на креативан начин

користи видео-пројекторе и интернет табле, као и друга бројна нова учила за реализацију наставе. Постојала је и само једна електронска учионица опремљена персоналним рачунарима, у којој је било могуће изводити часове вјежби, а убрзо смо, захваљујући донацијама из ТЕМПУС пројеката, опремили још двије такве учионице. Све то је веома брзо у цијелости измијенило и радикално унаприједило наставне компетенције читаве институције, што је препознато и у процесу реакредитације из 2014. године, када су сви стандарди испуњени са највишим оцјенама. Комплементарно с тим, радило се и на стварању квалитетног наставног подмлатка кроз избор бројних нових асистената и доцената, што сам већ детаљно објаснио у једном од претходних одговора. Ту улазе и нови студијски програми и модули у оквиру тих програма на мастер и докторским студијама, који су студијску понуду Факултета учинили веома богатом и разноврсном. Све то је значајно увећало број уписаних студената на Филозофском факултету у Нишу и достигло више од 4500 полазника, што је допринијело и приличном увећању сопствених прихода Факултета, а отворило је простор да се из тих нових прихода увећају зараде запослених за 11,44%, као и да се формирају значајни фондови за суфинансирање учешћа наставника и сарадника на научним конференцијама у земљи и иностранству, за објављивање серијских, зборничких и монографских публикација, за набавку савремене електронске опреме и учила. У оквиру наставних компетенција посебно сам инсистирао на развоју високе академске културе и изразитих академских односа међу запосленима, заступао сам јавност у раду, неповредивост законских оквира у процесу конкурсних процедура за избор наставника и сарадника у одговарајућа звања, а као што сам то радио и кроз читаву своју академску каријеру, био сам непомирљиви противник било каквих закулиских радњи, скривених договарања и сплеткарења, позивања телефонима, анонимних подметања, уцјењивања и застрашивања запослених, којима су најжалост често оптерећене наше научне и образовне институције. Инсистирао сам на развијању односа дубоког

поштовања наставника и сарадника према студентима, као и студената према наставницима и сарадницима.

У оквиру другог циља инсистирало је на организацији бројних научних скупова, на покретању живе и динамичне издавачке дјелатности, као и изузетне међународне сарадње и размјене наставника и студената. Подсјећам да је за тих шест година на Филозофском факултету организовано 76 научних скупова, да је на појединима од њих као што је НИСУН 1, који је одржан 2011. године поводом обиљежавања четрдесет година постојања Факултета, знало да буде присутно и више од 570 учесника из више од 24 земље. У издавачком центру је објављено 326 наслова из области серијских и посебних публикација. Значајно су увећани финансијски фондови за куповину нових књига и часописа, као и обнављање неких старих претходно обустављених набавки серијских публикација у факултетској библиотеци. Добили смо и значајне донације књига из Фондације „Руски свет“, а захваљујући госпођи Ивани Николић у неколико наврата добили смо значајне поклоне књига и из Народне библиотеке Србије, затим од проф. др Михаила Павловића, са Одсека за романистику са Филолошког факултета у Београду, за наш нови Департамана француског језика и књижевности и сл. Све то је значајно увећало библиотечки фонд и учинило га неупоредиво разноврснијим. Постигнути су и изузетни резултати у области међународне сарадње. Најбоље се то видјело кроз реализацију 4 ТЕМПУС и 15 ЕРАЗМУС ПЛУС пројеката са универзитетима из ЕУ. Посебно издвајам сарадњу са француским универзитетима у Арасу и Поатјеу, као и са Западним универзитетом у Темишвару, а поготово са тамошњом Катедром за српски језик, као и са Центром за проучавање културе Срба у Румунији. Независно од наведених међународних пројеката, изузетна сарадња је остварена и са Универзитетом Алабама из САД, са четири руска државна универзитета (два из Москве, по један из Белгорода и Кемерово), са универзитетима из Кине и Турске, са два нама братска универзитета из Републике Српске, у Бањој Луци и Источном Сарајеву, као и још много тога другог што је отворило врата наставни-

цима, сарадницима и студентима Филозофског факултета да путују на све четири стране свијета и да непосредно виде како се ради на тим универзитетима. Зашто то не казати и да се увјере које су то предности у њиховом раду, а шта је опет оно што вриједи на нашем факултету. Често су та искуства била веома позитивна и постајали смо потпуно свјесни да то што они пружају студентима није ништа што је недостижно и нама или што ми већ не посједујемо.

Из ова два доминантна циља проистекло је на извештајан начин и треће важно достигнуће. Филозофски факултет се тих година потпуно отворио према јавности и израстао у снажног иницијатора не само образовног и научног, него и културног и свеколиког друштвеног живота у граду и читавом региону југоисточне Србије. Тада је успостављена читава мрежа сарадничких и партнерских пројеката на основу потписаних протокола о сарадњи са бројним библиотекама, културним центрима, музејима и архивима, осмогодишњим и посебно средњим школама: од Врања, Лесковца, Сурдулице, Прокупља, Крушевца, преко Алексинца, Књажевца и Пирота, па све до Зајечара, Бора, Јагодине и других градова. Успоставили смо сарадњу и са блиским иностраним српским институцијама, попут Српског културно-информативног центра СПОНА из Скопља. Сарађивали смо у бројним пројектима, а издвајам као посебно важне семинаре које смо реализовали са њиховим професорима српског језика, који предају у школама гдје се настава изводи на српском језику (Старо Нагоричане, Кучевиште, Табановце), као и тамо гдје се српски језик почео тих година учити као изборни предмет. Заједно са поменутиим институцијама организовали смо бројне трибине, научне скупове, објавили смо заједничке публикације, урадили представљања бројних издања Филозофског факултета. Радиле смо заједно са тим институцијама, а посебно са гимназијама и другим средњим школама, бројне промотивне програме за упис бруцоша на све бројније и разноврсније студијске програме Филозофског факултета, што нам је помогло да сваке године на пријемним испитима имамо запа-

жен број пријављених кандидата, неупоредиво већи од других факултета Универзитета у Нишу, као и сродних факултета у земљи и региону, а онда да међу заинтересованим матурантима бирамо и упишемо оне најбоље. Кроз изразито добро осмишљену сарадњу са Савезом студената и Студентским парламентом на самом Филозофском факултету смо одржали бројне трибине, а неке међу њима, попут разговора са прослављеним редитељем Емиром Кустурицом и академиком Владетом Јеротићем, изазвале су велику пажњу цјелокупне јавности и привукле огроман број посјетилаца тако да су сале биле препуне публике, а програм смо преносили преко друштвених мрежа. Урађено је још много тога и било би неопходно заузети много више простора да се само наброји све оно што је реализовано за тих шест година. Захваљујући донацији САД и личном ангажману амбасадорке Мери Ворлик на Филозофском факултету је покренут *Студентски дневни лист*, као информативни портал на коме су писали и усавршавали своју праксу наши студенти новинарства и новопокренуте комунологије, као и сви други заинтересовани студенти за ову врсту медијског усавршавања. Тај пројекат је предвиђао да у наредним корацима буду покренути студентски радио, као и студентска телевизија на Универзитету у Нишу. Вјерујем да ће све то једнога дана бити реализовано до краја.

Да ли Вам је остао жал за неким неоствареним циљем из периода декановања?

Наравно да није. Одахнуо сам када сам завршио своју деканску мисију и скинуо велико бреме одговорности са леђа. Имајући у виду наш менталитет и жељу да успоримо или онемогућимо свакога онога ко жели да ради поштено и да усправно иде напријед, урадио сам више него што сам могао да претпоставим и у најоптимистичнијим пројекцијама. Иако сам пречесто самокритичан и темељито преиспитујем своје поступке, углавном сам задовољан свим оним што сам урадио као декан Филозофског факултета у Нишу. Најприје зато

што сам достојно наставио мисију развоја Факултета и унаприједио га макар за један мали степен, што сам непоколебљиво градио и учврстио академски углед институције, а дао сам и неке дугорочне пројекције које ће једног дана сигурно у истом или неком сродном облику бити остварене. Посебно сам поносан на беспрекорно финансијско пословање Факултета, које је било засновано на апсолутном домаћинском пословању, те законитости и јавности у раду. Путовао сам на све четири стране свијета, јавно наступао и држао предавања и тако проносио име и углед Филозофског факултета у Нишу. Међутим, доживљавам себе првенствено као професора и научника, а не као универзитетског чиновника и администратора. Зато сам пресрећан због чињенице што сам већ пет година поново потпуно растерећен од свих административних послова и што сам слободан да се у пуном капацитету и до краја своје универзитетске каријере искључиво посветим својој научној мисији и радим оно што најбоље знам, а то су предавања и истраживања из области српске књижевне историографије.

Из времена Вашег управљања остаће запамћена несвакидашња издавачка делатност ове институције. Својом годишњом продукцијом монографија и зборника радова факултет је стајао раме уз раме са великим издавачким кућама у земљи. У ери електронских уџбеника и готово неограничене доступности база домаћих и страних часописа, мислите ли да на штампаним издањима не треба више инсистирати?

Поменуо сам већ да је у Издавачком центру тих година објављено 326 наслова. На први поглед изгледа много, али кад имате у виду величину Факултета, бројне департмане и укупан број наставника и сарадника, видите да то и није тако пуно. Боље речено то је у том тренутку била права мјера за све оно што је у научном смислу урађено на Факултету, а издаваштво је то само пратило као једна важна помоћна дисциплина. Наравно да је електронска ера донијела и нову улогу издаваштву, те да је неупоре-

диво лакше преко дигиталних база података трагати за научним изворима. Претпостављам да ће се и код нас ус-талити став какав је већ увелико присутан у свијету да је симбиоза обје врсте издања логична и комплементарна, те да су дигитална и штампана издања нешто што је неопходно и нераздвојиво, али да ће тиражи штампаних издања бити значајно мањи. Наравно увијек је важно имати у виду чињеницу да је постављање електронских издања на званично лиценциране дигиталне базе подједнако скупо као и објављивање штампаних издања. То само значи да ће научне институције и у будућности издвајати значајна средства за ту врсту активности. Наравно морамо имати у виду да је издаваштво област која се веома брзо мијења. У најновије доба појавило се много графичких агенција које су специјализоване да на изразито професионалан начин за образовне и научне институције раде комплетне послове издаваштва, од лектуре и коректуре рукописа, прелома текста, графичког дизајна, до дефинитивне форме електронског и штампаног издања, тако да ће веома брзо сви такви послови бити пренијети на њих, што ће значајно организационо и кадровски растеретити факултетске управе.

И као књижевник и као универзитетски професор упознати сте са судбином лектората за српски језик на страним универзитетима. Рекло би се да се држава понаша прилично незаинтересовано. Каквим подацима располажете? Који је Ваш став о томе?

Раније сам био прилично добро упознат са проблемом око организације лектората српског језика на универзитетима у свијету. Добрим дијелом сам као декан помагао и око организације српских лектората на универзитетима у Софији, Великом Трнову и Темишвару. У посљедњих пет година то нисам више интензивно пратио и не познајем све најновије детаље. Колико сам информисан направљени су неки озбиљнији помаци и стање је боље него што је било прије двадесетак година, али је чини ми се још далеко од онога како би стварно морало да буде. Распадом некадашње заједничке држа-

ве и српскохрватског као службеног језика, највећи број тих некада заједничких лектората на један крајње агресиван пропагандни начин запосјели су Хрвати, а убрзо за њима почели су да се убацују на основу очигледних политичких лобирања у те лекторате и злосрећни Бошњаци, као и трагикомични Црногорци. Што се нас Срба конкретно тиче мислим да би се то питање могло једноставно ријешити када би било мало више координације, а мање институционалних и професорских сујета међу катедрама које се баве студијама српског језика и књижевности. Лакше бисмо тако дошли до избора адекватних кандидата за лекторска мјеста, а онда би уз озбиљну државну политику, уз сарадњу Министарства просвете и Министарства иностраних дела са одговарајућим факултетима и универзитетима, тамо гдје је потребно и финансијску потпору лекторима, било неопходно вратити српске лекторе на сва она мјеста гдје смо некада већ имали оне заједничке лекторате, а истовремено им отворати простор и на другим бројним универзитетима гдје претходно није било таквих лектората, а постоје реални интереси за њихово покретање. Већина тих универзитета би са задовољством отворила врата лекторима српског језика јер они знају исто тако добро као и ми да је једино српски језик аутентичан лингвистички језик који се говори на овим просторима, а да су сви ови други језици само политичке творевине изграђене на лингвистичком систему српског језика. Већина дјеце на тим страним универзитетима би у том случају радије бирала учење српског, као изворног језика, а не његових политичких копија са различитим старокомпонованим или новокомпонованим именима. Навешћу само један индикативан примјер. Када сам боравио на Карловом универзитету у Прагу у зимском семестру 2004/2005. школске године сјећам се да су на њиховом Филозофском факултету паралелно постојали одвојени лекторати хрватског и српског језика. При томе се на српском лекторату пријављивало да слуша наставу три или четири пута више студената него на хрватском лекторату.

Било би занимљиво да нам нешто кажете и о положају српског језика уопште код нас, посебно о ћирилици.

Судбина сваког националног језика дубоко је повезана са свеколиком судбином народа коме тај језик припада. Тако је наравно и са српским језиком. Либерално-капиталистичка и мондијалистичка концепција свијета није наклањена националним језицима, већ непрестано ради на њиховом потискивању и минимизирању њихове улоге. Тај притисак је оставио негативне посљедице свугдје у свијету, а тако је и код нас, зато између осталог постоји све мање интересовање младих за студије националне филологије. Велику борбу за очување значаја својих језика воде и велике нације, попут Француза, Нијемаца, Италијана, Шпањолаца, Турака, Руса, Индијаца и Кинеза, а онда можете претпоставити колико би требало да се брину о својим језицима мање бројни народи, међу којима је и српски народ. Колико будемо способни да се бринемо о будућности српског народа, толико ћемо се бринути и о судбини српског језика. Једно је сигурно, идентитет једног народа дубоко је утемељен у његовом језику. Зато се поменути старокомпоновани и новокомпоновани политички народи на нашим балканским врлетима толико боре да измисле своје нове језике. Политичким путем, углавном оним насилним, то је могуће урадити, али у научном смислу то није могуће извести. Права наука увијек зна одговор на питање шта је лингвистичка основа једног аутентичног језика. У том смислу српски језик не би требало да страхује за своју будућност јер он има свој аутентичан граматички систем, изразито богату лексику, као и изузетну усмену и писану књижевност створену на том језику, коју нам нико не може отети ако будемо посједовали имало памети. Међутим, језик је веома осјетљива категорија и захтијева сталну бригу и његовање, ако желимо да очувамо његове изворне вриједности. Брига за очување језичке културе код нас је веома ниска, препуштена је стихији, тако да у тој области заиста као ријетко који народ показујемо огромну неодговорност и небригу. Изградња и чување језичке културе и самосвијести

морају бити утемељени у основе свих нивоа образовања, као и институција културе, али и свакодневног живота, породичних односа, цјелокупног издаваштва, медијске писмености и сл. Само кроз дуготрајно дејство свих тих чинилаца можемо заштити српски језик. Што се тиче избора писма, па и ћирилице као најстаријег и најраширенијег српског писма, то је питање које подразумијева једну другу врсту велике бриге и одговорности. Срби су кроз историју користили више писама, ћирилица је међу њима најдубље утемељена у идентитетску свијест највећег дијела српског народа, тако да без поговора ова фонетска, „вуковска ћирилица“, заслужује да буде водеће службено писмо савременог српског језика. Мислим да је недавно направљен један веома добар предлог Измена и допуна закона о употреби језика и писма у Републици Србији и да чека на усвајање у Скупштини Србије. У њему је предвиђена обавезна употреба ћириличног писма у јавној употреби у свим државним институцијама (образовање, судство, здравство, државна управа, информисање и сл.). Истовремено, важну улогу у историји српске културе и књижевности одиграла је и фонетска латиница, тако да се никако не би смјели одрицати од те несумњиво наше традиције и писма, а самим тим је и тако олако препуштати другима. Управо ту фонетску латиницу, као наше друго или помоћно писмо, такође је неопходно чувати и не одрицати чињеницу да све оно што је створио српски народ на том писму припада нама. На крају овог размишљања о улози језика и писма, могу само закључити – тамо гдје сачувамо српски језик сачуваћемо и српску самосвијест и идентитет.

*Шта бисте поручили данашњим младима:
зашто треба да упишу Филозофски факултет?*

Младима увијек савјетујем исто – да вриједно раде и да без размишљања улажу све што могу у своје образовање. Знање је једини капитал који никад не може из-

губити вриједност и који ће увијек и упркос свему, прије или послје да им се исплати и на духовни и на материјални начин. Студирање било ког студијског програма на Филозофском факултету је огромна привилегија за све младе и вриједне људе. Зато што је то факултет на коме ћете стећи адекватно знање и неопходну општу културу, а истовремено ћете изградити самосталну личност која ће бити способна да доноси одговорне одлуке током читавог живота. Нека будући студенти бирају оно што је блиско њиховим афинитетима, а затим као студенти нека не жале ниједан потрошени мјесец или године у свом усавршавању. Када упишете неки студијски програм на Филозофском факултету то је равно осјећању да сте дошли на широки аутопут знања, да сједите у добром аутомобилу, те да је сада све само на вама да што прије и са што више задовољства стигнете до планираног циља.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Суштински проблеми почивају у погрешно имплементираној концепцији реформе високог образовања, која се суштински одрекла старе и незамјењиве хумболтовске идеје образовања засноване на афирмацији идеала знања. Све то је на различите начине принудило државне факултете да обарају критеријуме утркујући се у ширењу незнања са превеликим бројем потпуно погрешно, а често и сасвим интересно и коруптивно основаних приватних универзитета. Свугдје у озбиљном свијету приватни универзитети својим елитистичким приступом подижу критеријуме високог образовања и присиљавају и државне универзитете да буду што квалитетнији. Код нас, као и у бројним другим транзиционим државама на почетку 21. вијека, десио се обрнут случај, приватни универзитети фингирају критеријуме високог образовања, а онда су у борби са студенте, којих је све мање због општег ниског наталитета, подстакли и државне универзитете да обарају критеријуме знања.

Други суштински проблем почива на погрешној квантификацији научних резултата што истраживаче демотивише да се баве дугорочним и дубинским пројектима, а што их присиљава да у кратком раздобљу објављују уситњене радове по часописима са научних листа и тако скупљају неопходне научне бодове. Тако се десио суштински научни парадокс – култ епигонства и научних парафраза постао је доминантнији од култа оригиналности у науци. Све то нарочито оставља разорне посљедице у области друштвено-хуманистичких наука, што већ сада доводи у озбиљне проблеме развој научних кадрова и на филозофско-филолошким факултетима, а у будућности ће ако се не одиграју неке радикалне измјене бити стање још горе и безизлазније.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Добрим дијелом сам одговорио на ово питање у претходном исказу. Ако се на глобалном и свакако националним плановима не будемо вратили хумболтовској идеји универзитета и знања као темеља сваке науке и образовања, не очекује нас ништа добро, а по природи ствари друштвено-хуманистичке науке ће при томе платити највећу цијену, јер се као оне научне дисциплине које не доносе брзи и огољени профит не уклапају у доминантну данашњу либерално-капиталистичку концепцију свијета. Тиме ће дугорочно хуманистички темељи на којима је почивала свака прогресивна цивилизација у историји људског друштва бити потпуно разорени и ништа нас добро неће очекивати у будућности. Образовани људи, а о страдању необразованих не вриједи ни говорити, биће претворени у роботе који ће имати обавезу да доносе профит за различите приватне или парламентарне компаније, без права на лични живот, слободно вријеме и годишње одморе. Биће израбљивани до смрти на ружнији и перфиднији начин од онога на који су били

израбљивани римски, афрички, амерички и сваки други робови у историји цивилизације. Упркос овим песимистичким процјенама, желим да вјерујем да ће друштвено-хуманистичке дисциплине ипак на крају побиједити, захваљујући неким вишим законима природе и томе што су утемељене на оним непоколебљивим алтруистичким вриједностима људског друштва. На оним етичким и естетским вриједностима које су човјека учинили најузвишенијим бићем на планети, а које на крају, упркос различитим историјским ломовима, представљају темељну вриједност на којој почива свеукупна цивилизација.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањају они који „живе за идеје“.

Српски народ је у прошлости имао велики број врхунских интелектуалаца, а тако је и данас. Међутим, није добро идеализовати интелектуалце на било који начин, а поготово не на један генералан и уопштен начин. Историја нас учи да су велика дјела и велике друштвене мијене често предводили они који су били мање образовани, а имали су више части, храбрости и жеље за друштвеним промјенама. Интелектуалци су често склони лажним компромисима, конформизму, свакој врсти поткупљивости, различитим кукавичлукима и патолошким сујетама. Олако улазе у интересне групе, упадају у баналну дневну политику, често су предводници најружнијих облика странчарења и сваке врсте неодговорног односа према будућности своје државе и народа, а самим тим и читаве цивилизације. Могло би се казати да живимо у времену у коме је дух интелектуализма на глобалном и сваком другом плану срозан на низак ниво. Само ријетке међу интелектуалцима нашега народа, као и међу другим народима, можемо посматрати као те свијетле и непоткупљиве узоре. Зато је важно студенте непрестано учити да развијају критичко мишљење и да не робују ниједној врсти ауторитета без претходне темељите провјере.

*Наука нема право да буде досадна.
Ништа што је интелектуално достојно и вриједно, не смије да буде досадно.*

Миљенко Јерговић

Професори і воєни

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА ЋУРОМ ШУШЊИЋЕМ

ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ

Десетак година провео сам у Институту друштвених наука (1960–1971) у сталном радном односу. Могу рећи да су то биле моје најплодније године, у условима који су омогућавали пун духовни раст и развој. Била је то подстицајна средина, јер смо се сваки дан сусретали, питали, одговарали, разговарали, спремали и давали испите. Неки од нас писали су своју докторску дисертацију, а међу њима сам био и ја. Готово да није било дана када неки странац, обично професор универзитета или научни сарадник неког института, нису били наши гости. Они би одржали предавање на неку актуелну тему, а после предавања одговарали на наша питања.

Сећам се да је један од њих, у свом предавању о уставном уређењу, цитирао нешто из нашег Уставног закона, донетог, ако се добро сећам, 1953. После предавања одмах се јавио за реч један наш познати и признати професор права, рекавши да је тај закон измењен и да ми имамо нови устав. Странац се извинио речима: „Опростите ми, нисам то знао, али ја не стигнем ни да прочитам ваш важећи закон, а ви већ донесете нови.“ Онима, који су знали енглески језик није баш било пријатно, јер су знали да није паметно често мењати

законе. Народна мудрост подсећа да је опасно често мењање закона, јер ако су закони ваљали, онда их није требало мењати, а пошто се често мењају, значи и да не ваљају. Нема разлога за уверење да и ови, најновији, нису исто такви, или још гори. Они међу нама, који су упућени у грчку филозофску мисао, одмах су се сетили Платона, који је први упозорио на социо-психолошке последице честог мењања закона. У свом делу *Закони* он је упозорио: „Ништа није опасније од промене.“

Велим, било је то место сусрета различитих људи, идеја, веровања, вредносних система, традиција и култура. Нико од нас није обраћао пажњу на то што смо били подељени на одељења за историју, економију, социологију, демографију, политичке науке, филозофију. Ако је неко од наших или страних стручњака одржао предавање о значајној теми, ретко ко је од нас пропустио прилику да га чује: ако ништа, могао је да допуни своје знање страног језика! Живот је сусрет, а разговор живи од разлике између реченог и нереченог.

Људи ме питају зашто сам напустио ИДН иако сам имао тако сјајне услове за рад и напредовање: између осталог имао сам пристојну плату, докторирао на Филозофском факултету у Београду, боравио у САД као стипендиста Фордове фондације 1965/66, објавио своју прву књигу, итд.

По повратку из САД, крајем 1966. године наставио сам да радим у ИДН-у, припремајући за штампу своју докторску дисертацију *Појам закона у социологији*, чији су рецензенти били проф. др Михајло Марковић и проф. др Радомир Лукић, а издавач ИДН 1967. године. Још у време боравка на Колумбија универзитету у Њујорку почео сам да прикупљам грађу за своју другу књигу *Отпори критичком мишљењу: идеје за социологију идеја*, која је касније објављена у чувеној библиотеци Зодијак, издавачка кућа Вук Караџић, Београд, 1971. године. То је књига програм: свако поглавље из те књиге касније је прерасло у књигу!

У току рада осетио сам неку промену у атмосфери, изазвану променом директора Института. Захладили су односи, све мање је било слободног разговора и сусретања. То се одмах осетило по заоштравању дисциплине. Већ на улазу у Институт стајало је обавештење о времену обавезног доласка на посао (7 сати ујутру) и одласка са посла (15 сати после подне). Наравно, ја сам био први који је прекршио ту наредбу, јер се никада нисам обазирао на административну поделу времена у научној установи. Тако сам долазио на посао и одлазио са посла како ми је одговарало. Али једног дана позове ме директор на информативни разговор. Дошао сам, а он ме већ са врата строго упита: „Зашто Ви кршите оно наређење о доласку и одласку са посла?“ Одговорио сам да кршим и да ћу и даље кршити, јер та расподела времена не одговара моме ритму рада: навикао сам да радим увече, па до касно у ноћ и нисам оран да се рано будим да би онако мамуран и уморан ишао на посао. „Каква дрскост!“, запенуша он. „Од сада ћете поштовати наређење, ту не дозвољавам изузетак.“

Стварни разлог за његов бес није био моје кршење наредбе о времену, већ мој чланак у сарајевском *Одјеку* под насловом „Све је пропаганда што није дијалог“, где сам ја, по његовом суду, одступио од линије партијског мишљења, што он никако не одобрава и не може да опрости. Ништа нисам рекао, само сам скренуо разговор на другу тему, па сам га упитао да ли сам ја, и поред кашњења на посао, завршио свој рад. Одговорио је кратко „Да“. Да ли сам га завршио на време? – питао сам даље. Опет његово „Да“. Да ли је мој рад оцењен позитивном оценом? – наставио сам да питам. Њему се оте и против воље „Да“. Тада сам се окренуо и без поздрава изашао на свеж ваздух. Знао сам да његова три „Да“ не значе да је он разумео мој рад. Слутио сам да долази време *затварања* Института за нове идеје, теорије и методе, а да ће новчану подршку имати само онај пројекат који је на партијској линији. Тако је и било, што се дало закључити по понашању неколицине неспособних за науку, али спремних на послушност партији и ди-

ректору као њеном представнику. Неко, не знам више ко, рече да су одлазили у Комитет по своје мишљење! Ова одбојност према мени достигла је крајњу тачку због моје веома критичне оцене њихових радова које нисам, као рецензент, препоручио за објављивање, већ сам захтевао темељну прераду и нови покушај писања. Били су ужасно љубоморни на мене, јер сам пре њих докторирао и добио више звање с правом да оцењујем њихове радове. Поред тога, њихова завист била је појачана њиховим неуспехом на испиту за Фордову стипендију у САД.

Сад је дошло време да кажем зашто сам стварно напустио ИДН и прихватио позив да предајем на Филозофском факултету у Нишу. Познато је, из социолошких истраживања, која се односе на креативност друштвених институција, посебно научних, да су институције у оснивању *отворене* за нове идеје, теорије и методе, као и за кадрове различитих профила. Те институције, по својим могућностима стварања нових форми сазнања, и по стварним резултатима, показују највиши могући степен стваралачке моћи, упоређен са постојећим, познатим и признатим, старим институцијама, где се већина бори за више положаје, веће дохотке, руководећа места, стипендије, гостовања, путовања – *мање снаге се улаже у стицање знања а више у освајање звања!* Све се то, редовно и досадно, понавља у свакој уходној научној установи. Већ је Рајт Милс приметио да је савремено друштво претерано институционализовано (*over institutionalized*). Закључио сам: рано је почело претварање личног искуства у безличну догму, особе у улогу, вредности у норму, молитве у ритуал, открића у образац, симбола у знак, процеса у структуру, покрета у поредак, организма у организацију, упитног у усвојено (обичајно), љубави у обавезу (дужност), разноврсног у једнолично, чудесног у обично.

Сазнање да је највећи број научних и културних открића настао *изван* постојећих научних и културних установа, говори о томе да постојеће установе нису, или нису уопште повољне за открића, или их коче у за-

метку. Јер ако би постојеће научне и културне установе биле повољне за стваралаштво, не би било потребе да уистину нове идеје, теорије и вредности настају изван њих. А знамо да су изумитељи били појединци од којих се ништа није очекивало, а открића су настајала тамо где се нико није надао. Цела незванична наука и култура, са свим својим идејама, веровањима и вредностима, јесте покушај да се изађе из света значења званичне науке и културе. Постојање незваничне науке и културе упућује на пукотину или расцеп у научном и културном систему, нарушавање научног и културног обрасца званичне културе.

Филозофски факултет у Нишу управо је отворио своја врата за упис студената на прву годину студија. Радо сам прихватио позив да предајем Методологију друштвених истраживања и Социологију сазнања, уз знатно мањи лични доходак од оног у ИДН-у. Могу рећи да сам рано стекао мудрост подношења немаштине и оскудице, па ме овај мањак није уплашио, јер сам често губио све што сам имао. Никад нисам био пијан од успеха ни клонуо од неуспеха. Није све у хлебу. Био сам много бољи човек него што су ми то прилике допуштале, па сам тако радио против себе и своје породице.

Без неке сете у дубини душе не могу мислити о почетку рада са студентима. У свом оку и духу носим живо сећање на наше узбудљиве сусрете, на теоријске драме. Сећам се као да је јуче било: путовао сам возом из Београда за Ниш (у Београду сам становао а у Нишу радио), како би одржао своје предавање, заказано за 9 часова доподне. Тога дана воз је каснио готово три сата, па сам се помирио са тим да је пропала прилика за наш сусрет. На моје велико изненађење, када сам ушао у салу за предавање, моја духовна деца била су на окупу, и чекала свога професора, знајући да ће он сигурно доћи, јер би иначе јавио на време, ако је нечим спречен. Од тога дана нисам одлазио а да ме неколико њих није испратило на железничку станицу, а ни долазио а да ме група њих није чекала, предвођена Мићом Миленковићем, који је имао, како урођен смисао за хумор, тако и за опо-

нашањем оних које је добро познавао, па и мене, позивајући ме на ручак речима: „Професоре, у име радничке класе, коље се прасе.“

Рекао сам да су моја предавања била својеврсне теоријске драме, а студенти су од њих правили социодраме на свој, неочекивано духовит начин. Из архиве остарелог искуства, са удаљености од пуних 87 година, могу рећи да сам своје знање и умеће несебично делио и преносио студентима, а у исто време пратио како су они то доживели и разумели. Настојао сам да, у *узајамној настави*, у којој ја учим њих и уједно учим од њих, понудим оно најбоље што је људски дух створио током времена. Био сам као онај ирски краљ који је толико поклањао да му је десна рука постала дужа од леве. Све што се ради из љубави не може бити лоше. Једна моја студентика, после петнаестак година, срела ме на улици и признала: „Професоре, Ваша предавања су била толико занимљива, да сам ја доводила своје дечке да Вас чују.“ Ја сам јој узвратио: „Сада ми је јасно зашто је дворана увек била пуна.“ Шалу на страну, али моја предавања увек су била обреди на једном другом олтару, молитве на други начин, појмовно исповедање. Отуда је свака моја мисао лична молитва, која делује као отпор званичном, идеолошком обреду мишљења. Сећам се да је пре пар година у Нишу, на Филозофском факултету, приређено књижевно вече под насловом „Ђуро Шушњић, песник свога позива“. То су организовали, и о мени говорили, моји бивши студенти, одавно универзитетски професори, а сада већ пензионери седе косе. Сала је опет била испуњена до последњег места, а ходници пуни радозналост света. У једном тренутку сам помислио: „Боже, како деца брзо старе!“ У другом трену, они су набројали имена њихових вршњака који су у међувремену умрли. Тада ми се учинило да је умро и део мене, јер сам и ја живео док су они били живи, у њиховом сећању.

Све што је човечанство научило у свом искуству кроз векове, и похранило у свој језик, обичаје и установе, налази се надхват руке свакој младој души, која

се тек отвара пред животом. Јер вредна теолошка, филозофска, уметничка и научна дела увек су млада, трајно зелено дрвеће спознаје, цветови духа који не вену, и који делују оног трена кад им се приближи радознали ум... Говорили су ми са више страна: Ђуро, ти певаш своју науку, ти си научник по позиву а песник по нагону! Одговарао сам: Да ли моје мишљење изазива у вас певање или мишљење? Тада више нису знали шта да мисле. Ја их брзо уверим да моји радови изазивају „медитацију а не рецитацију“ (Ханс Георг Гадамер). Ја сам учитељ свих који желе да уче и науче нешто што нису знали, и да у исто време постану етички писмени – мудрост је више од учености, јер има учених који нису мудри. То је била моја *идеја водилја*: радити на себи целог живота није само право, него и обавеза за свакога ко држи до себе. Свест о властитом незнању, неупоредиво шира и дубља од онога што знамо, требало би да буде наша стална пратиља.

Нисам био у реду када су се делиле награде, али сам био када су се делиле увреде. Али највећа награда мога живота била је да радим оно што волим, да свој живот испуним питањима која мене занимају и одговорима који мене задовољавају. И да се сто пута поново родим, опет бих изабрао исти животни позив, друго не долази у обзир. Позив је нешто више од струке, занимања, професије: то је зов са највишег места да се остваре најбоље људске могућности! Или бог, или професор? Зато што само у овом позиву делити (давати) не значи губити. Ако са неким делите новац, моћ, власт, онда свакако губите. Ја вам делим своје знање и умеће, али ништа не губим, као што је случај са свим материјалним добрима. Али не и са духовним вредностима: духовне вредности се множе када се деле! Овде не важе економска мерила расподеле добара, јер дух има властита мерила расподеле вредности! Мишел де Монтењ лепо је приметрио: „Да дам другоме а да не одузmem себи.“ Није сиромаш онај који даје: ко воли не престаје да даје! За разлику од материјалних добара, која се кваре, која су пропадљива и пролазна, духовне вредности су неуништиве и вечне (гр-

чка филозофија, римско право, јеврејска вера). Истина, правда, доброта, лепота и светост живота јесу вредности које не губе на вредности када се деле међу људима.

Када Ниче виче да су богови мртви, онда то значи да се кључни систем вредности (и норми из њих изведених) распао, а човек испао из чврстог моралног (и сваког другог) поретка. Убиство оца у психоаналитичкој теорији само је симбол рушења врховног система вредности... Научном сазнању одаће се највећа почаст и признање ако се оно стави у службу врховних вредности: истине, правде, слободе, светости живота, љубави. Вредности су доказ да ми као људи нисмо само природна бића него и културна. Човек се двапут рађа: једном као природно биће, а други пут као културно биће! Човек има два рођендана. Да би био човек, он мора да задовољи своје телесне и духовне потребе: телесне да би био жив, а духовне да би био здрав! Остваривање ових вредности готово да је једнако дефиницији човека. Ентони Гиденс истиче: „Не бисмо имали ради чега да живимо, кад не бисмо имали нешто за шта вреди умрети.“ Смисао живота састоји се у остваривању вредности, без њих је живот бесмислен. Нихилизам је управо стање када највише досадашње вредности губе своју вредност. Ниче би још краће рекао: „Вредности више не вреде.“

Данашње знање није ни информативно ни нормативно, оно је у суштини инструментално. Свако једнострано мишљење јесте увреда за многостраност људског духа: једноумље је безумље! Савремени научни дух иде путем: од општег према посебном, од сличности према разликама, од догме према искуству, од логике према психологији, од синтезе према анализи, од теорије према студији случаја, од идеје према идеологији. Само оно становиште, које надилази владајућу једностраност, обећава да ћемо се успети на степен духовног и научног развоја испод кога се не сме ићи, без великих губитака на истини и смислу здравог живота. Само тако млади могу да постану сунчана страна живота: можда баш у њима идеал истине и смисла прохода на обе ноге! Најтеже се подноси недостатак смисла: данас

се осећа вапај за смислом! Где нема духовне везе међу људима, ту нема заједнице – људи су блиски са ствари-ма, а далеки једни другима.

Ово пало време заборавило је нешто што су старогрчки мудраци знали пре две и по хиљаде година: „Ако у Атине не буде обућара, ићи ћемо боси, ако не буде кројача, ићи ћемо голи, али ако не буде културе, неће бити Атине.“ Изумире ренесансни духовни човек, назван човеком са више глава. На његово место ступио је уски стручњак – увреда за целу културу и властите снове. То устручавање одводи у неко опште лудило које још нема правог имена. Од свих веза које човек мора и треба да има изгледа да је од најмањег значаја веза с мозгом. Званични образовни систем не ствара мислиоце, већ техничаре: нуди се мерљиво на рачун битног, памћење уместо критичког мишљења. Ово је време када велике и дубоке мисли нису у моди, њих су потиснуле петпарачке приче, дух нашег времена. Треба нам мишљење као начин доброг живота, а не само као начин стицања знања.

За данашње младе људе теорија не значи много, јер је њихов живот испуњен опипљивим и мерљивим величинама, а не теоријским разматрањима. То су људи који заслужују да се назову „банке података“ о свему и свачему, али без јасне мисли која би их повезала, објаснила и разумела у неком вишем смислу: етичком, естетичком, еколошком и сл. Етика је кључна: кога не занима етика, тога не занима човек! Човек без морала је мртав пре смрти. Већ на почетку наставе студентима Филозофског факултета у Нишу моја питања нису дала мира њиховом ћутању, јер су своје мисли и речи препознавали у мојим. Ако човек заборави да пита и доводи у питање, заборави и самог себе. На улазним вратима сваке школе за *изабране духове* требало би да стоје знакови питања и чуђења – то су захтеви више културе!

Имамо огроман вишак промашених, неуспелих, заосталих у духовном развоју. Тој гомили брбљиваца и уважених глупака и уљеза, који не разликују Канта од Конта, Хендла од Хајдна, Балкан од Балтика, уман човек

не би поверио на чување ни две нацртане овце. Тако се често нађе мудрост једног човека насупрот глупости неких и просечних – и бива прегажена у ово наше тешко, страшно и неодговорно време, када је пониже-на личност и угушена морална мисао. Данас се ствара више незналица него што култура може да поднесе. Моралан човек је предмет подсмеха, а мудар предмет клевете. Нападали су ме они без образа и образовања. Ја сам изговарао мисли превисоке за њихове главе: за њих размишљање није обавезно, траже само памћење! Науку једног времена не чине само истине које је открила, него и неистине, заблуде, илузије, погрешке, лажи, случајности. Њихово признање и спремност да се исправе чини саставни део (историје) науке, из које каснији научници могу да много науче на грешкама својих претходника. О томе, да наведем само један пример, учи нас Емил Диркем, пишући о самоубиству.

Док преврћем по својим сећањима и осећањима, чини ми се као да поново оживљавам и доживљавам прошле згоде и незгоде. Живим док се сећам, јер од нечега се мора (духовно) живети. Човек умире, да би његово дело живело. Губе се трагови његових стопала, али остају трагови његова духа. Дело живи својим животом (у животима његових следбеника), независно од његова творца. Оно што остаје иза мене може да малчице продужи мој живот културолошки, ако не биолошки. Долазио сам међу студенте да потпаљујем духовне ватре, да постављам за њих неочекивана и незгодна питања. При томе сам истицао: ни онај ко пита не осећа се сигурним, јер је свако питање израз неког недостатка, неке оскудице!

Бог ми је сведок да сам желео и нудио оно најбоље што је људски дух створио, да сам сваку реч одмерио и усмерио према својим студентима, да је они оживе и допуне својим искуством и знањем, да упознају себе преко бољих од себе. Постоје културни рајеви у којима цвета прекрасно духовно цвеће, настало из ретких сусрета разних језика, вера, идеја, традиција, култура. Амин Малуф, у делу *Бродолом цивилизација*, рече да њих славе уметници и интелектуалци у потрази за простором слободе.

Али у Нишу се простор слободе из године у годину сужавао и смањивао, тако да је било све теже нормално дисати и радити. Шириле су се приче да ја систематски манипулишем студентима, што се може показати и доказати да на предавањима имам све више слушаца. Истина је да је број присутних растао, али није била истина да манипулишем. Наиме, на моја предавања, поред редовних студената социологије, којима сам предавао Методологију друштвених истраживања, долазили су и студенти са других група (па и понеки професор) и обични грађани, боље рећи необични. Многи су ме слушали, неки су прислушкивали. То су били припадници тајне полиције, идеолошки доушници, који су редовно извештавали на одређеном месту о темама и садржају мојих предавања, наравно онако како су то они разумели с обзиром на своје интересе.

Баш у то време десило се да је објављена моја књига *Рибари људских душа – идеја манипулације и манипулација идејама* („Младост“, Београд, 1976, рецензенти: Руди Супек и Никола Милошевић), књига која је нападана у свим званичним медијима, када сам малтене проглашен дисидентом и народним непријатељем. Књига је узбуркала и студентску јавност (није чудо што је до данас доживела девет издања), стручно хваљена а идеолошки оспоравана и клеветана. Ако се овоме дода податак да сам 1971. године вратио партијску књижицу, што је заиста била истина, онда је то долило уље на ватру. Било је ту још непријатних ствари о којима нећу да говорим, али о овој хоћу: требало је да будем биран за редовног професора, јер сам испунио све законом предвиђене услове (па и више од тога – три објављене књиге), али се то није десило, што је значило да ми је боравак на Филозофском факултету неславно завршен. Густа мрежа предрасуда, стереотипа, догми, забрана, норми и правила бачена је на млади дух који настоји да духовно живи, то јест да ствара нешто друго, ново и боље, а не да понавља нешто већ окоштало, смрзло, окамењено. Званична идеологија налаже покоравање, али млада природа намеће своју вољу: од живота очекује много више! Не каже се узалуд: што јужније, то тужније!

И отишао сам: колико сам био очаран почетком, толико сам био разочаран свршетком! Тражио сам посао свуда (наравно преко конкурса), али ме нико није примио. У извештајима комисија за избор стајало је да сам најбољи кандидат, али да ипак нисам изабран – због политичке неподобности.

Не верујем у чуда, али ово се догодило. Тадашњи министар за културу Републике Хрватске Стипе Шувар чуо је да сам остао без посла. Нас двојица смо се упознали још за време студирања на Филозофском факултету у Загребу. Он ме назвао и тражио од мене да напишем чланак за *Наше теме*, часопис за друштвена питања, чији је он био главни уредник. Ја сам већ имао један завршен подужи текст (део из књиге коју сам тада писао а касније објавио под насловом *Цветови и тла – огледа о улогама идеја у животу*, „Младост“, Београд, 1982, рецензенти: Ђсад Ћимић и Милан Кангрга), па сам га послао на адресу редакције. У следећем броју часописа мој чланак се појавио на првом месту, што ме изненадило, али испод текста, у напомени, стајало је да се редакција ограђује од садржаја. Убрзо сам био још више изненађен висином хонорара од кога је моја породица могла мирно да живи бар неколико месеци.

Приликом следећег доласка у Београд нашао сам се са Стипом, при чему сам му замерио на оној напомени где се ограђује. Он ми је искрено одговорио да сам политички неписмен, рекавши: „Битно је да је тај текст објављен, да си добио хонорар, да сам ја сачувао место главног уредника и, што је најважније, часопис неће бити забрањен баш због оне оградe. Да ли ти је то сада јасно?“ Климноу сам главом и по војнички процедио кроз зубе: „Разумем, друже министре.“ Трећи сусрет који је убрзо уследио био је одлучујући. Стипе ме питао да ли сам спреман, с обзиром на све околности, да пређем у Загреб и да изаберем установу у којој бих радио. Одмах сам пристао, јер сам био ослобођен других обавеза, тако да свуда могу наћи нешто боље од немаштине и глади. Неочекивано брзо изабран сам за научног саветника, односно редовног професора, па

сам наставио да предајем на постдипломским студијама на Филозофском факултету у Загребу, а потом као гост-професор и на Филозофском факултету у Задру. Брзина којом су решавана моја егзистенцијална питања била је нужна, јер је дотадашњи Центар за друштвена истраживања могао да добије статус научне установе, ако има најмање пет доктора науке – а имао је четири. Ја сам био пети и попунио то место предвиђено законом, тако да је доскорашња установа постала Институт за друштвена истраживања.

Опет сам био веома задовољан условима у којима сам радио. Убрзо сам добио стан, упознао све сараднике Института, радио на пројекту везаном за истраживање религије, гостовао на јавним трибинама. То је трајало пуних 12 година, када сам, опет због политичких околности, напустио Загреб и прешао на рад у Нови Сад, на Филозофски факултет, где сам такође изабран за редовног професора. И на крају, после четири године рада, изабран сам за редовног професора на Филозофском факултету у Београду, где сам предавао Социологију религије све до одласка у пензију 2001. године.

Да је почетак рада Филозофског факултета у Нишу био најплоднији у његовој педесетогодишњој историји сведоче имена професора који су несебично делили своје искуство и знање, као и имена групе студената који су стекли докторате и сами постали професори и писци значајних социолошких радова. Ево само неколико мојих бивших студената са којима се и данас радо чујем и видим: Драгољуб Ђорђевић, Драган Жункић, браћа Ђокица и Зоран Јовановић, Данијела Гавриловић... Октавио Паз би рекао: „Толико нас има да нас има мало.“

Предавао сам на факултетима друштвених наука у Загребу, Задру, Новом Саду, Београду, Никшићу и Подгорици, али су ми студенти Филозофског факултета у Нишу били и остали мерило какви могу и треба да буду љубитељи истине и смисла. Ова оцена односи се на првих 6–7 генерација којима сам предавао. Сви су они, као и њихови професори, почели као деца радника, сељака, чиновника, учитеља... жељна духовне окрепе, вред-

ности и смисла, а не само хлеба и игара. То је основни разлог што су постали оштри критичари званичног система мишљења, веровања и понашања, у смислу у коме добар човек представља критику лошег. Мудре главе не стварају невоље, али их подносе. Зато их и дан-данас поштујем и волим. Био сам у свему умерен, само сам волео без мере: мера љубави је љубити без мере! Има право Амин Малуф када каже: „Љубав је болест од које нико не жели да оздрави.“ Ето, чини ми се да сам био више у праву него што нисам. Битно је да се не заборави шта и како је било на самом почетку... Народ без историјског памћења је као појединац без личног сећања.

Сећање се цени тамо где се идентитет потцењује и пориче. Свест о идентитету је најјача када је идентитет угрожен. Ко нам одузима лично сећање, одузима нешто од нас самих, нешто од нашег идентитета. Лична сећања, по правилу, садрже истине којих нема у званичном памћењу, истине које нигде нису записане. Живим док се сећам, јер од нечега се мора (духовно) живети.

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА СРЕТЕНОМ ПЕТРОВИЋЕМ ГОДИНЕ КОЈЕ СУ МЕ ДОДАТНО МОТИВИСАЛЕ

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте на њему као хонорарни професор предавали од почетка. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Ниш је прве факултете добио, ако се не варам, 1961. године. То су били, пре свега технички факултети, потом медицински, стоматолошки, али и правни и економски. Статус Универзитета у Нишу, правно формално, креће од 1965. године. Од те године, све до 1971, претпостављам, била је сагледана потреба даљега развоја Универзитета, коме су недостајале неке од битних чланица, у првом реду хуманистичке студијске групе, попут оних на Филозофском факултету са пратећим научним одељењима, укључујући и филолошке дисциплине. Разуме се, недостајало је и неколико фундаменталних природнонаучних одсека. Филозоф-

ски факултет је, унутар Универзитета у Нишу – према неписаном правилу – стожерна јединица са бројним научним групацијама, које су и те како потребне бар на овоме простору, југа и југоистока Србије.

То се и догодило 1971. године. У саставу Филозофског факултета, барем за почетак, нашло се, најпре, неколико значајних филозофских групација наука, социологија и психологија, затим, из домена филолошких група, најпре је отворена англистика, а затим и неколико одељења природно научних оријентација, укључујући и математику. Разуме се, под овим, кровним факултетом, нашла се и студијска група за физичку културу и спорт.

О значају новооснованог Филозофског факултета у Нишу – иако са још увек непотпуним студијским групама, излишно је говорити. Прве генерације социолога, на пример, одмах су нашле места у културном животу Ниша и региона, чиме су отворена врата не само развоју научног и критичког мишљења у медијима, посебно у новинарству, на радију и трибинама, библиотекама, већ су први кадрови нашли места у просветним и социјалним, затим у научним институцијама, као и на самим факултетима. У то време, у наставним плановима већине факултета већ су словили предмети опште социологије, али и посебних социолошких дисциплина, зависно од карактера основних студија. Уосталом, за таквим, а најбољим кадровима, имао је пре свега потребе сâм Филозофски факултет у Нишу – Група за социологију.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Осим сагледавања потребе на самом Универзитету у Нишу (као важном и тада, јужно од Београда, једином високо образовном центру у овоме делу Србије) о томе да је преко потребно отворити Филозоф-

ски факултет као један од најкомплекснијих факултета хуманистичких дисциплина, дакле, осим челних људи на самом Универзитету, подршка је дошла и од стране локалне друштвене заједнице.

Овде бих се посебно осврнуо на питање друштвене улоге одељења за социологију. Најпре о једној чињеници. Познато је да су студенти двеју катедара на београдском Филозофском факултету, одељења за филозофију и социологију, били у фокусу студентских догађања 1968. у Београду. Тада је у Београду критичка интелигенција, посебно студентска, покренула питање стагнације у процесима демократизације друштва. На томе курсу нису заостајали ни други универзитетски центри у Србији, разуме се ни у ондашњој Југославији, а посебно у Загребу.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Један од главних иницијатора био је Веселин Илић, тада водећа политичка личност Ниша. Он се својски заузео не само за отварање Филозофског факултета, већ, колико се сећам, био је иницијатор за стављање у функцију аеродрома у Нишу, најзад и за формирање телевизијског центра, тачније, дописништва телевизије у овом граду. Чини ми се да су у то време, нишке Народне новине већ постале, или ће то бити, дневни лист овога региона.

Разуме се, Веселин Илић је, као личност, био од несумњивог политичког утицаја не само у Нишу, већ и у Републици. Заједно са агилним људима на Универзитету у Нишу – барем када је реч о отварању Филозофског факултета – у овој намери је сасвим успео. Његова је заслуга и у томе што је са представницима Универзитета у Нишу, ректором и проректорима активно суделовао и

у формирању, а потом и раду тзв. „матичне комисије“ за оснивање Филозофског факултета.

У тој комисији нашло се двоје значајних професора са Филолошког факултета, тадашњи декан проф. др Милош Илић, у то време професор социологије културе и уметности – иначе доктор филозофских наука – као и професорка др Вида Марковић, најутицајнији наставник на групи за енглески језик и књижевност на београдском Филолошком факултету. Као члан матичне комисије који је координисао рад на формирању комплекса природно-научних дисциплина на Филозофском у Нишу, колико се сећам, био је професор Митриновић, као представник, у оно време још увек у Београду јединственог Природно-математичког факултета са девет различитих одељења. О свему томе имам добра сазнања будући да сам тада био у сталном радном односу на Филолошком факултету, на катедри којом је руководио управо проф. др Милош Илић.

Непосредно после отварања Филозофског факултета у Нишу, наступиле су значајне политичке промене у Србији, период сламања тзв. „српских либерала“, са све републичким политичким врхом, што је подразумевало „чистке“ на свим нивоима. Почев од најистакнутијих политичара у Београду, па све до локалнога, регионалног нивоа. Политичку цену, у овом другом смислу, платиле су и две истакнуте личности, мр Мирко Чанадановић у Војводини и Веселин Илић у Нишу.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете свеукупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Иако од 1981. године нисам био у прилици да непосредно пратим потоњи развој Филозофског факултета у Нишу, односно његово гранање и резултате наставно-научнога и истраживачкога рада, једино што сам био

у стању да сагледам, јесте даље профилисање двеју групација наука, *филозофских* и *филолошких*, односно отварање нових група и смерова, што је само по себи велики добитак, посебно у припреми образовног кадра за рад у основним и средњим школама. Наиме, чињеница је да Универзитет у Нишу покрива готово трећину простора земље, изузимајући факултете у Косовској Митровици.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и окружењу?

Колико ми је познато, нишки Филозофски факултет, који данас има знатан број катедри, односно департмана, структурно гледано, сличан је са универзитетима у Сарајеву и Загребу, јер су у њима, барем до данас, под истим кровом, дакле, још увек заједно две основне групације дисциплина: са тзв. *филозофских група* (филозофија, социологија, историја, психологија...), али и *филолошких одсека* (србистика, англистика, романистика, русистика...). Ову чињеницу – под истим кровом двеју оваквих групација – сматрам далеко продуктивнијом. Разуме се, на Београдском универзитету, Филозофски факултет се, због тадашњих све бројнијих дисциплина крајем педесетих година (1958), морао поделити на две велике гране факултета Филозофских и Филолошких студија. Ова дисциплинарна подвојеност, колико знам, осим на Универзитету у Београду, сачувана је и у Скопљу.

Разуме се, пракса „целовитости“, тј. изучавања филозофских и филолошких дисциплина под истим кровом, има своју компаративну предност. Наиме, зависно од статута и смерова, на пример, пружа се студентима могућност у избору више дисциплина из домена једних и других наука. Посебно је то важно за смерове наставничких катедри, преводилачких усмерења и др. Што се београдског Филолошког факултета тиче, он је, иначе, гломазан, јер се на њему изучава највећи број страних,

тј. светских језика и књижевности, укључујући кинески и јапански. Због тога је, организационо гледано, тешко замислити да би, системски и просторно, такав комплекс јединица могао функционисати под истим кровом са Филозофским. А и обратно.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало даље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Филозофски факултет у Нишу, у односу на почетна три одељења: социологије, психологије и англистике, знатно је проширен. С једне стране у оквиру чисто *филозофских групација* он има данас нове департмане, тј. одељења: филозофије и историје, педагогије, комунологије и новинарства, социјалне политике и социјалног рада, а с друге стране, у склопу *филолошких дисциплина*, поред србистике, англистике и романистике, отворена су и одељења за немачки и руски језик. Све то сврстава Филозофски факултет у Нишу у ред факултета средње развијених образовних високо школских центара. Новим смеровима, како ствари видим, Филозофски ће, поред осталог, укључујући овде и издвојени Природно-математички факултет и Факултет спорта и физичког васпитања, задовољити и потребу за просветним кадровима, професорима у основном и средњошколском систему ове комплексне образовне мреже југа и југоистока Републике.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и ин-

фраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Будућем наставном кадру, на пример, на филолошким одсецима, неопходно је изучавање педагошких и методичких наука, а исто тако и знања из језичке и реторичке културе, која су неопходна и будућим професорима на смеровима чисто филозофских дисциплина (историја, филозофија, социологија).

С друге стране, на појединим смеровима, на филозофији, социологији и историји, пружа се шанса за увођење компаративних студија, основних наука у комбинацији са студијама језика, што је далеко једноставније организовати под истим кровом, под којим се налазе филозофске и филолошке студије. Реч је о *двопредметним смеровима* за које се студенти могу одредити, дакле, слушати наставу, по прилици, из социологије или филозофије и, упоредо, по избору, стране језике. Исто тако, социолог, на пример, на двопредметном смеру, према класичној концепцији студирања, а који би стекао солидно знање, осим из струке, још и из енглеског језика, на пример, имао би солидну компаративну предност. Наиме, због поседовања струковног знања из социологије – уколико се определи за преводилачки рад, са енглеског језичког подручја – могао би тај посао обавити далеко компетентније од свршеног студента искључиво са знањем енглеског језика. Таквом социологу, једнако су блиски стручна материја коју познаје, али и језик, или језици које познаје и које је на двопредметним усмерењима завршио.

Како оцењујете развој и улогу Групе за социологију на којој сте били професор? Она је у почетку била културолошки усмерена са ниском таквих дисциплина (Историја културе и цивилизације, Културна антропологија, Социологија културе, Естетика, Со-

циологија уметности, Социологија масовних комуникација...). Сећате ли се разлога зашто се од тога одустало?

Почетно усмерење катедре за социологију на Филозофском факултету у Нишу, а према првобитној идеји, било је замишљено као студиј у правцу социологије културе и образовања. Према том пројекту ондашњи статут Групе за социологију је у оквиру наставних предмета обухватао и предмете који су профилисали баш такву тенденцију. То је имплицирало да ће се у плану наћи и предмети не само из области чисто социолошких дисциплина, већ и филозофских, педагошких, али и теоријско-сазнајних наука.

Управо због те чињенице, морам признати, од самога се почетка у раду на Филозофском факултету у Нишу, односно на Групи за социологију, осећало посебно задовољство. Најпре због профила студената, с обзиром на наставне планове који се нису много разликовали од групе за социологију и филозофију на београдском Филозофском факултету. Да Вас подсетим, у време мог студирања филозофије у Београду, студенти наших одељења – за филозофију и социологију, имали су и неколико заједничких предмета, које смо, као студенти филозофије, слушали са колегама групе за социологију. Али и обрнуто, филозофске предмете слушали су и социолози, разуме се, са смањеним бројем семестара, односно фондом часова. Тако су социолози слушали филозофске предмете, као што су општа филозофија, општа логика, чак и један огранак естетике.

Ваше питање је имплицирало још нешто. Због чега се одустало од првобитнога наставног плана и програма, који је, доиста, на самоме старту, био културолошки конципиран. Претпостављам да је реч и о практичним разлозима. У циљу усаглашавања програма студирања са планом и програмом других катедара социологије у земљи – учињено је све да дође до уједначавања плана студија, како би свршени студенти имали исти статус приликом запошљавања, тј. конкурисања. А могући су и

други разлози. Познајући стање на неким одељењима Филолошког факултета у Београду, студенти опште или тзв. светске књижевности са теоријом књижевности, на пример, нису могли конкурисати за професоре српског језика и књижевности у средњим школама. Разлог је, пре свега, недовољан броја семестара на предмету српског језика. Они су, дакле, слушали наставу из комплекса предмета на србистици, но, све то није било довољно. Због тога је таквим студентима, иначе, са широким познавањем наше и светске књижевности било онемогућено да буду професори српског језика.

Ја и даље сматрам како, поред других усмерења, постоји објективна потреба управо за таквим профилем свршеног студента социологије, који је посебно културолошки усмерен, и коме су потребни ако не баш естетика, оно свакако социологија уметности са вежбама, а затим културологија, као и знања из комуникологије, антропологије, ако хоћете и из реторичке културе.

Можете ли да упоредите досадашњи развој Групе за социологију (сада се зове Департман за социологију) у Нишу са радом одговарајућих департмана у земљи и окружењу?

Поводом потпитања, о компарацији програма социологије на Филозофском факултету у Нишу, односно на другим катедрама у земљи, могу само делимично да Вам одговорим. Познајем један број студената, који су у Београду, на групи за социологију на Филозофском, слушали културологију (социологију културе), и који се изврсно баве управо културолошким феноменима. Поједини од њих раде данас у Заводу за културни развитак, или су на уредничким пословима у медијима, на радију и телевизији, али и у часописима, издавачким кућама. То важи и за студенте са нишког Филозофског факултета.

Међутим, питање је да ли ће се – према све насртљивијим технократским иницијативама – даљи развој средњошколског образовања кретати у правцу обликовања једнодимензионалног профила ученика, али без

критичког мишљења, сасвим у духу технократског привеска капиталу. Уколико преовлада таква тенденција, то ће све видљивије потискивати хуманистичке предмете, посебно филозофију и социологију у средњошколском образовању, дакле, управо оне дисциплине које су по традицији пружале понајбољу основу за формирање свести о друштву, уједно и критичког става према свету.

Ви сте предавали првим генерацијама студента социологије. Знамо да их, сећајући се тог времена, прилично хвалите и упоређујете са студентима социологије београдског Филозофског факултета на којем сте годинама предавали Социологију културе. Молимо да то малчице поближе образложите.

Овим поводом, сасвим условно, могу говорити само из свог угла. Наиме, када сам радио на Филозофском у Нишу од почетка његовога формирања, код студената се осећао изванредни ентузијазам. Социологија, као група, била је у повоју. Наставни програм је био привлачан, бар за мене, који сам завршио студије филозофије. А студенти у Нишу, на Групи за социологију, имали су, паралелно, као подлогу знања из Логике и Филозофије, што је за Естетику, тачније за праћење ове наставе и суделовање на вежбама које сам водио, било неопходно. Касније на завршним годинама држао сам и курс из Социологије уметности.

Међутим, у Београду, на Групи за социологију културе, на којој сам, такође у својству хонорарнога професора изводио наставу пуне две деценије, предмет је, према плану, најпре био на старијим годинама. Занимљиво је и то, што је предмет када је уведен, словио као *изборни*. После неколико година уврштен је у обавезне.

И још нешто. У време када сам био студент у Београду, на истом спрату – у тзв. Капетан Мишином здању – била је и Катедра за социологију. Као што рекох, неки предмети на групи за социологију били су и за нас, студенте филозофије, веома привлачни. На пример, *Соци-*

ологија знања коју је држао проф. Војин Милић. Предавања су, дакле, била изазовна и за студенте филозофије, иако овај предмет није био у наставном плану наших, филозофских студија. Но, за нас, неколицину, предмет је био подстицајан, тако да смо одлазили на предавања професора Милића. Наиме, у оквиру филозофске епистемологије ми смо већ имали основе и из овога комплекса знања.

Шта овим желим да кажем? Хоћу да Вас подсетим, најпре, да је проф. Милић, најпре завршио филозофију, а тако је било и са једним бројем професора на тада новоформираној Групи за социологију у Београду (1958). Међу овим професорима, наставницима и асистентима, у сталном или хонорарном статусу, а који су предавали на катедри за социологију, било је и наставника чије су основне студије биле филозофија. На пример, њих су завршили и проф. Вељко Кораћ, или, на пример, виши предавач Драган Јеремић, док су у сталном радном односу – такође професори са завршеном групом филозофије – били: Загорка Голубовић, Михајло Поповић, Драгољуб Мићуновић...

Споменуо сам ове чињенице због тога што у време када сам био наставник на Групи за социологију у Београду, почев од 1982. године, осетио сам – ваљда ми неће замерити студенти због овога утиска – неку врсту мањка ентузијазма код једног броја студената београдске групе. Наиме, био сам не мало изненађен када сам чуо од самих студената како се у групи „изборних предмета“, за саме студенте социологије, нашао, на пример, предмет *Социологија знања*. Моје изненађење било је утолико веће што сам сматрао да је за будуће дипломиране социологе настава из *Социологије знања*, малтене исто што и *Логика* или *Епистемологија* за студенте тзв. чисте филозофије.

На нишкој Групи за социологију утемељили сте Естетику и Социологију уметности, једно време психолозима предавали и Реторику. Оставили сте дубок траг и у нишкој културној јавности. Као хоно-

рарни професор, за разлику од осталих наставника, одгајили сте достојне наследнике, који су Ваш дух уградиле, међу другим, и у Факултет уметности. Молимо за кратак коментар.

Без претеривања, узимам као веома значајан период мога наставничког рада на тек оформљеном Филозофском факултету у Нишу. Наиме, као млади доцент, ја сам 1971. године започео наставну, предавачку каријеру на Универзитету – иако сам 1964–1966. већ имао двогодишњи стаж професора филозофије у ондашњој Трећој гимназији у Београду. Преузимајући предмет *Естетике* на Групи за социологију у Нишу, односно курс из *Реторике* на Одсеку за психологију, наишао сам, пре свега, код студената социологије на изузетну посвећеност. О тој чињеници говором са поносом. Првих неколико генерација, а најамбициознији међу њима су временом постали и сами универзитетски професори – данас су већ и у пензији – имају за собом завидно научно и истраживачко дело, високо напредовање у професорском, наставничком раду не само на Универзитету у Нишу већ и на другим високошколским институцијама у земљи.

Често размишљам о овој чињеници. Имам утисак да је разлог овоме ентузијазму, мојем а и самих студената, можда у околностима што сам, најпре, лично био посвећен овоме послу, будући да сам био почетник у наставничком звању на факултету. Но, био сам, такође, свестан да оним најинвентивнијим међу студентима првих генерација, нисам могао да пружим још и додатно нешто више од предавања, нпр. непосредне консултативне контакте ширега обима, као што су то могле моје колеге, наставници који су радили на Филозофском факултету, али и живели у Нишу. Разуме се, у мом случају, таквих контаката је, додуше, било, но сасвим спорадично и то само онда када бих долазио у Ниш сваке друге недеље на наставу. Тада сам у вечерњим часовима имао прилике за дружење и разговоре са студентима, међу њима и са онима који су већ завршили студије и започели своје каријере, укључујући и оне на Универзитету.

Мотивација за рад са студентима у Нишу била је и у томе што сам се, најпре, овде нашао на свом предмету који је био моје трајно опредељење. Док сам у Београду, тих истих година на Филолошком факултету био доцент на предмету *Социологија културе и уметности*, ја сам у Нишу, на Филозофском, држао курс из *Естетике*, и на самом почетку (1971) течај из *Реторике*. Узгред, садржаји ова два предмета, од антике до XVIII века (*Реторика* и *Поетика*), чинили су целину, отприлике, оно што је некада словило као *филозофија уметности*, а од 1750. и именовано као *Естетика* (код А. Баумгартена).

Податак, да сам, колико-толико, „савесно“ радио и на курсу из *Реторике*, иако само два семестра, говори и чињеница што сам објавио, најпре, краћи *Увод у античку реторику*, а затим и обимнију студију, целовиту *Реторику. Теоријско и историјско разматрање* (1975). *Реторика* је изашла у, тада, замашном тиражу (5.000). Разуме се, била је то прва *Реторика* после Другог светског рата, тако да је Просвета из Ниша, претпостављам, као тада највећи издавач јужно од Београда, можда рачунала са великим тржиштем ондашње простране земље. Потом, уследила су још два издања *Реторике*, разуме се, друго је било допуњено великим поглављем *Реторика у пракси*, док је треће издање поновљено и незнатно допуњено.

На Филозофском факултету у Нишу, радио сам док се нису стекли повољни академски услови за мој одлазак. Наиме дипломирани студент из тих првих генерација, који је, према мом мишљењу, показао знатну посвећеност предметима које сам држао, био је изабран за асистента и непосредно водио вежбе са студентима. Напустио сам Филозофски када се асистент на мојим предметима већ налазио у завршној години рада на својој докторској дисертацији. Сматрао сам неупитним да ће кандидат успешно обављати наставне послове на овим предметима. Свој рад на Филозофском у Нишу, окончао сам 1981. године.

У Београду сам, после смрти професора др Вујадина Локића, који је изводио наставу из *Естетике* на Факултету драмских уметности – на позив тог факултета –

прихватио, из колегијалних разлога, предмет *Естетику* на основним, као и наставу на постдипломским студијама. Такође, ангажован сам, потом, и на Одељењу за социологију на Филозофском у Београду, 1982.

Моја неформална сарадња са Филозофским факултетом у Нишу, односно са Универзитетом у Нишу, није са 1981. годином сасвим престала. Учествовао сам као ментор у изради докторских и магистарских радова. На Универзитету у Нишу, са колегама као и сликарима са факултетâ уметности из Ниша, Београда и Новог Сада, био сам члан иницијативног одбора за оснивање Факултета уметности у Нишу, на чијем је челу био дугогодишњи ректор, агилни професор др Бранимир Ђорђевић. Тако је у Нишу, основан Факултет уметности, који је за почетак имао само два огранка, студијске групе за ликовне уметности и музику.

Доста времена сте проводили на Филозофском факултету. Дружељубива сте особа. Којих се колега са Катедре и целог Факултета радо сећате?

На тек основаном Филозофском факултету у Нишу најпре сам се сусрео са колегом Глигоријем Зајечарановићем кога сам познавао још из времена мог студирања филозофије на Филозофском факултету у Београду. Мојој години Зајечарановић је био асистент на предмету *Немачка класична филозофија*. У то време он је, иначе, радио дисертацију из немачке класичне филозофије, и на томе ускоро и докторирао. Случајност је и то, што сам на истом предмету – немачке класичне филозофије – касније и сам одбранио магистарски рад (1966), а касније и докторирао (1971) са темом о месту „Шелингове естетике у немачкој класичној филозофији“. Докторат сам бранио у Сарајеву, код професорâ: др Ивана Фохта и др Милана Дамњановића. Наводим овај податак због могућнога питања зашто у Сарајеву? Најпре, у Београду пријава тезе није била могућна из формалних разлога, будући да је наставу *Естетике* на групи за Филозофију изводио виши предавач Драган Јеремић, који је докто-

рирао, касније, 1975. године, одбранивши тему из „Историје српске естетике“.

Добро се сећам ове, 1971. године – пошто сам већ био изабран за доцента са статутом хонорарног наставника. Наиме, на првој седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Нишу, замољен сам да предложим, а и образложим предлог за избор првога декана. Будући да сам познавао др Глигорија Зајечарановића, као и његове радове, посебно већ објављену књигу *Немачка класична филозофија* (његова дисертација), сматрао сам за природно, због назива факултета „Филозофски“, да се на његовом челу, барем на почетку, нађе кандидат из струке, тј. доктор филозофских наука. Предлог је прихваћен и тако изабран први декан Филозофског факултета у Нишу.

Добар број тадашњих наставника на Групи за социологију, био је у истом, хонорарном статусу, тако да смо колеге и ја, већином из Београда, путовали на наставу. Међу њима, бар што се тиче социологије, колико се сећам, ангажовани су др Милан Дамњановић, филозоф и естетичар, који је држао курс из *Историје културе*. Исто тако, у овоме кругу нашли су се и др Ђуро Шушњић, мислим да је био биран на предмету *Социологија знања*, др Александар Тодоровић, на курсу *Социологије комуникације*, потом, др Миодраг Цекић, који је предавао *Филозофију*. Међу асистентима сећам се дипломираног филозофа Луке Прошића, а и Веселина Илића, дипломираног историчара књижевности, који је изабран за асистента на предмету *Социологија културе*. Мислим да је, касније, на Групи за социологију био ангажован, ако се не варам, и М. Глушчевић, брат Зорана Глушчевића, германисте и критичара уметности.

Као хонорарни наставници – по распореду Факултета – долазили смо у Ниш у заказане дане, држећи тзв. концентрисану наставу. Поред предавања, ја сам на почетку водио и вежбања. Долазили смо у размаку од две седмице, тако да је било сасвим разумљиво да се нисмо могли „сусретати“ за време наших боравка на истој Групи за социологију. Наиме, свако је имао свој термин. Но, осим

Веселина Илића, који је после 1975. или 1976, прешао, односно живео и радио у Београду, ја сам у Нишу све до 1975. године осим са Веселином, био у контакту и са Луком Прошићем, коме сам, касније био и ментор при изради његове докторске тезе. Он је свој рад одбранио на Филозофском факултету у Нишу, где је касније биран за наставника.

Свакако, за време мојих долазака у Ниш, било је, додуше, пригодних дружења са групом свршених студената истога факултета. У тој групи, колико се присећам, осим Драгана Жунића, који је већ био асистент на предмету *Естетика*, били су и Драгољуб Ђорђевић, Ненад Поповић и, ако се не варам, у тој би се групи нашао и Мића Миленковић, такође, асистент на истој, социолошкој групи.

О Драгану Жунићу, осим реченог, само укратко. Оставио је за собом изврсно дело из естетике и социологије уметности. Његов рад је, поред осталог верификован не само статусом проректора Универзитета у Нишу већ и избором за декана на самом Филозофском факултету. Касније је био и професор на Факултету уметности. Драгољуб Ђорђевић је свој целокупни наставни и научни ангажман успешно остварио на Машинском факултету у Нишу, на којем је осим социолошких предмета, а сагласно потребама студија техничке струке, покренуо још и студије религије у неколико научних праваца. Тај његов рад имао је одјека на ширем, југословенском духовном простору. Већ тада је неколико најбољих свршених студената социологије, заузело важне наставне положаје на Медицинском, Правном, као и на другим факултетима у Нишу.

Били сте популаран наставник нишког Филозофског факултета: строг, али правичан. Није било „лако“ положити Ваше испите! Када би могли да се вратите у та времена, да ли бисте нешто мењали у наставној пракси?

За време обављања наставничког рада на факултету, као и пре тога, док сам, средином шездесетих година прошлога века, радио у београдској гимназији, био сам

свестан озбиљности и значаја просветног посла. Рано сам увидео а и осетио да је учитељски рад својеврсна мисија. Био сам уверен како се *попустљивост* наставника на испитима, по природи ствари, не само код већине оних који прате испите у слушаоници, а поготово код којих се то лично тиче, и који полагају испит, прима са видним задовољством. Но, исто тако, био сам свестан – што се касније и другима показало исправним – да су студенти, посебно они који су истински опредељени за саму ствар, стицање одређенога знања, увиђали како је спуштање критеријума на испитима контрапродуктивно. Односно, да ће еуфорија и узношење, тј. величање наставника „либералнијег“ кова, на испитима – а према онима који незаслужено „пролазе“ на испитима – врло брзо бити заборављено. Ту врсту популизма, јефтиног куповања наклоности, лично сам заобилазио.

Питали сте да ли бих данас нешто мењао у наставној пракси? Мислим да сам временом, после дугогодишњег искуства, разумео неопходност сужавања броја неопходних чињеница које студент, барем на предавањима из естетике, треба да понесе из овога предмета. Због тога бих се данас радије фокусирао на то да се кроз практичну анализу, у дебатама на семинарима, вежбама, пажња усредсреди управо на примере из уметности, и о томе разговара са студентима. А све то с јасним циљем да се у уметничком делу сагледа: Шта је то што чини „естетско“! Разумео сам, такође, да би око тога средишта требало и сама предавања усмерити.

Исто тако, настојао бих, сада – ове памети – да у тим дискусијама покренем саговорнике, студенте, на тражење одговора на питање шта је то о чему критика, посебно, критичар уметности, уопште може говорити предочавајући читаоцу смисао конкретнога уметничког дела, романа, слике... Такође, остало би као изузетно важно питање за расправу: где престаје разговор о уметничком делу, а где почиње истинско естетско доживљавање уметничкога дела које изискује мук и ћутање! Уосталом, естетски доживљај је једини квалитет, основни смисао због којег Уметност јесте узвишени дар Духа.

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја? Просто је необјашњиво да Вас Филолошки факултет у Београду није предложио за звање „професор емеритус“; да не спомињемо САНУ која Вас није примила у чланство! Довољан је био, према нашем скромном суду, само допринос кроз оснивање и делатност Етно-културолошке радионице у Сврљигу.

Најпре, ја сам одувек желео да се професионално бавим наставничким послом за који сам се определио. Биће да је томе допринела моја рана љубав према том послу, а и обожавање начина на који је то радила моја учитељица, Катица Дикић, која је са мојом генерацијом, после четвртог разреда основне школе пензионисана. И не само то.

И иначе, настојао сам, неке од претпостављених домета, нпр. у науци, које сам себи стављао у изглед, да увек некако изнова унапређујем, да их систематски померам. Тако је то некако било у мојој је природи. Да ли сам у томе успео, или не, друго је питање. Но, ја сам свакад имао критички однос према ономе што радим и што је већ било окончано. То би се, на личном примеру могло овако сагледати. Свака нова појава неке од мојих већ објављених књига, или одређени рад на сличну тему, но, сада у неком новом спису, настојао сам да ствар не остане на истом. Било је ту и некога, да га тако назовем, иманентног незадовољства учињеним, нека потреба да се „исто“, одређени „важан“ проблем, одређена тема даље теоријски продубљује, обухвати из некога другог ракурса. Да ли је усуд сталнога усавршавања, можда, чак и покушај другојачијег промишљања. А баш тако је некако било и са самим феноменом уметности, који ме ни до данас теоријски, а ни осећајно, није остављао на миру!

У тим разрадама, а „истога“, каткада се радило о промени стила, али свакако и на допуни аргументације. Расправе о естетици, као и о самом њеном предмету, о уметности, која по себи носи толико непознаница, настојао сам, чак и у своме крајње агностичком ставу пре-

ма могућности непосреднога, појмовнога досезања до бити уметности, да изнађем нешто што је равно немогућем! Наиме, да се дође до начина да се, додуше, каже нешто ново о уметности, а да се ова, ипак, до краја сачува у њеној аутономији и теоријској несавладивости.

И још нешто, с тим у вези. Одувек ми се чинило како су, насупрот институтским истраживачима, научници који су директно везани за наставнички рад на факултету, барем из мога угла гледано, у далеко већој предности. Наиме, у могућности су да у оквиру наставе, на предавањима, али и на семинарима, округлим столовима, најзад на вежбама са студентима, имају јединствену прилику да провере своје ставове; да одагнају или пак разреше неку од својих дилема. Најзад, то је и прилика да потврде неку своју идеју, становиште које их тренутно заокупља. То је, уједно, и могућност да теоретичар сагледа одјеке артикулације некога свог важног става, под условом да је спреман да на оваквом, критичком, уједно и самокритичком путу преиспитивања својих погледа, увиди, каткада, и своје незаобилазне заблуде. Неретко, у таквим приликама, отворених дебата, искрсавају каткад и драгоцени нови углови сагледавања једне и исте ствари.

Питали сте и о титулама, на пример, о стицања звања емеритуса, најзад, о чланству у Академији. О томе, сасвим укратко. Само годину дана од како сам пензионисан (2007), постала је актуелна нова „привилегија“ за наставнике, звање емеритуса. Практично, када је о мени реч, из процедуралних разлога, покретање таквога поступка кандидовања, најпре, због времена када је тај институт заживео, није било изводљиво; био сам већ пензионисан. Друга околност. Наш Семинар за друштвене науке на Филолошком факултету, није био аутохтона, научно-наставна јединица. Наиме, Семинар није био у позицији, попут домицилних катедри на том факултету – узмимо за пример романистику, или било коју другу самосталну катедру – да има своје студенте који би дипломирали на нашим студијама. Другим речима, нашим предметима у оквиру Семинара на Филолошком факул-

тету, а баш такви су: *филозофија, естетика, културологија или педагошка психологија*, сâм Филолошки факултет није био матични. О томе толико.

А поводом Академије, ствари стоје другачије. Моји познаници, укључујући и пријатеље који ме боље познају, знају разлоге због којих, апсолутно никада нисам показивао интересовање да се нађем у овој институцији. Одлучно сам одбијао предлоге институција, односно неких струковних удружења који су били спремни да такав предлог проследи Академији. У првом реду реско сам одбијао да се нађем у врзином колу изборнога процеса, пре свега због процедуре, ако хоћете, због начина избора кандидата. Реч је о елементарном недостатку транспарентности приликом пријема нових чланова.

Ствар је у томе што су ми више него добро познати поједини лични примери, исповести неколицине кандидата, као и њихова крајње непријатна искуства, скопчана касније са озбиљним личним (животним) последицама. Не налазим речи како да назовем праксу – а било је баш таквих случајева – када би група академика на своју иницијативу исказала кандидату спремност да га предложи за Академију, затим, написала позитиван реферат, тј. проследила предлог за његов пријем у Академију, а да на „тајном“ гласању ниједан, а у једној прилици чак двоје од троје потписника, не би подржало тај „свој“ реферат! Укратко, мој лични склоп не пристаје на таква, сасвим могућа понижења.

Избор у Академију, која слови као „највиша“ научна институција у земљи, ваљало би да јесте исто такав врхунски пример одрживе, јавности доступне, научне провере валидности кандидата. Барем онакве одрживости избора и транспарентности која постоји на аутономним универзитетима код нас и у свету. Да и не говорим о другим разлозима: о невидљивим а потребним/непотребним „квалитетима“ кандидата који пролазе/не пролазе захваљујући опскурној мрежи обавијеној „тајношћу гласања“.

У вези са тим је и следеће питање. Да ли стојите иза мишљења да се не може говорити о целивности једног Филозофског факултета без Департамента за етнологију и антропологију? Има ли смисла радити на његовом заснивању или је то давно прошло време, то јест шансе су пропуштене?

Овом приликом навешћу један пример, који се тиче Природно-математичког факултета у Београду, који је, једним делом, аналоган случају са поделом Филозофског факултета у Београду. Ако се не вaram осамдесетих година прошлога века, Природно-математички факултет, са неколико својих катедара, односно одељења, био је разложен на неколико посебних факултета. Данас су то, ако не грешим, Хемијски, Физички, Математички, Биолошки факултет... Да ли су разлози просторне или, пак, системске природе, питање је за које не располажем било каквим сазнањима.

Но, када је реч о Филозофском факултету у Београду, барем према садашњем стању ствари, разлози за његово „разлагање“ били су, у првом реду, просторне природе. Наиме, у једном тренутку, крајем педесетих година прошлога века, поставило се питање смештаја великога броја катедара, одсека из двеју великих научних групација: *филозофских* и *филолошких* дисциплина. Био је то, доиста, важан разлог.

Но, овде постоји и један, условно, системски разлог, који је на другим великим универзитетима у бившој Југославији, с правом сачувао обе групације, филозофских и филолошких дисциплина под једним кровом. Такви су примери, по мени, позитивни и продуктивни, на Свеучилишту у Загребу и на Универзитету у Сарајеву, где се под истим кровом, њихових Филозофских факултета, налазе огранци и филозофских и филолошких дисциплина. Према томе, треба имати у виду да су градови Загреб и Сарајево бар упола бројнији од Београда.

Но, овде је, такође, занимљиво још једно питање. Због чега је у оквиру Филозофског факултета у Београду, после раздеобе 1958. године, и даље у његовом саставу

остала еминентна филолошка катедра, *класичних језика и књижевности*? Дакле, Ви данас немате ову дисциплину у склопу одвојенога, Филолошког факултета још од 1958. године! Оно што се у време мога студирања наводило као разлог за останак Катедре за класичне језике и књижевности у оквиру Филозофског, веома је специфичне, ако не и анегдотске природе.

Када је требало да се одвоје Филозофски и Филолошки, ондашњи професор на катедри класичних језика, доиста легенда поратнога Филозофског факултета у Београду (након 1945), хеленист др Милош Ђурић, научник и професор са огромним личним, моралним и научним ауторитетом, није дозволио да се тзв. класични језици и књижевност, тј. грчки и латински, нађу под капом одвојенога Филолошкога факултета. Он је сматрао како је крајње недопустиво изучавати класичне језике и књижевност без студија филозофије, будући да филозофија и класична филологија чине органско јединство, те су неодојиви.

У овом случају, све зависи не само од природе сродности, која ће се научна дисциплина наћи и под чијим општим кишобраном, будући да каткада преовладавају разлози субјективне природе, или пак формални, научни и системски, али, каткада и, врло важни, смештајни, односно просторни услови. Тако се и на Филозофском факултету у Нишу, после 1971. године, када су се временом успоставиле многе нове студијске групе, катедре или департмани, не само филозофских и филолошких дисциплина, већ и природнонаучних студијских одељења, показало како Природно-математички факултет, као и Факултет физичке културе, просторно не могу више функционисати под једним кровом. И, одвојили су се.

У том смислу, етнологији и антропологији је, додуше, место на Филозофском факултету, јер ове врсте научних студија кореспондирају са филозофским, историјским и социолошким наукама. Друго је сада питање оправданости, поглавито са становишта научних и друштвених потреба за таквим департманима као посебним студијским јединицама. То исто важи и за студије

археологије, односно историје уметности. Разуме се, у оквиру студија социологије, може се оформити курс из етнологије, а у оквиру филозофије течај из филозофске антропологије, као својеврсно усмерење.

Па ипак, када је реч о етнологији, о томе ћу нешто рећи на основу личног запажања. Прво, сматрам да је родно место изворних, тј. аутентичних народних обичаја, обичаја који једну етницу од других на специфичан начин диференцирају и дају јој идентитет, превасходно живот људи на селу. А понајмање је предмет етнологије живот и пракса градског човека истога етноса. Но, са замирањем села, а то је, не само код нас, већ и у свету проблем, по-нестаје материјал за аутентична етнолошка истраживања. Студенти етнологије, не случајно, беже у антропологију, будући да је динамика аутентичних етнолошких истраживања сагласна брзини ерозије села, тј. замирању сеоског живота. Према томе, село и живот људи у њему нису више валидан предмет научнога истраживања.

Мој је утисак, да је са таквим истраживањима готово. Оно што ће у догледној будућности, и код нас пратити живот великих „сеоских“ фарми, биће скопчано са обичајима које ће наметати, диктирати техника, обезличена, „анационална“ технологија која прати степен индустријализације пољопривреде и привреде на тзв. „селу“. Према томе, технолошки Ум ће по себи већ успостављати обичаје које намећу светски стандарди, тј. гајења стоке и обрада земље на индустријски начин.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департаман за социологију. Делите ли мишљење Питера Бергера по којем је социологија „пропа-ло предузеће“?

Не знам разлоге због којих је Питер Бергер заузео овакав став. Но, због чињенице да су се многе колеге, а

и студенти 1968. године – приметно са групе за социологију (и филозофију) у Београду – ангажовале у масовним студентским протестима на линији критичког односа према социјалном реалитету, поучно је и евидентно искуство. Сматрам да ће се због чињенице што ће се у оваквој цивилизацији, која ће из технократских разлога, све више потискивати, маргинализовати улогу Човека, као критичког и самосвојног бића, то бити разлог више за неговање и развијање хуманистичких наука не само на високошколским установама, већ и у средњошколском одгоју генерација. Дакле, не само у виду ширења сазнајних видика већ и припреме за активну мобилизацију на заустављању овога суноврата коме цивилизација гура безумнога „човечулка“ да све „Више Има“, одвлачећи га од идеала „Човека да све више Буде“ – племенито Биће!

Једном речју, осим на универзитету, потребно је у току целокупнога образовања – сразмерно, на свим нивоима – подстицати развој критичког мишљења. За ту сврху треба на универзитету припремати кадрове који ће, на нижим нивоима стицања знања, развијати код омладине свест о потреби мењања друштва у правцу виших нивоа његове хуманизације. Формирање код ученика критичког става, насупрот затомљивања свести пред све очитијом, ако није плеоназам, технократском роботизацијом људи, примаран је задатак.

Могућно је да је Бергер своју резигнирану оцену о улози социологије данас изнео због увиђања беспослединости улоге интелектуалаца данас, односно њихове критике неолибералног капитализма. Чињеница је, свакако, да социолози, заједно са целокупном критичком интелигенцијом у најразвијенијим државама света, нису успели ишта битно да промене у структури друштва. Понајмање на успостављању праведнијег света.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Потребна су радикално критичка преиспитивања стратегије болоњског концепта, посебно, у многим тачкама, сврсисходност таквога пројекта организације наставе и образовања на нашим универзитетима. То треба учинити, сагласно реалним потребама нашега друштва. Исто тако, због чињенице умножавања приватних универзитета у Србији, претежно са факултетима и катедрама друштвених и економских усмерења, треба направити свеобухватну систематску анализу стварних потреба за кадровима које, баш такви какви су, наши приватни факултети лиферују. Посебно треба критички размотрити квалитет и кадровску носивост наставничког кадра на тим факултетима, на којима је лично финансирање (студената) својих студија – у знатном броју случајева – упрочно зависно са лифровањем безвредних диплома.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Одговор на ова питања, барем имплицитно, већ је раније споменут. Укратко, ове студије су више него потребне, а данас посебно, ради формирања будућег наставног кадра који ће у средњошколском образовном систему развијати код омладине критички став према сваком виду конформистичке свести. У томе посебно место имају филозофија и социологија.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањакају они који „живе за идеје“.

Данас, код оних који доиста „живе за идеје“, поставља се озбиљно питање како се организовати у друштвима све видљивијих аутократских модела владавине, које су у служби високога капитала. Тачније, како покренути и оживети борбену критику постојећег

реалитета на свим нивоима до којих сеже дух капитализма, који „на нож“ дочекује свако постављање питања о његовој сврсисходности! Проблем интелектуалаца је, дакле, у питању! Могу ли они уопште допринети видљивијим помацама на линији стварања праведнијега света?

Исто тако, данас је и сама култура у очајном стању. Она је захваћена конформизмом, али и празнином. На делу је све видљивији продор масовне, сензационалистичке, и у томе потрошачке културе, која на приземан начин отупљује оштрицу сваком критичком мишљењу. С друге стране, приметан је испразни, квази критички елитизам у домену „високе“ уметности, који пориче значај досадашње, велике европске уметности, а све то у замену за егзибиционистичким триковима којима хрле снобови, као нова елита коју недри дух капитализма. Насушна је потреба критичкога пропитивања идејних темеља не само популистичке, тј. сензуалистичке и приземне културе, већ и појава на линији испразно „борбене“, тј. ангазоване културе и уметности, која је сагласна „пуританскоме светоназору“, и која пориче вредност високе западноевропске уметности која је вековима чинила незаобилазну духовну потку човека овога поднебља.

Најбољи пример трагичног изједначавања вредности истинске, Високе уметности Европе, с једне, и квази вредности потрошачке културе, с друге стране, јесте стављање у исту естетску раван, на пример, остварења филмског редитеља Емира Кустурице, и егзибиционих трикова Марине Абрамовић. И гле чуда, баш тако некако и пише (М. Ђ. уредница Културног додатка *Политике*, марта 2020): „Марина Абрамовић је у светској уметности исто што и Емир Кустурица на филмској сцени“. Аферим!

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА СЕРГЕЈЕМ ФЛЕРЕОМ

ДЕТЕ СРПСКОГ „ЛИБЕРАЛИЗМА“

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте на њему предавали од почетка. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Није случајно да је основан Филозофски факултет у Нишу почетком седамдесетих година прошлог века. Био је то крај либерализма у Југославији када су се полагале велике наде у друштвене и хуманистичке науке. Те наде су извирале и подгреване од самог Тита. Године 1962. он је био веома забринут због национализма који је избио на седници Политбироа, сукобљених национализама због којих није било могуће донети никакве садржинске закључке. Тада је он решио да се тадашња држава отвори за деловање друштвених наука. Још пре пада Александра Ранковића у политичка руководства у већини република уведени су првенствено социолози, али и припадни-

ци других друштвених наука – да само поменем Мирослава Печујлића, Славка Милославлеског, Фуада Мухића, Стипу Шувара... Они су ту доведени да би новим идејама превазишли националистичке сукобе, у чему су били потпуно неуспешни, као што су били претежно неуспешни и у увођењу друштвено-научних приступа у анализу политичких процеса. И у самом ЦК СКЈ основан је Центар за друштвена истраживања, реорганизовани су органи Савеза комуниста тако што су уведена аналитичка одељења у која су ушли социолози, политиколози, економисти и други. Створена је атмосфера да се од друштвених наука очекује да отворе пут за даљи развој Југославије. Није се размишљало о напуштању постојеће структуре власти, али су се тражили неки нови видици. Све то није битно допринело превазилажењу сукоба, национализми су јачали, али је испливало на површину виђење да друштвене науке могу понудити решење.

У том контексту је и оснивање Филозофског факултета у Нишу, где сам ја био у једној можда не толико значајној, али ипак индикативној тачки присутан. Наиме, тада сам радио у ЦК СКЈ, био је то сам крај 1970. или почетак 1971. године. Мијалко Тодоровић је посетио Ниш и ја сам био у његовој пратњи, као стручни сарадник. Дочекали су нас представници нишке општине, Савеза комуниста и других институција, говорили су о актуелној политичкој ситуацији и били су представљени главни планови развоја Ниша, међу којима је посебно место припадало отварању новог факултета. Поименце је наведена Студијска група за социологију, на шта је Мијалко Тодоровић намргодио обрве и одмахнуо руком: „Немојте социологија!“. На то је шеф нишке партије Веселин Илић одговорио: „Не, не брините, неће бити општа социологија, већ социологија културе и образовања“, након чега је уследило и одобравање Мијалка Тодоровића: „Добро онда кад је тако“, мислим да је речено да је таква социологија „примењива у пракси“. Питали су се и други: на челу тадашњег републичког Министар-

ства за образовање, рецимо, био је Живан Берисављевић. О реализацији свих тадашњих одлука бринуло је републичко партијско руководство које је имало једно просвећено виђење развоја Србије и региона у Србији, са посебним акцентом на високо школство.

Иначе, Ниш у то време није имао много кадрова из друштвено-хуманистичких научних области, било је пуно хонорарних наставника. На то су се надовезивали и видљиви проблеми са простором, зграда Високе педагошке школе била је неадекватна и у лошем стању, најмање у складу са савременим захтевима. Сећам се да је свако одељење имало на располагању само по један кабинет, библиотека је била крајње скромна, стизала су у земљу тек по два примерка најважнијих научних часописа и у редовима се чекало испред Универзитетске библиотеке да се до њих уопште дође.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

У неком најопштијем смислу, свакако. Филозофски факултет са својим групама у потпуности се уклопио у замишљени концепт развоја друштвених наука и хуманистичких дисциплина, као и у шири дух времена. Не заборавимо како се у то време доста полагало на „правоверност“, тј. марксистички поглед на свет, мада је већ тада било доста књига, па и оних преведених на српски језик, у којима је извршена рецепција знања у светским друштвеним наукама.

Желим да изнесем још једно запажање: многи људи који су долазили у Ниш, уосталом као и у друге тада провинцијске градове, рачунали су да ће им то послужити као одскочна даска за долазак у престоницу. Али, у томе углавном нису успевали, јер је Београд већ био значајно кадровски попуњен, са иним монополима, формалним и неформалним, на доношење битних друштвених од-

лука. Наравно да се нису сви тако понашали и да је један број њих заиста представљао освежење на научној сцени.

У том контексту морам да поменем само једно име које се од самих почетака повезивало са Филозофским факултетом у Нишу, био је то *Владимир Милановић*. У то време био је један од најобразованијих социолога, познавао је најразличитије и социолошке методе и социолошке теорије и имао је дар да то пренесе студентима. Он није био политички експониран, широј јавности мање познат, али је био перјаница социолошке мисли у ондашњој СФРЈ. Онда, значајни појединци били су и Александар Тодоровић, Ђуро Шушњић и други.

Рачунало се и на то да Ниш треба да буде расадник кадрова за једно широко подручје које је обухватало топлички крај, затим територију према бугарској граници, на северу према Крагујевцу и тако даље.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Знам да се за ову идеју у локалном миљеу највише залагао Веселин Илић. Вероватно да није била занемарљива и помоћ Данила Даче Марковића.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете свеукупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Не сумњам да је основна линија развоја Филозофског факултета у Нишу узлазна. Међутим, подробније

податке о томе немам, тако да не бих могао да дам детаљнији одговор.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и у ближњем окружењу?

Београдски Филозофски факултет је првоосновани такве врсте у бившој Југославији. Његове студије социологије су биле у предности да у време оснивања доведу нека од најважнијих имена у своје редове, рецимо Вељко Рус је предавао социологију рада. У односу на Нови Сад мислим да је Ниш био у предности. Зашто тако мислим? Новосадска група за филозофију и социологију основана је на непосредан захтев политичких форума за афирмацијом марксизма. То је за последицу имало довођење кадрова који нису били научно оријентисани. За разлику од тога, у Нишу је од почетка било кадрова заинтересованих за бављење научним радом, оваквих и онаквих капацитета, али ипак неупитног усмерења ка науци. Ако хоћете, из Новог Сада је са задовољством дошао у Ниш први декан Филозофског факултета, професор Глигорије Зајечарановић.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Управо током трајања садашње епидемиолошке кризе показало се да је неопходно постојање флексибилних, општеобразованих кадрова, дакле, постојање знања која нуде социологија, комуникологија и сродне дисциплине. Мислим да филозофски факултети

имају будућност. Наместо расправа о депласираности друштвених наука у модерном друштву више се може расправљати колико конзервативне политичке струје настоје да сузбију критичку друштвену науку.

Не треба бити никакав догмата. Са једне стране постоји истраживачка социологија, а са друге расправа о модалитетима примене социологије у друштвеној пракси. У истраживачким подухватима може се очекивати повезивање социологије са другим друштвеним наукама. Можда се може рећи да ће та мултидисциплинарност бити главна научна перспектива. А што се тиче примене социологије у пракси, мислим да у вођењу различитих друштвених установа, а и самог друштва, у политици, постоји перспектива за социологе.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Кад сам се ја уписао на студије, оне су трајале четири године. Сада, практично, студије трају пет година, рачунајући у то време и диплому првог степена, како се она већ различито назива. Мислим да се у оквиру тих петогодишњих студија може слободно увести тзв. *двопредметна настава*. Сугерисао бих да се размотри комбиновање освојених кредита у оквиру двопредметних студија.

А што се тиче напредовања кадрова, цитираћу једног пријатеља, још старијег од мене, зове се Нико Тош: „Кад смо ми, као млади истраживачи, објављивали своје прве радове, ми смо то објављивали из научне радозна-

лости, а данас се објављује искључиво ради добијања оваквих и онаквих поена“. Не могу се са њим до краја сложити у изношењу такве оцене. Професор универзитета мора да зна да пише и мора да уме да објављује у научној периодици, на основу чега би се могла изнети некаква оцена његовог рада. И више од тога: склон сам ставу да не треба да се праве велике разлике између тзв. националних и других дисциплина. То не значи да један научни радник треба сасвим рутински да пише о релативно неважним питањима из научне дисциплине, да публикује сличне радове на различитим местима, поштујући елементарну логику научног и истраживачког рада и методологије презентације добијених резултата. Јесте да то постаје својеврсна рутина, али без те рутине нема научног радника. Наравно, не исцрпљује се укупан научни допринос само у тој рутини, али познавање и овладавање тим, рекао бих, универзалним критеријумима научног доприноса нема данашње науке.

Како оцењујете развој и улогу Групе за социологију на којој сте били професор?

Оснивање социологије на Филозофском факултету представљало је потпуну новину за Ниш. У послератном периоду већ се формирао некакав имиџ града као привредног субјекта, али у интелектуалном смислу недостајала је права елита. Било је сигурно неких адвоката, професора средњих школа, али не више од тога, делом и због чињенице да је расположиви кадар већ био привучен престоничком понудом.

Можете ли да упоредите досадашњи развој Групе за социологију (сада се зове Департман за социологију) у Нишу са радом одговарајућих департмана у земљи и у ближем окружењу?

Неки појединци са овог факултета, чак из првих генерација, успели су да ухвате корак са најразвијенијим социолошким срединама код нас. Рецимо, један од мојих студената постао је професор на Филозофском факултету у Београду, што значи да је образовање које је у родном граду стекао представљало здраву основу за напредовање. Наравно, многи нису били амбициозни и нису се одлучивали на излагање процени у другим срединама.

Ви сте предали првим генерацијама студената социологије. Знамо да их у свакој прилици хвалите, чак изјављујете да су били талентованији и квалитетнији од неких генерација којима сте били професор на Филозофском факултету Универзитета у Марибору. Молимо да то малкице детаљније образложите.

Мислим да су нарочито прве генерације нишких студената социологије имале велика очекивања од социологије, да су све те нове идеје са којима су ти студенти долазили у додир јако радо слушали и усвајали их. Сећам се, рецимо, да су, кад сам говорио о Маргарет Мид и њеној теорији социјализације на својим предавањима из социологије образовања, студенткиње то просто „гутале“! (ту се радило о томе да је однос међу генерацијама према рецепцији знања различит, док је стандардно схватање било да свака генерација на исти начин прихвата знање). Иначе је у то време у Нишу врло мали постотак младих студирао, ти који су студирали заиста су били представници својеврсне друштвене елите и имали су велика очекивања у погледу понуђеног знања. Када сам много година касније држао наставу у Марибору – где готово 40% младих студира – сусрео сам се са просечном младежи која није имала високе унутрашње пориве за сазнањем.

Студирање данас је нешто потпуно другачије од времена када је високо образовање из друштвених и

хуманистичких дисциплина тек започињало у Србији. Тада је на делу било једно потпуно и нескривено отварање за нове идеје и нове погледе на свет, што се данас претпоставља, а онда је било то „отварање“ за новине. Да додам и то да је Филозофски факултет у Нишу основан у тренутку кад још увек није наступило идеолошко затварање. Тада је тек био пуштен „дух из боце“, дух нових идеја и постојања разноликости погледа на свет, било је неколико наставника који су били јако добро упознати са догађањима у светској социологији и светском друштву уопште.

На нишкој Групи за социологију утемељили сте Социологију образовања и васпитања, што је тада била новост у односу на постојеће департмане за социологију у Србији, па и у Југославији. Оставили сте и наследника (Миомира Ивковића). Стицајем околности садашња деканица, Наталија Јовановић, наставила је оно што сте Ви и проф. Ивковић засновали. Молимо за коментар.

Мој докторски рад већим делом је био из социологије образовања. Мој мотив је био да откријем колико се путем образовања репродукују друштвене неједнакости. Социјализам је био укинуо приватне својинске односе у производњи, али су друштвене неједнакости и даље опстајале. Па су се у целу причу уденули и студентски протести из '68. експонирајући у новом светлу друштвене неједнакости у образовању. И онда сам открио нешто јако значајно што ме одвајало од тадашњих педагога, који су инсистирали да се личност остварује васпитањем (нешто махом преузето из совјетске педагогије). То је био појам *социјализације*. На крају сам дошао до закључка да образовање у свим друштвеним компонентама није одлучујуће. Тада је био један познати социолог образовања, звао се Велимир Томановић, који ми је одговорио да је тако нешто немогуће: „Како се ти бавиш социологијом образовања, а не сматраш да је образовање одлучујућа сфера друштвености!“ Ја сам се

само насмејао, остајући при ставу да у том односу снага у друштву образовање није одлучујућа снага.

Тада није било наставних планова из социологије образовања, не сећам се тачно како сам ја сачинио наставни план за овај предмет на нишком Филозофском факултету. Далеко од тога да сам био први у Југославији који је утемељио социологију образовања, обрађивали су ово питање и пре Другог светског рата кроз истраживања.

Кад сам дошао у Ниш, био сам једини наставник на том предмету и нико ми није помињао асистента. Неколико месеци касније представио ми се Миомир Ивковић и рекао да је изабран за асистента на овом предмету. Нисам био учествовао у комисији за његов први избор, али је у наставку наша сарадња била више него коректна. Након мог одласка из Ниша он је докторирао и преузео у потпуности обавезе из овог предмета. Имао сам још неколико доктората, међу којима је свакако најбољи био онај Драгољуба Ђорђевића.

Нисте били у сталном радном односу, али сте доста времена проводили на Филозофском факултету и стекли познанике и пријатеље. Дружељубива сте особа. Којих се колега са Катедре и целог Факултета радо сећате?

Па, видите, наша дружења су зависила од тога ко је ког дана у недељи имао наставу. Ја сам долазио петком и суботом у Ниш. Свакако памтим професора Владу Милановића, Ђуру Шушњића и Ацу Тодоровића, међу асистентима Љубишу Митровића, памтим и једног наставника социологије медицине, Бошка Прокића. Неког посебног, интензивног дружења није било, јер је све мање-више било посвећено реализацији часова наставе и мимоилазили смо се.

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја? Нисте жудели за наградама – оне су Вас најчешће мимоишле. Постали сте професор емеритус Универзитета у Марибору. Али нисте у словеначкој Академији наука. Како се то десило?

Без одговора.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департаман за социологију. Делите ли мишљење Питера Бергера по којем је социологија „пропа-ло предузеће“?

Млади треба да буду знатижељни. У социологији треба ући из разлога што те то интересује, што постоје социолошки проблеми који те интересују, о томе је још Рајт Милс писао. А не зато што је то преостало празно место приликом уписивања студија.

Мислим да Бергер греша кад тим речима описује социологију. Проблеми са којима се суочава социологија су ту око нас, можда и већи него што су раније били: човеково бивање у друштву, начин повезивања са другим људима, његове активности и слично. Друга је ствар што се данас о самом друштву не говори у довољној мери. Рецимо, примећујем да је у разним уџбеницима врло тешко одредити предмет социологије. Некада смо говорили да је то друштво оивичено државом, а данас је то много компликованије и много већи изазов за социолошку науку, посебно да одреди ивице друштва. Постоји груписање на различитим нивоима, поставља се питање друштвених односа који преовлађују, колико су они човекови, а колико су човеку туђи. Затим, ту је питање тржишта и комодификације, па онда улога друштвених мрежа, све су то велики социолошки изазови. Социо-

лошких проблема има и даље пуно. Прича о „пропалом предузећу“ долази посматрано са становишта Сен-Симона, који се надао да ће социологија дати неки рецепт за организовање европског индустријског, „фабричког“ друштва. Такво друштво, ни таква улога социолога нису се обистинили. Истина, постоји Европска унија са својим проблемима, али јединствено европско друштво као једно индустријско друштво није се формирало, нити је наука задобила улогу какву јој је приписивао Огист Конт (менаџерска, улога главног организатора и усмеравача друштва). Дакле, таква полазна очекивања се нису остварила, али дилеме и изазови социологије су ту. То не значи да се социолози на тржишту идеја и рада пласирају на најбољи начин, али треба узети у обзир да ће друштво сутрашњице имати потребу за великим бројем високо образованих људи чија ће се конкретна знања надограђивати. Социолози остају опште образовани, флексибилно позиционирани за разне надоградње. Али они имају и знања о друштву које други немају.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

У научној политици свакако треба подстицати мултидисциплинарност да би се спознали проблеми. У сваком случају, мислим да дуално образовање није неки општи одговор на изазове образовања.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Мислим да друштвене и хуманистичке науке неће бити истиснуте. Друштвене науке имају своје проблеме

и односе се на одређене изазове који постоје у друштву и то је са глобализацијом и глобалним капитализмом постало само још израженије, или свакако добило нови вид. Рад можда више неће бити судбина свих људи, има ту много проблема који заслужују нашу пажњу везаних за услове човекове егзистенције.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањкају они који „живе за идеје“.

Мислим да ту нема ничег битно новог: према типу вокације и начину на који се постављају према друштвеним проблемима и изазовима, постоје *критички* и *органски* интелектуалци. И пред једнима и пред другима је обиље знања којим се, додуше, отворено манипулише уз помоћ комуникационих средстава. Али критички и органски став су непромењене могућности у погледу интелектуалног изражавања.

Оно што јесте промењено је видик у друштвено-хуманистичким наукама, тачније „национализација“ видика као једна врста ограничености у сазнајном погледу, у разумевању друштва (тзв. националистичка грешка у друштвеним наукама, посматрање друштва као појаве у националним и државним границама). Са друге стране, имамо и оне који олако оцењују природу глобализације која је комплексна и упућује на разноврсна тумачења.

Даље, бујају контранаучне фантазије путем интернета, какав је (био) Кванон (QAnon). Док смо још 80-их година сматрали да медији делују искључиво једно- смерно (од медија ка потрошачу), те да је пожељно веће учешће потрошача, данас су потрошачи постали и произвођачи на интернету, лансирају се небулозе у форми којекаквих теорија завере, а друштвене науке посебно имају задатак да се против таквих параноичних творевина боре. Дакле, у време тзв. постфактици тета, проблеми се исказују другачије, треба се борити

за сам ауторитет самог научног приступа друштву. Док конструкционистички приступи друштвеним појавама могу бити корак напред, ненаучне конструкције и могућност њиховог ширења новим комуникационим средствима су корак уназад.

Но, ипак, остаје основни задатак откривања суштинне друштвених односа које остају прикривене разним идеолошким и друштвеним љуштурама. Нова стварност посредована интернетом је велики изазов, као што је и наставак комодификације и маркетинга друштвених односа, где заједнице остају све нејасније и реално слабије. Збиља се појављује питање да ли су друштвене групе у опасности да буду надомештене разноврсним мрежама.

Уз ризик да будем прозван за позитивизам, сматрам да рад на свим подручјима науке мора бити подложен истоврсном оцењивању и критици, а то значи да се афирмишу општи стандарди, па макар нас то водило и у „квантофренију“. Наиме, над друштвеним наукама се надвила опасност не само методолошког, већ и садржинског национализма.

Ево, навешћу један пример. Забављао сам се недавно читајући написе хрватских и српских „археолога“ о појединим крајевима и становништву у средњем веку, нпр. о Неретљанима. И код једних и код других се може прочитати да су у 10. веку поменути Неретљани увелико били „наши“, док савремена наука о национализму сматра да су се те две нације формирале у 19. веку, па и француска нација (нема формиране нације, поред осталог без преовлађујуће писмености; до тада је могућа локална, регионална, империјална, али не и национална свест). Такав плитки национализам битно ограничава развој науке, али производи и ширу друштвену штету. Стога радије ишчитавам часописе са импакт фактором, у којима се обезбеђује објективност и поузданост изнесених података.

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА НЕДЕЉКОМ БОГДАНОВИЋЕМ СРБИСТИКА – СТУДИЈЕ КОЈЕ СЕ ВОЛЕ

„О језику, роде, да ти појем...“

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте на њему предавали од отварања Студијске групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности (1987). Познато је да сте и пре тога, као Нишлија и културни прегалац, пратили дешавања на Нишком универзитету. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Ја сам у Нишу од 1969. године,¹ а пре тога сам најпре ту био грађевински радник, потом завршио Вишу педагошку школу. Виша педагошка школа била је на одговарајућој висини. Српскохрватски језик, поред осталих, предавали су и Ђорђе Рашовић, Светозар Георгијевић, Перко Гузина; књижевност Љуба Станојевић, Вукоман Џаковић, Вера Благојевић, Растислава Тривунац и други. Па ипак, када је дошло до гашења Школе и отварања Филозофског факултета (Факултет је отворен 1971. године), Група за српскохрватски језик и књижевност није наставила са радом, као што је то било са другим неким групама. У међувремену, расле су потребе за кадровима у основној и средњој школи, а стасавао је и нови наставни кадар за рад у високом школству – преко постдипломских студија и стицања доктората на факултетима у Београду, Загребу и Скопљу.

Покретање србистичких студија

Србистичке (филолошке) студије у Нишу настале су због евидентне потребе формирања кадра за наставу језика и књижевности. Ономе што је настало на Филозофском факултету, претходило је раздобље деловања Више педагошке школе у Нишу и њене групе за српскохрватски језик и књижевност. Школа је радила од 1948. до 1974. године и имала високе резултате. У великој мери подмиривала је потребе за кадровима у настави основних школа, а свршени студенти ове школе запошљавали су се на широком подручју српскохрватског језика, највише у источној и југоисточној Србији, али и у републикама које су оскудевале у оваквим школама (понајвише у Босни и Херцеговини).²

¹ Био сам зидар без квалификација, приучен, одатле завршио економску школу, па вишу педагошку школу, отишао у планине и дипломирао на Филолошком факултету у Београду, а за професора у средњој школи дошао сам на таласу промена које су створиле велике потребе за наставницима с факултетом. Као што је десетак година раније, са обавезним осмогодишњим школовањем настала велика потреба за наставницима у основним школама, тако је тих година, са подизањем школа ученика у привреди на ниво средње четворогодишње школе настала потреба за већим бројем професора, свих предмета, па и професора српскохрватског језика и књижевности. Те године (1969) конкурс за професоре српског језика у Нишу био је јединствен и тражило се 27 професора, а школа у којој сам радио (Бели Поток, код Књажевца), гасила се.

² Видели смо то кад се после распада Југославије велики број наших земљака вратио у Ниш и околину из република у којима су радили, а неки се тамо били и окућили.

Била су два покушаја да се студије србистике отворе на Факултету, али нису уважена у мери да се то и оствари. Колико ми је познато, истина незванично, први пут је иницијатива сузбијена одговором да би се покретањем таквих студија у Нишу угрозио или успорио развој таквих студија у Приштини, које су такође биле у развоју, али углавном уз ангажовање кадрова са стране. Други пут, опет незванично, иницијатива је протумачена као израз неког елитизма који се тада приписивао Нишу, нарочито у области друштвених наука, уметности и култури.

Истини за вољу, у самом Нишу стварали су се кадровски услови за неки напредак у идеји да се отворе студије србистике на Универзитету. Како је писао оснивач групе, поштовани пок. колега Мирољуб Стојановић, поводом двадесетогодишњице ових студија: „То се могло видети пре свега у постојању кадровског језгра које су сачињавали: др Сава Панчић, професор на Универзитету у Приштини [...], Недељко Богдановић који је на истом факултету предавао дијалектологију српскохрватског језика, Миљко Јовановић са радним местом наставника српске књижевности, такође на Приштинском универзитету, Радослав Раденковић из Грађевинске школе у Нишу, Јован Петковић, који је такође радио у Нишу у Економској школи, а ту је био и Љубисав Љуба Станојевић, први доктор филолошких наука у Нишу, са радним местом у Културно-просветној заједници” (Стојановић 2008, 15). Разуме се, са докторатом је већ био и проф. Стојановић, који је у то време радио у установама културе у Нишу (Народно позориште, Градина, Народне новине). Додајмо да је на Факултету већ радио др Борислав Првуловић, као лектор за српскохрватски језик, али на групи за енглески.

За отварање Групе најзначајнији је ангажман проф. Мирољуба Стојановића, који је и током израде елабората, али и каснијим тумачењем идеје пред органима Универзитета и Републике показао сав значај свога стручног и политичког ангажмана.

Факултет је, наиме, уз подршку и благослов ондашњих политичких фактора формирао комисију за израду елабората, у којој смо, поред Стојановића, били Радослав Раденковић и ја, али и други људи с Факултета и из града, и тај је елаборат после усвајања на Филозофском факултету (где је тада декан био др Љубиша Митровић) и Универзитету (где је ректор био др Димитрије Михајловић), упућен републичким органима. Ни то није прошло без отпора. О томе читамо код проф. М. Стојановића: „Остала је још једна инстанца – Самоуправна интересна заједница усмереног образовања Србије у Београду, у чијем руководству су радили и неки опоненти, иначе професори Универзитета у Београду, тачније Одсека за српски језик и књижевност Филолошког факултета. Њихов негативан утицај на одлуку (а неки су били веома утицајни и у Партији и у Заједници) требало је, ако не потпуно елиминисати, оно бар ублажити. Наша активност на том послу одвијала се у више праваца. Најпре линијом Партије, преко у то време веома угледног и некомпромитованог Вукоја Булатовића, председника Савета Универзитета у Нишу, иначе нашег колеге по струци, преко академика Мирослава Пантића и, на крају, преко проректора Универзитета у Београду, проф. Миодрага Сибиновића, који је био и на функцији председника Просветног одбора Скупштине Србије. Тако су неки заћутали и тиме исказали партијску дисциплину; други зато што би, сматрали су, противљењем угрозили своје аспирације у чланство САНУ, а трећи, најтврдокорнији, у време одржавања седнице Републичке самоуправне интересне заједнице за усмерено образовање, просто нису били у Србији – иако не најкомпетентнији за то питање, упућени су да о стогодишњици Вука Стефановића Караџића,³ држе предавање о њему на далекоисточним универзитетима.

Наш елаборат био је прихваћен без великих дилема и без нарочите дискусије, а трошак за издржавање нове групе ушао је у буџет Социјалистичке Републике Србије. Универзитет у Нишу је добио прву националну студијску групу” (Стојановић 2008, 17).

³ У ствари, ради се о двестогодишњици рођења В. Ст. Караџића.

Током лета 1987. године, управо о двестогодишњици рођења Вука Караџића, обављени су пријемни испити за првих 25-оро бруцоша Групе за српскохрватски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу. Дужност првог управника понео је др Борислав Првуловић. У јесен исте године, отпочела је настава, примљен је први радник на Групи, проф. Јордана Марковић, а већ од другог семестра почело је попуњавање наставничког колектива.

Скоро анегдотски звучи случај који је оставио дугорочне последице на развој Групе. Онако како је академик Пантић својим ставом „преокренуо“ Филолошки факултет у Београду у потреби и намери да се помогне новоотвореној студијској групи, слично некако на њен развој одразило се пријатељство са човеком који ће потом своју судбину везати за рад у Нишу и за студије србистике. Ради се о једном пријатељском, приватном, писму упућеном колеги Слободану Реметићу, који је радећи касније у Нишу, постао редовни професор Универзитета, а данас је члан Академије наука и уметности Републике Српске. После једног полушаљивог/полуозбиљног прекора на велики залогај који се Нишлијама прихтео отварањем студија србистике у граду где се српски јако лоше говори, отпослато је једно писмо⁴ адресовано њему, а намењено сваком „коме до руке дође“. Неке битне делове, чији се значај остварио у потоњим годинама, овде преписујемо: „Поштовани колега Реметићу, нисам убеђен да смо се најбоље разумели [...]. Пишем ти ово као колега, и као јединка, јер заиста немам никакве компетенције са стране Филозофског факултета у Нишу на коме ће радити будућа група за српскохрватски језик и југословенску књижевност. Дакле, постоји могућност да и сам не знам све, мада мислим да оно основно знам.

⁴ Разуме се, ја писао, на гештетнерском папиру, под индиго!, ја послао, помало и бранећи се пред нападима да то што мислимо радити није баш оправдано (Студирање српског језика у Нишу?!).

⁵ Када данас читам ово писмо, а знам да је најискреније писано, увиђам да је наивна била наша вера у погледу миграција – миграција се нисмо спасли, демографски ужасно назадујемо, па се већ створио и вишак кадрова за које смо веровали да ће добро доћи да попуне мањак који је у тадашњим школама био евидентан.

⁶ Оволика упосленост наставника, иначе, била је због прелаза на осмогодишње школовање као обавезно, када је отворено много школа, са тада бројном ученичком популацијом, која је убрзо, деловањем других чинилаца, понајвише економских, почела да опада већ после 1960. године.

1. Овде је било покушаја да се отвори група за српски језик. Први пут кад је Виша педагошка школа прерастала у факултет. То онда није дозвољено, с мотивацијом да би нашкодило Приштини. Други пут било је пре десетак година. Ствар је заустављена у самом Нишу, и прећутно оцењено као тенденција (либералистичка, иначе) да се Ниш креће ка метрополи. Трећи пут, пре две године, покренуте су прве речи и први предлози.

2. Пошто се у Нишу стекао (на власти) један број људи којима је до свести најзад дошла ниска језичка култура ширега подручја, једнодушно је дата подршка предлозима да се ради на отварању групе. Филозофски факултет је то пренео на самоуправне органе, формирана је радна група за израду елабората. Радна група је сазвала шири састанак стручњака (овдашњих), представника политике, привреде из три региона (тимочки, нишки, јужноморавски). Једнодушна је била дискусија да је то потребно не само ради образовања наставника, већ ради подизања опште језичке културе, ради организовања истраживања језика и народних умотворина овога краја, ради усавршавања наставника (доквалификација и перманентно образовање) и ради заустављања миграције из сиромашних пограничних места од Дунава до Пчиње.⁵

3. Радна група је урадила прву верзију елабората: утврђено је да у наведена три региона до 2000. године треба да се пензионише више од 3000 наставника и професора,⁶ да је просек радног стажа србиста 29 година, да 61% ових чине жене. Затим, да у Тимочној крајини има 6 радио-станица, десет листова радних организација и да нико нема лектора. Да постоје четири

штампарије без квалификованих коректора (сви су са гимназијом, једно или два лица са вишом педагошком школом). У јужноморавском региону нико од библиотекарка нема одговарајућу школу, а такође нема лектора на радију нити у штампаријама. У Нишу има 20 листова радних организација, само два имају лекторат (са високом спремом). Радио-Ниш, Радио-Лесковац, Радио-Зајечар, Позориште у Нишу, Дечје позориште у Нишу, као ни позоришта у Лесковцу и Зајечару немају лекторе. Сав библиотечки кадар у Нишу је скоро без високе спреме. Ето, то је ситуација која се из Београда не види.

4. Први наговештаји нишког елабората изазвали су у Београду незадовољство и два коментара. Први, Нишлијама не треба дозволити да предају језик, и други – све то Београд може школовати ако му се повећа квота. Одговор на други: истина је то, али је истина и то да због скупих трошкова из овог дела Србије (од Дунава до Македоније) скоро да нико у Београду не студира (или незнатан број) српскохрватски језик, а оно што је у Београду незапошљено и на заводу, то су Београђани, Сремци и Шумадинци који неће доћи на Стару планину, у Црну Траву или Височку Ржану. Што се првог приговора тиче, управо та чињеница да нико овде не зна језик и тражи да се он у Нишу учи, и то не само на факултету, већ и у обданишту (а наше се неговатељице школују у Пироту и Врању, па ти види какав им је језик), у основној школи, средњој школи, али постоји силна потреба да језик уче и правници, и физичари и сви они који језиком треба да зарађују хлеб и да целог живота раде посредством језика (наставници, правници, новинари и сл.).”

Тако је почињало писмо, писано с неким страхом, јер су напади на идеју о групи били са више страна (отпора је било и у самом Нишу!), па и од колега из струке, које је, како се касније видело, било судбоносно, одлучујуће.

Као група у повоју и колектив у полету, ми смо се већ првих година средини учинили видљивим тако што

смо организовали два скромна али изузетно значајна скупа: *Друштвене промене и народно стваралаштво* (поводом двестогодишњице рођења Вука Стефановића Караџића, зборник објављен 1988), и саветовање *Језичка култура нишке средине и правци даљег развоја* (Саветовање и зборник, 1990). Не поричем – иницијативе, организација и припрема зборника радова припали су мени, али истичем непоновљиву чињеницу везе Факултета (и србистике) са средином, која се чита из следеће формулације: „Ово саветовање [О језичкој култури] одржава се на иницијативу и по програму рада Конференције Савеза синдиката Универзитета у Нишу, у организацији Клуба самоуправљача Радничког универзитета у Нишу и уз техничку и материјалну подршку Већа Савеза синдиката општине Ниш.⁷ Уводна излагања, у највећем броју, припремили су сарадници и студенти⁸ Групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности Филозофског факултет у Нишу” (*Језичка култура нишке средине и правци даљег развоја* 1990, 1). Ето, овом љупком, и данашњим генерацијама можда и неразумљивом, информацијом, дотакли смо и „политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије” из Вашег питања.

Наставни кадар

Онако како је после јасног става подршке професора и академика Мирослава Пантића, Филолошки факултет од опонента постао конструктивна сарадничка институција од које се много добило (у погледу прихватања наставника да делом радног времена раде и у Нишу, преко школовања подмлатка из овог дела Србије на постдипломским студијама и докторатима, до позива на научне скупове, уважавање писаних прилога часописа и годишњацима), тако је стигла и подршка САНУ пошто је колега Реметић наречено писмо показао професору академику Павлу Ивићу, који је мени нешто ра-

⁷ Тиме смо задовољили још један интерес средине, актуелан у то време, за повезивање високог школства са привредом.

⁸ Са задовољством спомињемо студенткиње: Марију Славковић и Валентину Стојиљковић, које су поред својих излагања урадиле и један користан прилог *Није – него!*

није рекао, а ја Реметићу написао, кад ми је пребацио да ми на отварању групе радимо „скоро илегално“: „Ја сам се лично једном јавио проф. Ивићу с наговештајем да се у Нишу размишља о покретању Института за језик или неке истраживачке јединице при постојећем Институту за друштвена истраживања,⁹ као и о покретању групе. Питао сам како да се поставим, јер бивају прилике у којима ме људи питају за савет. Добио сам савет, мислим да га и сад поштујем, да у начелу треба подржати све што отвара веће могућности за рад у нашој науци, уз услов да се нађу прави људи за праве послове. То су његове речи и оне и сад мислим да имају пуну снагу и пуно оправдање.“ Професор Ивић је Реметићу одговорио на свој начин: „Слободане, да се помогне! Биће Вам напорно путовати, али лепо је имати наставничку каријеру. Ваш ангажман у Нишу ће се осетити у раду Одбора и његових комисија, али то ћете Недељко и Ви надокнадити.“ То је била велика подршка.

Што се Филолошког факултета тиче, у наставу се најпре укључио академик Асим Пецо, иако у почетку није био поборник отварања студија у Нишу. Разуме се, ту је од почетка био и академик Мирослав Пантић. Касније су нам наставници били и други професори овог Факултета, они који би чинили част сваком факултету у Југославији, од чега смо и ми добили на значају. Макар по годину дана, с нама су радили др Владета Јанковић, др Јован Деретић, др Иво Тартаља, др Весна Половина, др Слободан Марковић, др Радоје Симић, са Београдског универзитета, др Зорка Кашић са Дефектолошког, др Слободан Калезић са Никшићког универзитета, др Сава Пенчић, др Милосав Вукићевић, доста касније и Даница Андрејевић са Приштинског универзитета, Светозар Стијовић и Софија Милорадовић из САНУ, Љубинко Раденковић из Балканолошког института, као и академик Зузана Тополињска, са Скопског универзитета. Ти људи били су и наши ментори за израду магистарских и докторских радова (највише пута ментор је био др Ра-

доје Симић), и до данашњих дана, или до краја свога живота, остајали пријатељи Нишу и Нишлијама, што није без утицаја на стварање једног значајног места (можда и рејтинга) у систему високог школства Србије.

Занимљив је случај са Новим Садам. Вероватно под добрим утицајем проф. Пантића, нама је годинама наставу држала и професорка Јелка Ређеп. Опет, анегдотски речено, ми смо се Новом Саду одужили тако што смо му „дали“ нашег асистента Драгана Станића (Ивана Негришорца), који је код нас отпочео каријеру, али је у Новом Саду потом стигао до редовног професора, и најпре до секретара, а данас председника Матице српске. Ни ми ни он нисмо заборавили на лепу сарадњу која траје већ више од 30 година.

На неки начин, на наше кадровске прилике одразиле су се и историјске прилике бурних деведесетих година истеклог века, кад смо са подручја Босне и Херцеговине, поред тада млађаног Горана Максимовића, који је у Нишу створио лепу каријеру, добили и наставнике др Милоша Ковачевића, др Бранка Летића, др Милана Драгичевића, др Срету Танасића. Све су то данас значајне личности науке о српском језику, неки на високим дужностима, како је то са проф. Танасићем, који је био и директор Института за српски језик САНУ, а сада је председник Одбора за стандардизацију српског језика. Бранко Летић је редовни, а Срето Танасић дописни члан АНУРС-а.

Кадровска брига, која је у почетку имала задатак да одговарајућим стручњацима покрије наставу, касније се претворила у програм, који, истина, нигде није записан, али се остваривао. Ја у тридесетогодишњој историји србистике видим четири генерације наставника. Поред ове најстарије коју већ набројасмо, следећу чине, како би се рекло, наши кадрови, они који су ту били у радном односу, долазећи са других радних места (др Недељко Богдановић, др Мирољуб Стојановић,

⁹ Тих година у Нишу је, при Универзитету, радио Балканолошки институт, касније на валу борбе против елитизма (?) „(з)брисан“, као и идеја о неком Лексикографском заводу (отвореном и одмах угашеном), иако је управо у Нишу (и без такве научне јединице) урађено нешто у вези с факултетом, а нешто и мимо њега, највише дијалекатских речника у науци о српском језику, чак и један *Речник дубровачког говора!*

др Миљко Јовановић, др Станиша Величковић, др Славољуб Обрадовић, др Миљивоје Јовановић, др Радосав Ђуровић, др Симеон Маринковић, и други). Неки млађи сарадници сада раде у другим институцијама: Љиљана Марковић, Александар Костадиновић, Драгана Вељковић, Мирјана Соколовић. Неки су ту и израсли у универзитетске раднике. На пример, проф. Јордана Марковић, иначе први радник у служби србистике, овде је стекла сва академска звања, одатле је магистрирала, докторирала, стигла до звања редовни професор; Слободан Марјановић дошао је као постдипломац, али је одатле магистрирао и докторирао. Мирјана Илић ту је од првог запослења, одатле магистрирала и докторирала. Ту је сва звања стекао и др Горан Максимовић. Са других универзитета пристизали су нам: др Љубисав Ћирић, др Драгиша Бојовић, др Дубравка Срдановић, др Миленције Ђорђевић, др Марина Јанић, др Ирена Арсић. Дуже време радио је ту и мр Јован Пејчић, а краће време ту је радио и др Стојан Ђорђевић. Сада је на дужности следећа генерација коју чине наши свршени студенти, и њихови студенти. Они су данас носиоци скоро целокупне активности Департамента за србистику, и у области књижевности и у области језика.

Ту постоји још један моменат који се мора имати у виду јер нас чини задовољним. Наиме, као и у свакој области и у србистици има тежих и лакших области, односно области за које је потребно специјално, обично вишегодишње образовање, или природни дар с којим се науци приступа. Укратко, данас на нашој групи, а то значи и на Факултету, односно на Универзитету у Нишу, имамо сопствене кадрове и за овакве области које сматрам специфичним: за старословенски језик (др Ирена Цветковић Теофиловић), за Историју језика (др Надежда Јовић), за теорију књижевности (др Снежана Милосављевић Милић), за стару књижевност (др Драгиша Бојовић), а посебно истичем област од које се Нишлије увек плаше, тј. за акцентологију (др Александра Лончар Раичевић). Прате их такође кадрови израсли на Департману: др Данијела Поповић (народна књижевност), др

Дејан Милутиновић (светска књижевност), др Данијела Костадиновић (македонска књижевност), др Бранислав Станковић (лингвистика, пре њега др Бобан Арсенијевић), др Татјана Трајковић (дијалектологија). Нажалост имамо и рано преминуле мр Марију Славковић и др Мају Вукић. На служби је најновија генерација доцената и сарадника, скоро листом образована у Нишу, о којој ја не бих говорио, јер сам имао премало утицаја на њихово стасавање, али се радујем кад год чујем нешто о њиховим успесима у струци и науци.

Приговори који су се у штампи јављали на вест да ће се у Нишу „отворити студије српског језика без кадрова“ схватани су у најбољем смислу, па се јачао управо тај, кадровски део. Примера ради, да опет споменем недужне акценте. Од почетка ми смо знали да тај предмет припада онима који од рођења имају изворни осећај за акценат и који су из новоштокавских крајева. Зато су нам акцентологију предавали Асим Пецо (Мостарац), Петар Ђукановић (Братунац), мислим и Слободан Реметић (такође источна Босна), а онда сам ја, као управник, задужен за рад Групе, па и за кадрове, ишао у Београд да слушам одбрану једне докторске дисертације и да одмах иза тога врбујем новог доктора да дође у Ниш и преузме акцентологију. Ради се о пок. Радосаву Ђуровићу (Ужице). Данас тај предмет предаје Нишлијка (завичај су јој Пљевља) Александра Лончар Раичевић. Добро се намучила и добро се научила да је то и данас редак стручњак србистике који се служи експерименталном фонетиком. Вероватно је таква општа политика била, која је била строжа али по нову групу благороднија, да се непопуњена настава не дели на оног „ко нема часове“, без обзира на његове могућности, већ се кадар позајмљивао са других факултета. Кад год је тај избор био добар, то је значило и сарадњу са другим факултетима и усавршавање нових уз помоћ старијих. Иако сам одавно у мировини, најешим се кад прочитам десетине нових предмета на свим департаментама Факултета и сви су „покривени“ наставницима. Страх ме да кажем како не верујем да смо сви за све способни, али нека нужда

тера управо на оваква решења. Некад је високошколски предмет био = наука (филозофија, педагогија, језик, историја...), а сада и по пет-шест предмета из једне науке. Нешто се ту добија, али се вероватно нешто и губи.

Научни рад

По природи ствари наше су студије повезане и са науком, а она поред осталог тражи и знатичељне људе, спремне да се томе племенитом задатку посвете без обзира на жртве. Има више токова научног рада који носи печат србистичког департмана. Скоро на почетку, за данашње појмове скоро нестварно, организовали смо међународни научни скуп посвећен говорима призренско-тимочке области и суседних дијалеката: месец јун, Нишка Бања, хотел Радон ... липе тек прецветале још миришу ... То је онај скуп за који је председник орг. одбора академик Ивић рекао да ће се по њему (у нашој науци) време рачунати. Учесници: Београд 12, Нови Сад 5, Русија 3, Француска 1, Македонија 2..., четворо академика и МИ (Ниш, Приштина, Врање). Сви су били задовољни – и ветерани, и подмладак, и Факултет, и Универзитет (који нам је касније платио објављивање зборника радова), и домаћин, проф. Дима (Димитрије Михајловић) директор Радона који је као ректор био заслужан за отварање Групе. Ниш је тих дана млађарији из Београда и Новог Сада (сада ту то академици, директори, професори који већ одлазе у пензију) био интересантан и по ономе што се дешавало на техничким факултетима у виду демонстрација живковићевског типа. Кад смо позвани на пријем код ректора (Бане Ђорђевић), они су „случајно“ продужили кроз Тврђаву. Звезда скупа, до дивљења вредна млада сарадница Драгана Вељковић (касније наш први радник на страни, јер је послата у Шпанију за лектора), убрзо је постала трагична фигура: са торбицом, из једног кафића, укрادن јој је и филм са снимцима скупа. Тако смо данас без иједне фотографије. Штета.

Ни књижевност није била запостављена – отпочела је серија скупова и зборника радова посвећених књижевном и културном животу на југоистоку Србије (председник академик М. Пантић, главни организатор М. Стојановић).

О овом току нашега ангажмана писао сам у публикацији *20 година књиге* (стр. 19–23), па да то не понављам (види фусноту 3). Ипак бих истакао значај два скупа. Један је посвећен опсценој лексици у српском језику (1994), тј. о оној грани језика која је дотад била скоро изван науке,¹⁰ а други је *Путеви и домети дијалекатске лексикографије*. Касније је било и других, по темама, методологији, броју учесника..., врло значајних скупова (за време декановања проф. Горана Максимовића), али о томе треба да говоримо други саговорници.

У други ток научног ангажмана убрајам покретање серије скромних зборника посвећених лексиколошким питањима говора југоисточне Србије. У првом је објављена библиографија призренско-тимочких говора, а у другом рад Вилотија Вукадиновића *Топоними зоонимског порекла*. После ових свезака, са великим личним задовољством, пренео сам уређивање на своје сараднике. По један број уредили су проф. Љ. Ћирић (о дијалектолошким темама), и др Надежда Јовић (о пастирској лексици), док је колегиница Јордана Марковић уредила више бројева посвећених фитоллингвистици. Цела та серија и концепцијски и тематски остаје трајан резултат једног научног колектива са периферије (нисмо тежили ширењу сарадње са другим центрима, већ смо се трудили да сами одговоримо на питања која су нам се учинила важним и провокативним!).

Трећи ток су магистарске и докторске теме, било да су рађене и брањене на нашем факултету, било да су их наше колеге браниле на другим универзитетима. Свака тема има свој значај, најпре за свога аутора, за србистику, па и за установу где се то реализује, али ја бих истакао три. Једну тему, тада врло актуелну обрадио је

¹⁰ Касније је одржан још један сличан скуп, који је заједно са колегама из СР Македоније (сада: Републике Северне Македоније), организовао Департаман под вођством др Јордане Марковић.

Слободан Марјановић, а тицала се творбе назива радних организација (каких је на хиљаде било у ондашњој Југославији, понајвише на српскохрватском језику), другу Надежда Јовић (тицала се језичке обраде једног медицинског кодекса из XVI века, и значила је успешан продор у нашу језичку дијахронију), а трећу Мирјана Илић (о лексици боја у српском језику, тема више атрактивна по „боји у оку и свести“ него по граматичким особинама). Сматрам значајним што смо се школовали, магистрирали и докторирали на више универзитета (Београд, Нови Сад, Скопље, Сарајево, Бања Лука, Крагујевац), одакле смо могли нешто пренети и у своје наставничко искуство. Ових година докторирала је група најмлађих сарадника, од којих су ми неки само донекле познати (Б. Станковић, А. Јанић, Ј. Стошић и други). Нека се други не наљуте, ако поживим, надам се да ћу прочитати и њихове докторате.

Следећа је серија заједничких зборника о култури Срба и Бугара која се наизменично уређује и објављује у Нишу и Великом Трнову. Ову серију понајвише краси подстицајна тематика (*Трпеза, Комично, Своје и туђе, Еротско, Игра, Тело и одело, Село и град, Име, Време и простор*, итд. – све „у култури Срба и Бугара“). Зборници су увек били резултат заједничког рада и заједничких тема договорених у наизменичним сусретима студената и наставника у Трнову и Нишу. Вредан и не много познат резултат међународне сарадње. Ја сам, као човек својевремено задужен за ту сарадњу, учествовао у конципирању зборника, али сви резултати и све заслуге за то припадају мојим наследницима. Признајем, радује ме кад ме позову на те сусрете и подстакну за прилог овој публикацији. Слично се одвија и сарадња се Темишваром, такође са скуповима и зборницима.

Најзад, да свему придружим *Годишњак* Департмана за србистику (раније излазио као *Зборник Групе*). Ова научна публикација више пута посвећивана је колегама са Департмана, било поводом њиховог одласка у пензију, било поводом смрти. Ја сам срећан што је први такав зборник био посвећен мени, и од њега отпочиње

пракса по којој је наш департман препознатљив, истражан и одговоран.

После пензионисања мој се научни ангажман пренео најпре на Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу (сада: Огранак САНУ у Нишу), где се оформио пројекат Лексиколошка истраживања југоисточне Србије. Слично је урадио и проф. Мирољуб Стојановић у области књижевних наука. Тај рад има своје резултате, што није од значаја за ову прилику, али је важно истаћи да су му главни и једини сарадници управо колеге, а с њима бивши и садашњи студенти Србистике. То поглавље мога живота врло ми је значајно, а надам се и њима.

Сарадња са Факултетом, Универзитетом и САНУ

Група за српскохрватски језик и југословенске књижевности од почетка је уживала лепу пажњу колега са осталих група и подршку органа Факултета, иако смо ми били скромни у захтевима, и више бринули о томе хоћемо ли лично и као колектив одговорити високим дужностима факултетске наставе, него о неком комодитету, кабинетима и сл. Дигнитет Групе давали су наши сарадници са стране, троје академика: Мирослав Пантић, Асим Пецо, Зузана Тополињска, а затим и други професори, већ смо их навели. То значи да један број предмета који се код нас предаје исти људи предају и на другим факултетима, понајвише у Београду, што је и нас подизало.

Повераване су нам и друге дужности на Факултету. Ја сам, рецимо, убрзо постао уредник *Зборника радова* Факултета, мада је издавачка делатност у целини, па и *Зборник*, имала скроман резултат, али више по инерцији, него због неке моје немоћи. Много касније ту делатност ће високо подићи колеге Горан Максимовић (као декан) и Јован Пејчић (као уредник), са бројним ауторима са самог Факултета, а на челу једне серије издања објавиће се и моја књига *Песма и реч* (лексикографски приступ најпознатијем Миљковићевом циклусу Утва

златокрила), 2011. године. Двапут сам био изасланик нашег факултета на јубиларним свечаностима Филолошког факултета у Београду и Филозофског факултета у Сарајеву, где сам као обележје Ниша, лепо и духовито, на предлог декана др Миладина Илића, носио сјајну статуету дичне византијске царице из прошлости Наисуса, какву добијају најзаслужније глумице на Филмским сусретима као „Награду Царица Теодора“. И наше поруке и наши поклони истог су тренутка постављани на највиша места тих јубиларних манифестација, носећи тако потпис Филозофског факултета и наше студијске групе.

Универзитет је отварање наших студија истицао као свој велики успех, убрзо по отварању омогућио нам је успоставу сарадње са Универзитетом светих Ћирила и Методија у Великом Трнову, дао нам је уређивање серије *Лингвистика и литература* часописа *Facta universitatis*. Универзитет је подржао и помогао наше научне скупове. Поред редовних задатака које смо носили као студијска група, Универзитету смо помогли да стекне лепу заслугу у култури Ниша тиме што ће уважити наш предлог и наградити истраживачки рад проте Петра Гагулића на црквеној историји, који је дотле био занемариван, па и потискиван.

Са отварањем Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, ми смо, некако, били у центру збивања. Добили смо Одсек за језик и књижевност, а мени је поверено његово управљање. Још више се Факултет везао за Центар кад је за управника дошао академик Мирослав Пантић, а његов заменик био проф. Мирољуб Стојановић. Проф. Реметић руководио је пројектом *Типолошко проучавање српских говора на југоистоку Србије*, а проф. Стојановић пројектом *Књижевни живот на југоистоку Србије у XIX и првој половини XX века*. Већ из овога, још једном, види се да смо се држали почетних обавеза „да изучавамо језик и књижевност народа на чијој смо територији“. Покретањем пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (пројекат Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије), којим је руководио проф. Ре-

метић, изучавање наших говора, нарочито са лексичке стране, изузетно је оснажено. На пројекту су из Нишарадили још: др Љубисав Ћирић, др Јордана Марковић, др Мирјана Илић, касније и колегинице Александра Лончар и Татјана Трајковић са факултета, као и бивше студенткиње Факултета Ана Савић Грујић, Тања Мило-сављевић и Јована Бојовић, сада радници Института за српски језик САНУ. Неки од нас су у одборима Академије, неки ангажовани у комисијама за дијалектолошке атласе, а ја имам високу дужност члана уредништва *Српског дијалектолошког зборника*, где сам и рецензент свих рукописа који долазе с подручја призренско-тимочких говора. Примера ради, *Српски дијалектолошки зборник*, најстарија публикација о народним говорима у словенском свету, објавио је четири магистарска рада, осам доктората и један дипломски рад професора и сарадника са нишке Србистике, или њених бивших студентата. Уз ово иде и више од 20 других прилога (дијалекатских речника, углавном). Мислим да ниједан високошколски центар није тако заступљен у овој публикацији као наш. Надам се да смо својим радом помагали да се отклоне, по нашем мишљењу неоправдани, приговори да САНУ не поклања пажњу дијалектима са југоисточних подручја српског језика.

Већ неколико година професори Департмана са својим сарадницима значајно партиципирају у програму Огранка САНУ у Нишу. Навешћемо само руководиоце и називе научноистраживачких пројеката: др Недељко Богдановић (пројекат: *Народна и поетска лексика југоисточне Србије*), са др Мирјаном Илић и др Аном Савић-Грујић као руководиоцима потпројеката); др Горан Максимовић (*Књижевна прошлост и садашњост на простору југоисточне Србије*); др Данијела Поповић (*Теренска истраживања усмене традиције југоисточне Србије*); др Ирена Цветковић Теофиловић (*Извори за проучавање српског језика на тлу југоисточне Србије у XVIII и XIX веку*); др Марина Јанић: (*Говорни и стандардни језик јавне комуникације у Нишу*).

Данас једино тело које брине о целини српског језика јесте Одбор за стандардизацију српског језика, формиран 1997. од стране трију академија наука, Матице српске, Института за српски језик САНУ, Српске књижевне задруге и факултета на којима се предаје српски језик. Представник наше групе у Одбору је проф. Слободан Марјановић, ја сам члан једне његове комисије. Потписник акта о оснивању Одбора био је др Веселин Илић, из Ниша, а у име Института за српски језик др Слободан Реметић, који је у једном раздобљу био и потпредседник Одбора. Данас је председник одбора наш професор Срето Танасић.

Ако се ово зна, тешко човек може разумети зашто на градском конкурсима не може да добије поверење пројекат из језичке културе *Јавни натписи у граду*, ако је пре тога одржано једно успешно саветовање *Језичка култура нишке средине и правци њеног даљег развоја*, 1990, и објављен зборник радова *Језичка култура јавног живота* 2007.¹¹

Гостујући професори, односно: предавања по позиву

Једно време усталили смо правило да сваког места позивамо по једног госта са стране. Међу гостима били су академици Милка Ивић, Павле Ивић, Добрица Ћосић, Александар Младеновић и више других познатих стручњака, које не бих наводио јер је велики број њих био после мога одласка у пензију.

Сарадња са иностранством

Истакао бих још једну специфичност перманентног ангажмана раније групе, а сада Департамента за србистику. То је међународна сарадња. Ја сам учествовао у потписивању првих протокола о сарадњи Универзитета у Нишу и Великотрновског универзитета Свети Кирил и Методиј. Мислим да је та сарадња добро отпочела, од-

носно да је добро постављена јер већ деценијама живи један сценарио који се показао ваљаним. Он укључује лекторате, наставу, размену, студентске сусрете, публикације. Истина, једне године стигло ми је писмо да су одговарајући органи одлучили да се сарадња стопира, али то је кратко трајало. Кад су прохујале деведесете, сарадња је била још боља, квалитетнија. Ту желим похвалити и професоре који су код нас вршили лекторску службу: др Ценка Иванова и др Христо Бонцолов, који је потом био и ректор тамошњег универзитета. И веза са универзитетом у Скопљу, иако у ужем обиму, траје од првих дана наше групе. Имали смо лекторе који су били репрезентативни за своје институције, а ових година, захваљујући настојању колегинице Јордане Марковић, која је као и Мирољуб Стојановић у Скопљу завршила своје студије, та сарадња наставља се и преко заједничких научних скупова. Сарадња са Западним универзитетом у Темишвару изузетно добро функционише. Не скривам да је много пре те сарадње темишварски предводник др Михај Радан био гост етнокултуролошких симпозијума у Сврљигу, да је у доброј сарадњи са САНУ, и да је било врло логично да се то осети и у међууниверзитетској сарадњи. Ја ово истичем и стога што ту не сарађују само појединци, нити само департмани, нити само универзитети, већ то доживљавам као сарадњу народа и држава на нашем немирном Балкану. Тај задатак колеге са Србистике добро носе и одслужују. Овде изостављам личну сарадњу (предавања по позиву, учешће на скуповима, публикације), која је данас доиста широка, а у тој сарадњи посебно ме радује сарадња са државама у које сам одлазио док су биле наше републике (ономастичке конференције одржавале су се по утврђеном реду, па смо тако имали прилике да се појављујемо са рефератима од Скопља до Порторожа и од Дубровника до Доњег Милановца). Многи учесници тих конференција нису живи, али дух тих сусрета није нестао.

¹¹ Сматрамо лепим резултатом рада на језичкој култури и то што смо (ја, др Александра Лончар Раичевић и бивша студенткиња Маја Радоман Цветићанин) урадили и објавили *Алексиначки језички поучник* (2020).

Мали осврт на то како смо радили

Чини ми се да смо ми радили одговорно, лепо и сложено. Свако је радио по снази своје вокације и интелекта. Не бих да то оцењујем, али знам да су се неки одликовали структуром и промишљеношћу наставног часа, други ерудицијом и ширим познавањем предмета рада, неки ауторитативношћу и сигурношћу, неки маштовитошћу у осмишљању вежби, неким су студенти прилазили с више поверења, неких су се можда и плашили, али бих ипак издвојио оне који су били склони провокацијама, који су иницирали пажњу, рад, па и резултате својих слушаца. Проф. Реметић је умео да изненади податком „који је ту, међу нама” само га нико није видео, проф. Ј. Пејчић је широким познавањем многих детаља из живота писаца које је предавао, подстицао самостални рад студената, подржавајући њихову креативност. Мирољуб Стојановић подстицао је и подржавао студентско књижевно стваралаштво. Студенти су нам били врло културни (од уредности тела и одела до понашања „ма где били”). На неког су се можда и љутили, али су то цивилизовано подносили (сем врло ретких изузетака!), а ми смо се њима хвалили. Додуше, годинама смо ми и добијали најбоље средњошколце, па смо и успехом били задовољни.

Ја испите нисам волео. Пристајао бих, да је то било могуће, на дуплу норму часова, само да не испитујем, али то се није могло избећи. Нисам волео фалширање, преписивање, али сам имао среће да се с тим мало сусрећем.

Једном сам се управнику (проф. Стојановићу) пожалио како један писмени задатак много личи на моје предавање. Одговорио ми је: „Не грди децу што личе на тебе”. Како се радило о колегиници која је седела у првој клупи, и није могла преписивати, питао сам је, како је то могуће. Признала је: „Професоре, ја ту лекцију најбоље знам. Ја је и сад знам напамет, чак и дикцију реченице, запете...” Шта сам могао?! Нисам је похвалио, али је нисам могао ни казнити.

Био сам и груб. Као управник, знајући сваког студента понаособ, изгледа да сам се постављао као разредни старешина, или су ме деца (овде се реч деца мора употребити) тако схватала. Јављали су ми се кад треба да одсутствују. Једног дана студенткиња из удаљенијег дела Србије дошла је да пријави да „у суботу” неће бити на часу. Примео сам к знању, нисам питао зашто (то никад нисам питао). – Нећете питати зашто, рекла је, а видим да је збуњена. Па, ето, зашто? Удајем се. Мало нељудски сам је прекорео: Тек си дошла из..., а већ се удајеш. – Па ја сам зато и дошла у Ниш, иначе сам могла студирати у Београду. Као свог „разредног” позвала ме на свадбу, само, онако збуњена, није рекла где се одржава. Често су ме позивали на своје личне и породичне свечаности, али ја никад нисам ишао. Водио сам рачуна о ономе што сам чуо од свога ментора А. Пеце: Уљудно је кад те студент позове, а уљудније да се на позиву захвали (и одбије).

И још само један моменат: ћерка мога пријатеља дуго није могла да положи један испит. Идући, случајно, празним ходником приметио сам је како гледа кроз кључаоницу. Пријавила се, али није смела на испит. Одложиће! Грубо сам јој отворио врата, и замолио испитивача ... „Може ли и ова да уђе?” Добила је седмицу и дуго ми остала захвална, и она и пријатељ родитељ коме је била позната њена вечита неодлучност. Некога треба позвати на испит, али некога, богме, и гурнути у учионицу. Ваљда се то може и разумети, и опростити, нарочито кад се све заврши с успехом.

Дочекао сам и неприлику да се на гробљу опраштам од студенткиње коју смо сви волели, али ју је изгледа волело и небо.

Дочекао сам и рат. Маја 1999. одлучили смо: после завршетка наставе, тј. после 25. маја испити су (за мој предмет, Старословенски) били сваког уторка, без пријаве. Онда ме, између сирена за опасност, посећује двоје студената с молбом да полажу раније. Најпре питам студенткињу: „Зашто, зашто 23. маја кад већ може 25. маја?” „Зато, каже ми она, што ће 24. маја бити 40

дана откако ми је брат погинуо, а ја хоћу да му кажем да сам положила први испит. Он је много био заинтересован за моје студије. Пошто сам медицинска сестра, и ја сам на ратишту..." Да се не бих расплакао, осорно сам се обратио студенту који ју је пратио носећи о врату леву руку о белом повезу: „А шта ти хоћеш?“ „Па и ја бих полагао, ако може“. „А знаш ли нешто?“ „Знам оно што смо учили до мобилизације. И да буде јасно, додаје, и ја сам на ратишту, али ово што носим увезану руку, није од рањавања..., саплео сам се ноћу и повредио лакат. Да знате, једина књига коју сам понео на ратиште је Старословенски.“

Ето, нека и ово буде мали прилог историји – групе, факултета, народа; годинама свет расправља о томе нашем рату, његови ужаси се не смањују, они већ замагљују будућност нових генерација, па нека светлост једне свећице мога сећања какву Срби пале и за радост и за жалост, ту историју макар малчице осветли.

Јесу ли на доношење одлуке о отварању студијске групе за српски језик и југословенске књижевности утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Ниш је тада имао привредне гиганте, са много радника (спомињала се цифра од 74.000 упослених) и радничке деце, и на реду је било њихово образовање и њихов културни развој. Тежиште је, додуше, било на техничком развоју, па су отуда предност имале техничке школе и технички факултети, а друштвени и политички развој повезивао се уско, или преуско, у вези с тим, па су правни и економски факултети, као друштвени, били довољни (и данас они уписују највише студената).

Међутим, Ниш се развијао и у културном погледу: радила су два позоришта, било је више биоскопа, Народна библиотека са научним одељењем, завичајним одељењем, дечјим одељењем, огранцима у месним

заједницама; Народни музеј са више локалитета и значајним местима дуге историје Ниша; Симфонијски оркестар; отвара се Ликовна галерија; покреће се Сићевачка ликовна колонија „Надежда Петровић“; касније и Књижевна колонија; покреће се Издавачка установа Градина (где сам ја почео службовање 1972. године) и у истоименом часопису који је нарастао до првог часописа у земљи (по оцени ондашње Републичке заједнице културе) и по тематици и по обиму (јер почиње да објављује целовите романе нишких стваралаца Николе Мељаничког, Предрага Цветичанина, Владимира Илића Сердара); покрећу се Хорске свечаности, Филмски сусрети, Сусрети села, Радничке спортске игре; Раднички улази у прву лигу; објављују се књиге из културне историје попут: *Сто година фармације у Нишу* (Ђорђе Стаменковић), *150 година нишког школства* (Мирослав Миловановић), ради више клубова књижевних стваралаца, а предњаче Удружење књижевника „Нестор Жучни“ и Секција Удружења писаца Србије; Народне новине постају дневни лист и имају суботњи Културни додатак; установљава се песничка награда Бранко Миљковић, ... и то није све... (Да избегнемо цитирање, упућујемо на *Енциклопедију Ниша*, том Култура, уредник проф. др Мирољуб Стојановић, издавач Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу). Све се то догађало у годинама које се садрже у Вашем питању, и које обухватају стварање Универзитета и Филозофског факултета у Нишу. Не потцењујући друге актере тих збивања, мислим да ту (у пољу културног живота) стоји неизмерни ентузијазам политичког руководиоца Веселина Илића, који ће бити значајан и за конципирање студија социологије на Факултету, где ће бити најпре асистент, па ту докторирати, и потом бити отеран с Факултета као политички кривац (јер је много хтео, много започео!), да би се кад су престале олује и ембарга вратио, постао професор, научни радник и декан коме сам ја, и поред бројних размимотица у мишљењима, постао сарадник продекан. Он је касније, смем то поновити, заслужан и за стварање три факултета од једног који је сам себе прерастао. И њему је Ниш остао дужан, а вероватно и Факултет.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу? Знамо, и уверени смо, да о томе имате изворне податке. Јер, са неким од тадашњих дејственика сарађивали сте, док су Вам поједини били и пријатељи.

Професор Мирољуб Стојановић, који је учествовао у односима са властима, државним и универзитетским, о томе је нешто рекао у своме тексту у „Како смо отварали Групу за српски језик и књижевност“: „Посетио сам партијско и државно руководство на општинском и регионалном нивоу, секретара Универзитетског комитета, благодатног и конструктивног проф. др Бранимира Ђорђевића, потом ректора проф. др Димитрија Михајловића и проректора проф. др Зорана Боричића, и, на крају, декана Филозофског факултета проф. др Љубишу Митровића и конструктивног продекана проф. др Предрага Димитријевића. Постигнута је општа сагласност и Филозофски факултет је формирао комисију за израду елабората о оправданости потребе за отварање студијске групе за српскохрватски језик и књижевност“ (Стојановић 2008, 16). То би био одговор на Ваше питање, ја више и не знам јер је тај ниво комуникације текао преко колеге Стојановића. Можда треба додати, оно што је такође колега Стојановић већ рекао да су много помогли републички функционери Вукоје Булатовић, као председник Савета Универзитета, и проф. др Миодраг Сибиновић, као председник Просветног савета Републике Србије.

Од унутрашњих снага, од колега са Групе, мислим да за њен развој највише заслуга има проф. Слободан Реметић, који је дошао из радног односа са САНУ, овде постао редовни професор, а касније и академик АНУРС. Он нам је много значео на више планова, не рачунајући наставу која спада у редовне дужности. Преко њега ми

смо одлазили у свет – он нам је био контакт са научницима с којима се никад не бисмо срели да он није посредовао. Помагао је младима да придобију менторе за своје магистратуре и докторате. Његов рад са појединцима увек је био инструктиван и конструктиван. Предлагао нас је у радна тела Академије, упућивао на теренска истраживања, залагао се да се публикује оно што смо урадили, промовисао наша издања, и сваки пут доносио књиге којима је снабдевао и нас и библиотеку. Где год је могао, о нама је лепо говорио, а и данас има обичај да каже: све што му се лепо у животу догодило, везано је за Ниш. Са њим, ми смо, како је писао проф. Драгољуб Петровић, постали озбиљна научна адреса за изучавање српских народних говора. Реметић је и руководилац научноистраживачког пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, чији се део одвијао у Нишу и где је најозбиљнији задатак обрада материјала са подручја призренско-тимочких гора за *Српски дијалектолошки атлас*, и друге атласе који се раде у свету (*Карпатски, Општесловенски*). Врло је заслужан да се у послове науке о српском језику укључе и појединци изван наше струке и нашег факултета – овде су под његовим руководством настајали *Рјечник дубровачког говора* (Милоша Бојанића и Растиславе Тривунац), *Речник пиротског говора* (Драгољуба Златковића), тимочког говора (Јакше Динића), црнотравског говора (Радосава Стојановића), *Речник села Каменице код Ниша* (Властимира Јовановића). Сваку забележену реч претресао је заједно с ауторима, потом те радове рецензирао, а већину објавио у публикацији *Српски дијалектолошки зборник*, чији је уредник. Такву бригу за народне говоре југоисточне Србије, њену лексику, њене кадрове досад нико није показивао. Због тога му се ни Ниш, ни Факултет, ни ми на томе факултету никад нисмо одужили.

Онако како је Мирољуб Стојановић заслужан за отварање групе, тако је Слободан Реметић заслужан за њен развој.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете досадашњи укупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Мени се чини да је концепција Филозофског факултета у почетку следила концепцију Више педагошке школе, уз додатак социологије и англистике. Рецимо, на томе факултету формиране су наставне групе за математику, хемију, физику, за физичко васпитање – што све спрема наставнике за основне и средње школе, али ту нема и српског језика, који има највише часова управо у тим школама. Од такозваних друштвених предмета формиране су групе за социологију и психологију, са иначе врло мало часова у школама. Убрзо је психологија угашена, да би се касније реактивирала, док је социологија, колико ја могу да оценим, била у сталном развоју, да би се на тој страни формирала и група за филозофију. Ње није било у првој концепцији, као ни српског језика, ни историје, а етнологије нема ни данас. Природно је што се то касније прегруписало у ОУР-е следећи интенције Закона о удруженом раду, да би се с временом створили и услови и потребе за поделу на три факултета. У томе је била значајна заслуга др Веселина Илића (који је вероватно имао удела и у формирању Филозофског факултета јер је био на политичким функцијама, али ја то не знам поуздано). Био сам онда већ продекан и знам да је највише отпора за формирање тих факултета долазило са природно-математичких група, иако је нови Природно-математички факултет испао као најкомплетнија институција – програмски, кадровски, просторно, и тако наставио да се развија у озбиљну високошколску установу. Чисту ситуацију створио је и Факултет за физичко васпитање (с неким променама у имену, касније), док је остатак Филозофског факултета остао као конгломерат од филолошких и социолошких дисциплина уз додатак историје као нове студијске групе. Касније је отворе-

но више група, профила, више облика студија, али то је време када ја већ нисам био у служби.

Да ли је и данас Филозофски факултет средишња установа хуманистичких наука у југоисточној Србији? Тешко је рећи. Средишња јесте, јер је овако широко постављена, али ја не знам да ли је то најбоље. Данас Факултет има департмане за: историју, психологију, педагогију, социјалну политику и социјални рад, социологију, комуникологију и новинарство, србистику, англистику, руски језик и књижевност, француски језик и књижевност, немачки језик и књижевност, што значи да образује, на три нивоа, стручњаке за ове области. Чини ми се да је ово више лепо него потребно, али не са становишта жеља младих, врсте стручњака и квалитета који се образују, већ у односу на потребе југоисточне Србије. Ко данас зна које су то потребе тај би могао одговорити на Ваше питање.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и у ближњем окружењу?

Мој одговор би био: Не могу!, али кад већ морам, само да укратко изнесем не своје сазнање, него своје мишљење, тачније утисак. Филозофски факултети су стварани као централне националне високошколске установе, од којих су касније настајале и друге. Наш факултет створен је тек као седми (ако се не варам) и то с неким неповерењем (бар је тако изгледало тих година), а група за српски језик отвориће се после више од шеснаест година. И он није на челном делу списка имао филозофске и филолошке дисциплине, већ групе природних наука: математика, физика, хемија. Није могао имати ни језик народа који га ствара. Ни историју. Добро је што је социологију спецификовао као социологију културе (јер је онда социологија била на свим факултетима и универзитетима па би још једна, у Нишу, можда била

и сувишна!?), па је тако она заузела централно место у друштвеним наукама на Факултету, а физичка култура опстала је и због тога што је Ниш био и значајан спортски центар, и што је сваки успех појединаца и екипа значао и широку подршку овим студијама. Конгломерат у програмима касније се решио оснивањем три посебна факултета, с разлосима да се некад и филологија профилише као засебна институција. Право је чудо да је током полувековне историје Факултета одржавана стваралачка хармонија група чије су специфичности могле рађати тешко усагласиве интересе. Није било већих потреба, ривалства, сем оних које је стварала и на свој начин решавала политика. Ми смо ипак били колектив који је до данашњег дана обједињен циљевима и задацима које му је одређивао исти онај народ који га издржава и који од њега очекује резултате. Друштвене прилике не уважавају увек те резултате, нарочито на плану укључивања наших свршених студената у рад у областима за које их школујемо. То су неке специфичности које, ако сам у праву, обележавају и сличности и разлике у односу на друге филозофске факултете.

Стварањем филозофских факултета култивисао се најчешће национални интерес, док је наш факултет настао некако на периферији. Предност је, с наведених разлога, давана факултету у Приштини. За стварање нишког Филозофског факултета било је потребно више борбе, више ентузијазма, више труда, што је код неких других факултета било омогућено самом позицијом у држави (Београд у центру, Нови Сад и Приштина у покрајинама!). Можда је то нека паралела која ми овог тренутка пада на памет.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Верујем да је тако како кажете, али ја више не пратим друштвене потребе у динамици времена. Ја то више осећам као принуду, и то не неку органску, већ као глобалну. Изменило се све, и још се мења, а ја сам ту где сам. Да буде очигледније: данас се може бити писмен у комуникацијском смислу, а да не знате да пишете. Морате додуше знати да читате, али могу се читати и слике, па ће и слова можда бити сувишна. Када у мојој струци читање књига може да се замени сликама, а интерпретација изводити помоћу миша и копирања уз помоћ два клика, онда тешко да више можемо говорити о књижевности у школи. Када све што се дешава у српском језику треба објаснити речима језика који није српски, мало шта остаде од онога што је моја генерација и оне пре ње учила себе и друге о врлинама и особинама матерњег језика.

Није то само у мојој струци, где, ако сам у праву, треба видети зашто је то тако, и да ли је добро што је тако. Нисам најбоље упућен, али приметим понешто и у другим областима. Истраживања психолога, рецимо, указују на штетност вишесатног боравка детета пред екраном, а у исто време се појава бесплатних уџбеника пропагира (истина, не са званичне стране), кроз могућност да уџбеник буде на екрану, или дисплеју, како се лепо српски каже. Још кад би могла нека жичана, или бежична директна веза у мозак, па програм и – готово! Чак и они који искрено желе јефтиније школовање, не узимају у обзир штетно дејство зрачења на дечје око. Или, у социологији, ако смем да пред Вама као саговорником из те области то кажем, битне теме друштва одавно нису у пажњи социологије. Као да је она немоћна да се с њима ухвати у коштац. Сломила се једна држава, сломио се један систем, сломили се генерације радних људи (како смо их некад именовали), ретко ко од младих ради у струци за коју се спремао (ако уопште ради) – али тога у социологији нема. Са инвестицијама долазе и системи привређивања, вредновања, понашања, а скоро сви су били мање хумани него онај који смо срушили, али ни тога нема у социологији. Понешто има о

људским правима, а право на живот, и право на рад такође су људска права, али као да су мање важна. Идеали сељака да не буду сељаци, идеали домаћег подмлатка да више не буде домаћи нису само израз нужних егзистенцијалних потреба, већ тежња која има и нека другачија оправдања, али она се не истражују него се или нагађају, или објашњавају најгрубљим стањем политике и економије. Пре ће се добити подршка за истраживање тзв. маргиналних група (а и тај ми термин тешко и ружно звучи!), него већинских, сем кад треба указати на неке њихове стереотипе! Не узима се да је подједнако важно да ли те нешто тера у свет, или те нешто мами, а као врховно моделовање појављује се „одлив мозга“, једна ружна метафора, ружнија од оне кад су људи били „радна снага“. Као лектор преклињао сам да се обе ове флоскуле замене нечим хуманијим, и нисам уважаван, јер је то тако у свету!?

Ето, ја те захтеве за променама некако чешће схватам да долазе зато што је тако у свету, а мање што је то израз наших потреба. Људи који то боље знају тврде да се у нас и неке законске формулације узимају из других језика, или по моделу других језика, а онда се чудимо отпору таквим подухватима. Али, и прилагођавања свету су наша потреба, само ја мислим да постојеће треба обликовати у ново, а не ломити, кршити и одбацити, заборављати, јер кад год се хоће нови шраф, треба и нова матица, и обратно, а моји земљаци би рекли, да би ставио нови клин, мора да правиш и нову рупу. Чини ми се да ми већ имамо рупе, за које употребљавамо туђе, често и неприлагођене клинове, који аутоматски постају – заглавка. Не знам јесам ли у праву и да ли нећу неког повредити, али одавно имам нужан и ружан осећај да лако рушимо (лоше, али и оно добро ако се уз њега нашло!), а не трудимо се да га уместо рушења градитељски превазиђемо. Онај ко руши, а рушили смо сви, и моји студенти и ја са њима, и ноћу и дању, и много дана узастопно!, има обавезу да створи боље. Нисам сигуран да тако мисли наша већина, а нарочито не они који су дојали на таласу кризних штабова а одјали на моткама

с црном песницом на врху. Где су?, изгубили се пре него што су то боље, своје прокламовано боље, изградиле. За њим је остало неповерење, које данас смета свакој искреној намери да се деловањем у друштву друштво мења на боље. А то би био најоправданији, ако не и једини, смисао сваког друштвеног рада и деловања.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Јубилеји јесу светионици, али чешће свечаници, па увек има више хвале него обично. Ваљда тако стоји и са мојим сећањима, која су ми драга и можда зато светлија, иако сам примећујем да у мојим одговорима има доста незадовољства.

Ваше питање окреће ка будућности, а ја сам одавно научио да онај ко одлази не треба да даје савете. Ја могу само изразити скепсу да се превеликим уситњавањем предмета, делови промовишу у целину, да се изједначава основно и споредно, да се више од половине предаваног чини без пуне компетенције (кад се изборни предмети олако додељују и још лакше прихватају!), да се генерације уписују „на науке“, али да излазе као „курсисти без праксе“, и то баш зато тако јер је то светски тренд!... Да ли? Због тога се, по моме мишљењу, поново треба окренути основним студијама, али сада са „болоњским искуством“ и повезати оно што се дисперзијом и сепарирањем на обавезне једносеместралне целине разнишало, и тако учврстити „систем основа и усмерења“.

Искористити расположење друштва да подржава специфичности, младалачку знатижељу, потребе новог времена и у погледу садржаја и у погледу новина у методологији, као и сву техничку могућност уз довољан „задатак ума и разума“, како се људи не би претворили у роботе.

Нисам видео да су мастер студије биле неки напредак сем у надметању да се створи што више рукаваца како би се иначе чврста материја појединих наука разлила, и тиме ослабила кључне теме основних студија (поготову кад мастер студије редукују генерацију, па се једни уписују /са шансом да се доуче/, а други не, па остају оштећени за садржаје „пребачене у мастер“). Ако држава нема обавезу да свима свршеним студентима омогући мастер-студије, а у исто време предност при запошљавању дâ мастерима, онда аутоматски утиче на једно од људских права генерација (једнаки услови у етапи припреме за рад, и ступање на рад у складу с тим!), бар тамо где држава треба да води рачуна о томе.

Скоро сам запазио још један моменат: наше основне студије, кад год је самостални рад студента у питању, инсистирају на истраживачком раду. Моја група чак предњачи у томе. Сада сам убеђен да се треба мало померити према ономе шта те генерације чека у настави за коју се спремају (другим речима, да буду више наставници него што су сада, а да се истраживање помери ка секторима са научном амбицијом). Истина је да је наука добила, то показују докторати, високи стручњаци, више занимљивих књига из оних области које су обухваћене изборним предметима..., али – само да не заборавимо да нам је први задатак (опет то највише важи за моју групу) да спремамо наставнике/професоре за основне и средње школе. У том смислу, верујем да се и мастер студије конципирају, и радоваћу се ако је тако. Раније је владало једноставније следовање: основне студије за наставу, магистарске за науку. Нити знам колико је од тога остало, нити колико смо то мастер-студијама (опет по нечијем диктату!) унапредили.

Кадар апсолутно треба јачати, али искључиво подизањем квалитета и степена обавештености, што при стању данашњих комуникација није тешко чинити, али ослободити претеране бриге за бодове која вуче у квантитет, у диловање, у марифетлуке (кад се прописује и колико реферат за научни скуп, или зборник, мора да има речи, иако је суштину/новину могуће саопштити и са мањим бројем речи!).

Можда има места да се на нашем малом географском и националном простору спецификују високе студије – да не морају сви имати све, него ако у Нишу има кадра, услова и потребе, нека се ту и студира оно што ће на другој страни већ у почетку бити мање квалитетно, а ако у Нишу нема добре библиотеке, или других услова, у које убрајам и традицију (па и друштвени и културни живот потребан младом интелектуалцу у образовању!), и ако то мора да ради кадар који није за нешто специјализован него зато што мора да допуњује норму, онда нека се то и не ради, већ нека се ради на другом месту. Национално гледано, на нивоу државе морамо имати све што има свет, али не морамо свуда имати све што народу треба – имам у виду тзв. истурена одељења факултета, где сви наставници долазе однекуда и понекада, а само је административна служба домаћа, и где већина домаће младежи уписује оно што је на локалу... Некада сам сањао да Ниш треба да буде центар балканистичких студија, али најпре смо створили па укинули Балканолошки институт, а онда још по нешто што је имало балканско усмерење.

Науку јасније видим кроз научне институције него кроз факултете општега типа, где доиста има и врхунских научника (обдарених и учених), који би више дали да не морају бити оптерећени допунама часова или доста сложеном текућом администрацијом редовне наставе. Поред таквих, на факултетима је и силна армија оних које је само наставничко место учинило научницима, и који и напишу онолико „колико се тражи“, али онда не жале труда и да објаве „како се тражи“, отуда у малој Србији на десетине међународних и иних на-

учних скупова, размена (читај: диловање) са факултетима, гласилима и редакцијама које су сада због распада Југославије у иностранству, због чега и ми (србисти) данас лакше бивамо научници са међународним поенима! Осећам личну (читалачку) потребу да кад читам неки научни рад, препознам аутора по квалитету а не само по звању. Да објављени рад покаже ко је ко, без обзира на то да ли испод имена (обавезно) стоји звање. Али, да не идемо у оно што је неизвесно чак ни на нивоу идеала, и које је у обрнутој пропорцији у односу на број факултета, број наставника, број изборних предмета, број свршених а незапослених студената. Јављају се преча сазнања – свако јачање, свако појачање, и свако напредовање застаје пред питањем осипања нације, пада наталитета и замирања ентузијазма. А ми стари баш ту немамо неке препоруке.

А што се јубилеја тиче, мислим да Филозофски факултет има разлога да се поноси својом полувековном традицијом. Надам се да ће то бити урађено боље и примереније него кад смо обележавали тридесетогодишњицу. Ја сам сведок (био сам продекан, декан је био др Веселин Илић, а продекани, поред мене, још и др Биљана Поповић и др Мирослав Николић) да смо то једва успели да обележимо, скоро у потаји. Иако је Факултет тада био врло успешан, и у процесу трансформације са далекосежном визијом развоја три факултета уместо једног!, било је колега који су то бојкотовали, а неки су уочи саме прославе на Универзитету долазили у деканат као представници неких политичких партија у успону, иначе професори нашег факултета, и претили да ће направити скандал ако се на прославу позове тај и тај (који им, разуме се, није био по вољи), или ако се уручи признање за заслуге људима који, више нису „наши“. Неки су чак на томе и профитирали, али накратко. Здравиви резон увек има веће шансе да преживи, а филозофе, социологе и филологе требало би да красе управо такве особине.

Како оцењујете развој и улогу Студијске групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности на којој сте били професор?

Остављајући по страни онај основни задатак – образовање кадрова за рад у настави српског језика и књижевности у основним и средњим школама, Студијска група за српскохрватски језик и југословенске књижевности у Нишу, убрзо је преузела доста значајних задатака у књижевном и културном животу Ниша и околине. Истина, не као група, већ више кроз ангажман појединаца. Неки од тих задатака јесу: учешће у жиријима књижевних награда које Ниш даје, а које превазилазе, можда чак и заобилазе сам Ниш, а то су Награда Стеван Сремац за прозу и Награда Бранко Миљковић за поезију, затим песничка награда Гордана Тодоровић у Сврљигу. Студенти и дипломирани филолози са Групе су актери у смотрема рецитатора. Рецензенти су и промотери многих издања у свим срединама где раде и живе (Ниш, Лесковац, Пирот). Као приређивачи издања, чак и врло специфичних, као што су књиге из књижевне, културне и црквене историје (Матица српска из Новог Сада, Центар за црквене студије из Ниша чији су сарадници: др Драгиша Бојовић, Ирена Цветковић Теофиловић, др Јелена Стошић), дела попут Бранка Миљковића (Јелена Младеновић), Гордана Тодоровић (Милица Миленковић), репринт издање часописа Караџић (др Данијела Поповић Николић), па и тзв. заборављених писаца (екипа која се повремено појављује руковођена др Гораном Максимовићем). Наши кадрови, како би се некад рекло, чланови су уредништава часописа *Градина*, *Бдење*, *Наше стварање*. Србисти су директори више школа у Нишу и окружењу, а неки су врло успешни у руковођењу установама културе у Нишу, али и окружењу (Центар за културу и уметност из Алексинца, којим руководи наша некадашња студенткиња Маја Радоман Цветићанин; историјски архив у Пироту, који је водила Ивана Костадиновић, сада директор пиротске гиманзије). Све су то обавезе које су понели и успешно носе наставници, сарадници и студенти Србистике.

Можете ли да упоредите досадашњи развој Студијске групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности (данас Департмана за србистику) у Нишу са радом одговарајућих департмана у земљи и у ближњем окружењу?

Моја тренутна (не)обавештеност не омогућава ми такве компарације. Ја као основну слабост нашу видим у прекобројној расцепканости наука на више предмета. Таква настава у којој наставник добија и по 20 часова на више курсева не чини ми се довољно стручно утемељена. Као да је настала трка да се предложи што више курсева, како би се обезбедили часови, а то води у велику нерационалност. Јер, следећи потез је да наставник направи приручник, да предмет подигне на ниво науке, а онда често видим или банализацију високошколског рада, или приученог високошколца. Многе области рада у наставним програмима нашег факултета као да ипак нису наука, него обука с карактером курса (а реч „курс“ у нашој земљи није исто што код других неких народа; код нас је то нужна пречица да се нешто приучи у мери да се може обављати неки посао, да потврда о курсу послужи уместо дипломе вишег степена образовања. Ово је нама дошло из времена обнове и изградње, али се касније усавршило, скоро до криминала). На другој страни, обилје изборних предмета тражи простор, учионицу, време за наставу, вежбе и испит, усложњава администрацију. Ти силни курсеви вероватно повећавају обавештеност студента, али га не чине стручњаком. Да ли се нешто променило у номенклатури занимања која се на факултету уче, не знам. И даље се тражи професор српског језика и књижевности, а нигде не спомиње да има и курс... да не наведем бар тридесет споредних предмета колико сам их препознао идући од наставника до наставника Департмана. Сигуран сам да је тако и код других департмана. Нигде нисам видео да се конкурсима тражи наставник или професор са завршеним предмети(ћи)ма каквих ми имамо на десетине и њима оптерећујемо генерације. Да не хвалим некадашњи рад, али минимум је био да студије

полазнику пруже образовање да касније у служби реализује програм за основну и средњу школу, упрошћеније: да мора у програму студија бити оно што је у програму школа у којима ће свршени студенти радити. Ту замерам себи на инсистирању да самостални студентски радови (семинарски, дипломски, мастерски) буду истраживачки, и више но што се може, а да мало има размишљања о пословима који те младе људе чекају у школама где ће се срести са још млађима од себе, и којима треба објаснити како се њихово име изговара, како се пише, како се и када људи дозивају и одзивају именом, а кад надименом или презименом, док му етимологија типа: то је име арапско, турско, јеврејско, грчко и сл., ако је уопште тако, може бити само допуна образовању. Погледајте сада: ако је једна наука исцепана на више предмета а не могу сви бити исте важности, значи да је један њен део остао темељан, а други су постали изборни, али свакако су део онога што је некад било целина. Ако сад студент положи онај темељни део, али не узме и изборне сегменте, већ неке друге, такође изборне, он ће остати дефектан, јер није научио сву фонетику, сву теорију књижевности и сл., јер није узео и изборни део. Чини ми се да су садашњим програмом студија студенти оптерећенији него на другим факултетима. Је ли сад то наше напредније, транспарентније, има ли за тим потребе – не знам.

Као нити један студиј на Филозофском факултету, Ваш департман је мењао концепцију и назив. Крећу се као Студијска група за српскохрватски језик и југословенске књижевности, онда се расплутало на два смера – Департман за српски језик; Департман за српску и компаративну књижевност – да би се лане слио у Департман за србистику. Сведок сте тога, зашто је то тако и који је био Ваш став?

Пошто свако име именује неку суштину, нормално је помислити да је промена имена значила и промену онога што је њиме именовано. У време кад се наша група отварала, било је на делу више начела или захтева, неких по стварној потреби, неких по инерцији.

Рецимо: наставник за рад у основној и средњој школи, чије је образовање и оспособљавање био наш задатак, морао је бити супериоран у знању о савременом језику и језичкој култури (граматика, правопис, најпре!), али то се у науци не одваја од историје језика. Затим, школа тражи књижевни језик (са фонетиком односно фонологијом, морфологијом, синтаксом, лексикографијом...), а народ говори својим, народним, родним, дијалекатским идиомом. То је ваљало помирити, а то онда тражи и концепцију језичких предмета, однос времена студија (семестара и часова), образовати наставнике или специјалисте за једно или друго. Неке од именованих области траже и личне квалитете који се добијају рођењем (способност за разликовање и исправно изговарање акцената, а не само за њихово супопарно тумачење без очигледне праксе!). У области књижевности – не могу се прескочити векови књижевности, а њих је код Срба један миленијум, са више епоха и књижевноестетских профила, о томе много води рачуна школа (основна и средња, стручна и општа...) јер су битни за формирање људског бића на прагу живота и пре коначног опредељења за будући животни позив, па је неопходно да се и наставник мора за то припремити, односно морао се за то, по програмима наших студија, припремити. Али то значи да и поред живе актуелности и белетристичке вредности књижевности, књижевности „коју воли да чита“ и због које је уписао студије, студент треба да упозна, проживи, обради, изучи... не само савремену књижевност, која још може бити и предмет уживања а не само учења; мора изучавати, па и полагаати испите из старе (феудалне и народне) књижевности, књижевности претходних епоха, а пошто смо земља „братства и јединства“, или држава здружених народа, предмет студија мора да буде не само српска, односно српскохрватска књижевност, него и македонска и словеначка, у сразмерном обиму. Не може се игнорисати ни то да је седамдесет година културни простор био мање-више јединствен, па се нешто београдско играло у Загребу, нешто загребачко награђивало у Нишу; књижевници су живели, па и умирали, тамо и овамо,

па се тај период не може прескочити у настави језика и књижевности. Сваке године постоје бар три награђена дела (Миљковићева награда, Нинова награда и сл.) које србиста, по правди, треба да протумачи својим ђацима, нарочито у средњој школи. Свему томе напоре до, потребно је имати и наставу светске књижевности, и то доста и добро, јер је светска књижевност избор из најбољег, и заузима значајно место и у школама, и у култури сваког народа, па и нашег. Чак и кад постоје професори енглеског, француског или неког другог језика, књижевност настала на тим језицима предаје србиста. И то је ваљало помирити. А ваљало је и оспособити своје студенте и за неке послове који су нашој струци и нашим профилима додатни, али су у култури у којој будући србиста учествује и као наставник, али и као битан, и то врло битан чинилац друштвеног (културног, књижевног) живота и у школи и у средини (њему припадају и секције, и приредбе, и празници, и многе друге пригоде које средина очекује од школе). Зато смо сматрали да онима којима је ближи језик треба омогућити да се оспособе за лекторе и коректоре, а оне којима више „лежи“ књижевност оспособити за новинаре и библиотекаре. Дакле, појачати им програм, повећати им обавезе, ради допуне профила. Ево подоста разлога да нам програм студија буде препун, и да се можда може или мора неким усмерењем учинити природнијим, пожељнијим и савладивијим. Тако смо имали програме, односно профиле попут: језик и књижевност, књижевност и језик... Програмски је то одрживо, али кадровски, просторно, врло тешко. У последње време смањењем броја заинтересованих (јер се и наша струка попунила, а број ђака у школама смањено, те се почео јављати вишак незапослених!), појавила се и рационалност двоструких обавеза по истом предмету (у погледу обима градива, броја часова наставе, дужине студирања). Додајмо да је по схватањима која су важила, која нису без оправдања, наш студент морао имати макар и у најмањем облику нека знања из социологије, психологије, нешто више, али опет мање од стручних предмета из методике наставе или педагогије, страног језика. Од толико обавеза,

човеку може и да се смучи, па да књижевност и даље воли, али му језик постаје терет; или да му језик лежи, али је књижевност преобимна (а десетине хиљада страна је у питању!), па да потражи неке друге профиле, друге науке, други посао. И у томе ја видим иначе очевидан отклон од велике популарности наших студија некада до данашњих, иако се оно најквалитетније и код наставе и код студента није изгубило.

Иначе, лично, јасније ми је: српски језик и књижевност, него српскохрватски језик и југословенска књижевност, мада знам да би требало да наставник има оно звање како му се зове предмет који ће предавати у основној и средњој школи, ако има среће да тамо ради. А такође знам и то да се нарочито у друштвеним дисциплинама није све развијало „само од нас и за нас“ аутархично, без везе са регионалним или светским процесима, само је питање када то све човек треба да учи и да ли то треба да учи само за време боравка на овом факултету, или да ли то важи само за моју струку! Јер живело се у много држава, у више царстава, у сукобу и сагласју више религија, па и у истој држави у истом културном простору више деценија, и знати понешто о томе није грех, или грешка, већ стварна потреба. Друго је питање да ли све то треба да буде и предмет који се предаје, учи, полаже, због кога се губе године и гуши ентузијазам бруцоша који уписује српски (али не воли граматику!) јер воли књижевност (али не феудалну, дубровачку, народну, црквену!). Итд.

Што се имена тиче, појмови: *катедра*, *група*, *студијска група*, *одсек* – сви имају и неку специфичност у значењу, и део су наше високошколске традиције, иако их ми у различитим временима користимо као покриће за сва значења, док ми је реч *департамент* потпуно страна и неприхватљива, и долази не само из другог језика него и из друге значењске области, која није блиска душевности, односно сензибилности студија језика, књижевности и културе уопште. Погледајмо: Филозофски факултет у Београду има *одељења*, у Новом Саду *одсеке*, у Крагујевцу *одсеке*, у Косовској Митровици *одсеке*,

Филолошки факултет у Београду има *катедре*. Све ми је некако подесније него *департамент*.

Ви сте предавали низ година и студентима српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици. Упоредите их са својим студентима на нишком Филозофском факултету. Који су били талентованији, квалитетнији, вреднији? Молимо да то мало подробије образложите.

Нисам присталица упоређивања људи ма какви разлози били, па ни студената. Именица човек нема множину (*човеци* у нашој Лужници остатак су некадашњег *чловеци!*, данас одвећ регионални), а и нека уопштавања не би била коректна. Нека запажања ипак је могуће довести у видно поље Вашег питања. Пођимо од мотивације, али без оне основне и искрене „да човек учи и научи, да оплемени своју љубав“. Сељачка деца и Ниш и Приштину виде као свој, макар и привремени, идеал, с том разликом што они који долазе у Ниш имају у виду све предности једног динамичног културног центра, а они који су долазили у Приштину на студирање, стицајем невеселих историјских околности, то виде као могућност да „беже даље“. Имао сам прилике да упознам младе који првих месеци студирања и тамо и тамо данима иду и разгледају излоге, који нису као у њиховој Кални, њиховом Босилеграду, Броду или Рожајама. У Нишу је све примамљиво и све вреба младог знатичељног човека (претпостављам занимљив резултат неког могућег истраживања које још није обављено зашто студенти из провинције, или из окружења, највише мука имају с првом годином: град с /некада/ много биоскопа, још више кафића, много студентских соба /и друштвених и приватних/, сав врви од младости, а млади тек ослобођени свакодневног родитељског надзора!). А и неки мангупи који су раније дошли, и знају бруцошку муку, дочекају те и поведу..., па све лепо... Студије могу и да причекају... а слаб успех може да се оправда и чудним понашањем

професора „који питају што нису предавали, чега нема у књизи, што није то оно што се очекивало” итд. У Приштини сам видео другачију слику: школа, кућа; школа, кућа, у кафану никако, а у биоскоп само с братом... На другој страни, брига државе као да је тамо била већа (што је вероватно било и потребније, јер се кретало од нуле!), и ценим то по библиотеци која је била таква да је Нишу недостижна (не знам да ли је у недавном метежу уопште сачувана, а велика би штета била ако није). Вероватно из жеље да се успе на простору који је доиста био у свему заостао, велика је била подршка у сваком погледу. У Нишу су студије србистике једва отворене, с доста мука, па и довијања; у Приштини су студије имале неки приоритет, биле су на челу списка студија факултета, пратиле су их зграде и библиотеке, али настава је тешко обезбеђивала наставнике – или су долазили људи са стране, или су места у хијерархији звања заузимали и људи са нижим квалификацијама, јер су се неки задовољавали да деценијама буду асистенти, а ако су магистри, могли су бити предавачи са свим компетенцијама професора. (Тако сам и ја тамо могао држати наставу у звању предавача, а то звање тада у Нишу није ни постојало, сем у случају страних језика!). Има дана када су наставници аутобусом ишли из Ниша у Приштину, и чинили озбиљну партиципацију у покрајинском високом школству. И данас носим утисак да су у Нишу професори много више на услузи студентима него на Косову и Метохији, нарочито у погледу консултација, динамике и редовности наставе, ближе комуникације.¹² У Приштини се дешавало да студент путује из Зајечара, или Тутина, све страхујући да не закасни на испит, а онда у ходнику види таблу с папиром на којем пише да је испит одложен („а кад ће – не знамо!”). Није то био само шеф „неодговорних” наставника, већ пратилац прилика у којима се студије отворе одозго, студенти дођу са стране, а кадар је путујући!

Бојим се да та ситуација и данас траје. Било је разлика и у поставкама студија: Приштина је децидније пратила Београд, а ми смо се одликовали померањем у односу на Београд. Рецимо, ми од почетака имамо теренски рад студената, озбиљне семинарске радове и добре дипломске испите, чега ни у Београду ни у Приштини у то време није било. Још један утисак: можда су због тога наши студенти (који би се за то одлучили) скоро редовно имали леп успех на магистарским и докторским студијама, јер су већ били оспособљени да и самостално раде, да имају неко истраживачко искуство. Нешто раније рекох да смо у томе можда и претеривали, али пошто је сваки истраживачки успех младог човека рађао задовољство, имали смо и подршку студената.

Као утемељивач и дугогодишњи предавач, уз професора Мирољуба Стојановића, обележили сте студирање српског језика и књижевности на Филозофском факултету. У међувремену су уз англистику засноване нове језичке групе, то јест департмани за руски, француски и немачки језик. Да ли бисте подржали издвајање ових студија и формирање Филолошког факултета у Нишу?

Не знам да ли би моја подршка некоме нешто значила, али у мојим скромним гледањима таква установа има смисла. Но, увек ће се испречити питање рационалности. Рецимо, на филолошким факултетима, од давнина, основни профил био је образовање будућих наставника за рад у основним и средњим школама. Данас шансу да раде у школама, са пуним радним временом, са довољним бројем ученика, за пуни радни век нема много професора језика. На другој страни, познавање страног језика ради редовне комуникације доиста има

¹² Ја сам много био резервисан према пракси у којој сам и сам учествовао, да се од 10 до 14 сати, колико је трајао боравак гостујућих професора из Ниша, одрже четири часа наставе, да се обиђе деканат, библиотека, бифе, да се попије чај с колегама из других места, да се погледа распродаја у робним кућама, да се набави по неки специјалитет из месарских маркета, да се потражи неки лек кога у Нишу нема... и то сваке друге недеље! Још кад треба обавити и испите... Овакав рад пратило је и велико „обарање” студената на испитима. Мени се чини да сам ја сваку петицију одболовао, а знао сам и рокове кад из неких предмета (истина, код других колега) не би нико положио?! Неке моје колеге су у томе успевале. Ја мислим да нисам. Због тога сам нашао собу где могу преноћити и тако остати два дана. Мислим да смо и ја и моји студенти били задовољни том чињеницом.

смисла. Како уредити да се на филолошким установама, јер би по дефиницији то биле најквалитетније, најмериторније и најодговорније установе да се у њима учи неки језик, да се на тим, дакле, установама учи језик, да би се знао језик (и култура стварана на томе језику), али не ради наставничке службе, већ ради комуницирања у фирмама (а све је више страних), у земљама где се оде на привремени или вишегодишњи рад, ради туристичког комуницирања, па и ради личног, допунског образовања. Рецимо – германиста, али без наставничких компетенција. Можда би такви профили били флексибилнији. Традиционалне студије подразумевале су наука = наставни предмет : професор. Колико је сада рада (а то се увек мерило бројем студената и часова наставе) исплативо (јер се исплативост данас рачуна више него икада, пошто је све везано, како се каже, за новац), тј. колико студената треба да се годишње уписује да би ова шема опстала. То нас тера у немогуће ситуације, у којима онда, професор „да би имао пуну норму“ узима и наставу предмета за које није специјалиста. Гледам данашње спискове наставника, другде па и на нашем факултету, где истом наставнику припада неколико основних (?) и још толико изборних предмета. Не верујем у способност да неко све то ради с пожељним квалитетом. Зато и живе термини (и појмови) да неко *држи* наставу, *покрива* предмет, *изводи* вежбе чак и из оних области које сам никад није учио нити полагао. Конкретније, колико би се исплатило, и сад да будемо поштенији, колико би студената било прихватљиво да годишње заврши студије једне филолошке групе (одсека, департмана) у односу на број наставника. Ако за пуну наставу једног језика (подразумевамо ту и књижевност и културу, и методику, и психологију...), језика икс треба десеторо наставника, има ли смисла да годишње дипломира мање од 3 студента по наставнику? То у нашем случају значи да годишње дипломира најмање 30. Ја бих радо прихватио могућност да се на факултету могу чути и учити скандинавски језици, арапски језици, али је то

нереално, са било које стране гледајући. Опет, ако смо ми универзитетски град, притом старији од Дубровника и многих других градова, а немамо лице које може прочитати таблу са Тврђаве, то нас не репрезентује као град са неким филолошким центром високог ранга. Тражио сам некога да ми компетентно преведе нешто на ромски, па га нисам нашао у граду Нишу, где Рома има више него становника неких суседних општина. Можда нисам имао среће, а можда га стварно и нема. Имамо и привредне гиганте са подручја које језички и културно не познајемо. А не познају ни они нас, па се јавља доста тешкоћа да се културно разумемо, а не само технолошки и финансијски.

Кад сам могао и званично сам се залагао да се општи предмети предају интегрисано. Рецимо: настава страног језика за све групе где се тај језик учи као изборни, предаје се у једном термину, на једном месту недељно. Или, други предлог: да се сви општи предмети које имају студенти више група предају истога дана, по принципу један дан у недељи за стране језике, психологију, педагогију на нематичним групама. Да не буде наставник има енглески: за србисте у понедељак, за русисте у уторак, за новинаре у среду итд. Уштедело би се на простору и кадру, а настава не мора бити ослабљена јер би се уредила методологија: предавањима за све, вежбама за све, а индивидуални рад асистената и студената према струци!

Дакле јесам, али са добро проученим могућностима система високошколског ангажмана, и колико год може примерено потребама. Имам у виду не знам колико оправдане захтеве да се отворе студије неког језика, јер се у Нишу граде три фабрике из државе где је тај језик званичан! Знам и то да у свакој генерацији има по неког стварно а не само умишљеног даровитог појединца који би све дао за учење неког језика, и био одиста убудуће користан,¹³ али не може се отворати факултет, односно нека наставна група, за поједин-

¹³ У фамилији, с мојим презименом, имам рођака који је хтео скандинавске језике, али су му запали арапски. Дисциплинован, и радан, научио је арапске језике и постао незамењиви стручњак за комуникацију у једној европској фирми. Пример је поучан и зато га овде саопштавам.

ца. Можда треба и ту неке спецификације, па да Ниш буде центар, рецимо – балканских студија, неко други – романских, германских, итд. Таква ми је могућност у свести и најпродуктивнија. Разуме се, уз неупитно постојање србистике и англистике, која свака са својих разлога има *raison d'être*.

Били сте у сталном радном односу и доста времена проводили на Филозофском факултету, били и продекан у деканском тиму професора Веселина Илића. Дружељубива сте особа. Којих се колега са Катедре и целог Факултета радо сећате?

Имам утисак да смо ми и као група и као људи који на тој групи раде били добро прихваћени, да нисмо имали непријатеље. И уважавани смо. Наши су се предлози прихватили, а ми нисмо тражили много. Отуда ми је и данас пријатно кад се сретнем са колегама који су одавно ван факултета, у мировини. Понекад ме изненади и поздрав неке особе за коју тек касније одгонетнем да смо радили на истом факултету. Не бих издвајао појединце, јер ми је важније питање: сећа ли се неко мене, него: кога се ја сећам. У једном тренутку био сам можда и лукав, да не кажем – покварен. Кад сам се последњи пут обратио колективу, пред одлазак у пензију, поред осталог, рекао сам: „Волим вас, и за сваког сам од вас гласао“ (разуме се, при одлучивању о пријему у службу или о напредовању). Не знам како су они схватили, а ја сам мислио, испотаје, „Пазите шта радите, да вас памтим онако како сам вас знао кад сам за вас гласао!“ Поздрављају ме и некадашњи студенти. Понекад се због тога и застидим. Једна доиста лепа жена (признајем да је се не сећам као студенткиње) пришла ми је и по обичају, и насмејана, рекла како јој је драго што смо се срели и што се ја „не мењам“. Кад сам рекао да јој бар пола од тога не верујем, одговорила је: „Истина је, ево сад ћу да се сликам са вама“. И – сликали смо се.

Памтим и неке непријатне сусрете. Био је обичај да ја као управник групе увек дочекам професоре са стране, наше госте и помоћнике, који су нам самом својом појавом много значили. И то је некако функционисало, јер смо били скромни, и у погледу смештаја, и у погледу дочека и испраћаја. Али једном се десило нешто што се никад није ни дотад ни после десило: било је лепо јутро, одлично за рад, дошао сам рано, а дошао је и професор Слободан Марковић, који је стигао дан раније и преноћио у Нишу. Били смо ми, али није било студената. Сваки час сам излазио, а он се, као дисциплинован професор, нестрпљиво спремао за сусрет с њима. Излазио сам, тражио их по факултету, по дворишту, библиотеци, време је пролазило а њих – ниједнога. Кад је пошао у учионицу, морао сам му рећи да студената нема. Смогао је снаге да ми каже: „И то се дешава!“, узео своју ташну и отишао. То не могу да заборавим.

Било је и тежих момената. Професор Мирослав Пантић, чувени, најстарији и најпоштованији, који је годинама проводио лето у архивима Италије, прекинуо је за три дана свој студијски боравак да би обавио испите у Нишу. Долетео у Београд, узео преобуку и наставио за Ниш. Ту се мало одморио, па на факултет. А тамо, од више десетина студената пријављених за испит у учионици само – један. Тада сам чуо исповест која ме још оптуђује. Каже професор: „Ја свега имам: звездаца – колико сам заслужио, књига – колико сам написао, пара – колико ми је потребно... Једино немам за сваког вашег студента по три дана живота...!“ Али, можда једини пут, овде професор није био у праву. Јер, ни и онај један није био дошао да полаже, већ само да слуша?!

Е, тад, пошто нисам могао у земљу да пропаднем, одлучио сам: нити ја овом човеку више могу бити саговорник, нити шеф студентима који ме с овим човеком растављају. И убрзо то заиста више нисам био.

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја? Које бисте Ваше научне доприносе издвојили? Нисте жудели за наградама – оне су

Вас најчешће мимоилазиле. Просто је необјашњиво да Вас Филозофски факултет у Нишу није предложио за звање „професор емеритус“.

Ја сам углавном урадио оно што сам хтео, што ми је одговарало, и чему сам ја одговарао, и увек сам радио послове које волим. С те стране ја сам ретко срећан човек. Мени никад нису задавали теме, ја сам теме увек имао, па и другима позајмљивао, односно натурао. То не значи да немам отворене теме, започете текстове, необјављене рукописе, недовршене расправе. Имам их толико да ме већ кољу, јер не могу нити да их довршим, нити да их заборавим. Биће и на моме гробу најпримереније: „Много хтео, много започео...“

Моји успеси нису изузетни (и поред више од 70 наслова књига које потписујем у различитим својствима – аутор, коаутор, приређивач, уредник, да не рачунам рецензије!), јер ми је увек нешто недостајало да своју меру у потпуности остварим (време, књиге, паре, упорност). Оно што је понајвише успело, није за похвалу. Ја сам започео бављење опсценом лексиком, срамотним речима, вулгарним и непристојним у људској комуникацији – оним што је у животу толико присутно а у науци невидљиво. Један страни колега, назвао ме је родоначелником српске науке о псовкама. Не знам баш да ли је тако, и да ли је то уопште наука, али човек тако рече на озбиљном месту. Пошто сте Ви, колега, добрано ушли у кафанологију, као нову социолошку дисциплину, разумете ме. Друга област је моја љубав према тематским дијалекатским речницима. Укратко: ја сам урадио *Змијски речник*, *Антропографски речник*, *Земљописни речник*, један топономастички речник, *Пастирски речник* – све на говорима југоисточне Србије, имам и неке, како се то сада модерно каже, у пројекту, без изгледа да се доврше (а тренутно немам сарадника коме бих то поклонио на даљу надлежност).

Награде немам, и није моје да о томе ни бринем, нити говорим, али имам похвале до којих много држим.

Прва је стигла после научног скупа који сам, са сарадницима са Групе организовао у Нишкој Бањи 1992. године. У завршној речи, најбољи у нашој науци, рекао је и ово: „Овај скуп даје, на неки начин, узор, он отвара епоху. Има праваца истраживања на којима ће се рачунати 'од нишког скупа надаље'. Тако ће се време рачунати.“ Надам се да сам у томе имао кључну улогу. Друга је стигла од научнице коју једва знам, али знам да је данас прва међу нама, а говорећи о свом високом научном ангажману написала је и ово: „Мој узор је професор Недељко Богдановић“, а тиче се мога рада са младим сарадницима после одласка у пензију.

Али ако нема награда, има антинаграда. На конкурсима које град Ниш расписује за помоћ у културним подухватима, досад су одбијени моји „резултати“: *Пресад мудрости Учитеља Тасе* (преведена и приређена прва књига првог учитеља Нишлије, из 1858. године), *Ромолошке теме* (есеји и расправе о култури Рома), *Поетски језик Бранка Миљковића* (лексикографска обрада Утве златокриле), па и *Поглед са Чегра*, и то у години када Ниш слави двестогодишњицу овог јединственог историјског догађаја. Изгледа да због овога и нисам баш срећан.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департаман за србистику.

Они који су се код нас уписивали, увек су имали личне, углавном лепе разлоге: љубав према своме народу, према књижевности, поштовање према језику. Мислим да су то понели од својих учитеља и учитељица, наставника и професора матерњег језика и касније развијали као лепу димензију своје личности. То је и сада довољан разлог, а то је и моја препорука – немојте се уписивати из ината, зато што волите да читате књиге, зато што не

можете другде, или зато што ћете много профитирати. Уписујте се због ширине предмета, његове хуманистичке оријентације и дубине проницања у дела најбољих представника културе нашег народа и других народа света (мислим на књижевнике). Кад смо уписивали високе бројке, више се дешавало да нам дођу студенти који су напустили неки погрешно уписан факултет, него што би наши, као погрешни србисти, отишли на други факултет. Постоји додуше и једна мања група младих људи који су уписали студије србистике имајући у мени пример, било да су тај пример сами открили, било да су им то наметнули моји познаници и пријатељи, њихови родитељи и рођаци. Према таквим лицима ја осећам велику одговорност, чак и неки стид или грех: идући за мношвом, они су лепо учили, дипломирали а сад их је неколико са по десетак година незапослености. Верујем да ме проклињу, иако ја никог нисам наговарао да студира оно што сам ја волео. Зато нека свако свој избор прихвати као своју одговорност, а старији, поготову наставници, ту су да им помогну да ту одговорност понесу. Мислим да ником нисам препоручио да студира српски, али зато ником нисам рекао ни да не студира. То ми олакшава позицију, иако ми је тешко да чујем како немају посла, а знам им квалитете. Ни прекору, ни сажаљевању ту нема места, али од тога нам није лакше. Ја сам могао понешто њима рећи о лепоти позива, о важности знања, о вредности осећања, о дубинама и снази језика и књижевности, али служба за коју су се спремали је груба борба у којој идеалисти најчешће нису победници. Неколико пута, као представник групе, примао сам нове студенте. Прве реченице моје добродошлице изгледале су некако овако: „Ви сте дошли да нешто од нас научите, а ми најпре мислимо да доведемо у сумњу све што сте досад научили (ту би они подигли главе и згледали се!). Пошто је људско знање ограничено, а незнање безгранично, и пошто наука не живи од готових сазнања већ од сталне сумње и преиспитивања, биће посла и за нас и за вас...” Тако некако. То им се свидело, нарочито део који старо знање непрестано подвргава провери. Надам се да су се касније уверили да најбољи наставници

нису тражили понављање дефиниција и препричавање садржаја, декламовање образаца, већ сопствене налазе, коментаре и одбране свога мишљења и сазнања. Отуда и не волим испитивање преко тестова где се заокруживањем *да* или *не*, (можда и насумице) бира један од понуђених одговора. Кад се на такве пријемне испите прешло, дешавало се да примамо на студије језика кандидате са говорним манама. Верујте, касније је њима било више тешко него нама. А криви нисмо, тако је било прописано!

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Ако се не варам, а волео бих да нисам у праву, да је другачије него што се мени чини, а чини ми се да је универзитет једини произвођач који не зна шта с његовим производом бива у стварности. Све се завршава поделом диплома. Претпоставимо да на некој нашој студијској групи буде уписано тридесеторо људи, ми ишколујемо десеторо, али више ниједног тренутка не знамо шта ће с тим људима бити ни кроз годину дана ни у њиховој каријери. Не знам да ли уопште постоји евиденција (а не нагађање или претпоставка!) о томе где се, колико и како упошљава наш питомац. Имајући нека општа сазнања, пре бих рекао да се већи проценат наших свршених студената, идући од групе до групе, упошљава изван оне струке за коју смо га ми спремали. Ниједан наш профил, сем можда они са англистике, не ради, у пуном капацитету генерације, оно за што смо га уписали и чему смо га учили.

Ако је веровати Гуглу, данас (почетак јуна 2021) у Србији има осам државних универзитета (Београд 3, Нови Сад, Крагујевац, Нови Пазар, Ниш, Косовска Митровица) и једанаест приватних (Београд 9, Нови Сад 2). Колико ја знам, државни универзитети одликују се традиционалном структуром факултета, док су приватни

далеко упрошћенији, можда зато флексибилнији и циљни или циљани, али редуковани „на оно што се тражи“ или „што би се могло наплатити полазницима“. Прате их и многе друге особености, некад неупоредиве. Да ли би се сада могао извући неки заједнички именитељ да би се проблематика науке, образовна и научна политика схватила, заједничко питање свих универзитета? Ја га не видим чак ни нивоу идеала. Радио сам у времену кад је универзитет имао обавезу према свему што чини високо образовање, па није могло бити универзитета без националних наука (језика, историје, географије, и да образује све професоре који ће радити у средњим школама), а онда је тржиште тражило (ако је уопште тражило или се позајмљивао понеки захтев туђег тржишта), да имате менаџмент, али не и економију (сем, разуме се, у облику краћих курсева), новинарство, али је и језик (негде чак ни на нивоу језичких поука), а кључни предмети тзв. друштвених наука (као што су филозофија и сл.) нису ни на једном приватном факултету као профил и студијска група, док би се као неки изборни курс још и нашли, реда ради. Још један поглед искоса, ако већ није превише. Ако би се једнога дана укинуо један приватни универзитет, ако и најбољи), а лако можемо претпоставити зашто, јер тих „зашто“ може бити више, то никако не би било онако значајно (у неким случајевима судбоносно) за државу, друштво, народ као кад би се укинуо државни универзитет, који је макар и најслабији у односу на осталих седам.

Велики је раскорак између јасних програма универзитета, искрених жеља младежи и сурове збиље транзиционе стварности. Некада је парола била да ћемо школовати према потребама. Одавно изостаје питање: према чијим потребама? Сада би одговор био негде око (међу)народног тржишта, али и оно је нека глобалистичка стихија у којој ће нешто страдати – критеријум или кредибилитет универзитета, лична пројекција студента-будућег интелектуалца, или квалитет каријере, и то се врло често своди на пројекат послодавца, који ће подводећи стручњака под појам упосленика без идеа-

ла, релативизовати и високи вишевековни статус универзитета. Могуће је наћи и другачије примере, али ја се бојим за већину.

Ја сам сведок да смо једне године, кад је наступио општи застој и у друштву и у привреди, а генерација пристигла за „место у друштву“, на примедбу да нам не треба толика квота за упис, добили одговор: Више није ваше да бринете о томе где ће и шта ће свршени студенти да раде, ви сте дужни да организујете наставу за онај број који вам се одреди. Од тада, више нисмо бринули да ли ће наши дипломци ићи на завод, у службу, у рад на црно, или у иностранство. Очигледно, било је више младежи него радних места и некуд се с њом морало: најлакше је, изгледа, било: замајавајте их још неку годину на студијама, па ћемо видети. И видимо. Али то што видимо далеко је од задовољства које професори имају кад спремају подмладак за будућност.

У овом светлу може бити и одговор на ваше питање.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије. (Из угла Ваших дисциплина, то се дешава и с лекторатима за српски језик на страним универзитетима.)

Бојим се да ово питање надмашује моје могућности. У своме окружењу имам право да кажем да сам ја онај са нулом, јер тако пензионере третирају у истраживачким пројектима које је доскора финансирала Република: има нас, можемо да радимо, могу и да нас рачунају у успех пројекта, али за тај посао нам се додељује нула, јер нам поени више не требају, а зараду нам не дају.

Ваше питање и иначе није лако, јер није аутохтоно (превише је повезано са спољашњим околностима). На

транзиционом трагу ми смо се окренули другим власницима: капиталисти за које радимо нису наши капиталисти, они не изграђују наше друштво. Они узимају радника, а то није интелектуалац са друштвеним наукама у глави. Домаћи власници упорно их прате, али, зачудо, воле још већа ограничења, запошљавају раднике до извесног нивоа образовања. Високе школе нису у томе видокругу. Ако се наши филолози, социолози, комуникатори одлуче за иностранство, већ знају да треба да забораве шта су уписивали и шта су студирали.

Велики би успех био да останемо на нивоу који смо већ имали, да га не изгубимо, јер не знам како бисмо га повратили. Наша се земља срушила, на начин као нигде у свету. Она нема правог наследника. Југославија је отварала лекторате за српскохрватски језик у име четири републике где је тај језик матерњи (с ограничењем да је српскохрватски као књижевни језик више конструктивно него матерњи језик, нарочито Србима), а сада то треба да ради свака држава посебно. А странцима није све увек довољно разумљиво да се не би зачудили и запитали који то језик треба да уче и које су особености које им нуде засебни лектори за српски, хрватски, црногорски, босански/бошњачки језик. Најчешће, дижу руке, шта ће?! Саме славистичке науке, ако се не варам нису мање заинтересоване за српски језик, чак носим утисак да су више заинтересоване него ми сами.

Што се других наука тиче, а и то је само мој недовољно утемељен утисак, мислим да у њима има много поводљивости, некритичког прихватања и методологије и закључака, да лутамо, да се понашамо као сурогат, па зашто би нас и ценили. Ја сам гледао радове из социологије и психологије нарочито (ако се уопште у то разумем) и пре но што аутор почне излагање позове се на америчке и ине научнике који се баве том проблематиком на светском нивоу. А зар баш тако мора? Мени се чини да је продуктивније описивати социјалне процесе у Малчи, па да онај светски научник види како је то на једној тачки земљине кугле, јер смо ту на своме, а не да говоримо о распаду наше породице, према стању

у Северној Америци. Али, чак и службено више ће нас ценити ако цитирамо стране узоре, чак и сумњиве, нарочито кад нас бодују за избор. Има тога и у мојој струци: о некоме локалном говору пишемо у светлу неких закључака о модерним дијалектима запада, који одавно немају дијалекте истог типа. Други пример: постоје у нас генерације које су израсле у самоуправном систему, свеједно какав је био да је био, које никако не могу да схвате где су сада: у односу на машину, у односу на производ, у односу на послодавца, у односу на државу, а о томе да ли нешто добро раде или не не смеју ни да помисле. Ко их шиша! Те генерације још не истражујемо, нити њихове психичке трауме са којима се не могу једноставно преселити у наше ново време. Сваки некадашњи „самоуправљач“ потребује помоћ науке, од политичке до психијатријске, иначе се неће снаћи ако још има шансе да га неко прими у радни однос (како се то некада звало).

Закључак је, морамо одржати своје друштвене науке, одбранили их и колико можемо развијати у време које им није баш наклоњено.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањкају они који „живе за идеје“.

Интелектуалац је онај који поседује традицију, коме је јасна садашњост и има способност да предвиди будућност. Другим речима, то је онај који зна какве ће бити последице онога што ради, који ствара у складу са потребама свога времена, и улаже себе у хуманистичку будућност цивилизације. Он је способен да спозна и предвиди, да замисли и оствари, да види и поведе и да се за све то жртвује зарад напретка човечанства и среће ближњих.

А може и овако: природно интелигентан, кућевно одгојен, стручно оспособљен, друштвено кооперативан, политички упућен, хуманистички опредељен, и карактеран – то је човек интелектуалац. У овом по-

следњем ланцу универзитету припада стварање високоспособљеног стручњака. За друге карикие одговорни су други субјекти. Ја мислим да универзитет, односно високо образовање, јер о њему је овде реч, ту своју улогу одговорно врши, иако постоје токови и рукавци чији смерови врлудају, где понекад има устајале воде и жабокречине, који умањују значај универзитета. Али ако се ови моји ланци остваре не као ропство него као генеричка дужност човека, његов ДНК, *интелектуалац је само висока људска могућност у друштвеном систему*. Ако је као човек све учинио да постане интелектуалац, на друштву је да његове вредности искористи. Онда ће друштво напредовати, а интелектуалац бити срећан, а његова жртва смислена и оправдана. Интелектуалац себе ствара интелектуалцем вођен природним нагоном свога стваралачког бића, даром и маром, али потпуно ће се остварити тек ако његове вредности и његов учинак потврде друштво и време. Питање је, вечито иначе, да ли то друштво схвата. Да ли уважава позив интелектуалца. Ако човек све од наведеног има, а факултет му још комплетира стручну страну, оспособи за стални развој и оснажи му позив, па он постане медицинар (подразумевамо најбољи што је према својим способностима могао), или инжењер, да ли друштво има неке обавезе да га стави у улогу, да му повери своје потребе, да му омогући рад. Бојим се да смо у годинама када је лако наћи недостатке друштва. Није тешко видети: ако је интелектуалац само могућност, онда је ово – порицање могућности, које може ићи од егзистенцијалног опстанка до губитка сопственог бића. Мени се добра студенткиња пожалила како ове године пуни десет година од дипломирања, без посла. Нисам могао а да не осетим кривицу за њен непоштедни јубилеј. Зар је тешко замислити интелектуалца који живи своју немоћ?! Да ли он уопште може после десет година бити оно што је био (да не кажемо сањао) на прагу преласка из школског доба у време каријере. А где му је будућност, без које се ниједан интелектуалац не може сматрати оствареним човеком?!

Можда ја немам баш добру визуру (можда сам зарђао), али ја видим да интелектуалац нема много услова да се оствари у нашем друштву, конкретно. Зарђале су му карикие онога ланца који уместо да га извуче на жељени ниво, он га веже и стеже. Интелектуалца вребају различите опасности. Дозволимо себи да наведемо: на стручном плану – можда је погрешио занимање, можда је престала потреба за пословима за које се спремао, нема услове да прати технички и технолошки развој своје струке на светском плану; на друштвеном плану – он је код послодавца, био наш или страни, само слуга и извршитељ радних налога; на друштвеном плану – он је све више очајник него учесник, неретко са правима која су мања од оних које смо некад имали; на политичком плану – он је ринфуз за привремено подмиривање и поткусуривање групација са личним, често суровим интересима, суровијим тим што су приземнији; у хуманистичкој оријентацији – он је притешњен егзистенцијалним потребама, принуђен да одступа од светлих идеала да би сачувао хлеб, и задржао милост послодавца. Многи је интелектуалац пропао кад је био присиљен да не суди по савести, да не лечи по стандарду, да одступи од идејне замисли ако је урбаниста, редитељ, новинар; да поправи незаслужену оцену иако зна да му то руши цели систем рада и вредновања; да поклекне кад због интереса корпорације прогласи нештетним оно што је већ штетно у коришћењу привредних ресурса или што директно утиче на здравље људи.

Од интелектуалца друштво очекује и тражи, али га ипак слабо уважава. Премало је тачака у којима се интелектуалац и послодавац могу срести са истим жаром да из те тачке засија светлост која је ће подједнако обасјати и друштво и појединца.

Па где је онда спас? Чудно, али чини ми се – у поштењу. Знамо ли где га пронаћи, како га посадити и подизати, поштовати и у њега се поуздати... Не знамо, али знамо да много кошта, и кад га има, и кад га нема. Кад га има, кошта одмах, кад га нема – плаћа се на дужи рок. Неке су цивилизације пропале у дуговима.

А шта ће интелектуалац, „ако не може бит' човјек!“?

И један непроверени утисак: наша се интелектуална снага ломи преко више колена: једни одлазе, јер су или разочарани, или се надају срећи на другом месту; други се пасивизирају до потпуног одсуства из сфера за које су се spremали (ту су али као електронци у трговини уређајама на мало; професори као касири или драгсторџије с вечитом жалбом што су се школовали! и сл.); трећи се одају политици јер мисле да ће тиме можда постићи оно што нису постигли у струци. Данас је у политици много људи који би судећи по њиховом школском статусу били интелектуалци, да их њихови јавни наступи (по језику, резону, опредељењу, моралу) и сврставање у партијске колоне не чине нижим од некадашњих чланова партије и апаратчика. Неки постају празна имена с пуним стандардом. Има и таквих! Зато је данас бављење влашћу врло важно занимање интелектуалаца. Ја се углавном чудим што је тако; неко други знаће и зашто је тако, али надам се наићи ће неко који ће поузданије знати како надаље.

Професоре Богдановићу, хвала на разговору поводом педесетогодишњице Филозофског факултета у Нишу.

Хвала и Вама на позиву и питањима. А за крај и ово: у једном тренутку моје универзитетске каријере у исту тачку свеле су се две значајне појединости: кад сам ја пошао у пензију, стигла је Болоња. Надам се да се бар једна од ових чињеница може сматрати срећном. С том надом ја Филозофском факултету у Нишу и србистичким студијама желим успешан рад и лепу будућност, и нека раднике колектива и будуће студенте прати свака људска срећа.

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ РАЗГОВОР СА ВЛАДИМИРОМ НЕШИЋЕМ

ДА СЕ ДЕПАРТМАНИ РАЗВИЈАЈУ БЕЗ ПРЕКИДА

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте скоро цео радни век провели на Студијској групи за психологију. Познато је да сте и пре тога, као Нишлија и културни прегалац, пратили дешавања на Нишком универзитету. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

На Филозофском факултету у Нишу запослио сам се 1. октобра 1973. године. На њему сам биран у сва наставна звања, па и у оно највише, професор емеритус. Током професорске каријере обављао сам низ факултетских функција, укључујући и продеканску у два наврата. Једно време био сам и секретар у Удружењу универзитетских наставника подружнице у Нишу. Како сам и основне и последипломске студије завршио на Одељењу за психологију у Београду, остварене добре везе са београд-

ским колегама пресудно су утицале на покретање и рад нишке психологије.

У време оснивања Филозофског факултета у Нишу била је актуелна прича о нишким либералима, а смењивање групе професора Филозофског факултета у Београду и на још неким факултетима, попут Правног на коме је смењен Михајло Ђурић, рефлектовало се и ван Београда. Тадашњи нишки Универзитет бројао је шест чланица, углавном из техничких и медицинских наука, те се природно наметала потреба за друштвено-хуманистичким дисциплинама. Некако у исто време основан је и Универзитет у Бохуму, у некадашњој Источној Немачкој, са којим је Филозофски факултет касније развио плодотворну сарадњу.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Може се рећи да је Матична комисија за оснивање Филозофског факултета у Нишу имала у виду нарасле друштвене потребе, као и дугогодишње интересовање младих за студије психологије, социологије и енглеског језика. Неке од новоформираних група природно су се надовезивале на дисциплине које су се изучавале на дотадашњој Вишој педагошкој школи чије се гашење предвиђало (попут физичког васпитања, хемије, физике и математике).

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су заузимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу? Знамо, и уверени смо, да о томе имате изворне податке. Јер, са неким од

тадашњих дејственика сарађивали сте, док су Вам поједини били и пријатељи.

Мислим да је професор Данило Ж. Марковић био члан Матичне комисије, такође и професор Никола Рот, са којим сам дуги низ година сарађивао.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете досадашњи укупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Оцењујем као успешан. Имам у виду да је Филозофски факултет у Нишу изнедрио три нова факултета (Природно-математички, Факултет спорта и физичког васпитања и Факултет уметности), а на помолу је и четврти – Филолошки факултет.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и у ближем окружењу?

Погодни за поређење су филозофски факултети у Скопљу, Новом Саду, Софији, Грацу. Без лажне скромности, потврђујем вам да су се студије психологије у Новом Саду махом ослањале на искуства нашег факултета. Генерално, интеракција међу сродним факултетима увек је добродошла и пожељно је размењивати искуства у региону, најпре организовањем научних конференција, оснивањем научних часописа, покретањем заједничких научних истраживања и слично. Наравно, потребна је темељита анализа да би се прецизно и аргументовано одговорило.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Филозофски факултет у Нишу требало би да се развија у различитим аспектима: да брижљиво негује постојеће и да опрезно приступа оснивању нових департмана.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

У будућности би најпре требало унапређивати међународну сарадњу и инсистирати на интердисциплинарности и тестирању резултата научних истраживања у пракси.

Како оцењујете развој и улогу Студијске групе за психологију на којој сте били професор? Који су београдски и нишки психолози допринели њеном утемељењу?

Од самих почетака су настанак и развој Групе за психологију пратили проблеми, али их је она успешно

превазилазила, израстајући у најперспективнији факултетски департаман.

Од домаћих снага допринос у развоју групе дали су Сениша Стојановић који је радио у Специјалној болници за психијатријске болести „Горња Топоница“, Слободан Савић, психолог у фабрици Ђуро Салај у Нишу и Божидар Љубишић, психолог у нишкој Војној болници. У састав београдских психолога ушли су магистар Љубомир Љуба Стојић, магистар Првослав Плавшић, Снежана Јоксимовић, предавач на Вишој школи за социјални рад, професори Филозофског факултета у Београду – Славољуб Радоњић, Бошко Поповић, Владимир Петровић (који је једно време обављао и улогу управника нишке Групе за психологију), Лидија Вучић, Вера Смиљанић, Ксенија Кондић, Панта Ковачевић и Жарко Кораћ. Са других факултета београдског Универзитета значај у развоју групе имали су Смиљка Васић за изборни предмет психоллингвистика, Драган Крстић, професор психологије на Филолошком факултету у Београду, професор развојне психологије са Департамента за психологију у Скопљу Олга Мурцева Шкарић, а поједина предавања су држали психијатар др Војин Матић, професор клиничке психологије Јосип Бергер и психијатар Владимир Јаковљевић. Први изабрани асистент на Групи за психологију у Нишу био је Жарко Требјешанин, а потом и Стојан Церовић, Светлана Логар, Љиљана Гузина, Драгослав Грујичић, Дивна Перић, Гордана Јовановић, Милош Кнежевић и математичар Дејан Тодоровић, сви из Београда. Јован Давидовић, биолог са Ваздухопловног института у Земуну и члан Међународне академије за Ваздухопловну медицину биран је за наставника Физиологије нервног система. Поједина предавања по позиву из области митова и психоанализе држао је психијатар Војин Матић. Прва предавања из статистике у психологији организовао је наставник Природно-математичког факултета у Београду магистар Богдановић. Предавања енглеског и француског језика водио је магистар Светозар Поповић. Орјенка Матковић је била ангажована за предавања у оквиру клиничке психологије, након чега одлази у Париз.

Први управник Групе за психологију био је Ђорђе Лекић, професор педагогије из Зрењанина. Иза њега долази на место управника Бранко Вељковић, професор педагогије из Приштине, а потом београдски психолози Владимир Петровић и Филип Шуковић. Први изабрани наставник из Ниша био је психијатар Јездимир Здравковић, а потом моја маленкост.

Са циљем да се у међувремену поправи и ојача кадровска ситуација, донесена је и одлука о неуписивању једне генерације студената на Групи за психологију (1974/75) као резултат договора тадашњег декана Филозофског факултета у Нишу Жељка Кућера, ректора Универзитета у Нишу Глигорија Зајечарановића, управника Групе за психологије у Београду Јосипа Бергера, секретара Филозофског факултета у Нишу Милисава Рачевића и тадашњег асистента у сталном радном односу Владимира Нешића.

Из првих генерација свршених нишких психолога изабрани су за асистенте Звонимир Досковић, Благоје Нешић и Зорица Марковић, за њима и Нинослав Крстић, Александра Лазовић, касније Костић (за асистента на предмету Социјална психологија на Групи за социологију), Снежана Стојиљковић, Снежана Видановић и Весна Анђелковић.

Након гашења Групе за психологију 1987. године на Филозофском факултету настављају да раде Зорица Марковић и Снежана Стојиљковић.

Захваљујући упорности и домишљатости декана Филозофског факултета професора Веселина Илића и уз сагласност ондашњег министра просвете Јове Тодоровића, а на основу елабората који сам доставио тадашњој факултетској управи, ревитализован је рад Групе за психологију и школске 1997/8. уписана нова генерација студената психологије.

На обновљеној групи настављају да раде, поред Зорице Марковић и Снежане Стојиљковић, Благоје Нешић, Снежана Видановић, Весна Анђелковић, а напушта редове социолога и придружује им се и Александра

Костић. Долази до смене генерација и наредних пар година, те се Група за психологију оснажује новим снагама и улази у равноправну утакмицу са другим психолошким групама у земљи.

Можете ли да упоредите досадашњи развој Студијске групе за психологију у Нишу са радом одговарајућих департмана у земљи и у ближем окружењу?

Професор Славољуб Радоњић истицао је предности нове образовне политике која је предвиђала мањи број испитних рокова и друге специфичности, како се не би понављале уочене лоше стране студија психологије у Београду. Особеност Групе за психологију у Нишу била је и Лабораторија за психофизиологију, којом је руководио професор Јован Давидовић, омиљен међу студентима. Са њим сарађују професор Предраг Огњеновић и доктор Првослав Марковић, који је конструисао први полиграф у сарадњи са Фабриком за медицинске апарате Електронске индустрије у Нишу. Први асистент професора Давидовића, магистар Јовиша Обреновић, наставља са опремањем постојеће Лабораторије уводећи експерименте за испитивање пажње и функционалне асиметрије хемисфера уз помоћ тахистоскопа. Успоставља се сарадња са Клиником за психијатрију у Нишу и реализује заједнички пројекат при Универзитету у Нишу. Млађи асистент професора Давидовића, др Милкица Нешић, уводи експерименте функционалне асиметрије хемисфера за звучне феномене. Такође, обављена су прва теренска истраживања у области психофизиологије гласа и говора и организује се први југословенски симпозијум на ову тему, којим руководи поменути професор Давидовић.

Такође, први пут у земљи уводи се предмет психоллингвистика, према подацима којима располаже Свенка Савић, а који предаје Смиљка Васић. Курикулум Групе за психологију у Нишу садржи, као иновацију, и предмет Војна психологија, који предаје пуковник Звонимир

Џамоња из Београда. Виљем Сори, професор фулбрајтовац, био је гост Групе за психологију школске 1986/87. године. Професор Јездимир Здравковић уводи Бихевиоралну психотерапију чији челник је Волпи, који на позив професора Здравковића борави у Нишу и држи семинар.

Група за психологију у Новом Саду почела је са радом десет година након својих нишких колега, али није обустављала рад и напредовала је, док су кадрови нишке психологије, након описаног укидања, потражили посао на другим факултетима и у другим радним организацијама.

Ваш Департман је мењао назив и концепцију. Кренуо је као педагошко-психолошка група, да би само после годину дана променио именовање у Студијску групу за психологију. Сведок сте, зашто је и како дошло до тога?

Прва генерација студената уписана је 1971. године на Педагошко-психолошкој групи Филозофског факултета у Нишу, која је формирана на предлог Матичне комисије у чијем саставу је био Данило Ж. Марковић, професор Никола Рот и други угледни професори. Развојна перспектива Групе за психологију у Нишу поново је сагледавана 1972. године на седницама и стручним саветовањима органа Друштва психолога Србије, на чијем челу је тада био магистар Љуба Стојић. Он је тражио пријем код ректора Универзитета у Нишу проф. др Бранислава Грбеше, у коме је изразио став да је организовање двопредметне групе превазиђен концепт у будућем раду. Предложен је и покренут менторски систем рада, који је омогућавао студентима да од самих почетака академског образовања добију ментора који ће их усмеравати и помагати им у сваком погледу. Међутим, суочили смо се са недостатком кадра за велики број предмета и практикума који је предвиђао описани концепт рада. Да

би се добило на времену, одлучено је да се не уписује једна генерација студената, а да се потом настави са уобичајеним ритмом рада.

Ви сте позвани да разјасните и опишете узроке и прилике у којима је дошло 1987. до престанка рада Студијске групе, што је тада било големо изненађење. Њен рад се обнавља тек 1997. године. Зашто и како?

Упркос великом броју наставника и сарадника који су били ангажовани у реализацији наставе на Групи за психологију у Нишу, само мали број њих био је у сталном радном односу. Односно, одвајала су се велика средства за финансирање рада гостујућих професора. Некако у то време уследили су захтеви Скупштине Србије да се изврши рационализација постојеће мреже факултета и виших школа и након спроведене јавне расправе обустављен је рад Групе за психологију у Нишу. Већ донесену одлуку виших инстанци (ако се не варам, креирао ју је тадашњи члан Идеолошке комисије Савеза комуниста Петар Живадиновић) само је потврдило тадашње Наставно-научно веће Филозофског факултета у Нишу.

Били сте у сталном радном односу и доста времена проводили на Филозофском факултету. Дружељубива сте особа. Којих се колега са Катедре и целог Факултета радо сећате?

Сећам се професорке Љиљане Михаиловић, првог продекана нашег факултета. Примила ме је на разговор за место асистента и након што сам јој саопштио да сам уписао магистарске студије, кратко ми одговорила: „Такви нама требају“. Већи број особа које су сарађивале са проф. Михаиловић мени је био врло драг, међу њима посебно Љиљана Богоева Седлар и Ратомир Ристић. Ценио сам и професорку Виду Марковић, која је била за великог експерта у лингвистичким наукама.

Од професора психологије нарочити утицај на мене је имао професор Никола Рот. Сарађивао сам и са осталим београдским колегама психолозима. Посебно истичем дружење са професором Јованом Давидовићем, оригиналном личности и изданку Радомира Анђуса и Ивана Ђаје, најмлађег академика Француске академије наука. Занимљива личност био је и професор Светозар Поповић кога су красили бројни таленти, научна радозналост и велика радна енергија. Највише заједничких тема за дискусију имао сам са колегом Јовишом Обреновићем. Доста времена проводио сам и са професором Јездимиром Здравковићем.

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја? Које бисте Ваше научне доприносе издвојили? Нисте жудели за наградама – оне су Вас најчешће мимоилазиле. Али сте доживели сатисфакцију: на предлог Филозофског факултета освојили сте највиши степен – звање „професор емеритус“.

Мој допринос психологији огледа се у повезивању музике и психологије и приближавању професија које дотичу науку и уметност. Нисам жудео за наградама, али су ми неке додељене. Поред додељивања звања професор емеритус, добио сам и захвалницу за сарадњу од стране нишког Факултета уметности, као и награду Друштва психолога за животно дело.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департаман за психологију.

Студије психологије важиле су за елитне студије, јер су, почевши од самог пријемног испита, примењивани строги поступци селекције. Мислим да такав приступ

треба задржати и у будућим годинама, јер је важан предуслов за квалитетно студирање. Поред тога, треба развијати курикулуме и унапређивати стицања примењених вештина.

Млади треба да развијају слух за друштвену проблематику, односно да препознају психолошку димензију друштвених проблема и оспособљавају се за избор адекватних метода рада. Да би то постигли, треба следити мисао чувеног социјалног психолога Курта Левина да „ништа није практичније од добре теорије“.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Потребно је чешће мењати и развијати курикулуме, јер, опште је познато, знања застаревају за три године, а у неким областима и за краће време. Треба подстицати наставнике и сараднике да изводе студијска путовања и, напоредо са тим, остваривати гостовања истакнутих професора из иностранства. Речју, обезбеђивати бољу међународну сарадњу и унапређивати постојећа знања из такве сарадње.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Велика је заблуда да до нечег доброг може да доведе редукција друштвено-хуманистичких наука. Испоставља се да врхунски интелектуалци показују осетљивост за друштвену проблематику. Међутим, научна психологија подразумева коришћење научних метода и ригорозну проверу добијених резултата. Најважније узроке запостављању друштвено-хуманистичких наука

препознајем у пренаглашености материјалистичког света и изостављању увиђања дубљих слојева стварности и разумевања смисла живота.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањакају они који „живе за идеје“.

Постоје различите поделе интелектуалаца и свака од њих је, више или мање, мањкава. Неретко су се током историје и омаловажавали, рецимо кроз фразу о „поштеној интелигенцији“. Приликом великих друштвених промена, укључујући и револуционарне, долази до раслојавања и прављења фракција, почев од оних који „живе од идеја“ до оних који „живе за идеје“. Ово питање, међутим, захтева студиозно проучавање.

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ
РАЗГОВОР СА ДРАГАНОМ Р. МАШОВИЋ
КА НАУКУ О ЗАЈЕДНИЧКОМ ЖИВОТУ

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте били студенткиња првих генерација Групе за англистику. Познато је да сте и пре тога пратили културна дешавања у граду на Нишави, па и на Нишком универзитету. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

За очекивати је да се прослава једног тако значајног јубилеја, као што је пола века од оснивања, сагледа кроз призму ондашњег времена, кроз општу политичко-друштвену и културну ситуацију као и тадашњих развојних потреба. Па ипак, мало тога је, без обзира на учешће у ондашњим дешавањима, заиста било препознато, дефинисано и маркирано у главама оних који су бирали своје животно усмерење, па и у мојој. Стога су одговори на ово и друга Ваша питања нужно двоперспективни јер се мешају ондашњи планови са данашњим,

студентски са професорским, уза сва пратећа друга мешања (носталгичних присећања са критичким оценама, поштовање прошлог са искуствима данашњице, евокације са пројекцијама, емоција са мишљењима, итд).

Изнад свега, макар са пар речи мора се призвати ондашњи Ниш из седамдесетих година, амбициозан индустријски центар на чијем је улазу стајао поздрав добродошлице у „град електронике“ и чија је енергија, између осталог, била управљена на развој, напредак и техничко-технолошку едукацију младих. Многи из моје, тада престижне и најстарије нишке гимназије „Стеван Сремац“, опредељивали су се за студије електронике, грађевине и машинства, а индустријско окружење им је давало основа за надања и очекивања бољег. Али је растао и број оних који су се, у једном еколошки здравом окружењу, у потезу од сврљишких планина са њиховим лековитим биљем, па преко Соко-града до Нишке бање, и даље на север, али и према југу, опредељивали за медицинске науке. Ипак, било је и оних који су очекивали успостављање Филозофског факултета и то управо онаквог какав је и био у почетку када је, у духу класичне традиције, обједињавао много разних академских грана, од математике, физике и хемије преко англистике и социологије до физичког образовања.

Његовим оснивањем, за нас, *талентоване* за друштвено-хуманистичке науке, у граду Сремца и Миљковића, упалило се светло.

Наиме, и у културном погледу Ниш је бележио крупне кораке, завидне, који су сада део (не само носталгично призване) прошлости. Само један пример је довољан да дочара то доба: била је велика част и понос ући у Халу 1 Београдског *Сајма књига* и видети да га отвара нишка *Градина*. Или, отворити истоимени часопис и угледати први текст, прилог Мирка Ковача.

У домену културе младих, тих седамдесетих година у Нишу је постојала можда невелика али утицајна (контра)културна *елита* уметника, музичара,

сликара и писаца која се оглашавала и преко Удружења књижевника и преводаца, и Удружења социолога... док се, истовремено, малтене у истом саставу, окупљала, дружила и диктирала савремене трендове граду у сада већ скоро митској кафани *Галија*, у којој се, да се послужим речима моје генерације, доста добро могло живети у вртоглавом споју Хермана Хесеа и Олдоса Хакслија, Џона Ленона и Џенис Џоплин, филма и стрипа, попа и рока.... и пива „у дељаку“ и пљескавице од пет.

Иако се та *вртоглавост* најчешће испољавала кроз бунт, субверзију, сумњу према *mainstream* култури и стога заслужила своје место у политичкој историји града, данас је заоденута носталгичним велом и, сем једног натписа у улици, тада популарно званој *Хипи долина*, мало има сведочанстава тог времена у коме ништа није било природније, бар за неке међу нама, него уписати Филозофски факултет и освојити га, по истом принципу: од учионице до учионице, па преко библиотеке, право доле, у наш вољени, никад прежаљени клуб. Рекло би се: *што би горе, боље је било доле*. За нас је он био и учионица и дружилиште и љубилиште, кафић, менза, читаоница, место за журке и трубаче, за штребере и играче, са нашим драгим домаром Светом који нас је гледао испод ока али је – о младости – допуштао *све и свја*, са хемичарима у белим мантилима који су доносили узбуркане епрувете да их надгледају док пијуцкају кафицу, са страним лекторима који су се ту заљубљивали и плесали на *хе хе хе другарским вечерима*, са професорима који су ту сатима обитавали на ваннаставној настави (и кафици) са младима, са гостима са универзитета из других југословенских центара, а над свима њима је лебдела сенка најчувеније рецитације најчувенијег рецитатора тог доба, Данета са хемије и стихова: *Гори моја лампа с гас...*

Иронијски модус у коме је ово одјекивало у клубу, на прослави у Народном позоришту али и на (тада збратимљеном) Филозофском факултету у Задру, проносио је славу битника-бунтовника па чак и на најславнијем путу, од *Галије* до марице преко СУП-а, све до слободарског интервјуа Радио Нишу...

И ево, овде је *ондашњи студент* одвукао причу на другу страну (благи смешак).

Зато, да се вратимо професору...

За сам град, Филозофски факултет, и његови *оци оснивачи*, и прве генерације студената, значили су ону неопходну коцкицу која је попунила слику просперитета. У научно-педагошком смислу, требало је да се устоличи као регионални центар који ће омогућити младима југа Србије (Југославије) останак, развој, афирмацију. Као културни центар, требало је да допуни већ постојеће, а тада веома угледно Народно позориште, Радио Ниш, „Градину“ и „Просвету“, уметничке школе, ликовне и књижевне колоније, изложбе књига. У свему томе, Универзитет и његови факултети, а посебно Филозофски, требало да је да послуже као неопходно ткиво које ће повезати разубљено, створити мрежу заједничког напредовања и поставити Ниш на мапу значајних (не само) југословенских центара.

Колико се у томе успело, да се послужим познатом фразом, остаје да се процени у време јубилеја и у сва она друга времена која осете потребу да сложе тзв. зацртане циљеве и њихова остварења. За мене, много је битније, бар у овом тренутку, да евокације прошлости послуже као подстицај за стварање неких нових нада, упркос кризама кроз које је наше друштво пролазило последњих деценија, година.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групе потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

„Дух времена“ шездесетих и седамдесетих година бојио се према свакој земљи, посебно, према општедруштвеним и политичким приликама, међународним односима. Преко тих изукрштаних пруга проносили су се одједи западноевропске и америчке сцене и у тада

релативно отворену Југославију стизали, не до свих директно, не до свих одмах, не до свих на исти начин – али су стизали. Тако се либерални дух увлачио међу младе: побуна из '68. стигла је и у Ниш, међу раднике тадашњег РР-а (будуће прошле ЕИ). Пар година касније, појачала се академским и културним везама тако да су, до доба првих генерација на Филозофском, односи међу генерацијама постајали много релаксиранији, наравно, не као данас, али са доста ентузијазма и посвећености на свим странама.

Ја сам лично долазак на Англистику тада доживела као долазак *међу своје, у свој дом*, после много лутања, и тај ме осећај, све до последњег радног дана, није никада напустио.

Што се потреба тиче, довољан је пример енглеског језика. У послератно време није било довољно ни француског, ни енглеског јер су образовање диктирале политичке струје. Није било књига, страних, увозних, за тадашње сиромашно студентско становништво, што је мора бити чудно данашњим генерацијама: много се морало штедети да би се купило макар Пингвиново издање Дикенса које је данас багатела. Није било информација, контаката. Али су се, временом, врата отворила и у Ниш су стигли лектори и професори, из Београда, из Новог Сада, Скопља, па Лондона и Манчестера, па Америке. Често са њима и њихова деца, породице. За мене, мој Универзитет/Факултет је био свет, а читава атмосфера учинила је да бар тада, за неко време, поверујем и да је у Ниш свет.

Слава му.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Наравно. Тешко да се тако важне институције могу оснивати а да их не покреће *крв, зној и сузе* утемељивача, како их у једној монографији о Факултету назива, некадашњи декан и један од кључних личности, проф. др Глигорије Зајечарановић. Сви су ту побројани, по свим тадашњим студијским групама, заједно са политиком финансирања, радним успесима и сл. Професорски кадар је тада махом долазио из Београда и подизао младе из нишког региона и друге драговољне да преузму управљање Факултетом. И, опет, овде само као илустрацију желим да поменем угледне стипендије које су и онда и данас отварале путеве у свет озбиљне науке и едукативног рада, затим, развијање југословенских и међународних веза са бројним гостовањима угледних предавача-професора... афирмацију нишких хемичара у, веровали или не, Аустралији где су уживали (а надам се, још увек уживају) велико поштовање; затим, предавања проф. др Ђуре Шушњића, или Терија Иглтона као важан део нашег високог школовања. Много је њих дало допринос и тешко је издвајати; али, кад ту и тамо поменем неко име, не значи да сам заборавила, толико њих, драгих. Нисам.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете досадашњи укупни развој Филозофског факултета у Нишу?

Оцена је тешка и крупна реч. Од ње нисам никад бежала, без обзира да ли је мени дата или сам је ја давала. Нисам само сигурна да овај наш разговор има снагу испита: већ сам поменула како се лако мешају професор и студент, и то ондашњи студент, у доброј мери школован на Маркузеу, Џиму Морисону, студентској левици. Ја верујем, да можемо сада да питамо тог студента, *ту бунтовну студенткињу*, тачније речено, она би сигурно повукла за собом *ондашње колеге* и увела низ *реформи*

у ово што је данас: избацила аутомобиле са паркинга и вратила игралиште за кошаркаше и гитаријаде, вратила клуб са свим пратећим шармантним девијацијама... уве- ла промене у наставу, вратила глас и ауторитет профе- сора, подстакла критичку мисао...

Али, ви питате професора. За педесет година Фа- култет је прешао дуг и значајан пут – да не звучи као фраза, молим вас. Дуг, зато што је прошао кроз неко- лико генерацијских промена и стасао да се, у датим пе- риодима, реформише сам, изнутра, адаптиван према сталним и често неочекиваним променама. Значајан – зато што је произвео значајан кадар, и у колективном и у индивидуалном смислу, што је проширио изборе, што је препунио библиотеку, што га преплављују кандидати за упис сваке године, што је успео да прошири степене академског усавршавања и званичи мастере и докторе наука, публикује књиге и часописе, подстиче међуна- родно учешће на својим и иним конференцијама, добија признања и награде. Да поменем само колегу са англис- тике, проф. др Михаила Антовића, који је, мимо многих успешних радова, и добитник две истакнуте стипендије, Фулбрајтове и Хумболтове. Оцена, дакле, одлична.

Можете ли да упоредите развој Филозофског фа- култета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и у ближем окружењу?

Могу али само донекле. Односно, само када је реч о англистици иако ми искуство са међународних конфе- ренција и усавршавања указује и на велику присутност колега са социологије и психологије, на пример.

Англистика је, од свог оснивања, била другачије форматирана од осталих сличних одељења, и то у до- број мери налик садашњем, тзв. болоњском моделу. И дуго времена је таква и остала: са једносеместралним испитима, са радом на часу (а мање код куће), са охраб- реном интеракцијом наставника и студената, са подсти-

цањем међукултуралног разумевања и приближавања, итд. Самим тим, као и услед *чињенице да су сва струч- на предавања (језичка, књижевна, културална) била на енглеском језику*, она се веома брзо уздигла изнад ост- талих филологија (тадашње Југославије), па и оних које су важиле за неприкосновене, престоне. Иако су други заузимали важна места у држави, и имали привилегије и позиције, нишки англисти су, на академски важним мес- тима, веома често водили главну реч.

И сада, говори студент: мало је, и онда а вероватно и сада, било оних који су могли да говоре на равној нози са проф. др Љиљаном Богоевом Седлар, или проф. др Ђорђејем Видановићем, или проф. др Леном Петровић... А за мене лично, највећи утицај у формирању односа према књижевности и настави књижевности извршио је проф. др Џеј Семл, сада са Универзитета у Ајови, пен- зионисан али у статусу Изузетног професора Центра за напредне студије. Што само показује да сам и као сту- дент, па и касније, као професор на нишкој англистици, имала високе узоре.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима жи- вимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Морам да признам да сам дубоко патила због не- довољне сарадње међу студијским групама или са- дашњим департманима: налазим да сваки аспект нашег рада мора да буде прожет сарадњом, од наставе преко истраживања до тзв. *виших циљева*.

Настава: илустративан пример су студенти који су очекивали више наставе филма на многим групама и то не у духу само класичне нарације, као само једне компоненте, већ у духу савремених читања филма. Или, пример су и савремене студије културе, удаљене од не-

кадашње културологије, које призивају интердисциплинарност: ово је посебно осетљиво и важно питање (не само због тога што сам ја лично посветила године и године његовом решавању, од увођења Америчких преко Британских до Ирских студија) већ зато што ће, без тога, култура остати у запећку на другим нивоима образовања, па и овом: није довољно само ређати споменике, потребно је храбро, погледати у очи *садашњици*, у *време у коме живимо* јер даљи искључиви боравак у древним вековима може само да нас удаљи од самоспознаје, колективне и индивидуалне, да умањи наш задатак и сведе нас, речено језиком рок музике, на *бледи сенке бледила*.

У практичном смислу, а у циљу остварења *виших циљева*, Факултет би морао да стекне још више еластичности и прилагодљивости и да спајањем наставних програма, узајамном поделом изборних предмета и слично, реализује интердисциплинарност. Уосталом, та идеја је уграђена у савремене реформе као што је и постојала некад у филолошкој формацији студирања са три избора (а, б и в); само је потребно имати визију и следити је неко време, па ће се могућности комбинација и интердепартамманске сарадње већ и саме отворити.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Ово је јако велико питање, нарочито јер се пада у време када се *будуће* тешко назире, под маглинама криза, пандемија, јаким друштвених и политичких тензија. Упркос томе, увек се може дати неки овлаш одговор ко-

лико да се покрије тема али, бојим се, за озбиљније тезе потребно је и друго место и *друго време*.

Будући да ја, ипак, на изванредан начин припадам свету књижевности, овде ћу се лукаво извући преко две поменуте метафоре, *светионика* и *смероказа* (мада више волим *путоказе* који упућују на путеве а не диктирају смерове). Као *светионик*, Факултет би морао да се бори за друштвену улогу која је нестала негде у маглинама: није довољно изучавати енглески језик, потребно је водити *политику учења језика*, без обзира на то како нам ова ставка звучи у, како би рекли песници, *часовима наше немоћи*. Још можда важније: *светионик* би морао да критички сагледа своју улогу у упознавању култура, као и сопствене, и то здружен са академским изучавањем друштва или историјским анализама. Тужно затварање у једну струку или у један остарели век или мрштење над теоријском грађом и бежање од мишљења... тешко да би учинили да светионик *засветли*, онако како му налаже дужност и част.

Путоказ је још битнији јер је ретко сам на путу: обично има више путева, на раскрсницама које су колективне и појединачне. Не можемо, отуд, неког ухватити и повести за руку: али можемо, и морали бисмо, осветлити бројне путеве... а онда наше мале путнике пољубити и пожелети им срећан пут!

Како оцењујете развој и улогу Департамана за англистику на којој сте активни професор?

Пре свега, мене је на Филозофски факултет довела љубав према студијама књижевности, култури, језику. Све остало, признајем, није било компатибилно са мојим жељама, али јесте спадало у оно што сам увек признавала, а то су дужности и одговорности. Оне су се на англистици дуго времена одвијале по принципу из-

бора управника као *ватреног крштења* сваког од нас, а по редоследу докторирања. Самим тим, и ја сам пролазила кроз те *ватре*, не увек најсрећнија, ни задовољна. Из данашње перспективе, мени то изгледа као чисто губљење времена и енергије које би се могло решити постављањем професионалних секретара при сваком департаману.

Много више сам задовољна отварањем нових предмета, пре свега студија културе, јер сам успела у намери да се на Англистици изборим за трограну шему у саставу: лингвистика, књижевност и студије културе. За мене је сваки студент филологије (између осталих) амбасадор своје културе у свету, и повратно, бикултуралан у неговању представа о другим културама чији се језици изучавају. То је предуслов преводилаштва, теоријског рада, практичних занимања. Политика као вештина обликовања међуљудских односа има и те како битно место у свету; али она није све. Ако не постоји противтежа у виду неговања културе, онда ће политика превагнути а онда, као што смо већ много пута видели, тешко нама.

И овде морам да цитирам Штефана Цвајга чија је мисао мој животни принцип: „... и само ће онај ко је рано научио да широко разапиње душу моћи касније у себи да обухвати цео свет.“ А ништа мање од тог *проширења душе* не видим као задатак филологије.

За утемељиваче нишке англистике, ако не грешимо, сматрају се Љиљана Михаиловић и Вида Марковић. Молимо да их укратко представите, такође и још неког наставника из тог „херојског“ доба кога би истакли.

Не грешите, никако. У време оснивања Факултета, у Београду су се са Англистике одвојиле две струје: једна, са проф. др Светозаром (Светом) Бркићем, изванредним преводиоцем енглеске поезије, кренула је у Скопље, а друга, са проф. др Љиљаном Михаиловић и проф. др Видом Марковић, у Ниш, на оснивање англистике. Обе су, у

контрапункту, представљале две стране истог процеса: проф. др Љиљана Михаиловић је аутор прве озбиљне граматике, као и књига за учење енглеског језика, изузетан педагог, пријатељ и *студентска мајка*. Уживала је велики углед и поштовање – треба ли да поменем да није било наше жалбе коју није озбиљно схватала и решавала. А проф. др Вида Марковић је у Ниш стизала са Харварда! Како је само то био велики комплимент за један град са југа, град који се упињао да стигне на мапу „културно значајних центара“! По доласку, прво се сретала са *Градином*, својим издавачем, затим са сталним *fan clubom* својих студената из прве генерације који су увек били ту, око ње, када је била и она; тек онда смо на ред стизали ми, помало застрашени, пуни поштовања за професора, изузетног познаваоца и наше и англофоне књижевности.

Много тога ја лично носим са наставе лектора, пре свега, Дејвида Канлифа, који је две године водио наставу каква није постојала у нашим тадашњим школама, тако да нас је мучило питање да ли је целокупна методика наставе енглеског језика записана на његовим часовима. После су наредне генерације то исто говориле за следећег лектора, Дејвида Хила. А не смем да заборавим Американку Лин, у чијем смо стану пили чај на литре (необично за овдашњи народ), или Тедија који је овде нашао хлеб након што је изгубио бубрег у затвору због одбијања одласка у Вијетнамски рат... Па Фреда Патона, аутора првог речника америчко-руског сленга, како се тада говорило... И морам овде опет да се умешам, као професор: нишка Англистика је добијала врсне професоре, литературу, филмове, захваљујући Британском савету, Америчкој амбасади, Канадској амбасади, пошиљкама наших људи из дијаспоре, стипендијама. Она је свету отворила врата и, волели је зато многи или не, могла је да остварује, и тада и данас, своју улогу дружења и зближавања.

Англистика и данас и онда, чак данас и више него онда, гледано не само бројчано, има одличне професоре и сараднике, из свих генерација. Они су активни, кре-

ативни и предани: на њима је да пишу о свом времену као што ја пишем о свом. Стога ћу овде прво поменути оне који су нас заувек напустили: проф. др Ратомира Ристића, који је дуго времена био једини овдашњи наставник, утемељивач који је сам носио тежак задатак организације наставе, и не само на англистици, проф. др Љиљану Богоеву Седлар, стожера наставе књижевности према коме смо се сви млађи одређивали, макар и кроз конфронтацију али са узором за углед, проф. др Соњу Јаноски (тада нам је предавала староенглески, онај једини баук предмет који се претварао у читање дивне староенглеске старе лирике), проф. др Младена Јовановића, ерудиту са истанчаним осећајем за језик и отуд изврсног преводиоца, проф. др Бранкицу Пацић, која је судбине књижевних ликова претварала у велика, људска питања студентима на прагу зрелости...

Још много њих је долазило, и одлазило, али је мало ко отишао а да није оставио неки траг иза себе. Па кад покушам да набрајам, и проф. др Гордану Опачић, и проф. др Марту Фрајнд, и Банета Китановића, и проф. др Слободанку Китић, и увек драгог госта, проф. др Владимира Цветковског из Скопља... не могу а да се не сетим колегинице Ане Миленовић Ристић из наше семинарске библиотеке.

Коначно, да поменем и ону која нам је свима професорила, драгу тета Богдану, која је чувала наш кабинет, нашу пошту, нашу малу интиму, наше драге госте, чак до тачке да нам се чинило како је, пред пензију, проговорила енглески.

Можете ли да упоредите досадашњи развој Департмана за англистику у Нишу са радом одговарајућих англистичких одељења у земљи и у ближем окружењу?

Мислим да сам на ово питање већ одговорила.

Ви сте вероватно сретали (или сте им предавали) и студенте енглеског језика са иних српских универзитета. Упоредите их с нишким академцима. Који су били талентованији, квалитетнији, вреднији? Молимо да то мало подробније образложите.

Предавала сам, на неколико Универзитета, и тешко ми је да правим поређења, тешко. Сви се они морају сагледати контекстуално, с обзиром на околности живота, претходно школовање, донесено знање, амбиције, способности. За све то не постоје мерне скале. Чак ни оцене које дајемо нису исте јер се у души мере и полазишта, а она се разликују од једног до другог региона. Могла бих само овлаш да натукнем: много је предрасуда када су у питању центри на културним мапама; често се прави раскошни таленти нађу далеко од псеудопрестоница, али се често остане на том таленту јер удаљеност узима данак у недостатку инфраструктуре и других предуслова.

Студенти у Нишу, да мало слободније кажем (иако то не волим), моји студенти, полагали су тежак пријемни испит да би добили индекс и дошли на моја предавања. Зато сам ја ценила њихов рад по мери коју су сами бирали. Сматрала сам да, на тај начин, исказујем поштовање њиховим годинама и зрелости. Сличну идеју сам носила у приступу: нисам праштала грешке, галамила сам, грдила, упозоравала, опомињала, нуткала, волела, рецитовала, певала... али сам, на крају, давала оцену, заслужену, као признање за њихов труд, жеље и резултате. Та комбинација: укор плус висока оцена није се увек примала са љубављу. Али ја такву љубав нисам ни тражила. Моја мисао водилца је била позајмљена од Волта Витмана: наставник се увек на крају мора мрзети да би се избегла замка тамне стране љубави, идолатрија, индоктринација, а подстакла индивидуалност, самоизражавање. Или, речима америчког писца Хенрија Дејвида Тороа или северноирског песника и музичара, Вана Морисона, за овај свет, за ово друштво, за ову младост, нема боље водилце од стихова: *No guru, no method, no teacher!*

Па чак и за оне, којима је то била *покушана* или *до-суђена судбина*.

Овде морам да напоменем да је било студената који су у мом животу оставили најдубљи траг. Многи од њих својим талентом за књижевност, за филм, за Ирске студије. Али најближи су ми били они који су се, пре тридесетак година, укључили у добровољни рад нашег англистичког позоришта названог, *The New Globe*. Са њима сам поделила најлепше године свог рада, прво на представи Шекспирове трагикомедије, *Много буке ни око чега*, а после на драмском извођењу поеме *Пуста земља* Т. С. Елиота. Посебно ова потоња је гостовала у Приштини, Крушевцу, Београду, центрима позоришне уметности. У једном тренутку, када се *Југосвет* рушио, а на позорници студенти играли драму ратом опустошеног света, једна дивна професорка са универзитета у Бохуму показала је снимак представе професору, тамошњем руководиоцу драме, и тако се изборила за наш одлазак на гостовање у Немачку. До кога није дошло: позориште је скупа ствар и ми је, нажалост, нисмо могли приуштити.

Ти моји студенти, *моји дивни глумци*, узели су највећи део мога срца и тако је то остало, до дан-данас. Када су ме питали, после премијере, шта очекујем даље, после овог и те како захтевног пројекта, рекла сам, „Ништа посебно. Само још много оваквих позоришта.“ За нека знам да су се оформила; и тако је, надам се, семе посејано.

Наставничку каријеру провели сте на Филозофском факултету у Нишу и обележили студирање енглеског језика и књижевности. У међувремену су уз англистику основане нове језичке групе, то јест, департмани за српски, руски, француски и немачки језик. Да ли бисте подржали издвајање ових студија и формирање Филолошког факултета у Нишу?

То је природни пут гранања факултета и сигурно бих тако нешто поздравила. Али је то врло комплексна

ствар и, у околностима у којима се ми данас налазимо, много припреме треба урадити да би се тај пројекат остварио. Посебно јер и друга страна, она *филозофска*, захтева озбиљно промишљање. А до тада, предлажем да се прво лепо изукрштамо, преплетемо мултидисциплинарно, заплетемо у мрежу заједничких избора и комбинација, *коларићу панићу*, што се лепше преплетемо, лакше ћемо се и расплести, кад пожелимо.

Били сте у сталном радном односу и доста времена проводили на Филозофском факултету. Дружелубива сте особа. Којих се колега са Катедре и целог Факултета радо сећате?

Мислим да је некако рано за сећање – јесте да не радим више на Филозофском факултету, али ваљда још нисам толико... толико... да бих се *само сећала*. Нису се толико удаљили ни боемија, ни дерт, ни севдах, ни Нишлијска ме'ана, речју, дружење.

Није ни потребно именовати. Већини колега са англистике сам предавала, надам се, на добро. Многим колегама са Факултета сам била сарадник-преводац, за научне, али и песничке радове. Крај многих, посебно нових, младих, само сам прошла, али не једном заостављена, да ми кажу да они мене знају и да се надају да ће и они, једног дана, осетити исту уваженост.

Коју ја, лично, осећам и према свима онима којима нисам предавала а који држе важне конце у својим рукама, на Факултету на којем ме је, једне давне године, дочекао један од њих речима: „Доћи ћете Ви код нас! За вас нема другог факултета!“. Тако рече господин Најдан из Студентске службе. Тако и би.

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја? Које бисте Ваше научне доприносе издвојили?

Морам да признам да се *лични професионални развој* не може доживети униформно, како то изгледа. И како неки то воле да описују. Он се дели на више праваца и, како време одмиче, ти правци су све бројнији и сложенији. Понекад, кад покушам да збројим, схватим да сам припремила преко шездесет наставних планова, за курсеве од првог часа до испита, од чега је скоро половина била за двосеместралне (једногодишње) дисциплине. Од превода, да сам их чувала, имала бих збирку од више хиљада страница – међу њима је и збирка ирских кратких прича, *Гости нашег народа*, објављена 2003. у издању Српске књижевне задруге, којој сам ја сама дала највишу оцену. Од научних радова, сматрам својим успехом радове објављене последњих година јер су, без обзира на захтеве за академском методолошком строгошћу, успели да задовоље и њих, али и моју личну потребу да се, ма како били научни, огласе и као огледи који припадају свету уметности, књижевности.

Сада, када су се неке од тих хиљада мојих исписаних страница, сложиле у књиге на две полице у орману, моја се академска књига затвара, а отвара она друга којој много дугујем, а за коју никада није било времена: она лепа књижевност и провокативна, критичка есејистика. Као што моји новопазарски пријатељи често знају да кажу, *ако Бог да*.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департман за англистику.

Рекла бих оно што и јесам говорила: шта год студирали, па и англистику, или било шта друго, потрудите се да начином учења достигнете онај налог који вас износи из хаотичне свакодневице у свет организоване и систематизоване мисли. У томе вам, на англистици, много

могу помоћи вежбе писања, говорне вежбе... али и вежбе слушања, и читања. Те способности ће вам отворити врата језичким истраживањима, књижевним тумачењима, и тако преко потребном разумевању оног мноштва култура којима идеологије често залупе врата.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Издајати проблеме из система није захвално будући да је, у бити универзитета, садржана процесна природа, подложност развоју, унапређењу, иновацијама. Уједно, свака та промена несумњиво повлачи за собом ланац других, и мало тога је у том ланцу беспоследишно; зато се и у домену система захтева његово непрекидно критичко промишљање. Ако оно изостаје, па се функционисање сведе само на огољену рутину петоминутног гласања, уз пристајање на синекуру, непотизам, полтронство, плагијаторство, некреативност, прекомерну бирократизацију, онда је систем озбиљно заљуљан.

Оно што се у томе види, бар као крупно и ургентно, то је можда систем избора и поновног избора наставника/сарадника, претешки и не увек примерено дефинисани услови напредовања при чему је и ту осетан поремећај равнотеже између наставног и научног рада: систем, заснован на квантитативним мерилима, премало вреднује *наставне напоре*, а превише *научне* које стављам под наводнике јер је, у области хуманистичких наука, квантитативни исказ најмање на цени и стога на периферији читања културе и књижевности, па и језика. Притом, не помињем оптерећење колега који су под огромним теретом што наставе, што покушаја успињања на неке листе које фаворизују природне науке, делимично и друштвене док хуманистичких, врло често, на тим листама уопште и нема. Може се унедоглед тако бројати и пребројавати, али Андрић остаје Андрић, а Те-

сла је Тесла. Форсирати нешто попут „књижевне чињенице“ у зони сугестија, могућности, евокација, у најмању руку је апсурдно.

А ми данас имамо студенте који броје и сабирају поене док се из студирања готово сасвим изгубила *секвентност* у савладавању градива; на другој страни је наставно-сарадничко особље које такође броји и сабира своје поене, како би исказало своје напредовање квантитативним изразом, збиром.

Морам да овде уведем један лични (али не само мој) став: са оваквим односом према наставном и научно-истраживачком раду мора се поставити питање аутономије академског рада и, тиме, универзитета. Притиснут великим наставним обавезама (многобројним курсевима, припремом и реализацијом наставних планова), академски наставник/сарадник, док нуди другима изборе, сам има мало могућности да бира неку другу опцију, сем да се приклони правилима савременог академског мерења. Систем предлагања и реализације пројеката истовремено чини да се исти тај академац ставља под контролу спољног регулатора његовог научно-истраживачког рада; како је неко мудро напоменуо, сама идеја независног истраживања, наставе и учења постаје анатемисана. Примера ради, на мој директан упит Министарству да ли би подржало објављивање књиге о Ирској, из места сам одбијена уз циничан осмех (у значењу: како сам се уопште усудила да питам за књигу о Ирској, када се зна ко контролише политику подршке, који се интереси фаворизују, и преко пројеката и преко других форми; засигурно се ту не подржава *слободно опредељење за истраживање друге културе*). Учешће на пројекту, одобреном и финансираном, значи, отуд, трасирани, контролисани рад који, истовремено, није без одређене финансијске рачунице (да не помињемо тужан положај онога што се некад звало *књига* а што је нестало, на универзитетима, под налетом *монографија* и сл., проглашеним за рецензирано научне у односу на *очито преслободну књигу*). Под видом *контроле квалитета* нестаје индивидуалност, разноврсност, слободна

креативност; у дому бројчано маркираних, монолитних, заћуталих а подигнутих руку нема неслоге, расправе, шаренила, *демократске културе неслагања*: наставни и научни живот су строго контролисани процесима *рангирања* истраживања и напредовања, акредитацијама са строго прецизираним наставним циљевима. Наставни планови и програми, градиво и грађа, објављени научни рад, све је универзитетска својина; вишегодишње развијање неког плана постаје заоставштина, колективна, која се преноси са једног на друго академско колено, уместо да се, као здраво семе, рачва, аутономно, креативно, неспутано, па и индивидуално, у нове изданке. Остаје нам само да се запитамо колико је универзитет одмакао у правцу гашења *демократске културе неслагања*, а примакао се циљевима квантификације и бирократизације, умножених формулара, бодовања и збрајања – и да ли је још увек, у свему томе, остао, како се дуго времена тврдило, „бастион академске слободе“. На крају, кључно питање би било колико, заправо, тај академски наставник/сарадник, кад испуни све норме, папире и регуле, има времена, снаге, енергије за неки свој лични истраживачки рад – а да и не помињемо како би, тако притиснут и укројен, имао још снаге за неконформизам, одмеравање са ширедруштвеним притисцима, за бунт, можда отпор. Самим тим се онда поставља питање друштвене релевантности универзитета, његове отворености за слободно испољавање идеја и ставова, његовог статуса као изворишта хуманистичких вредности које, како се вековима очекивало, управо од њега треба да крену ка другим институцијама у друштву.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Све би могли да погасе, ти који не разумеју идеју *светионика*. На друштвено-хуманистичким наукама

почива друга страна ваге, она која држи равнотежу „бесконачном злу“ капитализма, војно-финансијским и корупционашко-мафијашким констелацијама. Без пратеће друштвене мисли, без васпитања и образовања у духу разумевања и саживота, ко ће зауставити катаклизме које нам прете?

Једна важна ствар мора се уткати у наше животе, од рођења па надаље, а то је наука о заједничком животу. Невоље и насиља вуку корене из недостатка те важне лекције: како да живимо прво у породици, онда у окружењу, онда у свом граду, у свом народу, са суседима. Чини се да је цео свет, параноичан и самозаљубљен, отишао у супротном правцу, па само учи да себе више воли, да се телесно и психички оспособи за борбе и окршаје, да преживи ово и победи оног..., а заправо би некако требало да се окрене на другу страну и да учи како да живи са другом уместо што мери мишице у свом болесном огледалу.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањају они који „живе за идеје“.

Сам појам интелектуалца и аспеката изведених из његовог дефинисања је једна *terra incognita* у којој једино може помоћи *танка црвена нит*: интелектуалац је онај чији рад почиње и завршава се са идејама. Његова данашња активност морала би се усредсредити на промоцију критичког научног истраживања хуманистичких наука, друштвених, природе. Без тога би превагнуло све оно што наизглед представља напредак а што, при сваком кораку, налаже дубоко промишљање, пре свега, од стране поменутих наука. Тај критички суд би требало да буде и академски, негован од првог дана студија, јер, како је то лепо сачинио амерички писац Курт Вонегат, треба људе ухватити „пре него постану генерали и сенатори и председници и треба отровати њихову душу хуманизмом. Охрабрити их да стварају бољи свет“.

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ

РАЗГОВОР СА ДРАГОЉУБОМ Б. ЂОРЂЕВИЋЕМ

СОЦИОЛОГИЈА НИЈЕ ПРОПАЛО ПРЕДУЗЕЋЕ

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Ви сте били студент друге генерације (1972/73–1975/76) социологије на новоотвореној Групи за социологију, а онда – од 1977. до пензионисања 2020 – предавали ниску социолошких и филозофских предмета на Машинском факултету у Нишу. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Издајам колоплет чинитеља. Рушење Александра Ранковића – историчари ће пресудити да ли је било оправдано или не – друштвено-економска реформа, студентске демонстрације 1968, цветање културе и уметности, долазак тзв. либерала на чело Републике Србије – речју, дашак опште демократизације – створили су климу у којој се могло размишљати о ширењу високог образовања и о оснивању недостајућих факултета. (Социолог Сергеј Флере указује на

интересантан моменат, на захтев маршала Тита да се у политику уведу друштвени научници и уопште подстакну друштвене науке у нади да ће то превазићи нарастајући национализам – то су српски либерали доброно уважавали.)

Ниш се истовремено ванредно развијао: демографски, индустријски, градоградитељски, културно, универзитетски, спортски... Електронска, машинска, металска и дуванска привреда запошљава на десетине хиљада радника; на хиљаде уопсленика, раније радника-полутана, трајно је населило ободе вароши и формирало приградска насеља, „никао“ хотел „Амбасадор“, обновљен часопис *Градина* и подигнута истоимена издавачка кућа, установљена Галерија савремене ликовне уметности, „Народне новине“ претворене у дневни лист (једини од престонице до Скопља), започели Филмски сусрети (Фестивал глумачких остварења домаћег играног филма) и Интернационалне хорске свечаности, Универзитет усложио раставом Правног-економског факултета и деобом Техничког факултета (на Грађевински, Електронски, Машински), „Реал са Нишаве“ ушао и остао прволигаш, боксери владају рингом...

И тако Филозофски факултет у Константиновом граду!

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Да, утицале су! Социолози засновано говоре о својеврсном генерацијском духу шездесетих година („луде шездесете“) који је превасходно прожео студентску омладину: дошло је до бурне политизације универзитета. Млади су бунтовништвом и демонстрацијама – од Берклија, Париза и Берлина, до Прага и Београда – за неке изненада, постали политички освешћени, исказали самосвест, самосталност,

смелост, просвећеност, стваралаштво и, најзначајније, критичност према капитализму, постојећем друштвеном поретку, бирократизацији универзитета, естаблишменту и свакој врсти опресије. Није им, као сада, био одбојан говор о утопијама и револуцијама, колективним хтењима и групним пројектима. Читали су неке друге књиге, њихови фаворити били су „Три еМ“ – Карл Маркс, Рајт Милс и Херберт Маркузе – предводници Руди Дучке, Еби Хофман, Данијел Кон-Бендит..., а симбол Ернесто Че Гевара. Величанственим шездесетим „царовала“ је контракултура испољивши се рок музиком (Вудсток, острво Вајт, Џенис Џоплин, Џими Хендрикс, Џим Морисон...), сексуалним ослобађањем, антиратним протестима (рат у Вијетнаму) и хипи покретом (доба мира и љубави, дуге косе, али и опијата – нечисто задовољство): *Come on people now / smile on your brother / everybody get together / try to love one another right now (Хајде сада, људи, / осмехните се своме брату, / будите сви заједно / заволите једни друге одмах).*

И код нас се наметнула шездесетосмашка генерација, што није био случај са сваком наредном, доприневши барем накратко демократизацији друштва, лабављењу ригидног социјалистичког система, бујању културе и уметности, отварању универзитета за критичку мисао, ширењу класно-слојног резервоара за висошколско образовање... Отад властодршци држе на памети чињеницу да је омладина постала значајна социјална група са којом се, хтели или не, мора рачунати.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког руководства, градских првака и месних интелектуалаца чије су узимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Неспорна – сада већ историјска – чињеница гласи: **Веселин Илић је најзаслужнији за оснивање Филозофског**

факултета у Нишу. Разумљиво, био је на врху нишке пирамиде помагача без којих не би успела широка акција утемељења. Довољно је само погледати „ЗАПИСНИК са II седнице Комисије за припреме оснивања Филозофског факултета у Нишу која је одржана 8. фебруара 1969. године у згради Више педагошке школе у Нишу“ (Тодоровић, 2021) – и уверити се да су Комисију сачињавали тада угледни универзитетски професори, научници, привредници, локални управљачи и политичари:

- председник проф. др Бранимир Јанковић, оснивач и први ректор Универзитета у Нишу (1965–1969),
- проф. др Младен Симић, Медицински факултет у Нишу,
- проф. др Јаков Радишић, Правни факултет у Нишу,
- проф. др Предраг Козић, Правни факултет у Нишу,
- Божидар Манић, политичар,
- инжењер Душан Бабић, привредник,
- Веселин Илић, секретар ОК СКС Ниш,
- Јован Парлић, професор Више педагошке школе у Нишу,
- Радомир Костић, професор физичке културе,
- Мирко Здравковић, секретар Универзитета у Нишу,
- проф. др Тихомир Алексић, проректор Универзитета у Нишу, и
- проф. др Никола Ђукнић, Медицински факултет у Нишу.

У ономадашњим политичким приликама пресудно је било обезбедити пристанак и дозволу републичких челника, то јест „миг одозго“ од главних људи у Републици Србији, превасходно комунистичких главешина. А то су били: Мијалко Тодоровић Плави (1913–1999),¹ члан Председништва и Извршног бироа Председништва Савеза комуниста Југославије; Марко Никезић (1921–

¹ Народни херој Југославије, 1971. изабран за председника Савезне скупштине СФРЈ. (Бити члан Извршног бироа Председништва СКЈ, гледано из угла стварне политичке моћи и угледа, важнија је функција од председника Савезне скупштине СФРЈ.)

1991), председник Централног комитета Савеза комуниста Србије (1968–1972);² Латинка Перовић (1933–),³ секретар ЦК СКС (1969–1972); и Живан Берисављевић (1935–),⁴ Републички секретар за образовање, науку и културу (1967–1971). Веселин Илић је имао директан пролаз до републичког врха – припадао му „душом и телом“, гајио и спроводио тзв. политику српских либерала – и испословао одлуку о отварању Филозофског факултета на Универзитету у Нишу.

О томе дознадох још 70-их година од др Сергеја Флереа, мог ментора на докторату, који је био хонорарни професор Социологије образовања и васпитања на Филозофском факултету у Нишу. На мој захтев, он ових месеци наново посведочи у електронском писму: „Мијалко Тодоровић Плави, члан Извршног бироа, 1971. или можда 1970, посетио је ОК СКС Ниш и Ниш. Зна да се ноћило у „Амбасадору“. Ја памтим разговор између Мијалка Тодоровића Плавог и Веселина Илића, који је био шеф (секретар) ОК СКС Ниш. Веса се хвалио, у ствари тражио подршку за оснивање Филозофског факултета и навео групе које ће бити. И Социологију. Плави је само на то реаговао, да социолози нису толико нужни (Јосип Броз је годинама тражио чистку на Филозофском факултету у Београду, па Плави није хтео да се навуче још једна невоља). Веса је то знао, па је рекао да ће то бити специфичне студије Социологије културе и образовања, „примењиве у пракси“, на шта је Плави дао сагласност. – Плави је у то време нешто увелико причао о „реформи универзитета“ и тим поводом се посвађао са републичким министром за образовање Живаном Берисављевићем, па су те идеје Плавог касније означене за либералистичке. Мислим да су се највише питали Берисављевић и Латинка. Са Латинком је Веса био на линији. Истина, Латинка је била некако у роду и са Плавим.“⁵

Марко Никезић и Латинка Перовић хитро су, 26. октобра 1972, смењени под оптужбом за „анархо-либерализам“, на директан „притисак“ Јосипа Броза Тита после објављеног (19. октобра 1972) његовог „писма“ члановима СКЈ, тј. позива на борбенију партију, „демократски централизам“ и већу контролу СКЈ над целокупним друштвом. Паднувши у немилост, Веселин Илић као део либералистичког „пакета“, годину-две касније, искључен је из странке и изгнан са Филозофског факултета. (Исцрпније о проф. др Веселину Илићу, изистинском заслуженику, делатељу и страдалнику, у два књигама: *Нишки либерали у југословенској политичкој збиљи*, Крстић, 1993; *Веселин Илић или истина о неподобном појединцу*, Ђорђевић, 2003а.)

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научноистраживачка институција у Нишу и у југоисточној Србији за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете досадашњи глобални развој Филозофског факултета у Нишу?

Високо вреднујем. Двоумим се да ли да у индекс и у записник упишем 8 (осам) или 9 (девет). Десетка, коју сам и иначе ретко давао студентима, изостаје због онога што пише у следећем одговору (питање бр. 5). Пре но образложим оцену, скрећем Вам пажњу да грешите када средишњи образовни и научноистраживачки утицај Филозофског факултета везујете само за југоисточну Србију, јер се он од старта распростирао и у источне крајеве земље.

Филозофски факултет је препородио образовну и културну, политичку и управљачку климу, изродио бројну интелигенцију и одгајио нешто интелектуалаца. Како? Тако што су његови кадрови заузимали (и за-

² Носилац Партизанске споменнице 1941, Савезни секретар за иностране послове СФРЈ (1965–1968).

³ После изласка из политике радила у Институту за нову историју Србије; понекад називана „мајком Друге Србије“.

⁴ Заслужни јавни и културни радник.

⁵ From: Sergej Flere [mailto:sflere6@gmail.com] Sent: Wednesday, March 10, 2021 6:47 PM To: Dragoljub B. Djordjevic Subject: Re: Brka šalje tekst. Тада је проф. Флере као млади правник извесно време радио у кабинету Мијалка Тодоровића Плавог.

узимају) разнолике позиције и вршили одговарајуће улоге у (на):

1. Основношколском образовању (историчари, србисти и наставници страних језика; педагошко-психолошка служба: педагози, психолози и који социолог – као социјални радник; библиотекарски, директори).
2. Средњим школама (историчари, психолози, социолози, србисти и странојезичари као наставници; педагошко-психолошка служба: педагози, психолози и који социолог – као социјални радник; библиотекарски, директори).
3. Нишком Универзитету (професори друштвено-хуманистичких дисциплина на свим његовим факултетима; филозоф, социолог, србиста: ректор и проректор, декани; англиста, психолог, србиста, социолог: уредници Издавачке јединице и часописа „Теме“ и „Facta Universitatis“; библиотекарски УБ „Никола Тесла“) (социолог оснивач приватног факултета „Константин Велики“).
4. Установима културе (психолози, социолози и србисти: директор и уредник ИК „Градина“, главни уредници журналâ „Nissa“, „Unus Mundus“ и „Градина“, чланови жирија; англисти и социолози: директори, председници УО и шефови маркетинга у Народном и Луткарском позоришту, и у филмском предузећу „Славица“; социолози и србисти: сарадници у НКЦ-у, СКЦ-у, ДКОЦ-у и библиотекарски у народним библиотекама; историчари и социолози: директори и кустоси: Народни музеј, Историјски архив).
5. Средствима за масовно преношење порука (социолози, србисти и дип. журналисти: директори, главни уредници – „Народне новине“ – новинари у месним листовима, на телевизијама и радио станицама).
6. Друштвено-политичким организацијама и државним органима (социолози: председници МОК ССРН, секретари и извршни секретари ОК СКС,

стручни сарадници у службама ДПО, делегати, посланици и одборници; председници општина, стручни сарадници и руководиоци општинских секретаријата; председници синдиката великих система; психолози и социолози: МУП).

7. Политичким странкама и покретима (психолози и социолози: оснивачи, стручни сарадници, портпароли).
8. Институцијама здравствене и социјалне заштите (педагози, психолози, социјални радници, социолози: директори, стручни сарадници).
9. Невладином сектору (англисти, психолози, социолози: оснивачи, истраживачи, активисти).
10. Привреди (некада, све до колапса социјалистичког уређења, скорашњих ратова и деиндустријализације, големи системи, примерице – ЕИ, МИН, ДИН, Нисал, Први мај, Тигар, РТБ Бор, Фабрика стакла, Леминд, Симпо – запошљавали су по неколицину психолога и социолога).

А тек је – путем књига и истраживања, чланака у штампи, наступа на телевизији и разговора на радију, трибинских иступа и говора пред масама, популарних предавања и промоција, рецензирања и жирирања... – *немерљив утицај* виђенијих наставника Филозофског факултета и његових успешнијих дипломаца на јавно мњење и икоју климу у Нишу, у источној и југоисточној Србији.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и окружењу?

Толико се не премишљам, јер ми се чини да је ситуација кристално јасна. По свему – досегнутом развоју, величини и уписаним академцима, броју и разноврсности одељења, наставном кадру и квантитету/квалитету научних чланака, студија и монографија, присутности и угледу

професора у академској и широј јавности, укупном одјеку... – он *заузима трећу позицију*, иза је Филозофског факултета у Београду и Филозофског факултета у Новом Саду (очекивано, последњи је онај у Косовској Митровици). Премда се, колоквијално речено, овде не ради о трци за престиж на 100 метара, него о маратону, било би прихватљиво ако би се колектив колективно потрудио да до 75-те године од оснивања претекне такмаца и буде други на циљу. То не би требало да буде пусти санак: поједини департмани и појединци „прешихали су“ оне испред. Многи колега, Београђанин и Новосађанин, годинама ме убеђује да је нишка Англистика најјачи и најбољи студиј у Србији, налик чињеници да је Група за социологију била водећа 70-их и с почетка 80-их г. истеклог века. Такође, поуздано знам да су неколицина колега са Департманâ англистике и србистике „претрчала“ Трупалске шуме, освојила српски врх и квалификовала се за међународну утакмицу. Мој суд би требало узети за нешто далеко више од празне хвале.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. У којем би правцу, према Вашем мишљењу, требало надаље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи департмани?

Како сад ствари стоје, назив институције прикрива стварно стање, заступљеност одељења и природу факултета. Пет су филолошких департмана за: енглески, немачки, српски, руски и француски језик; седам филозофских за: историју, комуникологију и новинарство, педагогију, психологију, социјалну политику и социјални рад, социологију и филозофију. Академски је поштено, а ништа „не кошта“, да се име преименује у Филозофско-филолошки факултет. Поткрепи – „Па то нису учинили на Филозофским факултетима у Новом Саду и у Приштини (К. Митровици)!“ – супротстављам пример сличне високе школе у Крагујевцу која се зове Филолош-

ко-уметнички факултет (енглески, италијански, немачки, српски, француски и шпански језик; извођачке уметности, музичка теорија и педагогија, музика у медијима, графички дизајн, ликовне уметности, унутрашња архитектура).

Даље од тога, чврсто стојим иза намера да се факултет „разбрачи“, односно подели на Филозофски и Филолошки факултет. То ће се кад-тад, предвиђам ускоро, догодити у Новом Саду и у Крагујевцу; чека се само на простор и новчану потпору. Смештање језичких департмана у засебан Филолошки факултет, омогућило би Филозофском факултету да коначно заснује недостајуће групе, оне за: *андрагогију, етнологију и антропологију, историју уметности и политикологију*. Тек је то целцат Филозофски факултет у пуном смислу постојања – овако је крњ.

Али, и још једном али, накана о раздвајању и спајању била би беспредметна када би се знало да ће се за које лето нишке високе школе напокон слити у интегрисани Универзитет у Нишу.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја установе. Које правце модернизације и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката...) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Млади колега, ставимо ли ово *суштаствено* питање наспрам свих претходних и наредних, која сте прозорљиво обликовали, проистиче да у њима треба разложити одговор на њега. Поштујући Ваш, можда не-намерни наум, као и због економије мисли и текста, одговор сам изложио под ставкама 5, 6, 8, 9, 14 и 15.

Како оцењујете развој и улогу Групе за социологију на којој сте били студент друге генерације (1972–1976) на новооснованом Филозофском факултету Универзитета у Нишу?

У разговору недавно вођеном за Вашу књигу – *Бити социолог: споменица Драгољуба Б. Ђорђевића* (Тодоровић, 2019а:10–11) – постоји неколико мојих уноса које овде морам дословно пренети, јер се у међувремену ништа није променило, нити сам изменио ставове и оцене: „Катедра је, као друга у Србији, установљена под називом *Социологија културе и образовања* и тако била профилисана с ниском филозофских и културолошких дисциплина, којих није било на другим студијама социологије: Филозофија, Логика, Историја културе и цивилизације, Културна антропологија, Естетика, Социологија уметности, Социологија васпитања и образовања, Социологија морала, Социологија масовних комуникација, Социологија сазнања... Касније се од тога одустало, мада ни данас не могу да уђем у траг разлогу такве одлуке.

Плејада врхунских професора, којима би се подицио икоји европски универзитет и чија имена с дубоким поштовањем наводим азбучним редом – Штефица Бахтијаревић и Вуко Павићевић (Социологија религије), Манојло Глушчевић (Културна антропологија), Владимир Гоати (Социологија политике), Милан Дамњановић (Историја културе и цивилизације), Глигорије Зајечарановић (Логика), Данило Ж. Марковић (Социологија рада), Владимир Милановић (Историја социјалних теорија), Анђелка Милић (Социологија породице), Илија Станојчић (Општа социологија), Сретен Петровић (Социологија уметности и Естетика), Александар Тодоровић (Социологија културе и Социологија масовних ко-

муникација), Јован Ђирић (Социологија насеља и Демографија), Сергеј Флере (Социологија образовања и васпитања), Миодраг Цекић (Социологија морала и Увод у филозофију) и Ђуро Шушњић (Методологија друштвеног истраживања и Социологија сазнања)⁶ – наговарала нас је на социологију као критичку и хуманистичку науку без које није могуће уредити заједницу с људским ликом.

Из прве две-три генерације или, у бољем случају, из тог 'херојског доба' испилио се највећи број асистентата, касније доктора наука и професора на Катедри и на осталим нишким и српским факултетима...

Гледано из садашњице, од тога је битније да су се студије социологије уписивале из ентузијазма и изворних побуда, да се „тврдо“ учило и много читало – критеријуми су били високи, а наставници врло захтевни – али су се дипломирани социолози сви од реда убрзо запошљавали у образовању, државним органима, локалним самоуправама и културним институцијама, средствима за масовно преношење порука и у великим индустријским компанијама.“

Упоредимо ондашње и садашње прилике спрам стања у друштву, упошљавања социолога и развијености нишког Департмана за социологију! Најпре, јесте истина да је 70-их било политичких превирања у Србији (и у Југославији), али далеко од тога да их можемо поистоветити с дубином садашње структуралне кризе у којој се налази наше друштво – предност је на страни онога времена, тиме положаја и могућности за развој и утицај Група за социологију, социологије и социолога уопште. – То је донекле парадоксално, јер се од старта социологија саморазуме као „наука кризе“ (Јирген Хабермас), тј. „својеврсна кризна наука“ (Франко Ферароти). Потом, и битније од свега, како је горе скицирано, тада су социолози брзо налазили посао, били добро примани од колективâ, бројне и предводили, док сада

⁶ Миливоје Андрејевић (Друштвено политички систем СФРЈ), Лидија Вучић (Педагошка психологија), Љубисав Данковић (Статистика), Ернест Мезга и Илија Станковић (ОНО и ДСЗ), Миљко Јовановић и Борислав Првуловић (Српски језик), Ђорђе Лекић (Педагогија), Јован Парлић (Методика наставе социологије), Јован Петровић (Политичка економија са основама привредног система), Стојан Цмелић (Социјална психологија).

дрежде на бироима за рад или аргатују ван професије и на нижеквалификованим пословима. Затим, трећу компарацију препуштам Департману за социологију: нека се садашњи састав самоупореди с оним из 70-их и 80-их минулог века. Напоследку, без зазора упућујем савет млађаним колегама и колегиницама уз кинески изрицај: „Мач се оштри о тврдо камење, а човек јача кроз напо-ран рад.“ Који је то други начин?

Можете ли да упоредите досадашњи развој Групе за социологију (сада се зове Департман за социологију) у Нишу са радом одговарајућих департмана у земљи и у окружењу? Сем што сте кратко радили на нашем Департману, на магистарским студијама из Социологије религије, предавали сте и студентима социологије на Филозофском факултету у Никшићу, у Н. Саду и у Приштини (К. Митровици). Молимо да то малкице детаљније образложите.

Већ сам Вам делимице одговорио на то питање ином згодом, тако да се овде понављам (Тодоровић, 2019б:13): „За мене је занемарљива изрека о провинцији као пустоши било које феле – 'Провинцијо, и Богу си грешна! (Д. Ј. Ристић)'. Па и као големој препреци за научни рад. Бављење науком, у том смислу и социологијом, јесте универзална делатност која прелази и кида границе градова, региона и држава. Толико је вредних социолога у Нишу, Новом Саду и Косовској Митровици, да је депласирана прича о томе како су најбоље колеге смештене у престоници. Та надменост, демонстрирана често, обија се о главу престоничанима и под њу потпадају неуки и необавештени, и они који се самоуназађују или самопонижавају. На примеру Групâ за социологију то се најбоље читује. Разумљиво да је београдска Катедра била најјача од оснивања до почетка 70-их истеклог столећа, одонда до половине 80-их преузима примат нишка Група, опет Београђани дуго 'коло воде', да би од пре десетак година млађа наставничка постава новосадског Одсека за социологију избила на врх. Е па,

сад, пошто долазите са Департмана за социологију Филозофског факултета у Нишу, на Данијели Гавриловић, Јасмини Петровић, Лели Милошевић Радуловић и Вама је велика одговорност да, у садејству са млађим следственицима – Милошем Јовановићем, Јеленом Божиловић, Немањом Крстићем... – поново ојачате и уздигнете 'нишку' социологију. – 'Околности никада нису сасвим идеалне, а време је само једно' (Аја Јунг).“

Одељење за социологију морало би убудуће да не понавља омашке ранијих руководства. Једна су се олако, због формалности, ослобађала колега које су се развиле у врсне социологе и професоре, друга се нису потрудила да привуку већ српски (и југословенски) афирмисане колеге и наставнике, а били су на дохват руке, трећа била претерано „болећива“, попустљива према вишестрано неуспешним намештеницима којима је, како бих да квалификујем, академски положај обезбеђивао незаслужени поподневни комодитет, служио за хвалу без покрића у фамилији и комшилуку, сокаку и чаршији. (За Катедру није утешна чињеница која говори о томе да су се готовани одласком у мировину сурвали у научну и сваку ину анонимност.) Обнова мора бити изведена уз ригорозне критеријуме, одстрањивање неталентованих и лењих, а избирање и прихват најбољих и вредних, оних који ће бити у стању да се такмиче с Београђанима, Загречанима, Љубљанчанима, Новосађанима, Оногоштанцима, Приштевцима, Сарајлијама... И да победе! Баш!

Нисте били запослени на Филозофском факултету, али сте нон-стоп сарађивали са колегама и доста времена проводили на њему. Дружељубива сте особа. Којих се наставника и асистената са Катедре и целог Факултета радо сећате?

Ух, малко је незахвално одговорити јер је међу наставницима из „херојског доба“ Групе за социологију било прилично, чак туце, разложних и темељних научника и предавача. Кад већ морам, изабраћу шачи-

цу. *Веселин Илић*, тада асистент – није ми водио вежбе, али смо били у „скривеном“ пријатељству све до његове преране смрти – начас ме је одушевио отменешћу несвојственом просечном нишком интелектуалцу и паланачком менталитету. Био је то образни човек!

Три социолога (и филозофа) великог замаха и изражајности – *Сергеј Флере*, *Сретен Петровић*, *Ђуро Шушњић* – трајно су утицала на моју професорску и истраживачку каријеру. Професор Флере био је, испоставило се, ментор каквог бих пожелео сваком докторанду. Не само да је дефинисао тему, дао прецизна методолошка упутства, помогао око формирања узорка, снабдео фотокопијама кључних текстова из светских часописа (тада није било интернета) него је пажљиво ишчитавао готове делове рукописа, кориговао тумачења резултата статистичке анализе и ослободио ме непријатне ситуације да не завршим у нејасноћама. Дао ми је 'мајсторско писмо': из улоге калфе ступио сам на велика врата у престижан еснаф YU социолога религије. На томе сам му доживотно захвалан! С. Флере, проф. емеритус Универзитета у Марибору, зацело је у међувремену постао најпознатији социолог религије у светским размерама са ових простора. Из те позиције, и у позном добу, и сада ми помаже око објављивања чланака на фамозној SCI листи.

Професор Петровић, ерудита и филозофски зналац, држећи исцрпна и „немачки“ прецизна предавања, с естетском примесом, допринео је да се вавек самоопомињем да бити универзитетски професор подразумева стално усавршавање, широко знање из филозофских и друштвених дисциплина, познавање културе и уметности, обавезну припрему часова, поштовање институционалних задатака и истраживање, истраживање... Да је универзитетски професор узвишена професија или речима, Ханса Кинга, анатемисаног католичког богослова: „Универзитетски професор заиста још увек јесте и остаје нешто као занимање из снова.“ Касније, оснивајући Етно-културолошку радионицу (Сврљиг), организујући низ конференција са

међународним учешћем и штампајући *Етно-културолошки зборник*, распламсао је моје занимање за етнографска, етнолошко-антрополошка и културолошка проучавања.

О професору Ђури Шушњићу да не трошим слово; о њему сам виšekратно расправљао као амблематичном религиологу. Колико било претенциозно с моје стране, сматрам га највећим живим српским социологом. И његов сам недостојни ученик. Јер, тешко је приближити му се у социолошкој маштовитости, критичкој проницљивости и, поглавито, стилу излагања и писања. Под његовим утицајем настојао сам да се у изучавању одређене друштвене појаве не испомажем само социолошким оруђима и анализом, него да рабим и лепу књижевност, хаику песму, скицу и запис, афоризам, анегдоту и хумореску, документ и новинцијску колумну, илустрацију и карикатуру, слику и фрејм... Трудећи се, између осталог, да не растерам читаоце сувопарном социологијом.

Од наставника са новоформираних одељења, професор *Недељко Богдановић*, виспрени србиста, свагда ме одушевљава дубином мисли и разноврсношћу идеја, необичношћу предлога за кооперацијом и упорношћу у остваривању задатог, скромношћу и здравим хумором. Човек је радосног дружбавања.

Са некима пријатељујем, поједини су ми помогли у правом часку (био сам им миљеник), док с инима одржавам и даље људске и професионалне контакте. Да ли сам им се dostatно реванширао – судиће време?!

Свагда и свугде истичете да сте нераскидиво везани за Филозофски факултет. Зашто?

Да, увек велим да сам његово „дете“ и тиме се пресим. Пошто спремате књигу о полувековној историји Филозофског факултета, уз помало самохвалисања, ред је да апострофирам следеће очигледнице. О року, тачно на време (1976), као први у другој генерацији дипломирао сам на Социологији насеља код проф. Јована

Ђирића. (Њему се захвалио споменицом *Од путање до аутостраде* – Ђорђевић и др., 2010) Магистрирао сам већ 1979. код професора Владимира Милановића, што је била прва одбрањена теза уопште од постанка те високошколске установе. Докторирао сам 1983, такође, као први свршени студент са свих одсека новооснованог Филозофског факултета. Десило се да ми три угледна југословенска социолога религије – Срђан Врцан, Штефица Бахтијаревић, Сергеј Флере – потписом омогуће израду докторске дисертације (1981) „Друштвена условљеност и карактер процеса секуларизације у Нишком региону“ коју сам одбранио пред Комисијом у саставу: С. Флере, ментор, Ш. Бахтијаревић, неизбежни Г. Зајечарановић и Миомир Ивковић. Зашто да оћутим, захваљујући свему томе догурао сам дотле да будем, у четрдесетој години, најмлађи редовни професор Универзитета у Нишу.

Од средине 90-их до 2010, на позиве Веселина Илића, Живојина Николића и Љубише Митровића, редовно сам био истраживач на државним пројектима Филозофског факултета, да би од тада до 2020. године скоро цео Департаман за социологију (и поједине колеге са Англистике и Педагогије) „гостовао“ на Машинском факултету, на пројекту Министарства науке „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије“ којим сам руководио.

Много пута сам био председник и члан Комисија за одобравање, израду и јавну одбрану магистарских теза и докторских дисертација, потписивао реферате за избор или унапређења тамошњих запосленика, рецензирао и издавао књиге колегама. И стекао најбољег сарадника – др Драгана Тодоровића.

И не једино то! И не на последњем месту! У жену сам се заљубио на студијама – она је трећа генерација социолога, старији син је дипломирао историју а, како би се изразио Шабан Бајрамовић, ханума му психологију, док је млађи потомак студирао енглески језик. (Волео бих и да ми унука и унук похађају Филозофски факултет.) Мало ли је?

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја? Нисте жудели за наградама – оне су Вас најчешће мимоилазиле. Боде очи чињеница која говори о томе да Вас Машински факултет у Нишу није предложио за звање „професор емеритус“!

Награђеник сам наградом „Десимир Тошић“ за најбољу књигу из публицистике у 2011. г. за монографију *Казуј крчмо Џеримо – периферијска кафана и около ње* (доживела два издања). Успут, као председник или члан неколико жирија, награде сам више додељивао колегама него што сам их добијао. Машински факултет вероватно ме није кандидовао за цењено звање из простог разлога што нисам матичан; ипак је то образовна установа техничких наука. Хајде, колико било нескромно, да убележим пет домета. Заслужан сам:

(1) За утемељење *социолошког проучавања православља*. Огледно емпиријско истраживање процеса секуларизације на православним подручјима незаобилазни је путоказ од 80-их година за све млађе социологе. Социолошки сам дефинисао неколико кључних појмова, односно одредио шта је: секуларизација, класична религиозност, професионална идентификација, типичан православни верник, слављеник славе..., што је ушло у појмовни фонд домаће социологије религије („Бег од цркве“, 1984). Проучавао секте, култове и нове религиозне покрете („Секте и култови“, 2003б, 2020). Основао Југословенско удружење за научно истраживање религије (1993).

(2) За „социологизацију“ *истраживања Рома*, тј. за преусмеравање са фолклорних и етнолошких тема на проучавање њиховог данашњег живота, обичаја и културе. Социолошки сам дефинисао и формулисао битне појмове и типологије: типологију култних места, културе смрти, гробаља, класичну религиозност, типологизирао тзв. урбане рударе; монографски обрадио, с једне стране, светски најпознатијег српског Рома („Питао сам малог Пужа: моја социолошка прича о Шабану Бајрамовићу“, 2018, 2019), и с друге, типичног маргиналца – перача шо-

фершајбни на раскрсницама („Тома Семафорџија: социолошки портрет перача шофершајбни“, 2020). Засновао Нишку ромолошку школу и написао први Увод у ромолошке студије („На коњу с лаптопом у бисагама“, 2010).

(3) За *утемељивање*, низом конференција, зборника и чланака, *Професионалне етике инжењера* и увођење као универзитетског наставног предмета на појединим техничким факултетима; две сам је деценије и предавао на Машинском факултету („Професионална етика инжењера“, 2011; „Професија инжењер: нека питања“, 2013).

(4) За *установљавање Кафанологије* – социолошке трансдисциплине – изучавајући кафану као традиционалну српску установу, односно као важну „социолошку лабораторију“, и показујући да анализом онога шта се догађа на, испод, поред и около кафанског стола – у кафани и поводом ње – шта се прича и шапуће, и чује, и које све то последице производи на уже и шире, ближе и удаљеније окружење, у ствари сазнајемо ко смо и шта смо, и какво нам је друштво и докле нам је стигла држава („Кафанологија“, 2012; „Кафанолошки астал: прилози социолошкој кафанологији“, 2014а; „Култура кафане у огледалу штампе“, 2016б).

(5) За *принос историји српске (и југословенске) социологије*, најпре обрадивши проминентне социологе религије – Штефицу Бахтијаревић, Срђана Врцана, Николу Дуганџију, Јакова Јукића, Марка Кершевана, Николу Скледара, Есада Ћимића, Сергеја Флереа, Ивана Цвитковића и Ђуру Шушњића („Узорници и пријани: Скице за портрет YU социолога религије“, 2008) – потом овековечивши споменицама и есејима три социолога културе – Веселина Илића, Првослава Ралића и Ратка Р. Божовића (Ђорђевић, 2021: 8–11) – и два социолога села: Јована Ћирића и Ђуру Стевановића (Ђорђевић, 2014б).

Силно верујем да сам колико-толико унео живост у домаћу социологију, јер је њена од крупних мана *рутина* у: пробирању тема, методи и техникама изучавања, тумачењу резултата и излагању-стилу.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет, посебно Студијску групу за социологију? Делите ли мишљење Питера Бергера по којем је социологија „пропало предузеће“?

Ако на трен занемарим високоумну анализу, онда је довољно да утврдим да је данашњи човек завезан и запетљан у ропство потрошње, политичког ријалитија и нежељеног деловања друштвених мрежа. Требало би се отргнути од тих погубних пошаста, чему студирање социологије, кроз изоштравање посматрачко-аналитичког дурбина и стицање критичког и вредносно-ангажованог становишта, може пресудно да допринесе. Без ње није могуће правилно разумети глобалне процесе, дешавања у конкретном друштву и групно испољавање људи. Усудио бих се да поновим закључак: Без социологије као критичке и хуманистичке дисциплине није могуће уредити заједницу с људским ликом.

Срж је социологије – по Бергеревим речима – „заправо питање разлога због којих је важно да у свему што људи раде, они зависе од других, као и разлога због којих је важно то што они увек живе (јер другачије не могу) у друштву са другим људским бићима са којима комуницирају, такмиче се или сарађују“. Док Зигмунт Бауман задатак социолога одређује мишљењем: „Задубљени у свакодневне послове, ми се ретко када заустављамо да размислимо о значењу онога што смо управо преживели; још мање имамо могућности да упоредимо своје лично искуство са судбином других људи, да уочимо *друштвено* у *појединачном* или *опште* у *посебном*; то за нас раде социолози.“

Социологија је дивна и заводљива професија: *Једном социолог – свагда социолог*. А све се да̂ скрозирати кроз социолошко окно. Призивам у помоћ Рендала Колинса, планетарно меродавног социолога, који вели: „Човек постане зависан од тога да буде социолог. А та је активност следећа: посматрање света око нас, оног

непосредног света у којем живимо и ви и ја, једним социолошким очима. Постоји социологија свега. Можете да отворите своје социолошке очи без обзира на то где се налазите или шта радите... Заглављени у саобраћајној гужви, можете изучавати корелацију између модела аутомобила и њихових налепница на бранику или пак врсте музике која туче из радија. Не постоји дословно ништа што не можете да видите на један другачији начин, само уколико отворите своје социолошке очи.“

Због горенаведеног нисам одустао од позива – социологија није „пропало предузеће“! (Узгред, Бергер је и могао одустати, а није, јер је истовремено био и теолог.) То сам доказао састављајући средином 90-их година уџбеник са знаковитим насловом *Социологија forever* (1996, 2001) и прошлог десетлећа увод *Ценна социологија за почетнике* (2016а, 2017, 2020), као наговор на студирање социологије. Многе сам и наговорио.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и научној политици земље?

Врло кратко, и врло јасно – ево пописа мојих устручљивих и „наивних“, сва је прилика и недостижних заговарања:

1. Знатно повисити проценат буџетских средстава за науку и високошколско образовање.
2. Деметрополизовати државне научне институте (неке од оних – техничко-технолошких, биомедицинских..., које је могуће померити, преселити у Ниш и у Крагујевац).
3. Основати један до два државна научна института друштвено-хуманистичких наука у Нишу и у Крагујевцу (њих сада нема у тим центрима).
4. Гломазне универзитете у Београду, Новом Саду и Нишу реорганизовати у три и више засебних универзитета према групацијама наука.
5. Такве високошколске институције претворити у интегрисане универзитете.

6. Освојити и демонстрирати суштинску аутономију универзитета.
7. Одстранити заостале форме накарадног самоуправљања.
8. За ректоре бирати најистакнутије научнике, познате у европским и светским сразмерама.
9. Потиснути икакво уплитање политичара и странака у избор универзитетског руководства.
10. Уз ректорат постављати професионални менаџмент.
11. Повећати плате универзитетским професорима и институтским упосленицима – никако линеарно.
12. При томе укинути ураниловку (примерчић, у рангу доцената већи доходак добијају радишни и продорнији, о чему дискреционо одлучује декан/ректор).
13. Ригорозним условима унапређивања, не само формалним, створити пирамиду у наставничким звањима (ради примера, не може факултет имати више редовних професора од укупног броја других наставника и сарадника; или, како је могуће да катедра/департман од десетак-петнаестак запослених има пет редовних професора).
14. Искоренити непотизам у бирању наставног особља (рак-рана доброг броја факултета, департмана и катедри јесте запошљавање својте: на наставно-научном већу, чак у истом кабинету седе мајка и син, свекар и снајка, тетка и братаница...).
15. Учинити заиста проточним свако наставничко место – универзитет није социјална установа („Запослим ли се као асистент или доцент, онда „мирно“ чекам мировину; инцидент је ако ми се на конкурс јави јачи кандидат.“).
16. Строго кажњавати корупцију и мито.
17. Зауздати негативне последице студирања по тзв. Болоњи и вратити добре праксе традиционалног европског универзитетског образовања.
18. Приметно подићи критеријуме школовања.

19. На целом универзитету увести као обавезне предмете Српски језик и Професионалну етику.
20. Довести у ред приватне високошколске установе.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се катедре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Многострани су узроци повлачења друштвено-хуманистичких наука. Све је почело, како мислим, преовладавањем неолибералног концепта развоја друштва и света у ери реганизма и тачеризма и урушавањем социјалистичког опита. Повампирени корпоративни капитализам на челу с мултинационалним компанијама, војно-индустријским комплексом и финансијским центрима бездушно максимализује профит и угурава га у џепове уског, ама баш уског, слоја богаташа на штету већине и радног дела становништва осиромашујући га и претварајући у прекаријат – *наврнула осиротелост*. Отад, подстакнута информатичком револуцијом, наступа и неминовна васељенскост омогућујући глобално повезивање у областима друштва уопште, економије, политике, културе и животне околине. Уз то се наметала, и намеће, идеологија глобализма настојећи да поништи све различитости у свим областима живота индивидуа и група, заједница и друштава: од политичких уређења, устројства држава, народносних идентитета и културних образаца, до трошења слободног времена и испољавања човека као бића рада. У глобализму, који све подводи под један конач, уједначава и поједностављује – жели да све обезличи и рашчовечи зарад добробити неколицине несхватљиво богатих појединаца – дакако да нема „приче“ о: правди, правима (и синдикалним) и једнакости, слободи и достојанству, традицији и обичајима, смислу и бесмислу, отуђењу и разотуђењу, игри и доколици, осећањима и љубави, болу и страху, души и духу... према томе, сувишне су и друштвено-хуманистичке дисципли-

не. Оне су баласт, беспотребне, гомилају трошак, треба их потиснути са универзитета. И дешава се!

Дао бог, просијавају пламичци наде за друштвено-хуманистичке науке. Обезљуђени неолиберализам, ако још није на издисају, оно јесте у позној етапи и сусетижу га озбиљни такмаци, далеко расположенији према њима. (Већ су неке неолибералистичке земље, попут Јапана, схватиле погубност деградирања ових дисциплина и ужурбаном их враћају у претходни положај.)

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањкају они који „живе за идеје“.

И сами знате да, наспрам здравог разума, у социологији није све тако једноставно и прозирно. У њој се сада термин интелектуалци – настао у Француској уз Драјфусову аферу – већма преклапа и користи синонимно са појмом интелигенција, створеним претпрошлог века у Русији. Нема јединства ни око тога да ли узети заједно сачињавају засебну класу или слој, или су пак аморфна група. Лично правим разлику тако да у обим и садржај појма „интелигенција“ убрајам све припаднике конкретног друштва са универзитетском дипломом, док у интелектуалце сврставам уску елиту креативних људи у области културе и уметности, хуманистичких и природних наука, јавних личности које су *савест* друштва и које дају тон његовој духовној атмосфери.

Како негда срочих, по овоме би испало да већина физичара не може понети то „узвишено“ име, али нека неко оспори да Алберт Ајнштајн није био интелектуалац племенитог кова; сваки лингвиста није интелектуалац, но ко ће то порећи Ноаму Чомском; пуно је умних филозофа данас, а међу њима мало истинских интелектуалаца на начин Жан Пол Сартра, гласовитог француског мислиоца и књижевника; јесте велико списатељско братство, док је јединствено горостасан Александар Солжењин.

Данас је интелектуалац постало занимање, и то лукративно: већина „живи од идеја“, ретки појединци „за идеје“. Потоњи, арбитрирајући у политичким, националним, етничким, расним и религијским сукобима, и залажући се за поштовање основних, универзалних права и слобода човека, неминовно се замерају владајућим режимима и постају унутрашњи и спољашњи дисиденти. Рене Кениг вели да интелектуалци у савременом друштву играју улогу дворске будале, што не умањује њихову вредност: „Да ли друштво укључује интелектуалне дворске будале које критички преиспитују његове институције и да ли их толерише – то је критериј његове зрелости и унутрашње стабилности.“ Наши властодршци не толеришу интелектуалце, плаше их се и одбацују, желе их затрти. Они су се срамно ућутали, заборављајући да је њихов ангажман залог много тога: стања људских права и демократије, политичког живота и јавног мњења, културе и уметности... – Испустили су из вида да су крчиоци свеопштег развитка.

Тако бих волео да у Србији после дужег времена сазри барем један интелектуалац социолог (не мора бити ранга Пјера Бурдијеа), јер другим областима не фале духовне громаде. Потцртавам др Мила Ломпара, професора Филолошког факултета у Београду.

На крају, која би била Ваша препорука садашњој управи Факултета?

При големим јубилејима, што је свакако педесетогодишњица Факултета, уобичајено је учинити суштински (и симболички) гест којим се учвршћује повест и традиција, гради дух институције. Одлучно предлажем управи да овим поводом једну од учионица на четвртом спрату, најприкладније просторију 434, назове „Сала Веселин Илић“. То је малецна пажња и скромна захвала свом утемељивачу, који је уз то у најтеже време по државу и нацију одржао факултет, чак га проширио и унапредио – оставио неизбрисив траг. Тиме се неће умањити допринос иних нишких посленика рађању, опстанку

и развиту Филозофског факултета, но у поређењу с професором Веселином Илићем извели су то на мање важан начин, били су побочници. (Тврдим, и они ће тим чином добити на знатности.)

*Техника најпредује геометријском, а људска свест аритметичком прогресијом.
На ојей, не треба губити сваку наду. Новоиспевени су, засад, прекрчили грацизму слова.
Остаје им да их ловезу у речи, чијом се латичном употребом освајају смисленост живота, и слобода.*

Милован Данојлић

Службеници говоре

СЛУЖБЕНИЦИ ГОВОРЕ

ЉУБИЦА ПЕТРОВИЋ

БОЉИХ СЕ НЕ ТРЕБА ПЛАШИТИ

Да ли сте друговали са књигом и пре него што сте постали библиотекар?

Почела сам да читам од детињства. У моје време су читање разноврсне литературе и учење страних језика били ствар престижа. Тада још увек није било телевизије, није била развијена техника, образовање се стицало једино преко књиге. Старији брат ми је доносио литературу и усмеравао ме шта је то што треба да читам. Касније сам завршила гимназију и Филолошки факултет у Београду. Страни језици су се тада учили између осталог и редовним читањем белетристике, како би се језик ваљано научио.

А што се тиче библиотеке, никада нећу заборавити своју семинарску библиотеку из времена студирања. На располагању нам је било двадесетак хиљада књига и два јако добра библиотекара. Друга библиотека у којој сам учила је била библиотека Француског културног центра; на спрату су биле библиотечке просторије, а у приземљу читаоница за новине и часописе. То је било време када сам заволела библиотеку.

Испричајте нам како сте се запослили на Филозофском факултету у Нишу? Да ли је био расписан јавни конкурс или Вам је неко лично понудио запослење?

Са места преводиоца за француски и немачки језик у тадашњој Електронској индустрији пријавила сам се на расписани конкурс Филозофског факултета у „Народним новинама“ 1973. године. Председник комисије била је професорка Љиљана Михаиловић, незаборавно име са Студијске групе за англистику. До тада су у факултетској библиотеци радиле само две више књижничарке, преузете након гашења Више педагошке школе у Нишу, али се указала потреба за библиотекарском са знањем страних језика. Десетак кандидата прошло је кроз тестирање из језика које су пријавили. Радила сам тест из француског и немачког језика и на основу резултата и општег утиска добила посао библиотекара на факултету.

Сећате ли се ко је у граду најгласније заговарао формирање Филозофског факултета?

Заиста то не знам. Оно што сам чула кад сам дошла на факултет било је помињање имена Веселина Илића, који је у то време радио на факултету. Сигурно да су извесну улогу у свему томе имали и други људи, јер се таква једна акција није могла спровести без ширег форума.

Филозофски факултет је наследио традицију и просторије Више педагошке школе, која је у Нишу постојала од 1948. године? Није се кренуло „од нуле“, односно, постојао је већ формиран књижни и часописни фонд?

Књижни фонд чинило је двадесетак хиљада књига; не заборавите да је тада издаваштво било у много мањем обиму него што је сада. Био је то јако

добар фонд састављен од одабране литературе и када сам почела да радим већ је био разврстан и груписан по потребама тадашњих студијских група.

А како се увећавао? Да ли је било потешкоћа у набавци нових наслова у довољном броју примерака?

Какав довољан број примерака! Замислите само то време када су на једном месту истовремено постојале социологија, психологија, англистика, физика, математика, хемија и физичка култура! Све њих је требало опскрбити основном литературом за рад. Англисти су добијали донације књига од амбасада и British Council-а. Не могу да Вам опишем колико је тада било тешко обезбедити нове наслове. Немате адекватан простор, немате финансијска средства, а имате потпуно хетероген факултет према професионалним интересовањима.

Оно што је значајно за период заједничког факултета (Филозофски, ПМФ и ДИФ) набављао се велики број наслова страних и домаћих часописа, око 130 наслова.

У пензију сте отишли са места шефа библиотеке Филозофског факултета у Нишу. Шта издвајате као највеће проблеме са којима сте се сусретали у вишедеценијском раду?

Три проблема су ме пратила у мом професионалном раду: недостатак новца, простор и људи (у смислу недостајућег образованог кадра за организацију рада у библиотеци). Ако већ нисам могла да се носим са постојећим материјалним и просторним тешкоћама, чврсто сам одлучила да предупредим сваку непознаницу у избору будућих младих сарадника. Користећи искуства великих библиотека, пре свега Универзитетске библиотеке из Београда, сачинила сам систематизацију радних места која је укључивала завршен Филолошки или Филозофски факултет и познавање два страна језика. Предност сам увек давала дипломираним студентима нашег факултета. Мој први избор била је Бранкица Ми-

лосављевић, некада одличан студент, а тренутно шеф библиотеке. Ако се не варам, радећи у факултетској библиотеци дванаесторо људи је положило стручни библиотечки испит, од којих и данас у библиотеци ради неколико колегиница. Поносна сам на све њих и срећна што сам и дан-данас после двадесет година од пензионисања радо виђен гост у библиотеци.

Каква је атмосфера владала у тадашњем колективу, посебно између управе и администрације? Да ли се управљало по принципу „чврсте руке“ што није била реткост у то доба?

Посматрано из угла службе на чијем сам челу била, није било већих проблема. Имала сам пред собом циљеве које је требало реализовати уз подршку различитих факултетских управа и ја сам им била посвећена, а то је значило непрекидну обострану сарадњу. Ако би понешто и искрсло, увек се решавало у корист доброг факултетског функционисања и могућности. Да као руководилац нисам имала добру сарадњу са свим управама, факултетска библиотека не би могла да функционише и да напредује.

Желим да додам и то да су се у различитим временским периодима челни људи Филозофског факултета суочавали са великим потешкоћама у раду, не заборавите да је наш факултет у то време још увек био млад и без дубоких и чврстих корена на које би се ослонио у свакодневном битисању.

А како су сарађивале службе међусобно?

Опет Вам кажем, није било никаквих проблема. Додуше, нисам ни била превише упућена на блиску сарадњу са другим службама.

Ког декана Филозофског факултета у Нишу највише памтите?

Код свих декана сам наилазила на разумевање и са свима сам остварила добру професионалну сарадњу. Никад се нису водиле било какве велике расправе, ситнице које су произилазиле из свакодневних послова тренутно су се решавале. За библиотеку су урадили колико је ко могао док су се налазили на челу факултета и захвална сам им на томе.

Можда је најбоља финансијска ситуација владала крајем осамдесетих година прошлог века, у доба деканавања професора Миладина Илића (тада је подигнут и нов спрат на факултетској згради). Присећам се: ми смо тада имали око 300 грчких студената. Поред тога, професор Илић био је оперативац, спреман да се бескомпромисно суочава са проблемима и да их решава. Био је и у прилици да уради доста за библиотеку јер су се током његовог мандата данашњи ПМФ и ДИФ већ делом преселили у друге објекте, а самим тим и њихове библиотеке.

Коначно, велике промене се и не збивају често. Ми смо последње велико сређивање библиотечких просторија обавили тамо негде деведесетих година, па, ево, после три деценије, ви предузимате нову акцију око сређивања библиотека. И честитам вам на томе.

Ког се секретара Филозофског факултета радо сећате?

Мало иза мог доласка на Филозофски факултет отишао је тадашњи секретар Слободан Миловановић, тако да сам малтене читавог радног века сарађивала са Милисавом Раичевићем. Увек сам могла да му се обратим, свеједно да ли је у питању била молба, жалба или колегијални савет. Никад није подигао тон у комуникацији и врло је успешно сарађивао са свима на факултету, а још више изван њега.

А какве су релације важиле између библиотекара и наставног особља? Дуги низ година наставни кадар на новоформираним департманима (социо-

логија, англистика, психологија) сачињавали су гостујући професори из престонице.

На самим почецима, Филозофски факултет у Нишу малтене је у потпуности био ослоњен на помоћ образованог кадра са београдског Универзитета, који је у сваком погледу био организованији и са дужом традицијом. Чак, ако се не варам, поједине студијске групе, касније департмани, ослањали су се прилично у раду на спољне сараднике све до касних деведесетих година прошлог века.

Како је факултет кроз своје постојање увек имао проблема са мањком простора, а самим тим и кабинета, гостујући професори су своје слободно време доста проводили у библиотеци што је било јако корисно за њен рад.

Од професора који су предавали на нашем факултету, издвојте оне које су Вам остали у најлепшем сећању.

Много је професора оставило на мене незаборавне утиске и просто ми је неугодно да било кога издвојим. Ако бих морала неког посебно да издвојим то би свакако била професорка Љиљана Михаиловић. Она је била добронамерна, одлично упућена у рад и потребе факултета и увек спремна да помогне на прави начин.

Освртите се на прве генерације студената Филозофског факултета у Нишу? Каква је била њихова „култура читања“ и однос према „храму књига“? Студенти којег департмана су најчешће користили читаоницу и позајмљивали литературу?

Прва генерација студената Филозофског факултета била је већ на четвртој години студија када сам ја постала члан колектива. На самом почетку желим да кажем да је у свакој генерацији било изузетних појединаца.

А што се тиче „глади“ за литературом, ту су били непревазиђени англисти и социолози! Да вас прегазе у ходнику испред библиотеке! Био је тек по један примерак од најважније литературе, а они се сви сјате испред одмах по завршеном предавању својих професора. Код нас је владало неписано правило: нема издавања књига „преко везе“, једини расположиви примерак је могао да се чита искључиво у библиотеци.

Узгред, јесу ли и у то доба међу студентаријом кружиле фотокопије и скрипте?

Читале су се оригиналне књиге, у оскудном броју примерака студентарија је проводила сате и сате у читаоници. Тек касније су почела да се појављују нова издања старих наслова, па су се умногоме побољшале прилике за изношење литературе ван библиотеке.

Какав сте однос развијали са студентима: били сте строги или сте имали разумевање за разноврсне „студентске муке“?

Била сам врло професионална у раду са студентима. Ми смо редовно, као некакву меру предострожности да ће бити одговорни у коришћењу литературе, студентима задржавали индекс приликом издавања књига на коришћење. Верујте, никада нисам отворила ниједан индекс са намером да неког од корисника посебно фаворизујем. Али, увек има студената који више траже, не можете само да им пружите елементарне информације. Њихова заинтересованост повуче вас да урадите више како бисте утолили његову глад за знањем, да помогнете у достизању нечега што не може да оствари ослоњен само на сопствене снаге. И то је та лепота библиотекарског посла у мањим образовним институцијама.

Можете ли да замислите библиотекарство будућности без „књишке прашине“? Шта мислите о електронском библиотекарству?

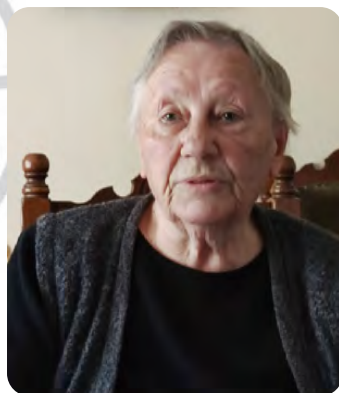
Кад вратим сећање на деведесете године прошлог века, схватим да сам била својеврстан мост између тадашње, већ традиционалне праксе у библиотекарском послу и нових хоризоната који су се појављивали, а које је доносила компјутеризација. Једном приликом сам са колегиницом Бранкицом реализовала кратак студијски боравак на Централно-европском универзитету у Будимпешти, тачније посетиле смо њихову библиотеку. Изашла сам из те зграде као ошамућена. На дохват вам је било доступно свега двадесетак хиљада наслова у папирнатој форми, али и милион других информација похрањених у електронском облику. Наизглед нема ничег, а суштински постоји све!

Ја и сада желим библиотеци и Филозофском факултету у целини: *да непрестано прате оно што је ново и што је светског формата*. Човек не живи на пустом острву. Јесу данас много доступније информације него што је то био ранији случај, интернет вам чини доступним мноштво података. Друго је питање способности да селектујете понуђене садржаје: имате свет у шаци, али треба знати да изаберете.

Шта бисте из пензионерског угла поручили наследицама у Библиотеци?

Видите, рекла сам им све што сам имала у време док сам још радила на факултету. У сваком послу је најважније да волите то што радите и да имате идеју водилу. И да волите институцију у којој радите.

А Филозофском факултету желим да траје вековима. У то име стално се треба трудити, треба непрестано настојати да се мењају форме постојања, јер није битна форма, већ суштина. Велики народи имају универзитете који бележе вишевековно постојање само зато што су их сачували и развијали кроз време. Бољих се не треба плашити, већ треба непрестано учити од њих. Мој став је увек био: узалудно сте време провели у једној институцији ако не оставите боље наследнике.

СЛУЖБЕНИЦИ ГОВОРЕ

МИЛЕНА ЂОРЂЕВИЋ

ОБАВЉАТИ СВОЈ ПОСАО БЕЗ ОДЛАГАЊА

Испричајте нам како сте се запослили на Филозофском факултету у Нишу? Дали је био расписан јавни конкурс или Вам је неко лично понудио запослење?

Децембра 1974. године био је расписан оглас за књиговођу и администратора са средњом школом, а за референта органа управљања са вишом школом. Пријавила сам се за послове и задатке администратора, не за радно место у Правној служби. Истог дана је било заказано тестирање за све. Важан критеријум је био да сте пријављени на бироу као незапослено лице. Ја сам тада била званично упослена у фирми „Браћа Тасковић“, али која је била пред гашењем и затварањем. То сам лепо написала у пријави и објаснила да сам приморана да тражим ново радно место, због чега сам се и пријавила на оглас. Било је сигурно више од педесет кандидата за сва три радна места. Никог нисам познавала на Филозофском факултету. Махом све госпође дотеране, носе тадашње „маца“ фризури, ја се мислим у себи: „ма, где ћу ја да прођем међу оволико људи“.

У комисији су били Петко Гашевић, тадашњи шеф Службе за опште и правне послове, Слободан Миловановић, секретар факултета, и Слободан Ста-

нојевић, шеф рачуноводства. Добили смо тест да поручимо од Универзитета сто примерака билтена, што сам без проблема завршила, јер сам раније већ радила у школи у којој се таква кореспонденција обављала. Други задатак састојао се у слепом куцању непознатог текста, односно мерењу брзине и техничке исправности откуцаног материјала. Ја сам имала сигурно преко двеста откуцаја у минути и два мања пропуста техничке природе. За друга два радна места примљени су Милоје Гешевић (књиговођа у рачуноводству) и Љиља Милошевић (референт органа управљања).

Одмах након прегледања резултата позвали су ме из комисије и рекли ми: „Знате, ми смо Вас одабрали. Али, морате да нам донесете потврду од Привредног суда да је фирма у којој тренутно радите у ликвидацији“. Ја брже-боље одем у суд, а они ми објасне да су упознати са судбином те фирме, али да она није званично у ликвидацији и не могу да ми издају тражени документ. Чак се и један кандидат побунио против мог избора, јер је чуо да сам запослена у другој фирми. Но, било како било, после месец дана прегледања са разним општинским администрацијама, позвала ме баш Мица Тошић, која је већ радила у Правној служби и обавестила ме да сам примљена. Ја нисам могла да верујем да су ме изабрали, кажем Вам да никог нисам познавала од тадашњих службеника у факултетској управи. После сам сазнала да је ствар пресекао Петко Гашевић речима: „Ма, нама треба прави радник“. Тада је на челу Филозофског факултета био Жељко Кућер.

Радила сам на Филозофском факултету све до 2000. године, када се догодило велико одвајање и формирање нових факултета. Прешла сам на Факултет физичке културе, али сам неко време наставила са доласцима и на Филозофски. Памтим речи тадашњег декана професора Веселина Илића: „Милена, ја Вас молим да долазите и на наше факултетске седнице, треба нам неко писмен, док не примимо нове радни-

ке“. Мени је тада импоновало што ме је Веса на тај начин доживљавао и поштовао.

Филозофски факултет је наследио традицију и просторије Више педагошке школе, која је у Нишу постојала од 1948. године. У новоформираном Одсеку за опште послове дочекали су Вас службеници ове школе?

Петко Гашевић је био шеф службе и он је на то место преузет из Више педагошке школе. Пре мене су у службу биле дошле Мица Тошић и Дуда, али су такође конкурсом примљене на та места. Оне су биле дактилографкиње. Мица је била „доктор наука“ за куцање на електронској машини, то морам да признам и то су сви на факултету знали и ценили. Свако ко је имао нешто да се откуца долазио је код Мице са молбом да она то уради, јер су знали да неће бити грешака.

У чему су се састојале Ваше радне обавезе?

Моји задаци су били да надгледам деловодни протокол, пратим факултетску пошту, водим персонални део (попуњавање образаца за пријаву и одјаву радника, сарадња са Заводом за социјално и Бироом за запошљавање). Водила сам и матичну књигу.

Посебно је било важно вођење досијеа. Секретар би направио решење о запослењу, а онда би мој задатак у служби био да формирам досије новозапосленог у који су улазили решење о избору, од стране стручне комисије потписан реферат о избору, решење о пријему у радни однос, па онда пријава Заводу за социјално или одјава у случају напуштања факултета... И најревносније сам бринула о тим досијеима, да све буде комплетирано, волела сам да комуницирам са професорима који су доносили сва та документа, да им потанко објасним шта треба да ураде и слично.

Ништа ми није падало тешко, чак ни када се каснијих година знатно увећао број запослених наставника и сарадника из домаћих редова, односно из редова некадашњих асистената који су магистрирали и докторирали и били запошљавани као нови професори. Нарочито сам била срећна кад би ми пријављивали проширење породице и долазили са захтевом да им оверим здравствене књижице за брачне другове и новорођену децу.

Сећам се кад је једном дошао професор Павле Премовић са хемије са некаквим обрасцем у рукама и плачним гласом ме замолио: „Миланчице, помози ми да попутим овај кредитни образац, трећи пут ме враћају из банке, кажу да није добро урађено!“ А није уопште била реткост да професори дођу у канцеларију код нас и кажу: „Милена, ма, хајде ти буди трећи жирант за одобравање кредита, кога сад да тражим!“ И ја сам се уредно потписивала на тим гаранцијама, али никад у животу нисам трпела негативне последице због тога. Владало је опште поверење између запослених на свим нивоима. И никад га нико није изиграо.

И још нешто важно хоћу да кажем. Нас је Петко Гашевић био научио да максимално уважавамо професоре кад дођу у нашу службу са неким захтевом. Ако нешто радиш, прекидаш тај посао, ако случајно једеш, переш руке и стављаш се на располагање професорима.

Сећате ли се ко је у граду најгласније заговарао формирање Филозофског факултета?

У Ниш сам дошла таман пред запослење, пре тога сам живела и радила у Кални, одакле је пореклом био мој супруг. Нисам добро познавала дешавања у граду, али сам касније чула да је највећу улогу у отварању Филозофског факултета одиграо професор Веселин Илић, који је тада био и високопозиционирани политичар у градским структурама.

Претпостављамо да је тих година било прилично динамично, али и захтевно обављати административне послове. Требало је све време одржавати контакте са надлежним градским и републичким институцијама, иновирати оснивачка акта, водити рачуна о новозапосленима...

Најизраженија је била сарадња са Универзитетом, не толико са другим институцијама. Достављали смо им све реферате о избору наставника и сарадника, а онда би они били потврђивани на седницама Већа Универзитета, како се то тад звало. Причала сам Вам већ да смо имали обавезу да податке о запосленима достављамо и Заводу за социјално и Бироу за запошљавање. Са општинским и градским службама су углавном комуницирали секретар и декан факултета, посебно у стварима које су се тичале доношења новог Статута и других правних аката.

Шта издвајате као највеће тешкоће са којима сте се сусретали у вишедеценијском раду?

Не желим да звучи како се хвалим, али пре него што сам дошла на факултет, ја сам већ била завршила Вишу педагошку школу, смер француски језик. То нисам пријавила приликом запошљавања, све помало бринући да ми то можда не одмогне. Било како било, Љиљи Марковић је, као референту органа управљања, било у опису посла вођење факултетских седница, које су се обично одржавале средом или петком. Но, она је тада већ имала викендицу у Сутомору, коју су издавали, па је сваке друге недеље петком одлазила у Црну Гору да мења постељину и прима нове госте, враћала се уредно у понедељак. И тако, неколико пута би ме замолила: „Мико, хоћеш да ме замениш, хоћеш да ме замениш?“ Ја пристанем, мислећи да се ради само о вођењу записника, али испостави се да је требало направити и одлуке са седница и другу пратећу документацију. Ту ми је много помогао нови секретар Милисав Раичевић

(Слободан је у међувремену прешао на Грађевински факултет), преузео је на себе формулисање тих одлука. А после сам се ја већ уиграла и у том послу, мање-више користила сам постојеће обрасце и само мењала битне податке. Дакле, то је био правнички посао, ја нисам била правник и много сам се бринула да ли исправно обављам тај задатак који је после у потпуности прешао у моје руке, нарочито после Љиљиног одласка у пензију. Јер, управа је донела закључак: „Што да примамо неког новог, Милена ће и то да ради“. Сигурно су били задовољни како сам и ту додељену обавезу извршавала. Добро, тада су ми уважили и диплому више школе и примала сам нешто већу плату.

Ето, то ми је била највећа потешкоћа да испочетка постојећим пословима придружим и нова задужења око факултетских седница. Увек сам стрепела на почетку сваке нове седнице хоће ли без приговора да буде усвојен записник са оне прошле, да неко не уложи приговор на то како је нешто погрешно забележено и пренесено у финални документ. А има и још један важан момент у вези са записничарским послом. Наиме, кад се неком нека одлука или неки закључак није допадао или би покушавао да умањи своју улогу у њиховом доношењу, он би покушавао да то пребаци на записничара: „То је погрешно записано“. Ја онда извадим свеску са вођеним записником са седнице и покажем томе који се буну да грешка не долази са моје стране. А много је повода било за препирке, тада су седницама заједно присуствовали математичари, физичари, дифовци... Рецимо, код расподеле пара, једнима треба новац за лабораторије, другима за спортске реквизите, трећима за нове књиге, па кад им нешто после не одговара или пожелеле да преиначе одлуке, они изјаве: „То није добро записано“. Загорчавали су ми живот посебно Радослав Раче Димитријевић, Душан Ћирић Ћира и Миодраг Радовић, знао је да зановета и Драган Гајић. Нагледала сам се и озбиљних свађа између професора, највише око расподеле заједничких пара. Па, да Вам право кажем, испочетка сам знала и да се заплачем у канцеларији: „Како могу да ме оптужују,

кад знају да нису у праву!“ Сећам се, затекао ме је тако једном професор Ратомир Ристић са енглеског језика и тешио би ме речима: „Ајде, бре, Милена, па да ли је тај који те насекирао вредан твојих суза!“. А све је још теже било радити кад смо се поделили на ОУР-е. Посао је био четвороструко умножен: три већа, три савета, три управна одбора, плус радна заједница! А један исти број људи све време на тим седницама.

Каква је атмосфера владала у тадашњем колективу, посебно између управе и администрације? Да ли се управљало по принципу „чврсте руке“ што није била реткост у то доба?

Миомир Ивковић је био строг. Али, не строг у смислу да је неког малтретирао, него да је тражио да се поштује радна дисциплина. Много је више анимозитета изазивао својом појавом и понашањем Моцин декан професор Срба Вучковић. Рецимо, није волео кад запослени касне на посао и знао је да понеког и казни новчано због тога. Веса Илић је био добар човек, али некако смо га доживљавали као господина човека, док се са оном својом лулом и шеширом на глави кретао стазом између факултета и деканата, нисмо могли да се стављамо у исту раван са њим.

Професору Кућеру сам једном казала: „Професоре, Ви сте као мој тата по годинама које имате“. Од тада, кад год је долазио у нашу канцеларију, обраћао ми се речима: „Ђерко, можеш ли да ми нађеш тај и тај документ“. И стално нам је причао како је друговао са другом Титом на Вису за време рата.

И Лајшић се држао помало гордо, али нас није прогањао, јер није ни имао зашто, увек смо се трудили да свој посао обављамо коректно. Зајечарановић је увек био службен и званичан, без вишка речи у комуникацији са нама, увек промишљено до самог краја. О битним стварима за реализацију наставе и науке разговарао је са секретаром, ми смо обављали свој део посла и никад није било проблема.

А како су сарађивале службе међусобно?

Сви су међусобно сарађивали, али се и дружили. Нарочито памтим дружења са заједничких екскурзија у иностранство. Мислим да смо пуних десет година посећивали Минхен, малтене смо напамет научили све најпрометније улице. Ишли смо и у Закопане у Пољској, у Истанбул, у Грчку. Није било све бесплатно, Факултет је учествовао са делом пара, а делом смо сами плаћали трошкове. На сајмове књига испочетка је ишло само наставно особље, мислило се да се то тиче само њих, шта има администрација да купује књиге. Али, онда је неки декан, мислим да је то био Жунјић, рекао: „Ма, нема ништа док са нама не пођу Мица и Милена, ови професори скроз незанимљиви за дружење приликом путовања“.

Прослава Осмог марта колективно се обележавала. Прво су женама давали некакве поклон честитке. А онда је шеф рачуноводства Слободан Станојевић пресекао: „Нема више поклон честитки, него уплаћујемо ручак за све запослене у кафани“. И онда смо обично ишли у Дом војске, Дом рукомета, буде шала и весеље, није се гледало ко је из које службе. Наравно, ако бисмо приметили да се неко од професора круто понаша према нама, и ми бисмо њега онда игнорисали. Једном, кад смо путовали у Беч и Братиславу, професор Бубањ је сакупио све нас из ненаставног особља за истим столом и платио нам вечеру.

Е, сад сам се сетила и то морам да кажем. Спор је настајао између служби једино кад је требало да се изврши расподела примања од факултетских пројеката међу ненаставним особљем. Професор Премовић је увек имао пројекте, математичари, такође, после и професор Љубиша Митровић. Редовно се дешавало да највећи део колача поделе рачуноводство и библиотека. Ми онда гракнемо на Слободана зашто је то тако, он нам нешто објашњава како све пролази кроз њихове руке и највећи део посла обавља његова служба. А ја му онда кажем: то није тачно, прво у нашу службу долазе

све одлуке и уговори, прво се код нас врши свака врста потписивања и оверавања, па тек онда ви долазите на ред. Спорова је, дакле, било само са рачуноводством око тих пројеката, ништа друго.

Ког декана Филозофског факултета у Нишу највише памтите?

Па, да Вам право кажем, сви су били на свој начин специфични. Ето, памтим професора Љубишу Митровића по томе што ми је непрестано тражио да га телефоном повежем са неком странком. Ја у послу преко главе, не знам где ћу пре и омакне ми се неки пут да му одговорим: „Па, професоре, имате и Ви руке, окрените сами број телефона!“ А он би, онако више себи у браду, говорио: „Бога му пољубим, па какав сам ја то декан кад не могу ништа да наредим својим радницима!“ А он је претходно радио у Међуопштинској конференцији и навикао је био да као политичар има око себе читаву гарнитуру службеника задужених за опслуживање својих потреба. И после је пребацио Дуду да му буде секретарица у Деканату. Или, рецимо, дође код тадашњег шефа рачуноводства Слободана Станојевића и каже му: „Слободане, пусти неку пару да поправимо крвну слику запосленима!“

Миладин Илић је, такође, знао да каже шефу рачуноводства: „Слободане, хајде види ако је могуће да подигнеш мало плату ненаставном особљу“. Лајшића и Керковића памтим по томе што су знали врло често да поводом неких важних одлука кажу: „Не знам ја о чему се ту ради, нисам добио докуменат“ или „Мени то нико није доставио“. А нама је пошту са Универзитета доносио један Тика и ми њему потпишемо да смо преузели и онда проследимо управи. И мене је било испочетка срамота да тражим од декана да потпише да је примио од службе пошту, јер би то значило да немам поверење у њега. Међутим, да не бих испала грбава у неким ситуацијама, увела сам да ми се обавезно потпише онај који преузима папире од мене и моје службе. Педа Дими-

тријевић, физичар, био је, ако смем тако да се изразим, неприметан човек, врло скроман и умерен, никада није давао повода за било какав конфликт.

Ког се секретара Филозофског факултета радо сећате?

Мене је у службу примио Слободан Миловановић и памтим га по помало надменијем држању. Додуше, није дуго био на факултету, заменио га је Милисав Раичевић и са њим сам највећи део свог боравка на Филозофском факултету сарађивала. Раичевић је био душа од човека. Чула сам да је у међувремену постао дементан и жао ми је због тога. Сви су декани прво ишли на консултације код њега, пре доношења одлука од значаја за факултет. Обично се чуло у факултетској згради, кад год је нешто важно: „Где је Мишко Црногорац?“ Одржавао је добре контакте и познавао структуре власти како у граду, тако и у републици. Он је познавао свој посао „у прсте“, како се то каже. И ово да кажем: Мишко није дозвољавао да се изроди нека ситуација због које би настао конфликт, држао је под контролом сва дешавања на факултету.

А какве су релације важиле између Одсека (касније: Службе за опште и правне послове) и наставног особља? Дуги низ година наставни кадар на новоформираним департманима (социологија, англистика, психологија) сачињавали су гостујући професори из престонице.

Нарочито су долазили професори из Београда, на Психологију и Енглески језик посебно. Вида Марковић и Љиљана Михаиловић, па Соња Јаноски на Групу за англистику, на психологију су долазили Светлана Логар и Жарко Требјешанин. Код „дифоваца“ је долазио Јанко Лескошек, а код математичара Ђуро Курепа. Памтим, рецимо, како је професор Јован Давидовић, који је радио у београдском Ваздухопловном институту, долазио код нас у канцеларију и причао нам како је био на пријему

код енглеске краљице, био је тако једноставан и мио човек. Мој задатак је био да свим тим професорима са стране уручим уговор о раду, на основу одлука о ангажовању које су доношене на седницама факултетског већа.

Сви ти професори из првих генерација нису уопште били надмени људи. Била је једна изрека у мом селу: „Празну главу лако је дићи“. Они који много знају су врло једноставни људи и ми смо обожавале кад нас посете у канцеларији. Дођу да попију кафу, испричају нам толико интересантних ствари, па нас чак и питају за наше проблеме и муке!

Па, и ови наши су волели да се друже. Памтим како дође Влада Нешић и пита ме: „Милена, а шта сте спремали за Нову годину?“ Одговорим му: „Ђурку на подварку“. А он крене да се осмехује и облизује. Уживао је увек у јелу!

Сад ћу да Вам испричам и једну своју малу „бруку“ са самих почетака рада. Кад кажу редовни професор, ја сам мислила да је то професор у сталном радном односу, а да се ванредни односи на све друге хонорарце који бивају ангажовани по посебним уговорима. Тек после сам схватила да је то наставничко звање!

Од професора који су предавали на нашем факултету, издвојте оне које су Вам остали у најлепшем сећању.

Највише памтим професоре са којима сам се дружила за време екскурзија и других заједничких прослава. Дана Китић, Драгана Захаријевски, Тања Пауновић са друштвених наука. Издвајам и Ивана Јовановића са математике.

А Ружену Ломен са ДИФ-а запамтићу по једној лошој навици. Кад год би јој нешто затребало, чекала би да дође пет минута пре краја радног времена и онда би се „нацртала“ на вратима са својим захтевом. Јесте, ми смо формално радили до три по подне и нисмо могли да одбијемо да је услужимо, али често смо, задржавајући то за себе, били и љути: „Па, побогу, дођи пола сата раније,

немој да чекаш последњи моменат!“ Радила је то и док смо били заједно у згради у улици Ћирила и Методија и кад су се после преселили у садашње просторије Факултета физичке културе. Али, добро, све је то за људе...

Шта бисте из пензионерског угла поручили наредницама у Служби за опште и правне послове?

Да буду љубазни са свима и да раде свој посао без одлагања. Рецимо, дође неко за неку потврдну, а они му кажу: „Еј, дођи сутра“. Док сам радила, трудила сам се да се сваки документ изда малтене истог момента. Ако и треба мало да сачека, кажем му да стане на тренутак са стране док консултујем правилник или проверим документа. То не значи да смо ми били снисходљиви. Не, тако се обављао посао и трудили смо се да са своје стране не дајемо било какве аргументе за незадовољство професора или управе факултета.

СЛУЖБЕНИЦИ ГОВОРЕ

ДУШАНКА ВОЈИНОВИЋ

БУДИТЕ ЛЉУБАЗНИ И НАСМЕЈАНИ

Испричајте нам како сте се запослили на Филозофском факултету у Нишу? Дали је био расписан јавни конкурс или Вам је неко лично понудио запослење?

Моје прво радно место била је нишка Електронска индустрија. Тамо сам радила у рачуноводственој служби. Некада велика и моћна фабрика почела је да показује прве знаке слабљења, плате су почеле да се смањују. Почетком 1972. године био је расписан конкурс за место дактилографа у Одсеку за опште послове. Хоћу да Вам кажем да сам конкурисала и новембра 1971. године на први конкурс, али је тада била примљена покојна Мица Тошић. Конкурисало је сигурно десетак људи, сећам се и неких нашминканих дама са белим чизмама. У комисији за оцену кандидата били су Слободан Миловановић, први секретар факултета и Петко Гашевић, проверавали су нашу брзину куцања и упознавали се са нама. Мислим да је њима тада било стало да изаберу озбиљне, породичне људе, спремне да раде, а не само да седе у канцеларији. И ја будем примљена маја месеца.

Посла је било у то време преко главе. Припремало се гашење Више педагошке школе и интензив-

но радило на припремању факултетског Статута. Још званично нисам ни окончала ангажовање у Електронској, мене зове Петко Гашевић, шеф службе за правне послове и пита ме: „Не можемо да постигнемо све да урадимо, хоћете ли, Душанка, да прекуцавате материјал за нов Статут? Бићете уредно плаћени“. И ја сам суботом ишла на факултет да куцам материјал који су ми диктирали Слободан и Петко. Још једном кажем: било је много посла, али су се некако људи лепо слагали и све завршавали.

Филозофски факултет је наследио традицију и просторије Више педагошке школе, која је у Нишу постојала од 1948. године. У служби су Вас дочекали службеници ове школе?

У Одсеку сам затекла Мицу Тошић и Петка Гашевића. Мица је била примљена претходне године, а Петко је већ раније радио у Вишој педагошкој школи у факултетској згради. И нико други. После су примљене Милена Ђорђевић и Љиља Милошевић.

У чему су се састојале Ваше радне обавезе?

У Општој служби куцали смо записнике са факултетских седница и друга неопходна документа. Ја сам најчешће куцала заједно са Миленом, јер је она водила записнике. А кад је декан постао проф. Кућер, служба је из главне зграде пресељена у Деканат.

Мене су поставили за секретарицу у Деканату кад је за декана изабран проф. Љубиша Митровић, мислим 1984. године. У исто време, за шефа библиотеке била је постављена Љубица Петровић, а за шефа студентске службе Биљана Јовановић. На том месту остала сам до одласка у пензију. На том месту имала сам два главна задатка: да водим записнике седница факултетске управе које су се дешавале у згради Деканата, чак и да откуцам понеку одлуку у оквиру Деканата кад се нагомилају обавезе и да водим књигу

посета декану и продеканима. Знате, морала сам и себе понекад да оправдам пред нетачним тврдњама неког професора, који би знао да каже: „Па, ја сам долазио у посету тог и тог дана“. Ја онда отворим свеску и потврдим декану да је то тачно или да није тачно. А водила сам и евиденцију важнијих телефонских позива.

Поред тога, моје обавезе су биле и да будем обавештена о кретању декана и продекана. Када су на факултету, а када су одсутни због службених путовања. Или су негде отпутовали, али се о томе јавно не говори, него кажем: „Декан није тренутно присутан, отишао је до Универзитета, до неког другог факултета“. И, наравно, да примим сваку странку која уђе у зграду Деканата и помогнем јој у успостављању контакта са управом. Посебно уколико су долазили ненајављени, њихово је било да се представе и да питају да ли је ту онај због кога су дошли, а моје да им одговорим: „Будите љубазни, седите на столицу и сачекајте да проверим да ли декан може да Вас прими или је спречен због других обавеза“. Или да их информишем да декан није ту и да дођу мало касније или можда следећег дана. Није се никад дешавало да се странке са стране, они који нису били из Ниша, врате необављена посла.

Сећате ли се ко је у граду најгласније заговарао формирање Филозофског факултета?

Ја сам до 1972. године била у Електронској индустрији, то сам Вам већ рекла. У то време се говорило како су нама у фабрици недостајали социолози и психолози, да је то дефицитаран кадар и да би требало да се тај кадар школује. Претпостављам да су из тих потреба и градске политичке структуре донеле одлуку да се отвори Филозофски факултет.

Ја мислим да је велику улогу у оснивању факултета одиграо проф. Љубиша Митровић. Он је већ тада био у Комитету, стално је путовао у Београд и могао је политички да утиче на доношење тадашњих важних одлука. Онда проф. Данило Марковић. Он је после био и минис-

тар просвете, али га ја памтим по томе што никада није наплаћивао дневнице за наставу коју је држао на факултету, само путне трошкове. Уђе у Деканат и с врата ми још говори: „„Ајде, девојче, кајмаклику, дуплу кафу!““. Зато је била задужена кафе куварица, али је он волео да пије јаку кафу, а ја сам то запамтила, због чега је редовно тражио да му ја кувам кафу.

Били сте деценијска секретарица у Деканату и прва особа са којом би се сусрео свако ко је у њега крочио. Како је све то изгледало седамдесетих, осамдесетих и деведесетих година прошлог века? Ко је најчешће улазио у Деканат, касније издвојену зградицу у дворишту Филозофског факултета?

Нормално је било да у Деканат долазе професори који раде на факултету. Не заборавите, тада су у састав Филозофског факултета улазили и садашњи Природно-математички и Факултет физичке културе. Иако су били међусобно разнородни, они су мени сви били исти. Проф. Неша Живановић са ДИФ-а је био сјајан човек, проф. Палић са хемије такође, они су били и продекани.

Али, рецимо, код декана није могао да уђе студент. Нити је студент требало да буде упућен у пословну политику факултета. Могао је представник студената да пита да ли је декан ту и кад би могао да га прими. Ту, поред, била је и просторија Савеза студената, дозвољавали смо им да дођу да скувају кафу, није било никаквих проблема, али се поштовао званичан однос између управе и студената. Ја сам им сто пута говорила: „Децо, знате ли ви шта значи бити доктор наука и универзитетски професор?“. И, наравно, кад их декан позове да дођу из конкретног разлога. Сећам се демонстрација из деведесетих година двадесетог века кад су студенти протестовали на улицама и бунили се против Милошевића, тада је био декан проф. Веселин Илић. Он је био јако попустљив према студентима, излазио је у сусрет већини њихових захтева, дозвољавао им, уз увид у садржај, да телефонирају и шаљу факсове из зграде Деканата и слично.

Долазили су представници градских структура у посету декану, као и службеници нишког Универзитета. Златана и Снешка, као преводиоци, долазиле су кад је требало да се преводи разговор са страним делегацијама. Релативно често је код нас долазио ректор Бранимир Ђорђевић.

Да ли сте имали прецизна упутства од факултетске управе како да се понашате на специфичном радном месту?

То није нигде било прописано, али ја сам устајала са своје столице сваком ко би ушао у Деканат. И казала бих: „Изволите, шта Вам треба?“. И тиме бих од самог старта остављала леп утисак на сваког. Јер, у мени су сви ти људи препознавали институцију коју представљам. Час смо знале, ми секретарице са различитих факултета нишког Универзитета, да се састанемо с времена на време и разменимо стечена искуства.

И још једна ствар није била прописана актима, али знајући на каквом месту радим, увек сам се трудила да изгледам пристојно обучена. Обично сам носила комплете и кошуље. У то време жене готово и да нису носиле панталоне на факултету. Имала сам и ципеле и сандале које сам држала овде на факултету и обувала их ујутро кад дођем на посао.

Кад дође странка у Деканат, посебно уколико је неко са стране, са другог факултета или универзитета, рецимо, мени су Миладин, Љубиша и Веселин говорили: „Поздравите странку, али немојте ви да му кувате кафу, има ко ће то да уради, ви попричајте са њим и учините му време проведено у овој згради пријатнијим, све док се ја не појавим“.

Ево, пренећу Вам и једино лоше искуство које носим као секретарица у Деканату. Било је то у време декановања проф. Драгана Жунића. Један од продекана изричито ми је наредио да никог не пуштам у његову канцеларију без претходне најаве. Једног дана у зграду

је ушао професор са српског језика и одмах је кренуо према продеканској канцеларији. Упозорила сам га да треба прво да га најавим, али се он оглушио о упозорење и брже-боље отворио врата канцеларије. Од муке што га нисам спречила у томе и од потенцијалне негативне реакције продекана, ја се заплачем за својим столом. У том, на вратима се појављује декан проф. Жунић и пита ме брижно: „Шта је, Дудо, одакле одједном сузе на твом лицу? Не брини ништа, биће све у реду“.

Моје радно време завршавало се у три по подне. Е, сад, памтим како би ме декан Веселин Илић понекад замолио: „Душанка, планирам да одржим још један саста-нак са колегијумом, останите још сат времена за случај да неко наиђе и уђе ненајављен“ или: „Душанка, треба нешто да завршим, останите још мало у Деканату“. И ја бих остајала.

Како сте се опходили према људима? Колико је било тешко бити љубазан и насмејан у сваком моменту на месту секретарице декана?

Према сваком ко дође у Деканат била сам љубазна.

Јесу ли захтеви и потребе били искључиво академске природе? Да ли сте се суочавали и са различитим животним проблемима који су тражили разрешење, неретко и тренутно одлучивање?

Никад нисам залазила у мотиве због чега су професори тражили пријем код декана. Моје је било да консултујем декана и продекане да ли желе да их приме и да им дозволим да уђу у канцеларију. Ако би неко и дошао нервозан, забринут или уплашен, моје је било да им одагнам нелагоду, да разбијем трему или смањим напетост пре него што уђу на састанак или пријем код декана.

И како сте тада реаговали? Да ли сте били само „ирафчић“ у механизму преношења информација

или сте понекад и сами преузимали „иницијативу“ у решавању конкретних ситуација?

Ретко кад је нешто баш од мене зависило. Али, била сам сведок многих ситуација. На пример, добијем задатак да позovem шефа неке службе да дође у Деканат како би се разрешили разни студентски захтеви: за смањење школарине, за уписивање на факултет испод црте, за остваривање неког студентског права и слично. Тада би долазила шефица Биљана Јовановић и образлагала ситуацију зашто нешто може или не може. И обавезно би на крају захтевала: „Декане, потпишите ми на овом месту да сте ми лично одобрили да то урадим“. Представници служби никад ништа нису радили на своју руку. И кад је некад требало да се одступи од неког правила, инсистирало се на томе да управа одобри коначну одлуку својим потписом, како би сутрадан били чисти пред неком инспекцијом или другом врстом провере исправности рада.

Шта издвајате као највеће тешкоће са којима сте се сусретали у вишедеценијском раду?

Никад ми ништа није падало тешко. А знате зашто? Зато што је владало велико поверење између декана, продекана и секретара факултета.

Е, једино што сам тешко долазила до слободних дана. Једноставно, није имао ко да ме замени. Имала сам и одмор, али тек кад успем да договорим ко ће да ме замени у Деканату. После су дошли и неки други људи, рецимо Зока, па још касније и Јелена, али ово моје радно место било је прилично незаменљиво. „Кога да поставим на твоје место?“, говорили би декани кад бих их питала да одсуствујем. Вероватно треба узети у обзир једно поверење које је владало између мене и свих декана и продекана са којима сам сарађивала, једну врсту навике у свакодневном понашању која се успостављала током година заједничког боравка у просторијама Деканата. Мислим да нисам имала дан боловања у свом радном стажу.

Какву сте комуникацију лично имали са деканима и продеканима?

Да кажем то овако: била сам присна са њима онолико колико ми је свако од њих дозвољавао. Била сам упозната са њиховим породичним ситуацијама, са различитим проблемима које су имали, али никад нисам тежила да се намећем. Ако би затражили помоћ од мене и ако сам на било који начин могла да помогнем, па макар и да их оправдам у некој ситуацији, ја сам то увек радила. Сећам се да је проф. Миладин Илић чувао болесну мајку и само би неког јутра рекао: „Знаш, идем ја сад кући да се пресвучем, читаву ноћ провео сам у мајчиној кући“. Професор Веса Илић је волео да пече ракију у родном крају, па би ме телефоном позвао овде у Деканат и саопштио ми: „Слушај, Дудо, само да се мало уредим, закаснићу са доласком на састанак“. Ја бих онда пренела продеканима или секретару: „Декан се управо јавио, има неке обавезе, закасниће пола сата са доласком“. Имали су велико поверење и у секретара Раичевића. Поменућу да ми је проф. Миладин Илић дошао у породичну посету да ми честита удају ћерке, а проф. Педа Димитријевић је дежурао крај телефона док сам чекала вест из породилишта о рођењу унука. Многе лепе и ружне, тужне и веселе ствари делили смо међусобно, заједнички боравећи сваког дана у просторијама Деканата.

Декан и продекани су знали да се понашају и неформално, али у време трајања радног времена. Дешавало се да до опуштања дође пред крај радног времена, да се отвори флаша пића и наздрави неким лепим поводом, али ја у томе нисам учествовала, моје радно време завршавало се у три по подне. Или да се у касним преподневним часовима направи нешто слично заједничком доручку, што је истовремено била и прилика да се договоре потези за тај дан; чак би и мене неретко понудили да се послужим храном. Ако би неко тада дошао у Деканат, моје је било да кажем да су на састанку и да замолим странку да дође касније. А знали су и да се

међусобно почасте кад неком буде рођендан или неки други важан датум који је требало обележити. Наглашававам, увек после радног времена.

Декан Миладин Илић је обавезно радни дан започињао производима из пекаре „Антон“. Ујутру би се обратио Рајки куварици речима: „Иди купи бурек за мене, за Дуду и за тебе“. И сео би за овај мањи сто код мене и тако слатко појео тај бурек.

Били сте и својеврстан „мост“ између факултетске управе и ненаставног особља. Каква је атмосфера владала у ондашњем колективу? Да ли се управљало по принципу „чврсте руке“ што није била реткост у то доба?

Без обзира на све претходно описане релације са управом, себе сам увек доживљавала као део службе у којој сам се запослила, као део Службе за опште и правне послове. И мислим да су се све управе трудиле да остварују добре односе са ненастаним особљем. Мени су сви декани говорили: „Дудо, останите такви какви сте, Ви сте добра особа. Ми ћемо да будемо неко време на овим позицијама, па ћемо да одемо, а Ви ћете стално да будете овде. Немојте да се мењате“.

А како су сарађивале службе међусобно?

Лепо су сарађивале, као и ја са свим службама. Ако има нешто да се заврши, декан ме пошаље у службу са задатком да нешто завршим. Ако треба да се нешто пренесе некој служби, позovem телефоном и пренесем задужење или позovem шефа службе на разговор са деканом. А да не помињем дружења на екскурзијама и чашћења разним лепим поводима. Ми смо, ипак, некако генерацијски почели да радимо на овом факултету и били смо упућени једни на друге. Били смо присни.

Ког декана Филозофског факултета у Нишу највише памтите?

Професор Миомир Ивковић је био поштен човек, иако су сви говорили да је много строг. Мене је много поштовао. Како смо били истог месеца и године рођени, једном приликом ми је рекао: „Ја ћу тебе да зовем дадо!“ Другима је говорио: „Како вам Дуда каже, тако има да се понашате. Ако вам каже да можете да уђете, ући ћете, ако каже да не може, онда не може“. Професора Керковића сви су памтили по томе што је на послу носио кломпе. Проф. Љубиша Митровић је стално захтевао: „Дуцо, позови ми одмах телефоном тог и тог“. А, иначе, хтео је да помогне сваком човеку који дође код њега. Педа Димитријевић је био душа од човека. Миладин Илић се домаћински постављао према сарадницима, није волео да га лажеш, да се пренемажеш, кажи му шта ти треба и готово. Не постоји човек који није поштовао и уважавао проф. Веселина Илића, било је довољно само да ме погледа, већ сам знала шта треба да урадим.

Ког се секретара Филозофског факултета радо сећате?

Слободан Миладиновић би ме увек срдачно поздравио кад би дошао у Деканат, толико смо били блиски, јер смо од самих почетака били на факултету заједно. Мишко Раичевић је био стручњак у свом послу. Да Вам најпоштеније кажем, тешко декану који нема секретара факултета како треба. Он је знао да позове генералног секретара на Универзитету Ђокића, Станка са Економског факултета, Жики са Правног факултета, било да се ради о платама или о статутарним променама. Знао је да са свима сарађује. Према административном особљу се односио покровитељски. Никада није викао на људе, већ би те позвао и указао на грешку. Рецимо, дође да заврши неки посао, а службеник није ту, отишао на доручак и нема га сат времена. Или кад чистачице из техничке службе не ураде посао како

треба. Био је упознат са свим дешавањима на факултету, што би се рекло „десна рука“ свакој управи.

Од професора који су предавали на нашем факултету, издвојте оне које су Вам остали у најлепшем сећању.

Сећам се проф. Милошевића, предавао је педагогију и психологију. Много сам га волела, био је господин човек. Запамтила сам да сам му, заједно са секретаром Раичевићем, ишла на сахрану као представник нашег факултета. Памтим и проф. Љиљану Михаиловић са енглеског језика, она је била мајка свима нама по годинама кад смо се запослили на факултету. Онда, Љиљана Богоева Седлар из Београда и Соња Јаноски из Новог Сада биле су дивне жене, долазили су као гостујући професори код нас. Оне дођу да држе наставу и немају где да оставе ствари, а ја им кажем: „Оставите слободно ствари у Деканату, освежите се и умијте овде у тоалету“. Кад год су негде путовале, враћале би се у Ниш са чоколадицом за мене. Готово да није било професора који је долазио на факултет, а да није дошао у Деканат. Врло често и само да поздрави декана.

Шта бисте из пензионерског угла поручили садашњој наследници у Деканату Филозофског факултета?

Само бих јој казала: „Будите са сваким љубазни, без обзира да ли се ради о професору или студенту. Будите љубазни и насмејани“.

СЛУЖБЕНИЦИ ГОВОРЕ

БИЉАНА ЈОВАНОВИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ СЕ МОРА ВОЛЕТИ

Испричајте нам како сте се запослили на Филозофском факултету у Нишу? Да ли је био расписан јавни конкурс или Вам је неко лично понудио запослење?

Факултет је децембра 1974. године расписао јавни конкурс за радно место „референт за наставу“ у Служби за наставу и студентска питања, са стеченим високим или вишим образовањем. Ако се добро сећам, пријавило се 37 кандидата, од тога нас троје са завршеним факултетом. Сви кандидати су позвани на разговор који се одвијао у тадашњој сали за седнице. Одлуком Комисије за радне односе изабрана сам за службеника Филозофског факултета. Да будем искрена, надала сам се да ће то бити привремено решење, док ми се не укаже прилика за рад у некој средњој школи као професору српског језика и књижевности. Међутим, убрзо сам стекла многа драга пријатељства међу запосленима, студенти су ми били генерацијски блиски, одговарала ми је академска атмосфера, речју, заволела сам Филозофски факултет и остала му верна 35 година.

Филозофски факултет је наследио традицију и просторије Више педагошке школе, која је у Нишу постојала од 1948. године. Да ли су језгро службе за студентска питања на факултету у почетку чинили службеници ове школе?

Када сам дошла на Филозофски факултет, постојале су Студентска служба, Општа и правна служба, Рачуноводство и Библиотека. Чинили су их службеници Више педагошке школе, које је преузео Филозофски факултет након њеног гашења. У својој сам служби била прва упуслена према расписаном конкурс. Тамо сам затекла Ружицу Николић Илић, Најдана Вељковића, Добрија Тодорова и Тому Младеновића. Њихово радно искуство, стечено током постојања Више педагошке школе, било је драгоценост за организацију послова. Била сам доста млађа у односу на њих, слушала сам их и марљиво „пекла занат“. Стрпљиво сам се учила послу, не само од њих, већ и од других наставника и сарадника. Људи су били добронамерни и владала је атмосфера колегијалности.

Сећате ли се ко је у граду најгласније заговарао формирање Филозофског факултета?

У време формирања Филозофског факултета у Нишу 1971. године била сам на студијама у Скопљу. Касније сам од старијих колега сазнала да је тзв. Матична комисија, састављена од еминентних чланова, сачинила елаборат о отварању Филозофског факултета. Спомињали су да је и Веселин Илић, са високе политичке функције коју је заузимао, значајно помогао да нишки Универзитет добије нов факултет у свом саставу, заједно са другим професорима Више педагошке школе који су постали професори нашег факултета.

Године 1984. унапређени сте у шефа службе и са тог места сте отишли у пензију. Испричајте нам како је изгледало усклађивање потреба студената са толико различитих студијских програма.

Није било лако, али се уз велики труд и помоћ мојих сарадника постизало. Како је Служба, из оправданих разлога, била без шефа, тадашња факултетска управа сматрала је да је неопходно поставити првог „одговорног“ и избор је пао на мене. Током целог мандата најмање сам „шефовала“, а много више равноправно са својим сарадницима у служби обављала текуће послове. Они су се временом само умножавали, радило се ударнички, папиром и оловком. У служби су биле две писаће машине, наслеђе од старе школе и једна новијег датума, па се чекало на ред за куцање. Рад са студентима, пријемни испити, докторске дисертације, магистарске студије, специјалистичке студије, стручни испити, доквалификација – све је то спадало у домен наших активности. Факултет је био „универзитет у малом“, са разноврсним студијским групама и пуно гостујућих професора и сарадника. Најтеже је било направити добар распоред часова предавања и вежби. Студенти свих студијских група скупа су слушали наставу из општих предмета, због чега им је требало обезбедити заједничке термине. Студијска група за физичко васпитање користила је локације ван факултета: базен, хале, стадион „Чаир“. Ти термини су били закупљени и имали приоритет. Доласци предавача са стране били су условљени њиховим обавезама на матичним институцијама. Уз велики труд, помоћ и жељу свих запослених проблеми су се решавали. Уследило је затим отварање нових студијских група: за српски језик и књижевност, касније историје, руског језика и књижевности, филозофије, педагогије, на крају и уметничких група (музичка педагогија, примењена и ликовна уметност), заметака будућег нишког Факултета уметности. И тако, све до 2000. године, када су се формирали и нови факултети чија адреса више није била Ћирила и Методија бр. 2 (изузев лабораторија хемичара).

Шта издвајате као највеће тешкоће са којима сте се сусретали у вишедеценијском раду?

Велику је одговорност представљао рад са студентима на једној високошколској образовној институцији. Служба за студентска питања одувек је прво место на које долазе студенти, преко кога стичу и први утисак о факултету. Пред наше шалтере долазили су и њихови родитељи по додатне информације о својој деци, свраћали су уважени професори са других факултета, чак студенти из других држава. Пријем у служби осликавао је и први доживљај код многих о самом факултету.

Студенти нису само странке, већ млади људи са којима проведете много година заједничког живота, делећи радосне и све друге ситуације. Младост понекад уме да згреши, односно огреши се о Закон или Статут (фалсификовање потписа наставника, својеручно уписивање оцена у индекс и сл.), па су надлежни факултетски органи доносили одлуке које им се нису допадале, а на нама је било да их упознамо са њиховим садржајем. Реакције су некада бивале бурне, много чешће помирљиве. Било је и драматичних и комичних ситуација. Присећам се како смо једном тадашњи декан Предраг Димитријевић и ја као шефица службе били преварени од стране једног деде. Унука му је полагала пријемни испит и није се одмах пласирала међу примљене кандидате. Деда је за своју унуку измислио тако трагичну животну причу, да смо данима разбијали главу како да људски помогнемо. Били смо опседнути „тужном“ судбином унуке, декан је био спреман да на личну одговорност донесе одлуку о њеном пријему. Но, моја цинцарска опрезност није ми давала мира, додатно сам проверила причу; испоставило се да је дека био члан аматерског позоришта и умало смо насели на његову убедљиво одиграну улогу. Много је било ситуација где је опрез и те како био потребан. Потом су дошле турбулентне деведесете године прошлог века које су нам довеле многе студенте „избеглице“ из бивших република и покрајине са жељом да наставе студије, али без валидне студентске документације, само са

потписаном изјавом о статусу и положеним испитима. Сходно тадашњој ситуацији у Србији доношене су разне „lex specialis“ одлуке о режиму студија, допуњаване анексима одлука, одвајале студенте на старе и нове (Закон из 2005. године). Грешака није смело бити. Готово да је служба имала индивидуални рад са сваким студентом. Да не спомињем Болоњску декларацију, која је уследила као гром из ведрога неба. Узалуд су неки тада угледни људи из високог школства и са Универзитета долазили на факултет и држали предавања, у пракси је много чланова Закона било нејасно и неприменљиво. Чак су факултети тражили и тумачења како треба попуњавати индексе којих, узгред, није било на тржишту, па су студенти уписивани у прву годину без њих. Трагала сам за додатним објашњењима малтене на свим инстанцама. Колегијално су се шефови студентских служби свих факултета испомагали и размењивали расположиве информације. Учили смо сви, корак по корак.

Каква је атмосфера владала у тадашњем колективу, посебно између управе и администрације? Да ли се управљало по принципу „чврсте руке“ што није била реткост у то доба?

Никада нисам имала озбиљних разилажења у мишљењу са различитим факултетским управама. Зашто? Па, зато што сам се увек придржавала слова Закона и Статута и стога што ми је једини императив у раду био одбрана факултетског и студентског интереса. Сви декани су имали поверење у мој рад и рад службе. Поверење и поштовање било је обострано. Некада ми се спочитавало да се прописа држим „као пијан плота“, али нисам одступала. Ако се нешто супротно правилима и десило, онда се то догађало мимо мене и ишло је на душу тих појединаца. У таквим ситуацијама, своје мишљење у писаној форми одлагала сам у студентски досије (што се каже, за сваки случај). Томе ме је, хвала му, научио секретар Милисав Раичевић. За 35 година рада променило се 12 декана са продеканским гарнитурима.

А што се тиче Вашег питања да ли се управљало по систему „чврсте руке“, могу рећи да није било ни „лабаве“ ни „чврсте“ руке. Неке управе су обично на почетку мандата показивале дозу строгости. Полазило се од проверавања времена доласка на посао и одласка с посла. Тако се једног јутра десило да је у пет до седам у моју канцеларију ушао тадашњи декан и питао ме: „Шефице, где су ти остали службеници? Како ко стигне, нека дође код мене на рапорт“. Свима који су макар и који минут закаснили одбијена је дневница. Пред крај радног времена, долази тадашњи продекан за финансије са комплетом шоља за кафу, плаћеним одбијеним дневницама. То се догодило и у другим службама.

А како су сарађивале службе међусобно?

Постојао је дух припадања Филозофском факултету. Помагали смо једни другима у свакој појединачној ситуацији. Могло је да се деси да нешто закаже, најпре у правовременој доступности информација, али никада није била угрожена међусобна сарадња и колегијалност. Студентска служба је по природи посла сарађивала са свим осталим службама. Сви смо дуго радили заједно, делили многе лепе, па и тужне тренутке, познавали међусобно чланове породица, поштовали се, радовали на екскурзијама и прославама, мало се и оговарали, али били радни и одани Филозофском факултету. Покојни декан Миладин Илић волео је да се дружи са администрацијом и да нас изгрди када је требало, али и да лично помогне.

Ког декана Филозофског факултета у Нишу највише памтите?

Памтим их све и радо их се сећам. Нажалост, неких више нема међу нама: Миладина Илића, Глигорија Зајечарановића, Жељка Кућера, Миомира Ивковића, Предрага Димитријевића, Стеве Лајшића, Веселина Илића. За 35 година рада сарађивала сам са 12 декана. Ту су сарадњу

обележили обострано поверење, поштовање и професионалан однос. Обављала сам одговорно поверене задатке у интересу факултета и студената и није било разлога да од неког страхујем. Што рече једном декан Жунић – „ни мање жене, ни већег борца“ (присутствовао је бурној реакцији родитеља незадовољних резултатом пријемног испита и одговору који је уследио с моје стране).

Декан који је потписао решење о мом запослењу био је др Жељко Кућер. Последњи, који је потписао моје решење о одласку у пензију, био је др Момчило Стојковић. Свакога од њих носим у свом сећању онако како су обележили свој мандат и мој службенички живот. Да ипак споменем, са симпатијама, декана Керковића, „колегу“ са курса енглеског језика код проф. Свете Поповића. Преписивао је од мене домаће задатке. Имао је обичај да позове из кабинета и каже: „Хало, овде декан Филозофског, дођите са књигом да увежбамо дијалог из енглеског“. Декан Љубиша Митровић наденуо ми је (у шали) надимак „Бекенбауер“. Свим деканима дугујем захвалност (неким изузетну) за поштовање мога рада. Сигурна сам да је свако од њих уградио по један стуб у темељ факултета.

Ког се секретара Филозофског факултета радо сећате?

Мој први секретар био је Слободан Миловановић. Родитељски је прихватио новог службеника и увео ме у посао, јер сам малтене из студентске клупе улетела у административне обавезе. Лепо смо сарађивали четири године, након чега је прешао на место секретара Грађевинског факултета. До последње године његовог живота сретали смо се на Булевару Немањића и евоцирали факултетске успомене. Изузетно се залагао да у службама раде људи са факултетским образовањем.

Године 1978. за секретара факултета долази Милисав Раичевић; ако ме сећање добро служи, био је Пећанац. На заједничком састанку са свим службама представио се речима: „Зовем се Милисав Раичевић, а зову ме Мишко“. Истог часа стекао је симпатије свих админи-

стративаца. Дугујем му вечну захвалност на очинским и стручним саветима када је било најтеже и дељење радности када смо решавали тешке радне задатке. Прошли смо заједно неколико Закона о високом образовању и неколико факултетских статута. Удруживали смо његово правничко знање и моје практично искуство у примени прописа. У свакој ситуацији сам имала његову подршку и заштиту, као и сви остали службеници из других служби. Сви смо га поштовали као руководиоца, али и као човека дивних људских особина. Када бих отишла код њега са неким проблемом, обично би рекао: „А, не једи се, моја Биљо, све је решиво“. Најлепше колегијалне и људске успомене носим на ту сарадњу. Дobar секретар велики је капитал сваког факултета.

А какве су релације важиле између службе за студентска питања и наставног особља? Дуги низ година наставни кадар на новоформираним департаментама (социологија, англистика, психологија) сачињавали су гостујући професори из престонице.

Моје године службовања углавном носе сећања на „стари“ Филозофски факултет, када је велики број наставника и сарадника долазио из разних крајева СФРЈ, не само из престонице. Било их је од острва Угљан (др Стојан Цмелић) из задарског архипелага, преко Љубљане, Загреба, Сарајева, Новог Сада, Београда, Зрењанина, све до Скопља (др Ћорђи Старделов, Кирил Темков, Ферид Мухић).

Како се питање односи само на три студијске групе – социологија, психологија и англистика – задржаћу се на њима, уколико ме сећање добро служи, јер сам, ево, већ једанаест година у пензији. Колико год су били значајна имена у науци, толико су то били једноставни и приступачни људи са којима је била част сарађивати. Међу њима је било и академика. Према мени лично и служби опходили су се са поштовањем и испуњавали све административне обавезе. Приликом свих долазака прво би се нама јавили да су дошли на испуњење „рад-

ног задатка“. Са некима смо били блиски, са некима на академској дистанци. Како су долазили са пута, радо би код нас попили кафу и предахнули пре предавања. Сећам се највише професора и сарадника са Студијске групе за психологију, јер су готово сви долазили са београдске катедре: необичног господина Мише Ротера са лептир машном и шеширом, професора Јована Давидовића, Бошка Поповића, Звонимира Џамоње, Браце Огњановића, Владе Петровић, Ксеније Кондић, Лидије Вучић, као и свих сарадника, мојих (генерацијских) другара: Стојана Церовића, Љиље Гузине, Светлане Логар, Жарка Кораћа, Дивне и Дејана Тодоровића, Жарка Требјешанина, Ненада Грујичића. Са социологије: проф. Аце Тодоровића, Владе Милановића, Сергеја Флереа, Даче Марковић, Сретена Петровића, Слободана Јакшића, Марка Младеновића, Штефице Бахтијаревић, Вука Павићевића, Есада Ћимића, Радоша Смиљковића. Са англистике: незаборавне Виде Марковић, Љиљане Михаиловић, Соње Јаноски, Бранкице Пацић, Младена, Дамјана, Душанке Хаџи Јованчић, Љиљане Бибовић, Гоце Кличковић, Драге Зеџ.

Од професора који су предавали на нашем факултету, издвојте оне које су Вам остали у најлепшем сећању.

За мене је то тешка дилема. Остали су ми сви у лепом сећању. Било је оних са којима сам била ближа, са којима сам била „на ти“, а свакако и професора са којима сам комуницирала искључиво „на велико ВИ“. Трагови многих су трајно урезани у темеље Филозофског факултета. Са многима сам и данас у контакту, а са некима ме сусрети баш усрећују. Изузетно сам ценила професоре који су били асистенти када сам се запослила. Било их је мало, али су терет почетног развитка факултета изнели на својим плећима. Било је разних догађаја и реакција везаних за наставу, испите, пријемне испите, доласке, одласке, извештаје о одржаној настави, менторствима на магистарским студијама и докторатима, али нека све

остане део сећања. Елаборирати неке личне особине људи сматрам непримереним. Била сам сведок (за неке нежељени) свега што подразумева делатност факултетског образовања и односа према студентима у трајању од тридесет и пет година и још увек памтим догађаје. Неки професори су ми у шали предлагали да напишем мемоаре.

Осврните се на прве генерације студената Филозофског факултета у Нишу? Јесу ли службенице у овој служби заиста биле „студентске мајке“, како се то некад говорило?

Првих генерација студената сећам се и ликом и делом. У прилог томе навешћу догађај од прошле недеље. Чекала сам у реду, пред касом, у „Леону“, када ми се један човек обратио питањем: „Да ли сте Ви радили на Филозофском?“ Видела сам само очи изнад маске и замолила га да је малкице спусти. „Ви сте Владан, са хемије сте!“ Човек није могао да верује да сам га запамтила! Био је добар студент. Тих првих година рада Филозофског факултета долазили су нам најбољи средњошколци. Конкуренија је била немилосрдна и пролазили су ригорозну селекцију на пријемном испиту. На психологији је део пријемног био и интервју са кандидатима. Чувени професор Петар Мадих са математике (ћак Мике Аласа) тврдио је да Ниш увек добије боље бруцоше него Београд. Тако је било и са осталим групама.

Са студентима првих генерација није било неких посебних проблема у режиму студија. Велики број њих је прелазео у следећу годину студија, испити се нису преносили, већ су се полагали по утврђеном редоследу. Било је доминантно успешних студената, који су касније постали редовни професори Универзитета у Нишу. Постојале су Комисија за наставу и Комисија за студентска питања. Чланови су били управници студијских група и шеф студентске службе. Сваки студентски захтев (није их било много) транспарентно је разматран и одлуке доношене сагласно Статуту. Како сам са студентима била у

свакодневном контакту, имала сам нека шира сазнања о њима, понекад више од њихових родитеља. Наиме, знајући за тешко материјално стање двеју најбољих студенткиња са две различите студијске групе, обавестила сам тадашњу управу и девојке су добиле помоћ и стипендије Универзитета. Данас су обе успешне професорке Универзитета у Нишу. Доласком новијих генерација, нарочито после свих немилих догађаја из последње деценије двадесетог века, међу мањом групом студената (на сву срећу) била је уочена склоност ка непримереном понашању, односно злоупотреби правила студирања и факултетских исправа. Неретко, било је пропуста и од стране наставника. Е, онда сам ја била „тигрица“ која је бранила своје „тигриће“. Аргументовано и принципно. Из истих разлога тако сам се понашала и када студенти нису били у праву. То нису били разлози да се стварају лоши односи између студената и службе. Залагала сам се да се њихов глас чује када су били у праву. Понекад сам била строга, али увек правична. Са неким наставницима (млађе генерације) имала сам несугласица, али су чињенице биле неумољиве.

Какав сте однос развијали са студентима: били сте строги или сте имали разумевање за разноврсне „студентске муке“?

Већ сам одговорила на ово питање кроз претходни одговор. Најважније је било изградити студентско повећење. То није значило беспоговорно подржавати сваку њихову младалачку жељу. Не, потпуно супротно, требало је указати им на учињене грешке, али их и охрабрити да превазиђу кризе, издигну се изнад појединих ситуација и заврше започете студије. Кад год су студентски захтеви били оправдани, борила сам се до краја за њихово усвајање. Из оданости према интегритету многих студената, нећу наводити све студентске муке које су их пратиле током студија. Многе сам разумела, а неке нису биле оправдане. Нажалост, неким су породична дешавања онемогућавала студирање. Било је и спорадичних наставничких

„саплитања“. Многи су ми се бивши студенти и студенткиње за учињена добра дела, као и због исказаног разумевања Студентске службе, захваљивали и годинама након дипломирања. Њихове оцене у студентским досијеима и радом и трудом освојене високошколске дипломе најбоља су ми сатисфакција за сав уложени труд у раду са њима.

Ви сте најбоље познавали студенте. Којих се студената првих генерација најрадије сећате?

Многих студената. Прве генерације су мени биле и по годинама блиске. Сада су то моје „колеге“ по пензионерском статусу: Ђорђе, Лена, Драгана, Дана, Мира, Жунџић, Ненад, Босна, Никола, Снешка, Весна, Наталија, Милка, Богдан, Нинослав, Никша, Брка, Ружица итд. Били су препознатљиви по врхунским резултатима на испитима, по наградама које су освајали, по неким догађајима, по студентским љубавима, по понашању према нама у служби, по понекој бунтовничкој реакцији. Са великим бројем њих настављено је дружење и после њиховог дипломирања, јер су постали асистенти, а затим и професори нашег и других нишких факултета. Неки су постали декани или продекани. Са неким бившим студентима сарадња се настављала на магистарским студијама и докторатима, на стручним испитима и специјалистичким студијама. Моја лепа сећања се везују за појединце свих генерација студената. Захвална сам што сам цели радни век провела поред младих, образованих људи.

Шта бисте из пензионерског угла поручили наследницама у Служби за студентска питања?

Незахвално је делити савете служби која ради 50 година. Однос према студентима и рад са њима грађен је деценијама – професионалан, људски, академски. Трудити смо се да сваки студент, од уписа до дипломирања, доживљава факултет као своју кућу. Надам се да је и данас тако. Филозофски факултет морате волети и тако сте једино корисни факултету и студентима.

Поїзд у будучності

Преовлађујући проблеми друштвено-хуманистичких наука данас прожимају се са изазовима живота у савременом добу: постоји ли и у којој мери друштвена запитаност над природом либералне филозофије и идеологије и до сада невиђеним размерама њених уплива у свакодневицу? Још боље: ако оне и диркемовски указују на аномичности, могу ли да их мењају? Да ли је знање друштвено-хуманистичких наука тражена роба? Коначно, прихватимо ли и делић сопствене кривице за настало стање или су нам, као и увек, криви „тамо неки други“? Отворили смо тему научне и образовне политике у земљи у дијалогу са сабеседницима.

Драган Жунић је недвосмислен – главни задатак је *очување аутономије високог образовања у односу на политику и тржиште*: „Дакле, уз посвудашњу инструментализацију и меркантилизацију универзитета, код нас је и даље на делу, па и у замаху, и процес хотимичнога обезвређивања универзитета (опскурни универзитети, плагијати, куповина диплома, пад свих критеријума, урушавање аутономије...). Ми још увек имамо добре научнике, али би политизација научних институција, „одлив мозгова“ и скромна буџетска давања за науку могли опустошити и овај сектор. Без квалитетне науке и универзитета, свака земља остаје само тле експлоатације природних ресурса и јефтине радне снаге“.

Драгољуб Б. Ђорђевић понудио је ниску „устручљивих и „наивних“, сва је прилика и недостижних заговарања“. Издвајамо: „Основати један до два државна научна института друштвено-хуманистичких наука у Нишу и у Крагујевцу...; Гломазне универзитете у Београду, Новом Саду и Нишу реорганизовати у три и више засебних универзитета према групацијама наука; Такве високошколске институције претворити у

интегрисане универзитете...; За ректоре бирати најистакнутије научнике, познате у европским и светским сразмерама; Потиснути икакво уплитање политичара и странака у избор универзитетског руководства; Уз ректорат постављати професионални менаџмент...; Искоренити непотизам у бирању наставног особља...; Зауздати негативне последице студирања по тзв. Болоњи...; Приметно подићи критеријуме школовања“.

Недељко Богдановић сеже у измакло доба активног службовања у потрази за тренутком када се то брод „заљуљао“: „Ја сам сведок да смо једне године, кад је наступио општи застој и у друштву и у привреди, а генерација пристигла за „место у друштву“, на примедбу да нам не треба толика квота за упис, добили одговор: Више није ваше да бринете о томе где ће и шта ће свршени студенти да раде, ви сте дужни да организујете наставу за онај број који вам се одреди. Од тада, више нисмо бринули да ли ће наши дипломци ићи на завод, у службу, у рад на црно, или у иностранство. Очигледно, било је више младежи него радних места и некуд се с њом морало: најлакше је, изгледа, било: замајавајте их још неку годину на студијама, па ћемо видети. И видимо. Али то што видимо далеко је од задовољства које професори имају кад спремају подмладак за будућност.“

За Драгану Машовић проблематично је у међувремену произведено гушење демократске културе неслагања: „Под видом *контроле квалитета* неслаја индивидуалност, разноврсност, слободна креативност; у дому бројчано маркираних, монолитних, заћуталих а подигнутих руку нема неслоге, расправе, шаренила, *демократске културе неслагања*: наставни и научни живот су строго контролисани процесима *рангирања* истраживања и напредовања, акредитацијама са строго прецизираним наставним циљевима... Остаје нам само да се запитамо колико је универзитет одмакао у правцу гашења *демократске културе неслагања* а примакао се циљевима квантификације и бирократизације, умножених формула-

ра, бодовања и збрајања – и да ли је још увек, у свему томе, остао, како се дуго времена тврдило, „бастион академске слободе“... Самим тим се онда поставља питање друштвене релевантности универзитета, његове отворености за слободно испољавање идеја и ставова, његовог статуса као изворишта хуманистичких вредности које, како се вековима очекивало, управо од њега треба да крену ка другим институцијама у друштву.“

У покушају да се направи раскид са програмском структуром и вредносним системом некадашњег самоуправног управљања, балканским друштвима је почетком двехиљадитих наметнута болоњска реформа високог образовања. Промењен је карактер Универзитета: брза производња обучених кадрова за рад са новим технологијама и за сналажење на флуидном тржишту рада насупрот неговању слободног и критичког духа. Последице су познате: „Знања има, али нема образованости, то би могла бити дијагноза нашег времена“ (Laušević 2014, 20). Постоји образовање за профит, али не и равноправни однос учитеља и ученика у сократском дијалогу. Јесу ли и наши саговорници кивни на, без јавне расправе, предузете реформе наставних планова и програма? Јесу. Чак, не толико на саму идеју, колико на произведену академску реалност.

Горан Максимовић нема ни трунчицу дилеме – *повратак хумболтовској идеји универзитета*: „Суштински проблеми почивају у погрешно имплементирајој концепцији реформе високог образовања, која се суштински одрекла старе и незамјењиве хумболтовске идеје образовања засноване на афирмацији идеала знања... Свугдје у озбиљном свијету приватни универзитети својим елитистичким приступом подижу критеријуме високог образовања и присиљавају и државне универзитете да буду што квалитетнији. Код нас, као и у бројним другим транзиционим државама на почетку 21. вијека, десио се обрнут случај, приватни универзитети

фингирају критеријуме високог образовања, а онда су у борби за студенте, којих је све мање због општег ниског наталитета, подстакли и државне универзитете да обарају критеријуме знања... Други суштински проблем почива на погрешној квантификацији научних резултата што истраживаче демотивише да се баве дугорочним и дубинским пројектима, а што их присиљава да у кратком раздобљу објављују уситњене радове по часописима са научних листа и тако скупљају неопходне научне бодове. Тако се десио суштински научни парадокс – култ епигонства и научних парафраза постао је доминантнији од култа оригиналности у науци.“¹

И његов старији колега по струци позива на освешћивање под утицајем „болоњских“ искустава: „Ја могу само изразити скепсу да се превеликим уситњавањем предмета, делови промовишу у целину, да се изједначава основно и споредно, да се више од половине предаваног чини без пуне компетенције (кад се изборни предмети олако додељују и још лакше прихватају!), да се генерације уписују ‚на науке‘, али да излазе као ‚курсисти без праксе‘, и то баш зато тако јер је то светски тренд!... Да ли? Због тога се, по моме мишљењу, поново треба окренути основним студијама, али сада са ‚болоњским искуством‘ и повезати оно што се дисперзијом и сепарирањем на обавезне једносеместралне целине разнизало, и тако учврстити ‚систем основа и усмерења‘“ (Н. Богдановић). Исто размишља и први професор емеритус Нишког универзитета: „[...] у нас се овај процес остварио као *стратегуја рефеудализације и атомизације* научних дисциплина на курсеве, уместо грађења система интегрисаних студија и интензивирања мултидимензионе и трансдисциплинарне међу-универзитетске научне сарадње“ (Љубиша Митровић). Још једна форма обезвређивања интелектуалног рада под болоњском „капом“ огледала се у инфлацији титула и звања: „Тај наум потпуно се касније уклопио у не-

¹ На основу вишегодишњег искуства објављивања научних радова у часописима са престижном репутацијом, Сергеј Флере, међутим, трезвеније сагледава ову појаву: „Професор универзитета мора да зна да пише и мора да уме да објављује у научној периодици, на основу чега би се могла изнети некаква оцена његовог рада... Јесте да то постаје својеврсна рутина, али без те рутине нема научног радника. Наравно, не исцрпљује се укупан научни допринос само у тој рутини, али познавање и овладавање тим, рекао бих, универзалним критеријумима научног доприноса нема данашње науке“.

интелигентно разумевање ‚Болоњскога процеса‘, тј. захтева за значајним повећањем броја доктора наука, за ‚демократизацијом‘ докторских студија итд. Уистину, то повећање је заиста потребно, али се зна и то да свака демократизација, па и ‚демократизација‘ образовања, иде са извесним спуштањем мерила вредности, а што се у начелу компензира формирањем широке базе образованих из које ће се регрутовати ‚елита‘. Но, ми смо чак и оно што је било рационално у иначе изнуђеном прихватању тржишно оријентисаног ‚Болоњског процеса‘ накриво поставили и извитоперили“ (Д. Жунић).

Питамо се, онда, је ли овај погубан образовни експеримент, удружен са арогантношћу тржишта и идолокрацијом профита, задао смртни ударац друштвеним и хуманистичким наукама? И констатујемо – није.

Неутемељене су оцене и прогнозе о њиховом скорјем крају. Извесно је да им предстоји прилагођавање услед убрзања друштвеног живота „што ће се манифестовати у све већем њиховом окретању прогнози и превенцији, али без напуштања објашњења прошлости и садашњости и нуђења решења за презентне проблеме. У питању није почетак њиховог краја – задржавањем досадашњих и додавањем нових функција друштвена улога друштвених и хуманистичких наука не само да се не умањује, већ се и увећава“ (Симеуновић 2017, 16).

Декан Филозофског факултета у Београду, проф. др Данијел Синани, такође не сумња у будућност друштвено-хуманистичких дисциплина: „Развој друштва без друштвених наука је немогућ. Можемо постати високотехнологизована земља, али без разумевања и способности анализе света и друштвених процеса се не може напред. Технолошки пробоји немају смисла без друштвеног контекста“ (Синани 2021, 29). Љ. Митровић реско примећује: „Сведоци смо анестезирања јавности и њеног потискивања кроз нову игру слатких равнодушних робота, игру ботова и блогера у лажној и маркетиншки програмираној индустрији свести; индустрији која очарава, а не освештава, која човечанство уводи у постмодерну релативност, разарање свести и савести,

у црну рупу свеопштег хаоса, расула и посрнућа“. С. Петровић тумачи да су „ове студије више него потребне, а данас посебно, ради формирања будућег наставног кадра који ће у средњошколском образовном систему развијати код омладине критички став према сваком виду конформистичке свести“. У супротном, изричит је Г. Максимовић: „Образовани људи, а о страдању необразованих не вриједи ни говорити, биће претворени у роботе који ће имати обавезу да доносе профит за различите приватне или парламентарне компаније, без права на лични живот, слободно вријеме и годишње одморе. Биће израбљивани до смрти на ружнији и перфиднији начин од онога на који су били израбљивани римски, афрички, амерички и сваки други робови у историји цивилизације.“

Непосредно искуство свакодневља објашњиво је тек захваљујући дубинском знању друштвених академских дисциплина, које „рашчињавају“ узроке људских понашања и предлажу решења постојећих социјалних пренапрегнутости. Прикупљеним и анализираним подацима о међуљудским односима, друштвеним појавама и начинима функционисања различитих људских заједница друштвено-хуманистичке науке нуде се владама, институцијама и невладиним организацијама као незаобилазни партнери у креирању јавних политика и стратегија управљања и реформи (регионалног и одрживог развоја, популационе политике, пореског система, запошљавања и тржишта рада, образовања, „одлива мозга“, сиромаштва и друштвене неједнакости, социјалног укључивања и родне равноправности, међуетничких односа и положаја мањина итд.).

У досезању тога циља нужно је гајити и мулти- и интердисциплинарност: „Зато свако друштво мора да има снажне друштвене науке и хуманистичку заједницу која поставља права питања и налази праве одговоре, и у томе сарађује са природним и другим наукама, дакако, и са њихове стране, спремним на ту мултидисциплинарну сарадњу. Јер, још увек се нису истрошили велики модерни идеали слободе, једнакости, солидарности, баш

као и вера у прогрес и науку, па је заједнички задатак научне заједнице да идентификује модусе њиховог новог живота у промењеном свету данашњице“ (Мршевић 2017, 8). Ево примера о томе како не само знања и искуство лекара већ и социолога помажу у спознаји и прихватању трајуће ковид пандемије диљем екумене. Алексеј Кишјухас (2021, V) таксативно набраја: „Прво, социологија се бави људском културом, културним разликама и поткултурама. И тиме објашњава питање од милион вакцина – зашто се људи радије повинују правилима своје (пот)културе, уместо правилима које прописује Кризни штаб?... Сазнања из социологије религије могу да помогну у објашњењу верских ритуала и церемонија које су ризик по јавно здравље, као и да много боље растумаче антивакцинашке и заверашке заједнице (као савремене секте и култове)... Социологија и те како може да објасни зашто су ови ритуали сусрета толико лично значајни (а маске толико мрске) големом броју људи... Пето, социологија се бави и генерацијама, уз значајне увиде о специфичном понашању младих и старијих суграђана разнолико погођених болешћу... Осмо, социологија емоција упућује на то како се друштвено производе и осећања страха, анксиозности и моралне панике у друштву... Десето, социологија образовања нуди значајна сазнања о образовању на даљину или онлајн настави... Дванаесто, социологија (раз)открива чињеницу да су пандемије и тренуци транспарентности сваког друштвеног и политичког поретка. И анализира како све друштвене институције, друштвени односи и друштвене интеракције одједном постају – проблематичне, разобличене и кризне. Тринаесто, социологија се столећима бави друштвеним неједнакостима и друштвеном моћи. Тиме како се епидемија тачно прелама преко леђа и дисајних путева депривилегованих – жена, радника, расних и етничких мањина, па и сиромашних и бескућника. Које су то друштвене групе највише погођене или забринуте око своје породице, послова, становања, образовања и здравља? Четрнаесто, социологија детаљно разматра и друштвено поверење. А управо је то поверење, или одсуство истог, кључна реч

наше друштвене реакције на заразу и болест, те нашег односа према институцијама и власти... Морамо одбацити уверење да су болест и зараза једино биолошки феномени, посебно ако се оне шире – друштвеним путем.“

Коначно, тежимо ли стварању и преношењу знања која ће обликовати напреднију и хуманију заједницу? Ако враг није однео шалу, тј. ако нису надвладали охолост ововремене либералне државе у усмерености на зараду и снови мултинационалних компанија о претварању појединаца у робове потрошачког друштва, онда се сврха филозофских и филолошких факултета у будућности састоји у помагању челницима да препознају и успешно одговоре на бројне локалне, националне и глобалне изазове, не запостављајући идеје људске доброте и уметничке лепоте, склада емоција и разума и свеколике толеранције и отворености. Горан Башић (2017b, 20) запажа: „Вештачка интелигенција, дигитализација, роботика, „хумана“ генетика и комерцијализација науке омогућили су бољи квалитет живота и доскора незамислив приступ услугама и комуникацијама, али су и условили потребу за одговорима на мноштво питања, од оних основних која се обнављају у свакој епохи о феноменима среће, слободе, хуманизма и места и улога појединца у свету, до практичних питања која се односе на прилагођавање промена људским делатностима (образовање, управљање, организација рада) и слободном времену. На та питања суштински могу да одговоре само друштвене науке.“ И док Владимир Нешић кључне узроке запостављању друштвено-хуманистичких наука препознаје у „пренаглашености материјалистичког света и изостављању увиђања дубљих слојева стварности и разумевања смисла живота“, Д. Машовић подсећа на њихово суштаствено послање: „Једна важна ствар мора се уткати у наше животе, од рођења па надаље, а то је наука о заједничком животу. Невоље и насиља вуку корене из недостатка те важне лекције: како да живимо прво у породици, онда у окружењу, онда у свом граду, у свом народу, са суседима. Чини се да је цео свет, па-

раноичан и самозаљубљен, отишао у супротном правцу па само учи да себе више воли, да се телесно и психички оспособи за борбе и окршаје, да преживи ово и победи оног... а заправо би се некако требало да окрене на другу страну и да учи како да живи са другима уместо што мери мишице у свом болесном огледалу.“

Изгледа да се у овој мудрости сажима и суштина смерница за уписивање и стицање високог образовања на филозофским факултетима, па и нишком:

1. „Уписујте се због ширине предмета, његове хуманистичке оријентације и дубине проницања у дела најбољих представника културе нашег народа и других народа света (мислим на књижевнике)...“ (Н. Богдановић);

2. „Ако на трен занемарим високоумну анализу, онда је довољно да утврдим да је данашњи човек заведен и запетљан у ропство потрошње, политичког ријалитија и нежељеног деловања друштвених мрежа. Требало би се отргнути од тих погубних пошаста, чему студирање социологије, кроз изоштравање посматрачко-аналитичког дурбина и стицање критичког и вредносно-ангажованог становишта, може пресудно да допринесе. Без ње није могуће правилно разумети глобалне процесе, дешавања у конкретном друштву и групно испољавање људи. Усудио бих се да поновим закључак: Без социологије као критичке и хуманистичке дисциплине није могуће уредити заједницу с људским ликом“ (Д. Б. Ђорђевић);

3. „Да би боље разумели србијанско друштво, глобално друштво и своје место у њима, и да би се укључили у њихово мењање и тиме конкретизовали своју још увек некорумпирану потребу за правдом и солидарношћу, те да тако осмишљавају свој живот, што ће им бити важно једнога дана, поготову ако радни век проведу у некоме од механизма система“ (Д. Жунић);

4. „Рекла бих оно што и јесам говорила: шта год студирали, па и англистику, или било шта друго, потрудите се да начином учења достигнете онај налог који вас

износи из хаотичне свакодневице у свет организоване и систематизоване мисли. У томе вам, на англистици, много могу помоћи вежбе писања, говорне вежбе... али и вежбе слушања, и читања. Те способности ће вам отворити врата језичким истраживањима, књижевним тумачењима, и тако преко потребном разумевању оног мноштва култура којима идеологије често залупе врата“ (Д. Машовић);

5. „Проблеми са којима се суочава социологија су ту око нас, можда и већи него што су раније били: човеково бивање у друштву, начин повезивања са другим људима, његове активности и слично. Друга је ствар што се данас о самом друштву не говори у довољној мери... То не значи да се социолози на тржишту идеја и рада пласирају на најбољи начин, али треба узети у обзир да ће друштво сутрашњице имати потребу за великим бројем високо образованих људи чија ће се конкретна знања надограђивати. Социолози остају опште образовани, флексибилно позиционирани за разне надоградње. Али они имају и знања о друштву које други немају“ (С. Флере);

6. „Зато што је то факултет на коме ћете стећи адекватно знање и неопходну општу културу, а истовремено ћете изградити самосталну личност која ће бити способна да доноси одговорне одлуке током читавог живота“ (Г. Максимовић);

7. „Једном речју, осим на Универзитету, потребно је у току целокупнога образовања – сразмерно, на свим нивоима – подстицати развој критичког мишљења. За ту сврху треба на Универзитету припремати кадрове који ће, на нижим нивоима стицања знања, развијати код омладине свест о потреби мењања друштва у правцу виших нивоа његове хуманизације. Формирање код ученика критичког става, насупрот затомљивања свести пред све очитијом, ако није плеоназам, технократском роботизацијом људи, примаран је задатак“ (С. Петровић).

Много је изазова са којима ће се суочити Филозофски факултет у Нишу у предстојећим деценијама. Неки се још увек и не назире, но извесно је да су неопходна конкретна саображавања духу и потребама новог доба, попут, рецимо, примене принципа практичности у методама и организацији и покушаја остваривања високог степена применљивости у различитим делатностима (Флиvbјерг 2012, 228). Дакако, то не значи одустајање од превасходног послања „друштвењака“ – „производња нових идеја и знања и објашњење појава на основу којих човек може да управља савременим променама“ (Башић 2017а, IX).

„Са педесет година појединац ступа у зрело животно доба, а пред институцијама које заокружују пет деценија постојања тек је преиспитивање стваралачких потенцијала и праваца даљег кретања“ – саветује проф. Љ. Митровић. Ослушну ли се и ине препоруке умних глава које су учествовале у полувековном уздизању нишког Филозофског факултета, а које смо изабрали да интервјуишемо за јубиларну монографију, поједине смернице развоја, модернизације и осавремењивања саме се намећу:

1. *Истрајавање у борби за статус друштвено-хуманистичких дисциплина на универзитетима и у средњим школама.* Д. Жунић разборито упозорава: „То ће бити тешко. Да будем потпуно отворен: ни на неким факултетима нашега Универзитета нећете наићи на пуно схватање значаја друштвено-хуманистичких студија. Оне се сматрају теретом и наметом. Хуманиора се доживљавају као вишак, трошак и гњаважа. Шта онда да очекујете од министарстава, тј. влада!?”² И визионарски сугерише: „Филозофски факултет треба Универзитету стално да нуди, уместо досадних, окошталних предмета,

један корпус општеобразовних класичних али и атрактивних курсева (stadium generale), чија би се настава реализовала у форми обавезних семинарских расправа, а без оцењивања. Зашто бисте оцењивали оне које, између осталог, подучавате у стварима духа и културе, идеја и вредности, у питањима слободе мишљења и критике, смисла бивања и делања...?”. С. Петровић скреће поглед на перспективу хуманистичких лекција у средњим школама: „Међутим, питање је да ли ће се – према све насртљивијим технократским иницијативама – даљи развој средњошколског образовања кретати у правцу обликовања једнодимензионалног профила ученика, али без критичког мишљења, сасвим у духу технократског привеска капиталу. Уколико преовлада таква тенденција, то ће све видљивије потискивати хуманистичке предмете, посебно филозофију и социологију у средњошколском образовању, дакле, управо оне дисциплине које су по традицији пружале понајбољу основу за формирање свести о друштву, уједно и критичког става према свету“.³

2. Инсистирање на помоћи оснивача у коначном *исељењу* Одсека за хемију Природно-математичког факултета у Нишу из просторија у приземљу и на првом спрату, зарад даљег несметаног развоја факултета. Други правац деловања представљало би обезбеђивање не малих средстава (како од државе, тако и са стране других независних извора) за *доградњу постојеће или подизање нове факултетске зграде.*

3. *Непристајање на поделу на Филозофски и Филолошки факултет*, чак и под претпоставком да у догледно време не следи успостављање интегрисаног Универзитета у Нишу. За време вакта претходне управе потезала се већ прича о осамостаљивању Филолошког факултета, чак и Факултета политичких наука, кога би чинили неки постојећи департмани са Филозофског

² Истине ради, Етнолошко-антрополошко друштво Србије је између 2010. и 2012. године, уз подршку Министарства културе и информисања РС, реализовало истраживање „Друштвено-хуманистичке науке као нематеријална културна баштина“.

³ „Без цивилизацијских видика филозофије готово да се замрачује хоризонт највећег броја оних који похађају и похађаће већину стручних школа – али то ће бити на савести овлашћених да пројектују будућност данашњих и будућих генерација“ (Игњатовић 2021, 9).

факултета, ојачани новим групама. И према убеђењу Љ. Митровића, као увелико афирмисани инкубатор, требало би да наш Филозофски факултет породи још један нов факултет, под називом Факултет за филолошко-културолошке науке (своје место под његове скуте свили би: историја уметности, културологија, историја и култура Срба, кинески, турски, арапски језик...), док би се самостални Филозофски обогатио следећим новим истраживачким пољима: етнологија са антропологијом, археологија, балканистика, хуманистика, културологија, политикологија, конфликтологија и култура мира, глобалистика или мондологија, студије идентитетских култура и студије дијаспоре. Д. Б. Ђорђевић чврсто стоји иза идеје о раздруживању: „Смештање језичких департмана у засебан Филолошки факултет, омогућило би Филозофском факултету да коначно заснује недостајуће групе, оне за: *андрагогију, етнологију и антропологију, историју уметности и политикологију*. Тек је то целцат Филозофски факултет у пуном смислу постојања – овако је крњ“. А док се то не деси, предлаже евентуално преименовање у Филозофско-филолошки факултет.

Нама је, пак, најближе расуђивање С. Петровића: „Колико ми је познато, нишки Филозофски факултет, који данас има знатан број катедри, односно департмана, структурно гледано, сличан је са универзитетима у Сарајеву и Загребу, јер су у њима, барем до данас, под истим кровом, дакле, још увек заједно две основне групације дисциплина: са тзв. *филозофских група* (филозофија, социологија, историја, психологија...), али и *филолошких одсека* (србистика, англистика, романистика, русистика...). Ову чињеницу – под истим кровом двеју оваквих групација – сматрам далеко продуктивнијом... Будућем наставном кадру, на пример, на филолошким одсецима, неопходно је изучавање педагошких и методичких наука, а исто тако и знања из језичке и реторичке културе, која су неопходна и будућим професорима на смеровима чисто филозофских дисциплина (историја, филозофија, социологија...). Разуме се, пракса ‘целовитости’, тј. изучавања филозофских и филолошких

дисциплина под истим кровом, има своју компаративну предност. Наиме, зависно од статута и смерова, на пример, пружа се студентима могућност у избору више дисциплина из домена једних и других наука. Посебно је то важно за смерове наставничких катедри, преводилачких усмерења и др.)“. Најсликовитији опис те идеје дала је Д. Машовић: „То је (раздвајање факултета – прим. прир.) природни пут гранања факултета и сигурно бих тако нешто поздравила. Али је то врло комплексна ствар и, у околностима у којима се ми данас налазимо, много припреме треба урадити да би се тај пројекат остварио. Посебно јер и друга страна, она *филозофска*, захтева озбиљно промишљање. А до тада, предлажем да се прво лепо изукрштамо, преплетемо мултидисциплинарно, заплетемо у мрежу заједничких избора и комбинација, *коларићу панићу*, што се лепше преплетемо, лакше ћемо се и расплести, кад пожелимо.“

4. Уместо тога, максимално *унапређивање постојеће департманске сарадње* на наставном и истраживачком плану. Из богатог радног искуства Д. Машовић сумира: „У практичном смислу, а у циљу остварења *виших циљева*, Факултет би морао да стекне још више еластичности и прилагодљивости и да спајањем наставних програма, узајамном поделом изборних предмета и слично, реализује интердисциплинарност. Уосталом, та идеја је уграђена у савремене реформе као што је и постојала некад у филолошкој формацији студирања са три избора (а, б и в); само је потребно имати визију и следити је неко време па ће се могућности комбинација и интердепартманске сарадње већ и саме отворити“.

5. Увођење *двопредметне* наставе. Сабирајући напоре за модернизацијом основних и мастер студија, С. Флере засновано примећује: „Мислим да се у оквиру тих петогодишњих студија може слободно увести тзв. *двопредметна настава*. Сугерисао бих да се размотри комбинавање освојених кредита у оквиру *двопредметних студија*“. Идеју о јединственом Филозофском факултету у будућности, С. Петровић додатно оснажује образлагањем благодети студирања у оквирима *двопредметне*

наставе: „С друге стране, на појединим смеровима, на филозофији, социологији и историји, пружа се шанса за увођење компаративних студија, основних наука у комбинацији са студијама језика, што је далеко једноставније организовати под истим кровом, под којим се налазе филозофске и филолошке студије. Реч је о *двопредметним смеровима* за које се студенти могу определити, дакле, слушати наставу, по прилици, из социологије или филозофије и, упоредо, по избору, стране језике. Исто тако, социолог, на пример, на двопредметном смеру, према класичној концепцији студирања, а који би стекао солидно знање, осим из струке, још и из енглеског језика, на пример, имао би солидну компаративну предност. Наиме, због поседовања струковног знања из социологије – уколико се определи за преводилачки рад, са енглеског језичког подручја – могао би тај посао обавити далеко компетентније од свршеног студента искључиво са знањем енглеског језика. Таквом социологу, једнако су блиски стручна материја коју познаје, али и језик, или језици које познаје и које је на двопредметним усмерењима завршио...“

6. Помно разматрање сугестија о *новим департманима*. Дојучерашњи први човек факултета Г. Максимовић подсетио је како се својевремено, приликом кандидовања деканског програма, залагао за покретање нових студијских програма (за археологију, етнологију и социјалну педагогију, односно италијанског и шпанског језика и књижевности).⁴ Уважавајући постојећу незавидну ситуацију са простором (до ивице издржљивости доведено је одвијање постојеће наставе), доношење овакве одлуке морало би да буде финансијски и материјално гарантовано од стране државе као оснивача и града Ниша. Муку за себе представљало би долажење до компетентног кадра на које би факултет могао да се

ослони у трајном радном односу.⁵ Не правити, дакле, „рачун без крчмара“, тј. претходно подмирити инфраструктурне и кадровске потребе. Свему томе придодасмо и гледиште Н. Богдановића: „Можда има места да се на нашем малом географском и националном простору спецификују високе студије – да не морају сви имати све, него ако у Нишу има кадра, услова и потребе, нека се ту и студира оно што ће на другој страни већ у почетку бити мање квалитетно, а ако у Нишу нема добре библиотеке, или других услова, у које убрајам и традицију (па и друштвени и културни живот потребан младом интелектуалцу у образовању!), и ако то мора да ради кадар који није за нешто специјализован него зато што мора да допуњује норму, онда нека се то и не ради, већ нека се ради на другом месту. (...) Знам и то да у свакој генерацији има по неког стварно а не само умишљеног даровитог појединца који би све дао за учење неког језика, и био одиста убудуће користан, али не може се отварати факултет, односно нека наставна група, за појединца. Можда треба и ту неке спецификације, па да Ниш буде центар, рецимо – балканских студија, неко други – романских, германских, итд. Таква ми је могућност у свести и најпродуктивнија.“

7. Иницирање *отварања Института за друштвено-хуманистичке студије* у граду, ако не другачије, онда на самом факултету. Љ. Митровић предлаже и његову структуру: „Научноистраживачки и развојни центар са бројним одељењима за: демографска истраживања, социолошка истраживања, истраживање одрживог регионалног развоја, културолошка истраживања, истраживање образовања и васпитања; политиколошка истраживања; истраживање јавног мњења; примењени маркетинг; филозофију и друштвену теорију; примењена и развојна истраживања и слично.“ Н. Богдановић

⁴ Енергију за умножавање департмана по сваку цену ваља преусмерити у много битнијем правцу, сматра Д. Жунић: „На трагу ових мојих речи је и одговор на питање о правцима даљег развоја Филозофског факултета, па бих да подвучем: не оснивање нових департмана, мада је и то неходно, и морало би се радити промишљено, већ пре свега борба за враћање достојанства друштвено-хуманистичким наукама, које су угрожене свуда у свету пред налетима инструменталнога ума и функционалнога знања; враћање достојанства професору универзитета, а тиме и студенту; враћање или изградња и неговање поштовања знања, образованости, памети, великих идеја и вредности на којима почивају велике културе и цивилизације, враћање достојанства слободном, критичком мишљењу“.

⁵ Са сличним „мукама“ и шареноликим искуствима наш се факултет већ суочио приликом осамостаљивања крајем деведесетих година прошлог века.

сталожено просуђује: „Науку јасније видим кроз научне институције него кроз факултете општега типа, где доиста има и врхунских научника (обдарених и учених), који би више дали да не морају бити оптерећени допунама часова или доста сложеном текућом администрацијом редовне наставе.“

8. Отварање нових занимљивих програма на мастер студијама (попут *Дигиталне хуманистике*, која је пред акредитацијом). „Не супротстављати се неизбежним технолошким, индустријским и развојним процесима, па и неким захтевима привреде, уз истовремено очување темеља и темељнога образовања... Ваљало би видети, тј. истражити и одговорно проценити која су искуства прихватљива а која би требало избећи, а за израду стратегије, што је стални задатак, формирати тим најстручнијих, најискуснијих и најперспективнијих“ (Д. Жунић).

9. Залагање за очување посебности важећих студијских програма на факултету. Некадашњи декан и проректор разложно запажа: „Има још једна важна ствар о којој би се морала отворити шира расправа – око заједничкога идентитетског језгра филозофских факултета и специфичних разлика. Наиме, сматрам да би то опште језгро, које се мора очувати, требало да буде надграђено извесним посебностима у програмима, у организацији и начину рада. Зашто би сви имали исте департмане, исте студијске програме, исте курсеве...? Те посебности би могле бити и компаративна предност појединих факултета, али у то би требало убедити и осниваче и локалну заједницу. Изгубимо ли особеност, поставиће се питање развоја, па и опстанка“ (Д. Жунић).

10. Наглашенија међународна сарадња. В. Нешић потцртава: „У будућности би најпре требало унапређивати међународну сарадњу и инсистирати на интердисциплинарности и тестирању резултата научних истраживања у пракси“. Обезбеђивање гостовања угледних посленика научне речи из иностранства, проширивање сарадње са референтним светским научним установама, самостално и партнерско освајање пројеката на међународним конкурсима – импути су којима би фа-

култет побољшао квалитет студирања и научно-истраживачког рада, као и позиције на мапи најпризнатијих научно-образовних институција.

11. Континуирано професионално усавршавање наставног и сарадничког кадра. Подстицање стипендираних семестралних студијских боравака у земљама ЕУ кроз учествовање у понуђеним Еразмус разменама и специјализантских усавршавања на најугледнијим друштвено-хуманистичким катедрама – нужни су предуслови процеса професионалног оснаживања академских делатника (унапређивање комуникацијских вештина и вештина преношења знања, праћење потреба и потенцијала студената, развијање курикулума, али и упознавање са најновијим трендовима и резултатима научног и истраживачког рада, односно уздизање сопствене академске изврсности) и стицања компетенција за управљање променама у универзитетској настави. Из свог пребогатог искуства Ђуро Шушњић упозорава на чињеницу која говори о томе како се све „мање снаге улаже у стицање знања а више у освајање звања!“.

12. Подстицање академске конкуренције. („Учинити заиста проточним свако наставничко место – универзитет није социјална установа /'Запослим ли се као асистент или доцент, онда 'мирно' чекам мировину; инцидент је ако ми се на конкурс јави јачи кандидат/' и уређивање критеријума за достизање највиших звања („Ригорозним условима унапређивања, не само формалним, створити пирамиду у наставничким звањима / ради примера, не може факултет имати више редовних професора од укупног броја других наставника и сарадника; или, како је могуће да катедра/департман од десетак-петнаестак запослених има пет редовних професора/'“) (Д. Б. Ђорђевић).

13. Увођење професионалних секретара на департманима и професионалног менаџмента у редове факултетске управе.

14. Струковно повезивање ради заједничких одговора на потребе привреде и тржишта. („Универзитет

ће бити под великим притисцима и пред великим захтевима индустрије, тржишта, али и политике. Када су у интересноме савезу, тешко им је одолети. Зато је важно отворити расправу о месту, значају и улози универзитета и, посебно, филозофских факултета у тим процесима. Једна асоцијација филозофских факултета не би била наодмет“) (Д. Жунић).⁶

И тако дођосмо и до финалног питања: чему знање из друштвено-хуманистичких наука данас? По чему се оно разликује од поуке коју нуде стручњаци из других грана? Напослетку, оправдавају ли универзитетски предавачи часно име „интелектуалац“?

Хиперпродукција основног факултетског образовања под паском „болоњске“ стратегије о драстичном увећању броја академских грађана, без промишљене уписне и политике упошљавања „прекобројних“, „прање“ диплома потписаних од стране спорних и сумњивих приватних факултета и високих школа уписивањем мастер студија на државним факултетима, масовна нострификација „увезених“ иностраних образовних исправа, неконтролисано прикачињање докторске титуле уз име – компромитовали су у очима јавности значај поседованих високошколских сертификата, који више нису гарантовали вештине и стручност одређеног степена. Формално звање је све мање значило и достигнуто знање!

Од како се окренула оправдању потчињавања људскости технификацији света и квантификацији свих вредности, домаћа интелигенција све мање је испуњавала друштвене обавезе интелектуалца, док се обилато заогртала његовим костимом.⁷ Од повољне средине за

гајење слободне индивидуе и грађанина света, универзитети данашњице сведени су на места у којима се тек верификују специјалистичка знања за убрзану производњу добити. И хуманистика је приметно попримила профан начин гледања, потиснула маштовитост и самокритичку културу, као и првобитну хумболтовску идеју о образованом, али непокорном хероју који посеже за критиком система у корективне сврхе и изналази решења за јавне проблеме, не очекујући награду.

Љ. Митровић јетко опомиње: „Универзитети данас школују претежно *научно-техничку и системску интелигенцију* која се влада по принципу политичке коректности, док је на делу *осека интелектуалаца*, који живе за идеје и боре се за опште добро човека и човечанства... Отуда се у нашим друштвено-хуманистичким наукама намножила псеудоинтелигенција без срца и духа, *‘ковачи лажног прогреса’* који ништа не преиспитују, градитељи локалног *‘Вавилона’* и новог *‘врлог света’*, избегавајући и одлажући суочавање светског друштва са сопственом неодговорношћу и последицама које такво понашање носи са собом.“ Д. Б. Ђорђевић разграничава интелигенцију од интелектуалаца: „И сами знате да, наспрам здравог разума, у социологији није све тако једноставно и прозирно. У њој се сада термин интелектуалци – настао у Француској уз Драјфусову аферу – већма преклапа и користи синонимно са појмом интелигенција, створеним претпрошлог века у Русији... Лично правим разлику тако да у обим и садржај појма *‘интелигенција’* убрајам све припаднике конкретног друштва са универзитетском дипломом, док у интелектуалце сврставам уску елиту креативних људи у области културе и уметности, хуманистичких и природних наука, јавних личности које су *савест* друштва и које дају тон његовој духовној атмосфери... *Данас је интелектуалац постало занимање*, и то лукративно:

⁶ Садашња управа Филозофског факултета у Нишу подстакла је 2017. године оснивање „Заједнице филозофско-филолошких факултета југоисточне Европе“ у коју је до сада ступило 17 сродних институција из земље и непосредног окружења.

⁷ „Као што своја звања имају они који подучавају, доцирају, асистирају, истражују, сарађују или саветују, тако и заговараче и убеђиваче, пропагаторе, парадне придичаре и критизере, приказиваче стварности, усмериваче мишљења и скретаче пажње, произвођаче реалног, стандардизере мишљења, позере и козере треба називати одговарајућим именима“ (Ђерић 2016, 102).

већина „живи од идеја“, ретки појединци „за идеје.“ И Н. Богдановић износи виђење о некористољубивом радозналцу, непатвореном ангажованом интелектуалцу: „Интелектуалац је онај који поседује традицију, коме је јасна садашњост и има способност да предвиди будућност. Другим речима, то је онај који зна какве ће бити последице онога што ради, који ствара у складу са потребама свога времена, и улаже себе у хуманистичку будућност цивилизације. Он је способен да спозна и предвиди, да замисли и оствари, да види и поведе и да се за све то жртвује зарад напретка човечанства и среће ближњих. А може и овако: природно интелигентан, кућевно одгојен, стручно оспособљен, друштвено кооперативан, политички упућен, хуманистички опредељен, и карактеран – то је човек интелектуалац.“

Интегрално одређење интелектуалца нуди Д. Жунитић: „Наиме, држим да су интелектуалци (1) на тековинама светске културе и цивилизације, као и на баштини посебних културалних традиција, те на савременим научним сазнањима образовани појединци неинституционализоване ‘интелектуалне елите’, који: (2) свој живот, поглед на свет и делатност уређују према највишим, универзалним људским идејама и вредностима, залажући се за њихово поштовање, као и за очување богатства разноликости света у којем живимо (како био- тако и културалнога диверситета) и за толеранцију према различитостима; (3) постављају те идеје и вредности као идеале у приватноме и јавноме животу, свесни своје културално-историјске ситуације, својих хоризоната, као и могућности и ограничења свога становишта и своје перспективе, те и могућности неинтендираних ефеката у свагда конкретной друштвено-историјској ситуацији јавнога деловања, и свесни чињенице да су културалне вредности локалне по колориту, али универзалне по важењу, иако не увек и свуда универзално перципиране и реципиране, па се стога залажу за њихову промоцију и свеопшту културалну комуникацију; (4) настоје да на тим идејама и вредностима свет око себе и своје делање разумеју и осмишљавају, и да се (5) ау-

тономно, без обзира на околности, ризике и последице, служе својим разумом и залажу и ангажују за поштовање и очување великих умских вредности, идеја и идеала у свим људским срединама и делатностима, посебно штитећи слободу мишљења, изражавања и стваралаштва. (...) Универзитети не производе интелектуалце, али су веома важан инкубатор њиховога израстања, семинари, тј. расадници ума, идеја и вредности, вредновања и критике. А то пре свега важи за филозофске факултета. Без те димензије, они постају предузеће, погон велике компаније за производњу инструменталнога знања које се може продати на тржишту, или бар послужити за санкционисање финога академског статуса. Катастрофа!“

Сходно томе скроман допринос дискусији о перспективи и изазовима са којима ће се наша кућа суочавати у будућности приводимо крају његовом оптимистичком оценом и својеврсним апелом: „Стога сам ја оптимист што се тиче даљег развоја Филозофскога факултета у Нишу... Под условом да се одоли овоме таласу меркантилизације образовања и култу тржишта, и да Филозофски факултет први, својим академским и јавним држањем и делањем, обеснажи разочаране констатације о универзитету ‘без гласа’, тј. о конформистичкоме ћутању професора као изразу системске корумпираности релативно добрим материјалним статусом (у односу на приходе просечнога грађанина) и сигурном професионалном и друштвеном позицијом. *Да чујемо шта има да каже Филозофски факултет!* (курзив додат)“

Драган Тодоровић

Прилози

Точени

Na osnovu člana 41. tačke 15. i člana 51. stava 1. Statuta Univerziteta u Nišu ("Glasnik Univerziteta u Nišu", broj 4/66), a u vezi člana 15. stava 2. Zakona o visokom školstvu, Savet Univerziteta u Nišu, na sednici održanoj 12. februara 1971. godine, doneo je

O D L U K U
O OSNIVANJU FILOZOFSKOG FAKULTETA U NIŠU

Član 1.
Osniva se Filozofski fakultet (u daljem tekstu Fakultet) sa sedištem u Nišu.

Član 2.
Fakultet je u sastavu Univerziteta u Nišu.

Član 3.
Zadatak je Fakulteta da priprema visokostručne kadrove za potrebe obrazovanja, nauke, kulture i privrede, da organizuje i sprovodi permanentnu inovaciju znanja za diplomirane studente i da unapređuje i osavremenjuje nastavu škola i naučni rad institucija.

Član 4.
Nastava na fakultetu traje četiri godine, odnosno osam semestara.
Fakultet će početi sa radom školske 1971/72. godine, pošto prethodno Republički sekretarijat za obrazovanje, nauku i kulturu, u smislu člana 15. stava 3. Zakona o visokom školstvu, utvrdi da su ispunjeni uslovi za osnivanje Fakulteta.

Član 5.
Pripreme radnje za početak rada Fakulteta obaviće Matična komisija.

- 2 -

Savet Univerziteta u Nišu će posebnim rešenjem obrazovati matičnu komisiju od 9 članova sa zadatkom da izvrši izbor nastavnika i saradnika, da obavi upis studenata u I godinu studija i da izabere sekretara Fakulteta.
Izborom najmanje 5 stalnih nastavnika prestaje rad Matične komisije.

Član 6.
Fakultet se ima konstituisati i izabrati svoje organe upređivanja najkasnije do 31. decembra 1971. godine, a statut mora doneti do 31. marta 1972. godine.
Do donošenja statuta Fakulteta nastava na fakultetu odvijaće se po privremenom nastavnom planu i programu koji donosi matična komisija.

Član 7.
Finansiranje Fakulteta vršiće Univerzitet u Nišu sredstvima Republičke zajednice obrazovanja koja se oslobodjaju ukidanjem više pedagoške škole sa svim povećanjima i sredstvima društveno-političkih zajednica i radnih organizacija.
Skupština opštine Niš garantuje svojim sredstvima ukoliko ne bude obezbeđena razlika između ukupno potrebnih sredstava za delatnost Fakulteta i sredstava koja obezbeđuje Republička zajednica obrazovanja.

Član 8.
Ova Odluka stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Glasniku Univerziteta u Nišu".

U Nišu, 12.2.1971. godine
SU Br. 292/71

REKTOR UNIVERZITETA,
Prof. dr. Stanislav Grbeša

PRESEDNIK SAVETA,
Dipl. inž. Tomislav Živković

Одлука о оснивању Филозофског факултета у Нишу

Јосип Броз Тито у Нишу са ректором Браниславом Грбешом и Веселином Илићем (први слева), 16. април 1971. године.

Глигорије Зајечарановић (први слева), први декан Филозофског факултета, на седници Универзитета у Нишу, 1971. година.

Професори и ненаставно особље Више педагошке школе у Нишу, 1966. година.

Професори и ненаставно особље Више педагошке школе и Филозофског факултета у Нишу, 1972. година.

Излет на Каменички вис, 29. мај 1972. година.

Администрација Више педагошке школе и
Филозофског факултета испред Деканата, 1973. година.

Састанак факултетске управе с краја 70-их година (Петко
Гашевић, Милисав Раичевић и Љиљана Милошевић).

Седница Групе за психологију почетком 70-их (Зорица
Марковић, Стојан Церовић и Звонимир Досковић).

Београдске колеге - ослонац Групе за психологију (Стојан Церовић, Светлана Логар, Дивна Перић и Лидија Вучић).

Сараднице са београдске Групе за психологију (Светлана Логар и Љиљана Гузина).

Јован Давидовић предводи теренска истраживања психолога 70-их година.

Студенти друге генерације Групе за психологију.

Студенти треће генерације Групе за психологију.

Седница Групе за англистику почетком 70-их (Светозар Поповић, Лена Петровић, Љиљана Богоева Седлар, продекан Љиљана Михаиловић и Бранкица Пацић).

Прва генерација студената англистике са проф. Љиљаном Михаиловић, 1972. година.

Прва генерација студената англистике са проф. Љиљаном Михаиловић, 1972. година.

Студенти првих генерација социологије (г. ред: Драгољуб Б. Ђорђевић, Милан Антић, Богдан Ђуровић, Томи Алексић – англиста; с. ред: Јован Младеновић, Слободан Јовановић, Драган Жунић; доле: Ненад Поповић), 1975. година.

Апсолвенти прве генерације Групе за социологију, 1975. година.

Студенти социологије и англистике на уређењу Спомен парка Бубањ, 12. април 1980. година.

„Хепенинг“ – музичко-сценски програм одржан на игралишту Филозофског факултета у Нишу (организатори и публика), 22. мај 1982. година.

Студенти Филозофског факултета у Нишу на изложби организованој поводом Дана младости у Дому Војске у Нишу, 24. мај 1982. година.

Професори Јован Ћирић и Миодраг Цекић, први управник Групе за социологију, 1976. година.

Први кадар Групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности (Н. Богдановић, А. Пецо, М. Стојановић, В. Вукадиновић).

Веселин Илић, један од најзаслужнијих појединаца за оснивање Филозофског факултета у Нишу.

Ударнички се радило

Одсек за опште послове
(Душанка Војиновић и Милена Ђорђевић), 1984. година.

Управа и администрација испред Деканата, 1985. година.

Научни скуп у Нишкој Бањи (Миливоје Андрејевић,
Драгољуб Стојиљковић и Јован Ђирић), 1986. година.

Студенти прве генерације Групе за српскохрватски језик и
југословенске књижевности, 1987. година.

Научни скуп психолога (сдесна налево: Никола Рот, Ксенија Кондић, Лидија Вучић и Вера Смиљанић).

Учесници првог научног скупа о опсценој лексици, 17. децембар 1994. година.

Кад су били група и по (студенти Групе за српски језик и књижевност), 1999. година.

Промоција књиге „Социологија културе – пролегомена“ (М. Ранковић, Н. Божиловић, Д. Б. Ћорђевић), 25. фебруар 1999. година.

Промоција књиге „Моћ и немоћ жене – социолошко проучавање апсентизма“ (говори проф. др Веселин Илић), 1999. година.

Научни скуп „Култура, развој и сарадња на Балкану“, 1999. година.

Служба за опште и правне послове (Тања Ђорђевић, Драган Тошић и Станиша Миљковић), 2000. година.

Студентска служба (седи: Биљана Јовановић, стоје сдесна налево: Маја Бранковић, Весна Ранђеловић Ристић, Нена Станковић и Весна Милутиновић), 2002. година.

УНЕСКО форум о друштвеном развоју (Гордана Стојић, S. Arachšige Don, Љубиша Митровић, Ивана Божић),
Женева, Швајцарска, 2000. година.

Рачунарски центар (Саша Богдановић и Предраг Петровић),
2004. година.

Научни скуп „Регионални развој и интеграција Балкана у
структуре ЕУ“, 18. јун 2004. година.

Социолози на Другом међународном конгресу
конфликтолога у Санкт Петербургу, Русија, 2004. година.

Гостовање Матије Бећковића на књижевној вечери на Филозофском факултету, 20. мај 2004. година.

Оснивање Психолошког саветовалишта за студенте, 2005. година.

Научни скуп „Дани примењене психологије“, 2006. година.

Округли сто „Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграција“, 2. јун 2006. година.

Перформанс за Дан филозофије, 2008. година.

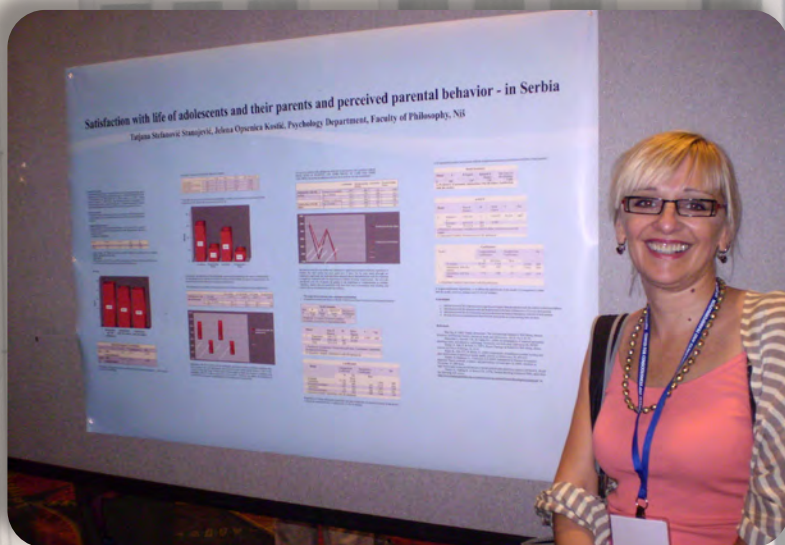
Редовна гостовања на локалним медијима (Бранислав Стевановић, 2008. година.

Комеморација поводом смрти бившег декана проф. др Глигорија Зајечарановића, 31. децембар 2008. година.

Студенти новинарства у посети РТС-у, 2009. година.

Конгрес позитивне психологије (Татјана Стефановић Станојевић), Филадельфија, САД, 2011. година.

Научни скуп „Наука и савремени универзитет“, 2011. година.

Студенти новинарства у посети агенцији БЕТА, мај 2013. година.

Промоција књиге „Геополитика емоција“ Доминика Мојсија (З. Хамовић, Н. Божиловић, Ј. Петковић и Б. Стевановић), 19. фебруар 2013. година.

Међународни научни скуп „Интернет и друштво“,
19. и 20. септембар 2014. година.

Предавање у оквиру Центра за когнитивне науке
Универзитета у Нишу (Душан Стаменковић), 2014. година.

TEMPUS SHESPSS, Лондон, УК, 2014. година.

Државно такмичења ученика средњих школа из социологије,
29. март 2014. година.

Студенти прве генерације француског језика и књижевности на летњој школи превођења Универзитета у Поатјеу, 22. јун - 2. јул 2014. година.

ТЕМПУС пројекат, Копенхаген, Данска, 2014. година.

Промоција књиге „Фајронт у Сарајеву“ Нелета Караџића, 25. фебруар 2015. година.

Предавање „О љубави“ Владете Јеротића у Народном позоришту, поводом обележавања 25 година Савеза студената Филозофског факултета у Нишу, 20. март 2015. година.

Студенти волонтери на Данима отворених врата,
24. март 2016. година.

Трибина о одливу мозгова Савеза студената Филозофског
факултета у Нишу, 2016. година.

Промоција Филозофског факултета у Економско-трговачкој
школи у Врању, 19. новембар 2016. година.

Промоција књиге у оквиру рада нишког огранка
Социолошког клуба, 2017. година.

Регионално такмичење ученика средњих школа из социологије, 2017. година.

Студенти прве генерације Комуницирања и односа са јавношћу (са асистентом Иваном Стаменковић), 2017. година

Поезија на грчком језику на свечаности обележавања десетог рођендана Центра за стране језике, 2017. година.

Паскал Делпеш, супруга Данила Киша, одржала радионице под називом "Превођење и интеркултурна медијација", 15. мај 2018. година.

Пројекат „Digesting Crises in Europe (DICE)“ Центра за стране језике са Универзитетом у Кемницу, Немачка, 2017. година.

Филозофски факултет на Сајму професионалне оријентације у Нишу, 25. април 2017. година.

Премијера студентске представе „И на том путу где су многи пали“ у нишком биоскопу Купина, 31. мај 2017. година.

Посета студената социјалног рада из Скопља (Република Северна Македонија), 2017. година.

Састанак са министром Младеном Шарчевићем поводом формирања радне групе за израду Закона о студентском организовању, 28. фебруар 2017. година.

Дани отворених врата на Филозофском факултету, 31. октобар 2018. година.

Полазници пројекта „Онлајн учење српског језика као завичајног“, 2018. година.

Промоција књиге проф. Сергеја Флереа са Универзитета у Марибору, Словенија, 13. април 2018. година.

Радионица у Регионалном центру за таленте у Нишу (предавач Гордана Стојић), 2018. година.

Студентско-универзитетски форум „Студентско организовање и активизам као облик организовања у академској заједници“, Копанник, 24. децембар 2018. година.

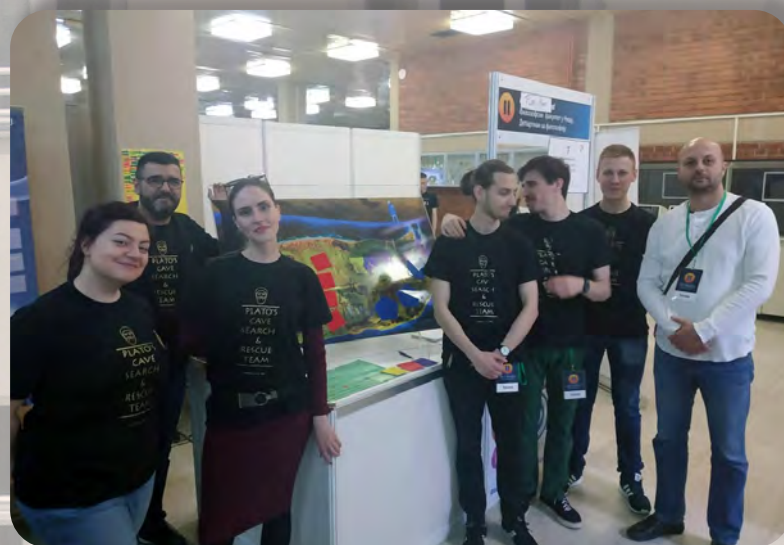
Erasmus размена (Душан Алексић), Виљнус, Литванија, 2018. година.

Округли сто о економском положају локалних медија Нишавског округа, 15. мај 2019. година.

Филозофски факултет на манифестацији „Наук није баук“ у Нишу, 2019. година.

Филозофски факултет на манифестацији „Наук није баук“ у Нишу, 2019. година.

Конференција 12th Central and Eastern European Communication and Media Conference CEECOM 2019, Софија (седе у трећем реду: Анка Михајлов Прокоповић, Ивана Стојановић Прелевић и Наташа Симеуновић), јун 2019. године.

Прва научна конференција у организацији Департмана за социјалну политику и социјални рад, 20. септембар 2019. године.

Erasmus+ размена (Милош Јовановић), Рига, Летонија, 2020. година.

Светосавска академија, 28. јануар 2020. година.

Три генерације библиотекарки на Филозофском факултету у Нишу, 2021. година.

Посета рецензентске комисије Националног акредитационог тела, 2021. година.

... да би се постигли резултати

Са доделе диплома дипломираним студентима, 1986. година.

Најбољи студенти на пријему код проректора проф. др Љубише Митровића, 1988. година.

Одбрана докторске дисертације Николе Божиловића (слева наредно: А. Тодоровић, М. Ранковић и В. Бутиган), 6. јануар 1988. година.

Ректор др Бранимир Ђорђевић, уручује признање управнику Н. Богдановићу за добар почетак србистичких студија, 15. јун 1990. година.

Одбрана магистарске тезе Наталије Јовановић са социологије (комисија: Миомир Ивковић, Љубиша Митровић и Момчило Стојковић), 1993. година.

Додела индекса студентима српског језика и књижевности, 1996. година.

Студентски протести, 1996-97. година.

Колаж са представа позоришта студената енглеског језика (у режији Драгана Р. Машовић), 1997. година.

Уручење дипломе најбољем студенту Маји Вукић,
1997. година.

Добрица Ћосић посетио нишку издавачку кућу „Просвету“
и одржао предавање студентима Филозофског факултета у
Нишу, 9. децембар 1999. година.

Одбрана докторске дисертације Јелисавете Тодоровић (слева
надесно: В. Нешић, Б. Нешић, Ј. Здравковић, С. Стојиљковић,
П. Костић), 2003. година.

С одбране доктората Надежде Јовић (слева надесно: С. Реметић,
Ј. Грковић Мејџор, Н. Богдановић, Ј. Марковић, Љ. Ћирић),
2004. година.

Драган Жуниќ,
почасни доктор
Великотрновског
универзитета у
Бугарској, 2004.
година.

Junior Faculty Development Program, American Councils for International Education (четврти слева: Бранислав Стевановиќ), 2004. година.

Драган Тодоровиќ, добитник „Награде Зоран Ѓинѓиќ“, 2006. година.

Летња школа политичких наука на ФФ у Нишу (заједно са Правним факултетом у Нишу и Државним универзитетом у Кортланду, УСА), 2005. година.

Свечана додела индекса бруцошима, 2009. година.

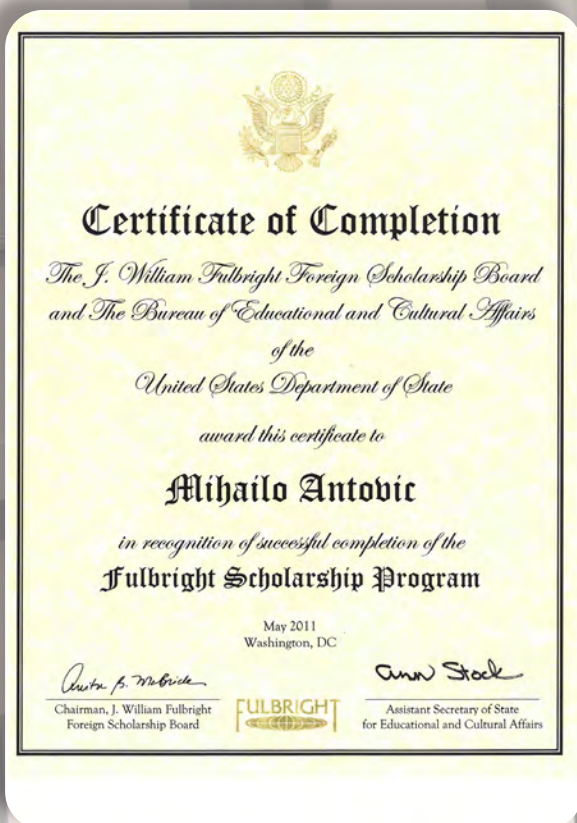
Свечана додела диплома студентима социологије,
12. новембра 2010. година.

Вук Јермић, министар спољних послова РС, на трибини
„Спољна политика Србије и актуелна ситуација у свету“,
8. децембар 2010. година.

Љубиша Митровић (лево), први професор емеритус Универзитета
у Нишу, 2012. година.

Фулбрајтова
стипендија (Михаило
Антовић), 2011.
година.

International Visitor Leadership Program, USA (Драгана
Павловић), јун 2013. година.

Посета Емира Кустурице, 27. март 2013. година.

Душан Миленковић, добитник Константинове стипендије,
2013. година.

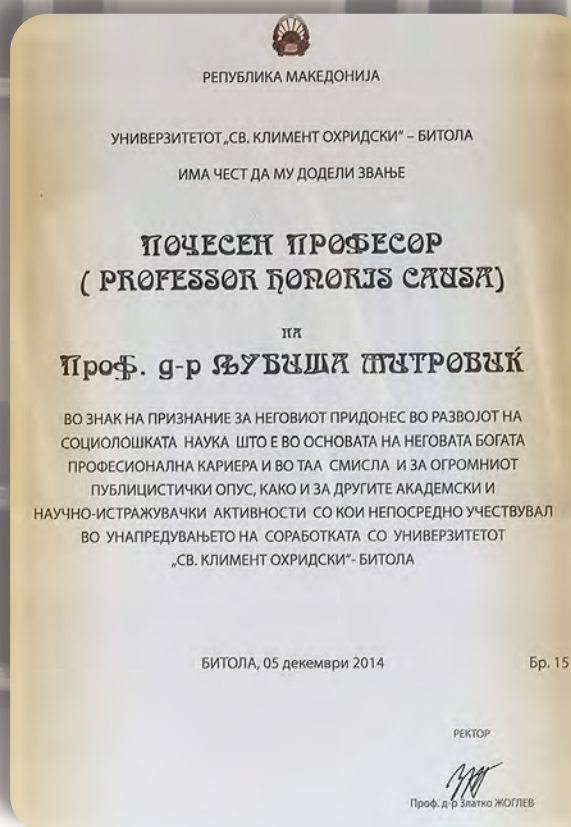
Промоција првог броја часописа „Балканске синтезе“ на Универзитету у Нишу, 2014. година.

Студентски протести, 2014. година.

Љубиша Митровић,
почасни професор
Великотрновског
универзитета у
Бугарској,
2014. година.

Љубиша Митровић,
почасни професор
Университета
Св. Климент
Охридски у Битољу,
Република Северна
Македонија,
2014. година.

Ректор Драган Антић уручује Владимиру Нешићу повељу о додели звања професор емеритус, 2015. година.

Хуманитарни шаховски турнир на Филозофском факултету у Нишу, 5. мај 2015. година.

Хуманитарни турнир ради прикупљања средстава за лечење студента новинарства Срђана Митића, који болује од мултипле склерозе, 16-18. јун 2016. године.

Примопредаја између старе и нове управе, 29. септембар 2016. година.

Свирка факултетског „Филфак бенда“ у оквиру хуманитарне недеље Савеза студената, 3. новембар 2016. година.

Посета амбасадорке Француске у Србији Кристин Моро, 11. новембар 2016. година.

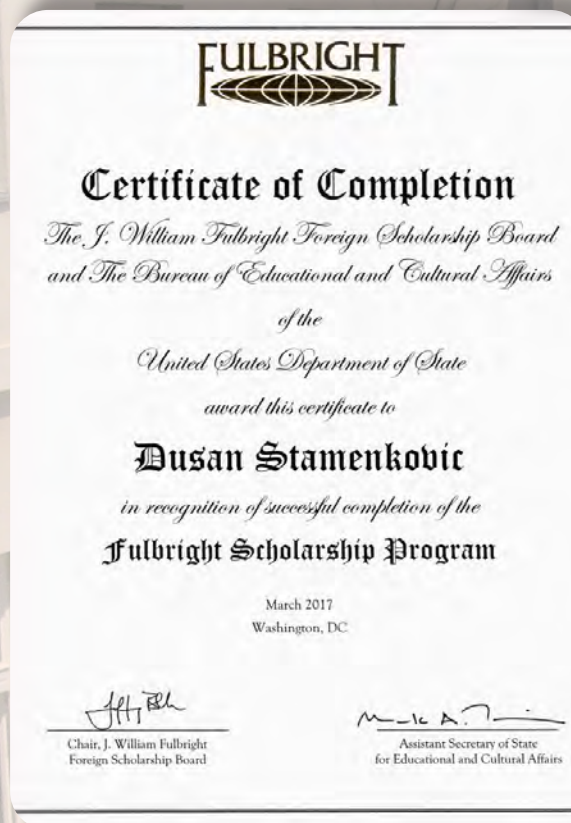
Анђелија Милић (друга слева), добитница „Награде Зоран Ђинђић“, 2016. година.

Бојан Китановић, најбољи студент Универзитета у Нишу у школској 2016-17. години.

Фулбрајтова
стипендија (Нина
Лазаревић), 2016.
година.

Фулбрајтова
стипендија (Душан
Стаменковић), 2017.
година.

Потписивање протокола о оснивању „Заједнице филозофско-
филолошких факултета југоисточне Европе“, 2017. година.

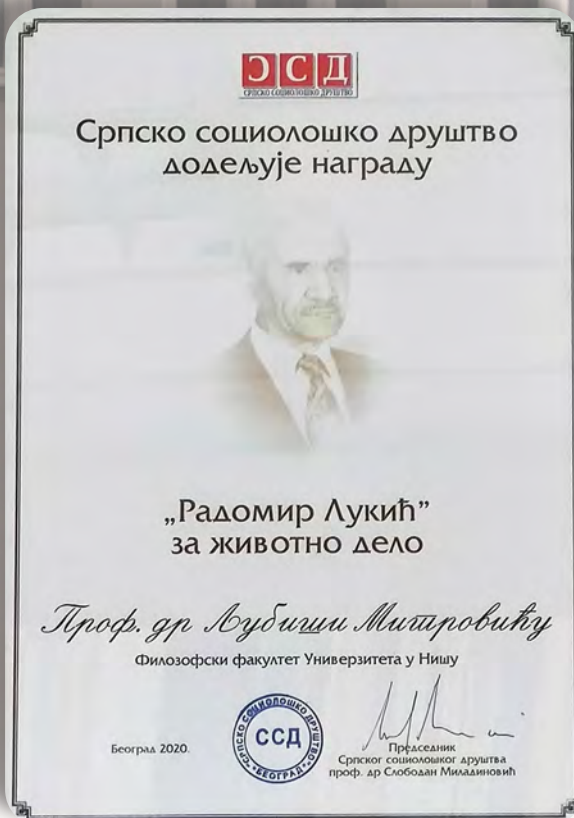
Посета амбасадора СР Немачке у Србији Томаса Шиба
приликом отварања Департмана за германистику, 14.
децембар 2018. година.

Студенти са сертификатом о корејском језику, 2018. година.

Аукција спортске опреме у нишком Официрском дому у оквиру хуманитарне акције „Космету на поклон“, 29. јануар 2018. година.

Љубиша Митровић,
добитник награде
„Радомир Лукић“
за животно
дело Српског
социолошког
друштва,
2020. година.

Посета амбасадора Египта у Србији Амр Алгувељија, 18. јун 2021. година.

Посета амбасадора Краљевине Белгије у Србији Кун Адама,
15. јул 2021. година.

University Partnership, The University of Tennessee, Knoxville, USA (десно: Драгана Павловић са студентима комуникалогије), јул 2021.

Филозофски факултет у Нишу носилац пројекта „Tolerance Promotion and Conflict Resolution Teaching and Practice“, 2021. година.

Отварању Центра за наставна средства (Lehrmittelzentrum) Гете института из Београда при Филозофском факултету у Нишу, 20. септембар 2021. година.

... али се и путовало

Прва генерације англистике на апсолвентској екскурзији у Охриду, 1975. година.

Посета Термопилима, Грчка, 1981. година.

Посета Акропољу, Грчка, 1981. година.

Екскурзија у Гамзиград,
1986. година.

Екскурзија у Лењинград, СССР, 1987. година.

Делегација Филозофског факултета у посети Technische Hochschule, Илменау, ДДР (Љубиша Митровић, Драган Жунић, Миладин Илић и Миомир Ивковић), 1988. година.

Екскурзија у Беч, Аустрија, 1990. година.

Екскурзија у Солун, Грчка, 1990. година.

Екскурзија студената србистике у манастир Поганово, 1992. година.

Посета манастиру Липовац код Алексинца, 1997. година.

Посета Сремским Карловцима и фрушкогорским манастирима, 2002. година.

Екскурзија у Врњачку Бању, 2002. година.

Посета Ресавској пећини, 2005. година.

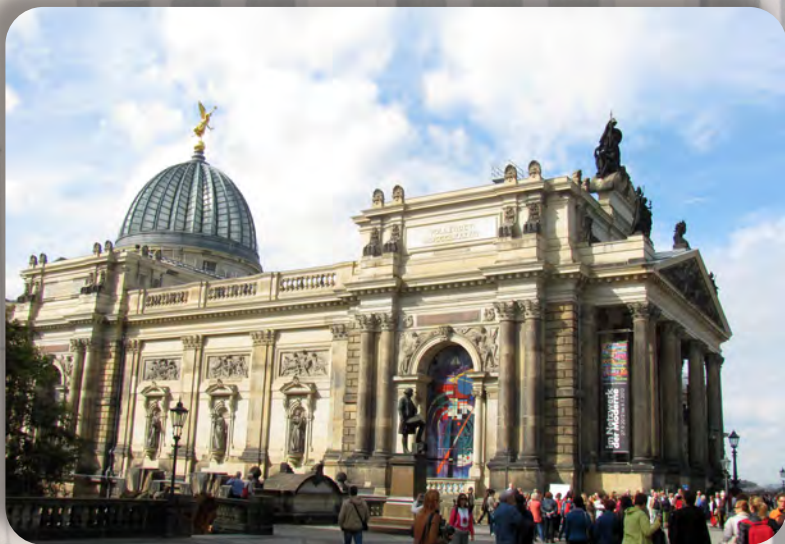
Екскурзија на Златибор (Шарган), 2006. година.

Посета Софији и Рилском манастиру, Бугарска, 2007. година.

Екскурзија у Праг, Чешка, 2012. година.

Екскурзија у Дрезден, Немачка, 2012. година.

Екскурзија у Сан Ђимињано, Тоскана, Италија, 2013. година.

Екскурзија у Верону, Италија, 2014. година.

Апсолвентска екскурзија у Венецију, Италија, 2014. година.

Посета нашим студентима на размени у Бамбергу, Немачка, децембар 2015. година.

Студенти на Сајму књига у Београду, 2016. година.

Традиционална студентска екскурзија у Бања Луку, Република Српска, април 2017. година.

Посета Дубровнику, Хрватска, 2019. година.

... и славило

Заједничко дружење студената англистике из Ниша и Скопља, 1975. година.

Апсолвентско вече прве генерације студената Групе за англистику, 1975. година.

Апсолвентско вече студената Групе за психологију, 1977. година.

Декан Александар Керковић и Биљана Јовановић плешу на прослави Дана факултета, 1982. година

Апсолвентско вече студената Групе за социологију,
1987. година.

Апсолвентско вече студената Групе за социологију,
1993. година.

Прослава Дана факултета, 1998. година.

Осмомартовска прослава, 2000. година

Прослава Дана факултета, 2002. година.

Апсолвентско вече прве генерације студената након поновног отварања Групе за психологију, 2003. година.

Пензионери и запослени заједно на прослави Дана факултета, 2003. година.

Милијана Павловић из Финансијске службе прославља са колегама одлазак у пензију, 2005. година.

Прослава Дана Факултета 2006. година.

Са колегама из Великог Трнова из Бугарске, 2007. година.

Владимир Алексић, Лела Милошевић, Драган Тодоровић и Гордана Стојић, асистенти на Групама за историју и социологију, 2008. година.

Чланови Департмана за педагогију на прослави Дана факултета, 2009. година.

Факултетска новогодишња прослава, 2009. година.

Факултетска новогодишња прослава, 2010. година.

Чланови Рачунарског центра на прослави Дана факултета, 2011. година.

Чланови Департмана за историју на прослави Дана факултета, 2011. година.

Радиша и Ратко Теофиловић као учесници програма прославе Дана факултета (са члановима Издавачког центра ФФ), 2011. година.

Чланови Департмана за српски језик и књижевност на прослави Дана факултета, 2012. година.

Дружење пензионера на прослави Дана факултета, 2012. година.

„Код Вејводе“ у Прагу, Чешка, 2012. година.

Апсолвентско вече прве генерације студената Департмана за француски језик и књижевност, 12. мај 2016. година.

Прослава рођендана „Студентског дневног листа“, 2016. година.

Део Промо-тима Филозофског факултета у Нишу у заједничком дружењу, 5. јул 2019. година.

Колеге психолози испраћају у пензију Снежану Стојиљковић и Весну Анђелковић, 2020. година.

**МАТИЧНА КОМИСИЈА
ЗА ФОРМИРАЊЕ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У
НИШУ**

др Младен Симић, декан Медицинског факултета у
Нишу, председник
др Миливоје Андрејевић, Економски факултет у Нишу и
секретар УК СКС, заменик председника
др Драгољуб Маринковић, Електротехнички факултет у
Београду
др Вида Марковић, Филолошки факултет у Београду
др Милош Илић, Филолошки факултет у Београду
др Никола Рот, Филозофски факултет у Београду
др Милорад Бертолино, декан Природно-математичког
факултета у Београду
др Данило Ж. Марковић, декан Економског факултета у
Нишу
инж. Ђорђе Бошан, виши предавач Електронског факул-
тета у Нишу

**РЕКТОРИ И ПРОРЕКТОРИ УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ
СА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ**

Ректор Универзитета у Нишу

др Глигорије Зајечарановић (1973/74–1976/77)

Проректори Универзитета у Нишу

др Љубиша Митровић (1987/88–1988/89)
др Драган Жунић (11. 10. 2000–28. 02. 2001)
др Весна Лопичић (2009/10–)

ПОЧАСНИ ДОКТОРИ НАУКА

Др Драган Жунић, Великотрновски универзитет, Бугарска

ПОЧАСНИ ПРОФЕСОРИ НАУКА

Др Љубиша Митровић, Великотрновски универзитет,
Бугарска

Др Љубиша Митровић, Универзитет „Св. Климент Ох-
ридски“, Битољ, Северна Македонија

**ДЕКАНИ И ПРОДЕКАНИ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ**

1971/72–1972/73.

Декан:

др Глигорије Зајечарановић

Продекани:

др Љиљана Михајловић, др Петар Модић (1972/73)

1973/74–1976/77.

Декан:

др Жељко Кућер

Продекани:

др Петар Модић, др Александар Керковић, др Ђорђе
Лекић

1977/78–1978/79.

Декан:

др Глигорије Зајечарановић

Продекани:

др Миладин Илић, др Живојин Тричковић

1979/80–1980/81.

Декан:

др Стеван Лајшић

Продекани:

др Александар Керковић, др Јездимир Здравковић, др
Радослав Димитријевић

1981/82–1982/83.

Декан:

др Александар Керковић

Продекани:

др Миладин Илић, др Радослав Димитријевић,
др Ратомир Ристић (1982/83)

1983/84–1986/87.

Декан:

др Љубиша Митровић

Продекани:

др Предраг Димитријевић, др Миладин Илић
(1983/84–1984/85), др Владимир Нешић (1983/84–
1984/85), др Момчило Пивач (1985/86–1986/87),
др Часлав Петровић (1985/86–1986/87)

1987/88–1990/91.

Декан:

др Миладин Илић

Продекани:

др Предраг Димитријевић, др Момчило Пивач, др Радо-
слав Димитријевић (1987/88–1988/89), др Драган Жунић
(1989/90–1990/91)

1991/92–1993/94.

Декан:

др Предраг Димитријевић

Продекани:

др Ратомир Ристић, др Ненад Живановић,
др Радослав Палић

1994/95–1995/96.

Декан:

др Миомир Ивковић

Продекани:

др Србислав Вучковић, др Жикица Перовић,
др Томислав Павловић

1996/97–1997/98.

Декан:

др Веселин Илић

Продекани:

др Недељко Богдановић, др Биљана Поповић,
др Мирослав Николић

1998/99–1999/2000.

Декан:

др Веселин Илић

Продекани:

др Ратомир Ристић, др Радосав Палић (до децембра
1999), др Биљана Поповић (до децембра 1999),
др Часлав Петровић (до децембра 1999)

2000/01–02. 03. 2001.

Декан:

др Веселин Илић

Продекани:

др Ратомир Ристић, др Часлав Петровић

03. 03. 2001.–2003/04.

Декан:

др Драган Жунић

Продекани:

др Владимир Нешић, др Слободанка Китић,
др Драгољуб Величковић (разрешен 30. 09. 2001),
др Горан Максимовић (именован 25. 01. 2002)

2004/05–2009/10.

Декан:

др Момчило Стојковић

Продекани:др Снежана Стојиљковић, др Наталија Јовановић,
др Весна Лопичић (2004/05–2005/06), др Владимир Јовановић (2006/07–2009/10)

2010/01–2015/16.

Декан:

др Горан Максимовић

Продекани:др Бојана Димитријевић, др Снежана Милосављевић
Милић, др Бранислав Стевановић (поднео оставку 10.
02. 2011), др Татјана Пауновић (именована 15. 03. 2011)

2016/17–

Декан:

др Наталија Јовановић

Продекани:др Владимир Хедрих, др Драган Тодоровић, др Гордана
Ћигић, др Марина Матејевић (2016/17–2018/19),
др Душан Стаменковић (2019/20–)**СЕКРЕТАРИ ФАКУЛТЕТА**

Слободан Миловановић (1971–1977)

Милисав Раичевић (1978–2001)

Марина Коцић (04. 06. 2001–)

ДЕПАРТМАН ЗА СОЦИОЛОГИЈУ**Управници**др Миодраг Цекић (1971–?)
др Милан Дамњановић (?–?)
др Јован Ћирић (1976–1978)
др Глигорије Зајечарановић (1978–1985)
др Миомир Ивковић (1985–1987)
др Момчило Стојковић (1987–1991)
др Драган Жунић (1991–1992)
др Веселин Илић (1992–1996)
др Љубинко Милосављевић (1996–1998)
др Момчило Стојковић (1998–1999)
др Вјекослав Бутиган (1999–2000)
др Никола Божиловић (2001–2004)
др Миомир Наумовић (2004–2009)
др Бранислав Стевановић (2009–2011)
др Драгана Стјепановић Захаријевски (2011–2017)
др Бранислав Стевановић (2017–)**Наставници и сарадници у периоду од
1971/72. до 2020/21. године****У сталном радном односу**др Миодраг Цекић (1971–1989)
др Глигорије Зајечарановић (1971–1995)
др Веселин Илић (1972–1976; 1991–2001)
др Љубиша Митровић
(1972–2011; професор емеритус од 2012)
др Ђуро Шушњић (1972–1977)
др Милан Дамњановић (1972–1978)
др Лука Прошић (1972–1987)
др Јован Ћирић (1974–1988)
др Миомир Ивковић (1975–2012)
др Момчило Стојковић (1975–2010)
др Мирјана Кристовић (1976–2016)
Зоран Башић (1976–1996)
др Живојин Николић (1978–1993)

др Драган Жунић (1978–2004)
др Михаило Игњатовић (1978–1985)
др Никола Божиловић (1979–2017)
др Драгана Стјепановић Захаријевски (1979–2019)
др Часлав Петровић (1980–2006)
др Бошко Прокић (1980–1996)
др Миомир Наумовић (1988–2015)
др Ђура Стевановић (1989–1990)
др Петар Голубовић (1991–2001)
др Љубинко Милосављевић (1991–2014)
др Вјекослав Бутиган (1992–2001)
мр Јелена Петковић (1978–1986)
мр Миодраг Миленковић (1978–2014)
мр Ненад Поповић (1980–2014)
мр Предраг Цветичанин (1991–2010)
Симонида Пејчић (2000–2007)
Милош Костадинов (2016–2017)

У допунском радном односу

др Милош Илић (1971–1974)
др Илија Станојчић (1971–1977)
др Петар Козић (1971–1976)
др Сретен Петровић (1971–1982)
др Манојло Глушчевић (1971–1977)
др Милан Босанац (1971–1975)
др Првослав Ралић (1971–1985)
др Владимир Гоати (1973–1975)
др Стојан Цмелић (1973–1986)
др Вуко Павићевић (1974–1975)
др Анђелка Милић (1974–1975)
др Владимир Милановић (1975–1980)
др Данило Ж. Марковић (1975–1982)
др Штефица Бахтијаревић (1974–1976)
др Сергеј Флере (1975–1979)
др Александар Тодоровић (1975–1985)
др Јован Петровић (1975–1982)
др Миливоје Андрејевић (1975–1983)
др Живко Сучурлија (1975–1977)
др Предраг Раденовић (1975–1977)

др Радош Смиљковић (1976–1982)
др Слободан Јакшић (1977–1991)
др Јован Парлић (1976–1982)
др Богољуб Пејчић (1976–1981; 1996–2000)
др Љубисав Данковић (1977–1982)
др Есад Ћимић (1978–1984)
др Душан Пајин (1978–1984)
др Драгомир Булатовић (1980–1988)
др Слободан Јанковић (1982–1984)
др Георги Старделов (1983–1984)
др Борислав Ђукановић (1985–1990)
др Фирдус Џинић (1985–1991)
др Кирил Темков (1989–1991)
др Марија Богдановић (1993–1994)
др Србобран Бранковић (2010–2019)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Наталија Јовановић (1987–)
др Горана Ћорић (1987–)
др Бранислав Стевановић (1991–)
др Данијела Гавриловић (1991–)
др Гордана Стојић (1998–)
др Сузана Марковић Крстић (1998–)
др Лела Милошевић Радуловић (1998–)
др Драган Тодоровић (1999–)
др Милош Јовановић (2008–)
др Јелена Петковић (2010–)
др Јасмина Петровић (2012–)
др Јелена Божиловић (2012–)
др Немања Крстић (2012–)
др Нина Павловић (2015–)
мр Александар Николајевић (2014–)
мр Ненад Станојевић (2018–)

ДЕПАРТМАН ЗА АНГЛИСТИКУ**Управници**

др Вида Марковић (1971–?)
 др Љиљана Михаиловић (?–?)
 др Соња Деканић Јаноски (1981–1983)
 др Гордана Опачић (1983–1985)
 др Ратомир Ристић (1985–1987)
 др Бранкица Пацић (1987–1990)
 др Младен Јовановић (1990–1992)
 др Ђорђе Видановић (1992–1994)
 др Драгана Машовић (1994–1996)
 др Лена Петровић (1996–1998)
 др Ђорђе Видановић (1999–2000)
 др Биљана Мишић Илић (2000–2001)
 др Ратомир Ристић (2001–2003)
 др Драгана Машовић (2003–2005)
 др Владимир Јовановић (2005–2006)
 др Весна Лопичић (2006–2009)
 др Драгана Машовић (2009–2012)
 др Владимир Јовановић (2012–2013)
 др Михаило Антовић (2013–2015)
 др Милица Живковић (2015–2018)
 др Душан Стаменковић (2018–2020)
 др Милена Каличанин (2020–)

**Наставници и сарадници у периоду од
1971/72. до 2020/21. године****У сталном радном односу**

др Љиљана Михаиловић (1971–1978)
 мр Дамјан Карапанџић (1971–1974)
 др Борисав Првуловић (1971–1997)
 др Бранкица Пацић (1972–1997)
 др Соња Деканић Јаноски (1972–1990)
 др Ратомир Ристић (1972–2005)
 др Ристо Лаиновић (1972–2001)
 др Братислава Жарић (1972–2005)
 др Ђорђе Лекић (1973–1975)

др Младен Јовановић (1973–1996)
 др Љиљана Богоева Седлар (1973–1990)
 др Драга Зеџ (1973–1979)
 др Светозар Поповић (1973–1992)
 др Зорица Грданички (1976–1988)
 Војислава Игњатовић (1976–1983)
 др Гордана Кличковић (1976–1982)
 др Мирослава Кнежевић (1976–1979)
 др Ђорђе Видановић (1976–2017)
 др Лена Петровић (1976–2017)
 др Гордана Јовановић (1977–1987)
 др Слободанка Кितिћ (1978–2009)
 др Гордана Опачић (1979–1992)
 др Драгослава Трандафиловић (1979–?)
 др Драгомир Булатовић (1981–1988)
 др Биљана Ћирић Коматиновић (1981–1987)
 др Олга Јовановић (1982–?)
 мр Ивона Илић (1982–1993)
 др Драгана Машовић (1989–2020)
 мр Сузана Стефановић (1993–2002)
 Сузана Заркула (1998–1999)
 Јована Димитријевић (1999–2002)
 мр Мина Здравковић (1999–2000)
 др Татјана Алексић (1999–?)
 др Милица Савић (2003–2015)
 др Нина Лазаревић (2003–2021)
 мр Дејан Огњановић (1999–2009)
 Лидија Петровић (2018–2020)

У допунском радном односу

др Вида Марковић
 мр Светозар Игњачевић
 др Марта Фрајнд
 Викторија Џунић
 Драгана Спасић
 Душанка Хаџи Јованчић
 Александар Керн
 Бранислав Китановић
 Др Владимир Цветковски

Милутин Петровић
Грушенка Мајић
др Љиљана Бибовић
др Радмила Шевић

Страни лектори и предавачи

Брок Бејнтер (Broc Bainter)
Дерин Верити (Daryn P. Verity)
Хана Вилсон (Hannah Wilson)
Ки Гелович (Key Gallowich) (1981/82)
Ендру Гордон (Andrew Gordon)
Хелен Гудлак (Helen Goodluck)
Дејвид Канлиф (David Cunliffe)
Џон Кинг (John King)
Каролин Кларк (Carolyn Clark)
Мартин Клијера (Martin Clevera)
Џесика Колинс (Jessica Collins)
Ијан Котон (Ian Cotton) (1992/1993)
Данби Ли (Danbi Lee)
Барбара Матис (Barbara Matthies)
Келси Монцка (Kelsey Montzka)
Џезмин Паса (Jasmine Passa)
Фредерик Петон (Frederic Paton)
Гвендолин Пирс (Gwendoline Pierce) (1983)
Џенет Питерсон (Janet Peterson) (1984–1985)
Џошуа Попкин (Joshua Popkin)
Дејвид Рид (David Read)
Брук Рикер (Brooke Ricker)
Питер Секстон (Peter Sexton) (1988/1989)
Соња Дикс Стојановић
Мери Хајнс (Mery Hines)
Катрин Хан (Katherine Hahn)
Моли Хекел (Mollie Heckel)
Дејвид Хил (David Hill)
Глорија Џонс (Gloria Jones) (1990/1991)
Лорен Шумејт (Lauren Schumate)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Весна Лопичић (1985–)
др Биљана Мишић Илић (1987–)
др Татјана Пауновић (1989–)
др Владимир Јовановић (1992–)
др Љиљана Јанковић (1993–)
др Милица Живковић (1993–)
др Наташа Тучев (1995–)
Љиљана Марковић (1995–)
мр Љиљана Михајловић (1998–)
др Виолета Стојичић (1998–)
др Михајло Антовић (1999–)
др Милена Каличанин (1999–)
др Милица Радуловић (2002–)
др Владан Павловић (2003–)
др Данијела Петковић (2003–)
др Марта Величковић (2005–)
др Ана Коцић Стаменковић (2008–)
др Душан Стаменковић (2008–)
др Александар Пејчић (2013–)
др Владимир Фигар (2014–)
др Сања Игњатовић (2016–)
мср Ема Живковић (2018–)
мср Дејан Павловић (2021–)
мср Марко Митић (2021–)
мср Младен Поповић,
истраживач-приправник (2019–)
мср Наталија Стевановић,
истраживач-приправник (2019–)
мср Душица Љубинковић,
истраживач-приправник (2021–)

ДЕПАРТМАН ЗА ПСИХОЛОГИЈУ**Управници**

др Бранко Вељковић (1971–1973)
 др Ђорђе Лекић (1974–1975)
 др Владимир Петровић (1975–1983)
 др Филип Шуковић (1983–1984)
 др Владимир Нешић (1984–1991; 1997–2001)
 др Јовиша Обреновић (2001–2004)
 др Владимир Нешић (2004–2009)
 др Јелисавета Тодоровић (2009–2012)
 др Небојша Милићевић (2012–2018)
 др Јелена Опсеница Костић (2018–2021)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године**У сталном радном односу**

др Бранко Вељковић (1971–1973)
 др Синиша Стојановић (1972–1973)
 др Владимир Нешић (1973–2014;
 професор емеритус од 2015)
 др Милан Милошевић (1974–1982)
 мр Стојан Церовић (1974–1983)
 мр Светлана Логар (1974–1984)
 др Жарко Требјешанин (1974–1975)
 мр Љиљана Гузина (1974–1983)
 мр Дивна Перић Тодоровић (1975–1978)
 др Драгослав Грујичић (1975–1991)
 др Јездимир Здравковић (1976–1991)
 мр Звонимир Досковић (1976–1988)
 др Јовиша Обреновић (1976–2015)
 др Зорица Марковић (1977–2017)
 др Александра Костић (1978–2019)
 др Благоје Нешић (1978–2006)
 др Снежана Видановић (1979–1991; 2002–2019)
 др Нинослав Крстић (1979–1991; 1991–1996)
 др Весна Анђелковић (1979–1991; 2006–2020)

др Снежана Стојиљковић (1979–1995; 2002–2020)
 др Милкица Нешић (1980–1987); (1997–2020)
 др Дејан Тодоровић (1982–1986)
 др Александар Милојевић (1997–2004)
 др Ђорђевић Милутин (1997–1999)
 др Горан Голубовић (2001–2019)
 др Петар Костић (1998–2005)
 Марина Стошић (2008–2011)

У допунском радном односу

др Бранислав Грбеша
 др Томислав Кроња
 др Синиша Стојановић
 др Слободан Савић
 др Славољуб Радоњић
 др Предраг Огњеновић
 др Бошко Поповић
 др Драган Крстић
 др Лазар Станков
 др Душан Ђорђевић
 мр Миливоје Богдановић
 др Љубомир Стојић
 др Снежана Јоксимовић
 др Ђорђе Лекић
 Панта Ковачевић
 др Вера Чолановић
 др Јосип Бергер
 др Драган Давидовић
 др Владимир Петровић
 др Лидија Вучић
 др Никола Рот
 др Ненад Хавелка
 др Михајло Ротер
 др Јован Давидовић
 др Радојица Бојановић
 др Ксенија Кондић
 др Жарко Кораћ
 др Љиљана Димитријевић
 др Живорад Ракочевић

др Смиљка Васић
др Драгомир Врећић
др Вера Смиљанић
др Гордана Јовановић
др Иван Штајнбергер
др Филип Шуковић
др Звонимир Џамоња
др Александар Буквић
др Стојан Цмелић
Др Душан Пајин
Др Сулејман Хрњица
Др Јован Парлић
др Олга Мурџева
др Биљана Поповић
др Бранислав Чукић
др Добривоје Михајловић
др Благица Златковић
др Божидар Љубишић
др Првослав Плавшић
др Војин Матић
др Владимир Јаковљевић
др Милош Кнежевић
др Орјенка Матковић
др Срба Миљковић
др Виљем Сори

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Љубиша Златановић (1998–)
др Миодраг Миленовић (1998–)
др Татјана Стефановић Станојевић (1998–)
др Јелисавета Тодоровић (1998–)
др Мирослав Комленић (1998–)
др Бојана Димитријевић (1998–)
др Небојша Милићевић (1999–)
др Марина Хаџи Пешић (2000–)
др Јелена Опсеница Костић (2002–)
др Владимир Хедрих (2007–)
др Ивана Јанковић (2008–)

др Кристина Ранђеловић (2008–)
др Гордана Ђигић (2010–)
др Милица Митровић (2011–)
др Душан Тодоровић (2011–)
др Ивана Педовић (2011–)
др Марија Пејичић (2014–)
др Милица Тошић Радев (2016–)
др Стефан Ђорић (2016–)
др Дамјана Панић (2016–)
др Мила Губеринић (2017–)
мср Душан Влајић (2019–)
мср Ана Јованчевић (2019–)
др Миљана Спасић Шнеле (2019–)
мср Никола Ћировић, истраживач-приправник (2018–)
мср Милош Стојадиновић, истраживач-приправник (2020–)

ДЕПАРТМАН ЗА СРБИСТИКУ

Управници

Студијска група за српскохрватски језик и југосло- венске књижевности

Др Недељко Богдановић (1987–1991)
др Мирољуб Стојановић (1991–1999)

Студијска група за српски језик и књижевност

др Слободан Марјановић (2001–2002)
др Милентије Ђорђевић (2002–2004)
др Слободан Марјановић (2004–2006)
др Миливоје Јовановић (2006–2009)

Департман за српски језик

др Јордана Марковић (2009–2012)
др Надежда Јовић (2013–2014)
др Марина Јањић (2015–2018)
др Мирјана Илић (2019–2020)

Департман за српску и компаративну књижевност

др Дубравка Поповић Срдановић (2009–2012)
 др Данијела Поповић (2012–2015)
 др Дејан Милутиновић (2015–2016)
 др Данијела Костадиновић (2016–2019)
 др Јелена Јовановић (2019–2020)

Департман за србистику

др Мирјана Илић (2020–)

**Наставници и сарадници у периоду од
1971/72. до 2020/21. године****У сталном радном односу**

др Михаило Игњатовић (1987–1992)
 др Јордана Марковић (1988–2018)
 др Драган Станић (1988–1995)
 др Недељко Богдановић (1988–2004)
 др Слободан Реметић (1988–1996; 2004–2012)
 др Станиша Величковић (1988–2001)
 др Миљко Јовановић (1971–1985, 1989–2001)
 др Радослав Раденковић (1988–1997)
 др Милутин Ђорђевић (1988–1999)
 др Стојан Ристески (1989–1992)
 др Мирољуб Стојановић (1990–2006)
 др Слободан Марјановић (1990–2011)
 др Симеон Маринковић (1990–2001)
 др Јован Петковић (1990–1994)
 др Мирољуб Јоковић (1990–1991; 1995–1998)
 др Дубравка Поповић Срдановић (1993–1998; 2002–2016)
 Марија Славковић (1993–1999)
 мр Мирјана Соколовић (1993–1999)
 др Бранко Летић (1994–2000)
 др Милош Ковачевић (1995–1999)
 др Вилотије Вукадиновић (1995–1997)
 др Радосав Ђуровић (1992–1994; 1998–2006)
 мр Јован Пејчић (1996–2015)
 мр Ивана Митић (1998–2010)
 др Маја Вукић (1998–2019)

др Славољуб Обрадовић (1999–2012)
 др Миливоје Јовановић (1999–2013)
 др Љубисав Ћирић (1999–2012)
 др Милентије Ђорђевић (2000–2011)
 мр Александар Костадиновић (2000–2016)
 мр Ана Рочкомановић (2002–2017)
 мр Драгана Вељковић (2000–2018)
 Драган Илић (2008–2008)
 др Бобан Арсенијевић (2008–2017)
 др Стојан Ђорђевић (2009–2015)
 др Софија Милорадовић (2012–2016)

У допунском радном односу

акад. Мирослав Пантић (1987–1994)
 др Иво Тартаља (1987–1988)
 Миодраг Матицки (1987–1988)
 акад. Асим Пецо (1987–1990)
 акад. Зузана Тополињска (1987–1989)
 др Јелка Ређеп (1987–1994)
 др Весна Половина (1987–1995)
 проф. др Јован Деретић (1988–1989)
 др Богдан Терзић (1989–1999)
 др Слободан Ж. Марковић (1989–1990)
 др Сава Пенчић (1989–1990)
 др Марија Митровић (1989–1990)
 др Милосав Вукићевић (1989–1994)
 проф. др Владета Јанковић (1989–1994)
 доц. др Петар Ђукановић (1990–1992)
 др Надица Петковска (1990–1991)
 др Људмил Спасов (1990–1991)
 др Драган Стојановић (1990–1992)
 др Зорка Кашић (1991–1995)
 др Александар Илић (1992–1993)
 др Дмитар Пандев (1992–1999)
 др Радоје Симић (1994–1995)
 проф. др Слободан Калезић (1994–1999)
 др Светозар Стијовић (1994–2000)
 др Маринко Божовић (1995–1998)
 др Милорад Дешић (1996–1997)

Љиљана Марковић (1996–2000)
Тања Ганић (1997–1998)
др Љубинко Раденковић (1997–1999)
Гордана Мићовић (1998–1999)
др Никола Цветковић (1998–2002)
др Мирјана Детелић (1999–2000)
др Милосав Чаркић (1999–2005)
др Срето Танасић (1999–2016)
др Бојан Ћорђевић (2000–2008)
др Момчило Златановић (2001–2004)
проф. др Драган Станић (2004–2005)
др Милан Драгичевић (2006–2009)
др Даница Андрејевић (2006–2009)
Неда Павловић (2011–2012)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Горан Максимовић (1989–1991; 1994–)
др Надежда Јовић (1993–)
др Данијела Поповић Николић (1999–)
др Снежана Милосављевић Милић (1998–)
др Данијела Костадиновић (1998–)
др Мирјана Илић (1999–)
др Ирена Цветковић Теофиловић (1999–)
др Снежана Божић (2000–)
др Дејан Милутиновић (2000–)
др Александра Лончар Раичевић (2003–)
др Драгиша Бојовић (2007–)
др Ирена Арсић (2008–)
др Јелена Јовановић (2009–)
др Бранимир Станковић (2009–)
др Татјана Трајковић (2011–)
др Александра Јанић (2012–)
др Марина Јањић (2012–)
др Јелена Стошић (2012–)
др Кристина Митић (2013–)
др Ивана Митић (2015–)
др Јелена Младеновић (2015–)
др Александар Новаковић (2016–)

др Мирјана Бојанић Ћирковић (2016–)
др Нина Судимац (2016–)
мср Оливера Марковић, истраживач-сарадник (2018–)
мср Василиса Цветковић, истраживач-приправник (2019–)
мср Христина Аксентијевић,
истраживач-приправник (2020–)

Страни лектори и предавачи

др Људмил Спасов (1988–1992)
др Димитар Пандев (1992–1999)
Клаудија Тасић (1999–2004)
Ћоко Здравески (2007–2015)
др Ценка Иванова (2000–2005)
др Христо Бонџолов (2005–2009)
др Валентина Бонџолова (2009–2014)
др Валерија Тодорова (2014–2019)
др Валентина Седефчева (2019–)
Моника Илкова (2015–)

ДЕПАРТМАН ЗА ИСТОРИЈУ

Управници

др Љубиша Митровић, в. д. (1998–1999)
др Бранислав Милутиновић (1999–2000)
др Зоран Ћорђевић (2000–2011)
др Ема Миљковић (2011–2015)
др Татјана Пауновић, в. д. (2015–2016)
др Божица Младеновић (2016–2018)
др Ирена Љубомировић (2018–2021)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У сталном радном односу

др Зоран Ћорђевић (2000–2014)
мр Силвана Милошевић (2000–2017)
др Слободан Керкез (2002–2011)

др Ема Миљковић Бојанић (2004–2016)
 др Александар Растовић (2008–2016)
 др Божица Младеновић (2008–2020)
 мср Милена Коцић (2011–2019)

У допунском радном односу

др Бранислав Милутиновић (1998–2006)
 др Јован Златић (1998–2001)
 др Момир Јовић (1999–2001)
 др Радивој Радић (2002–2010)
 др Радмило Петровић (2002–2006)
 др Здравко Делетић (2002–2008)
 др Борислава Лилић (2002–2005)
 др Марко Атлагић (2002–2008)
 др Векослав Станковић (2002–2003)
 др Сениша Мишић (2005–2012)
 др Милош Антоновић (2010–2012)
 др Бојана Крсмановић (2010–2012)
 др Данијела Стефановић (2006–2012)
 др Влада Станковић (2013–2016)
 др Небојша Порчић (2013–2017)
 др Владимир Петровић (2014–2016)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Владимир Алексић (1999–)
 др Ђорђе Ђекић (1999–)
 др Славиша Недељковић (2002–)
 др Ирена Љубомировић (2002–)
 др Мирослав Пешић (2007–)
 др Милош Ђорђевић (2007–)
 др Дејан Антић (2012–)
 др Јасмина Шаранац Стаменковић (2014–)
 мср Ненад Радуловић (2019–)
 мср Алекса Поповић, истраживач-приправник (2020–)
 мср Милан Виденовић, истраживач-приправник (2020–)

ДЕПАРТМАН ЗА ПЕДАГОГИЈУ

Управници

др Миомир Ивковић (2000–2003)
 др Марина Матејевић (2003–2004)
 др Наталија Јовановић (2004–2009)
 др Марина Матејевић (2009–2010)
 др Бисера Јевтић (2010–2016)
 др Зоран Станковић (2016–2020)
 др Марија Јовановић (2020–)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У сталном радном односу

др Јовица Ранђеловић (2000–2009)
 др Ђокица Јовановић (2000–2002)
 др Зоран Станковић (2004–2020)
 др Данијела Видановић (2007–2010)
 мср Марина Ћирић (2011–2018)
 мср Наталија Лазић, истраживач-приправник (2021)

У допунском радном односу

др Радивоје Кулић (2002–2008)
 др Раденко Круљ (2002–2008)
 др Радмила Николић (2002–2008)
 др Стојан Ценић (2002–2011)
 др Вељко Банџур (2003–2014)
 др Тодор Малиновић (2003–2004)
 др Снежана Илић (2004–2005)
 др Радован Антонијевић (2006–2010)
 др Емина Копас Вукашиновић (2008–2010)
 др Слађана Анђелковић (2009–2010)
 др Радован Грандић (2010–2011)
 др Грозданка Гојков (2010–2012)
 др Драгана Станојевић (2010–2020)
 др Ненад Сузић (2010–2016)
 др Бране Микановић (2010–2016)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Јелена Петровић (2002–)
др Марина Матејевић (2002–)
др Јелена Максимовић (2002–)
др Марија Јовановић (2002–)
др Зорица Станисављевић Петровић (2002–)
др Марија Марковић (2008–)
др Бисера Јевтић (2008–)
др Драгана Јовановић (2008–)
др Јелена Османовић Зајић (2014–)
мрс Анастасија Мамутовић (2018–)
мср Марија Ђорђевић, истраживач-приправник (2019–)
мср Милица Димитријевић, истраживач-прип. (2020–)

ДЕПАРТМАН ЗА РУСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Управници

Славистика са балканистиком

др Драгољуб Величковић (2000–2002)

Студијска група за руски језик и књижевност

др Надежда Лаиновић Стојановић (2002–2004)
др Драгољуб Величковић (2004–2011)
др Дејан Марковић (2011–2017)
др Велимир Илић (2017–)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У сталном радном односу

др Драгољуб Величковић (1991–2011)
др Надежда Лаиновић Стојановић (1998–2007)
др Ирина Антанасијевић (2003–2010)
Живојин Трајковић (2004–2015)

Ана Регоја (2011–2017)
мср Јована Динчић (2016–2020)

У допунском радном односу

др Предраг Пипер (2000–2001)
мр Вера Борисенко (2001–2002)
др Богољуб Станковић (2002–2003)
др Марија Стефановић (2002–2004)
др Зоран Божовић (2003–2004)
др Лариса Раздобутко Човић (2003–2004)
др Абдулах Мушовић (2003–2004)
др Радмило Маројевић (2004–2014)
др Драган Копривица (2013–2015)
др Наташа Ајџановић (2016–2017)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Виолета Џонић (1994–)
др Дејан Марковић (2003–)
др Маја Вељковић (2007–)
др Велимир Илић (2007–)
др Јелена Лепојевић (2008–)
др Ненад Благојевић (2012–)
мср Емилија Јовић (2017–)
мср Милица Ђорђевић (2021–)

Страни лектори и предавачи

мр Викторија Строило (2002–2003)
мр Михаил Харлицки (2003–2004)
Зоја Попова (2004–2010)
др Христо Бонџолов (2005–2010)
др Валентина Бонџолова (2010–2014)
др Ана Митрофанова Васиљевна (2010–2012)
Татјана Матјушкина 2012 (пролећни семестар)
Татјана Соловјева (2012–2013)
др Максим Гречихин (2013–2014)
Олга Трапезњикова (2014–)

ДЕПАРТМАН ЗА ФИЛОЗОФИЈУ**Управници**

др Вјекослав Бутиган (2000)
 др Драшко Бјелица (2000–2001)
 др Радомир Виденовић (2001–2004)
 др Слађана Ристић Горгиев (2004–2009)
 др Србољуб Димитријевић (2009–2015)
 др Зоран Димић (2015–2018)
 др Бојан Благојевић (2018–2021)

**Наставници и сарадници у периоду од
1971/72. до 2020/21. године****У сталном радном односу**

др Драшко Бјелица (1980–2016)
 др Радомир Виденовић (1999–2016)
 мр Ивана Ивковић (2000–2003)
 др Владимир Цветковић (2002–2006)
 др Србољуб Димитријевић (2005–2016)
 др Ивана Петковић (2008–2018)

У допунском радном односу

др Дивна Вуксановић (2001–2003)
 др Ферид Мухић (2002–2003)
 др Драган Јаковљевић (2002–2005)
 др Светозар Синђелић (2002–2012)
 др Кирил Темков (2003–2005)
 др Миша Кулић (2003–2008)
 др Адам Нинковић (2003–2004)
 др Владан Ђорђевић (2011–2016)
 др Драган Жунић (2011–2018)

**Наставници и сарадници у школској
2021/22. години**

др Слађана Ристић Горгиев (1989–)
 др Горан Ружић (1998–)

др Горан Јаковљевић (2001–)
 др Зоран Димић (2002–)
 др Бојан Благојевић (2008–)
 др Биљана Радовановић (2008–)
 др Растислав Динић (2011–2017; 2019–)
 др Иван Николић (2012–)
 др Милан Јовановић (2016–)
 мср Анђелија Милић (2016–)
 мср Душан Миленковић (2016–)

**ДЕПАРТМАН ЗА КОМУНИКОЛОГИЈУ
И НОВИНАРСТВО****Управници****Студијска група за журналистику**

др Мирјана Крестовић (2004–2007)

Департман за новинарство

др Радомир Виденовић (2007–2011)
 др Драгана Павловић (2011–2012)
 др Татјана Вулић (2013–2014)

Департман за комуникологију и новинарство

др Владета Радовић (2014–2017)
 др Зоран Јовановић (2017–2019)
 др Иван Цветановић (2019–2021)
 др Невен Обрадовић (2021–)

**Наставници и сарадници у периоду од
1971/72. до 2020/21. године****У сталном радном односу**

др Зоран Јовановић (2008–2019)
 др Ванче Бојков (2008–2011)
 др Никола Дедић (2008–2014)
 др Зоран Арачки (2011–2017)
 Миљана Николић (2015–2016)

У допунском радном односу

др Мирољуб Симић (2004–2005)
др Милосав Чаркић (2004–2005)
др Свенка Савић (2004–2007)
др Предраг Димитријевић (2005–2007)
др Јован Живковић (2007–2009)
др Миодраг Гордић (2015–2017)
др Јелена Вучковић (2015–2019)
др Милош Прица (2019–2021)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

У сталном радном односу

др Драгана Павловић (1999–2000; 2004–)
др Иван Цветановић (2008–)
др Владета Радовић (2008–)
др Ивана Стојановић Прелевић (2008–)
др Анка Михајловић Прокопов (2008–)
др Марија Вујовић (2008–)
др Татјана Вулић (2008–)
др Зоран Јевтовић (2010–)
др Невен Обрадовић (2012–)
др Марта Митровић (2013–)
др Велибор Петковић (2014–)
др Душан Алексић (2015–)
др Андреј Благојевић (2015–)
мср Ивана Стаменковић (2015–)
др Наташа Симеуновић Бајић (2018–)
мср Илија Милосављевић, истраживач-приправник (2019–)
мср Неда Нецић, истраживач-приправник (2019–)
мср Јована Трајковић, истраживач-приправник (2020–)

ЦЕНТАР ЗА СТРАНЕ ЈЕЗИКЕ

Управнице

Савка Благојевић (2007–2018)
Јасмина Ђорђевић (2019–)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У сталном радном односу

др Савка Благојевић (1993–2019)
др Нада Квачановић (1982–2014)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Петра Митић (1991–)
др Весна Симовић (2002–)
др Тања Цветковић (1994–)
др Бранко Горгиев (2000–)
др Тамара Костић Пахноглу (2003–)
мср Ивана Шоргић (2012–)
др Јасмина Ђорђевић (2015–)
мср Никола Татар (2016–)
мср Милош Милисављевић, истраживач-приправник
(2020–)

Страни лектори и предавачи

Димостенис Стратигопулос (Δημοσθένης
Στρατηγόπουλος) (2002–2009)
др Марија Кремида (Μαρία Κρεμμύδα) (2010–2012)
др Катрин Лебрин (Catherine Lebrin) (2010–2011)
Дориана Мије (Doriane Millet) (2011–2012)
Ставрџа Думазу (Σταυρούλα Ντουμάζιου) (2014–2017)
Светислав Костић (2015–2017)
Хуанг Кун (Huang Kun) (2015–2021)
Евангелиа Захаропулу (Ευαγγελία Ζαχαροπούλου)
(2013–2014; 2018–2019)

др Љиљана Петровић (2016–)
 Ли Јангум (Lee Yanggeum) (2016–2018)
 Сонг Хијаојинг (Song Xiaoying) (2017–2018)
 Хуји Цао (Huiyu Zhao) (2018–2020)

ДЕПАРТМАН ЗА ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Управници

др Селена Станковић (2012–2017)
 др Иван Јовановић (2017–)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У допунском радном односу

др Мира Трајкова (2013–2016)
 др Мирјана Алексоска Чкатроска (2014–2016)
 др Елисавета Поповска (2014–2016)
 др Ирина Бабамова (2014–2016)
 др Снежана Петрова (2014–2016)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

др Селена Станковић (2012–)
 др Иван Јовановић (2012–)
 др Нермин Вучељ (2012–)
 др Владимир Ђурић (2015–)
 др Никола Бјелић (2017–)
 др Ивана Миљковић (2018–)
 др Јелена Јаћовић (2014–)
 мср Наташа Игњатовић (2014–)
 мср Наташа Живић (2016–)
 мср Вања Цветковић (2017–)
 мср Стефан Здравковић, истраживач-приправник (2020–)
 мср Софија Филиповић, истраживач-приправник (2021–)

Страни лектори и предавачи

Матилд Шевалије (Mathilde Chevalier) (2012–2013)
 Каролин Фриго (Caroline Frigot) (2013–2014)
 Жан-Франсоа Албен (Jean-François Albin) (2014–2015)
 Силвија Олшевска (Sylwia Olzewska) (2015–2016)
 Леа Шуен (Léa Chouin) (2016–2017)
 Силвија Олшевска (Sylwia Olzewska) (2017–2021)
 Беранже Рајер (Béranger Rayeur) (2021–2022)

ДЕПАРТМАН ЗА СОЦИЈАЛНУ ПОЛИТИКУ И СОЦИЈАЛНИ РАД

Управници

др Лела Милошевић Радуловић (2018–)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У сталном радном односу

др Александра Костић (2016–2019)
 др Снежана Стојиљковић (2016–2020)
 др Драгана Стјепановић Захаријевић (1979–2019)

У допунском радном односу

др Софија Георгијевска (2016–2021)
 др Јован Пејковски (2016–2020)
 др Наталија Перишић (2020–2021)
 др Ирена Пејић (2016–2021)
 др Дејан Вучетић (2016–2021)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

У сталном радном односу

др Наталија Јовановић (1987–)
 др Горана Ђорић (1987–)

др Данијела Гавриловић (1991–)
др Сузана Марковић Крстић (1998–)
др Лела Милошевић Радуловић (1998–)
др Јелисавета Тодоровић (1998–)
др Татјана Стефановић Станојевић (1998–)
др Драган Тодоровић (1999–)
др Кристина Ранђеловић (2008–)
др Гордана Ђигић (2010–)
др Јасмина Петровић (2012–)
др Немања Крстић (2012–)
мср Бојана Пуцаревић (2017–)
мср Љиљана Скробић (2017–)
мср Иван Анђелковић (2017–)

У допунском радном односу

др Сунчица Димитријоска (2016–)
др Светлана Трбојевић (2016–)
др Наташа Стојановић (2016–)
др Невена Петрушић (2016–)
др Горан Обрадовић (2016–)
др Мирослав Лазић (2016–)
др Марина Димитријевић (2020–)

ДЕПАРТМАН ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Управница

др Николета Момчиловић (2017–)

Наставници и сарадници у периоду од 1971/72. до 2020/21. године

У сталном радном односу

др Јан Красни (2018–2019)

У допунском радном односу

др Добрила Бегенишић (2018–2019)

Наставници и сарадници у школској 2021/22. години

У сталном радном односу

др Николета Момчиловић (2006–)
др Маја Антић (2017–)
др Марина Ђукић Мирзајанц (2018–)
мср Катарина Стаменковић (2017–)
мср Невенка Јанковић (2017–)
мср Бранка Огњановић (2020–)

У допунском радном односу

др Бранислав Ивановић (2018–)
др Александра Лазић Гавриловић (2018–)
др Марија Станојевић Веселиновић (2020–)
др Анете Ђуровић (2021–)

Страни лектори и предавачи

мср Марија Марковић (2020–)

КАБИНЕТ ДЕКАНА

Шеф кабинета

Саша Тренчић (2016–)

Запослени

Татјана Динић (2011–)
Марјан Милчић (2017–)

**СЛУЖБА ЗА НАСТАВУ
И СТУДЕНТСКА ПИТАЊА****Руководиоци службе**

Томислав Младеновић (1972–1988)
 Биљана Јовановић (1988–2010)
 Весна Ранђеловић Ристић (2010–)

Запослени

Добри Тодоров (1971–1976)
 Томислав Младеновић (1972–1998)
 Ружица Николић Илић (1972–?)
 Најдан Вељковић (1972–1986)
 Биљана Јовановић (1974–2010)
 Мирослава Марковић (1974–2009)
 Радмила Стојановић (1975–2008)
 Гордана Голубовић (1976–2000)
 Надежда Премовић (1980–2000)
 Снежана Јоксимовић (1985–2000)
 Горица Лазић (1990–2000)
 Зорица Ђорђевић (1994–1998)
 Срђан Младеновић (1998–2000)
 Гордана Митић (1999–2018)
 Стамена Крстић (2003–2004)

Весна Ранђеловић Ристић (2001–)
 Маја Бранковић (1999–)
 Нена Станковић (1993–)
 Милена Митић (2011–)
 Александра Ристић (2011–)
 Симонида Пејчић (2000–)
 Лидија Станковић (2012–)

СЛУЖБА ЗА ОПШТЕ И ПРАВНЕ ПОСЛОВЕ**Руководиоци службе**

Петко Гашевић (1972–1979)
 Станиша Миљковић (1979–2006)
 Татјана Ђорђевић (2006–)

Запослени

Мица Тошић (1971–2000)
 Петко Гашевић (1972–1979)
 Душанка Војиновић (1972–2002)
 Љиљана Милошевић (1974–1989)
 Милена Ђорђевић (1975–2000)
 Станиша Миљковић (1979–2006)
 Зорица Тодоровић (1990–2014)
 Бобан Миљковић (2008–2009)

Сандра Ђорђевић (2000–)
 Снежана Миљковић (2000–)
 Драган Тошић (2000–)
 Татјана Ђорђевић (2001–)

ФИНАНСИЈСКА СЛУЖБА**Руководиоци службе**

Слободан Станојевић (1971–2000)
 Александар Јаношевић (2000–2002)
 Мирослав Маринковић (2002–2008)
 Јелена Николић (2008–)

Запослени

Слободан Станојевић (1971–2000)
 Бранко Окичић (1972–2000)
 Душанка Јовчић (1972–1986)
 Слободан Вучковић (1972–?)
 Милоје Гашевић (1974–2000)

Милијана Павловић (1979–2009)
Славиша Крагић (1984–2000)
Мирјана Антић (1986–2018)
Александар Јаношевић (2000–2002)
Будимка Марковић (2000–2011)
Мирослав Маринковић (2002–2008)

Весна Миљковић (1999–)
Наташа Симовић (2001–)
Јелена Николић (2002–)
Милан Ђорђевић (2012–)
Милан Милојевић (2012–)

ТЕХНИЧКА СЛУЖБА

Руководиоци службе

Светислав Вељковић (1976–2010)
Мирјана Коцић (2010–)

Запослени

Горица Јоцић (1971–1984)
Радмила Стојановић (1971–1984)
Драгољуб Стевановић (1972–1975)
Сава Стојановић (1972–?)
Петар Тркуља (1972–1976)
Обрад Јовановић (1972–1979)
Светислав Митровић (1972–1984)
Миодраг Антић (1972–1993)
Јован Вучковић (1972–2000)
Богдана Поповић (1972–1995)
Сета Фејеш (1972–2000)
Светислав Вељковић (1976–2010)
Голуб Цекић (1976–1977)
Војислав Јовановић (1977–1978)
Предраг Цветковић (1977–1991)
Зорица Илић Јовановић (1978–2000)
Александар Коцић (1978–1979)
Благица Стојиљковић (1980–2000)

Љубиша Спасић (1984–2000)
Драган Ивковић (1984–2010)
Ђорђе Милосављевић (1985–1991)
Јагода Спасић (1987–1989)
Слободанка Павићевић (1988–1991)
Миљана Павловић (1988–1989)
Слађана Паунковић (1989–1990)
Србољуб Станковић (1993–1995)
Оливера Цветановић (1995–1995)
Драган Ивковић (1995–2000)
Горица Виденовић (1996–1996)
Снежана Прокић (1998–1998)
Вера Радуловић (1999–2000)
Јовица Петровић (1999–2000)
Миле Радичевић (1999–2000)
Драган Живковић (1999–2000)
Данијела Златковић (1999–2000)
Данијела Михаиловић (2000–2002)
Горан Ђорђевић (2002–2003)
Оливер Стевановић (2002–2002)
Драган Спасић (2002–2003)
Миодраг Миљковић (2002–2003)
Милкица Милошевић (2004–2004)
Данијела Пешић (2005–2005)
Горица Тепшић (2007–2007)
Душан Марковић (1972–1997)
Миломир Ђорђевић (1992–2015)
Миодраг Миљковић (1995–2000)
Радмила Андонов (1973–2000)
Цвета Пешић (1979–2013)
Славица Стојановић (1975–1998)
Радмила Живковић (1979–2000)
Драгица Јоцић (1979–1999)
Драгица Петровић (1980–2000)
Добрица Војнић (1981–2010)
Србијанка Ђорђевић (1981–2014)
Драгиња Гутовић (1984–2001)
Јовица Ђорђевић (1988–2000)
Јелена Ђорђевић (2000–2018)
Милосава Стевановић (1987–2000)

Марина Јовановић (1995–1996)
 Драган Радојковић (1997–2000)
 Александра Димитријевић (1997–1999)
 Снежана Прокић (1998–1999)
 Александар Крумев (2016–2018)
 Александар Анђелковић (2019–2020)

Марина Крстић (1996–)
 Весна Букумировић (1998–)
 Наташа Марковић (1999–)
 Горица Петровић (2001–)
 Саша Вељковић (2002–)
 Марина Штула (2005–)
 Милан Милић (2005–)
 Виолета Дејановић (2010–)
 Мирјана Коцић (2010–)
 Марина Милић (2011–)
 Оливера Алексић (2018–)
 Милош Цветановић (2019–)
 Марина Ђорђевић (2021–)

БИБЛИОТЕКА

Руководиоци службе

Љубица Петровић (1986–2001)
 Бранкица Милосављевић (2001–)

Запослени

Анка Гарић (1972–1987)
 Косара Стефановић (1972–1994)
 Љубица Петровић (1974–2002)
 Ана Ристић Миленковић (1979–1992)
 Снежана Стефановић (1994–2000)
 Мирјана Манчев (1996–2000)
 Срђанка Поповић (1998–2000)

Бранкица Милосављевић (1988–)
 Драгана Марковић (1992–)

Маја Митошевић (1996–)
 Марија Стојковић (2000–)
 Јелена Јовановић (2000–)
 Снежана Делија (2001–)
 Наташа Раденковић Антић (2008–)
 Милена Младеновић (2010–)

РАЧУНАРСКИ ЦЕНТАР

Руководиоци службе

Саша Богдановић (2000–2019)
 Предраг Петровић (2019–)

Запослени

Предраг Николић (1991–2000)
 Ливија Кековић (1999–2000)
 Саша Богдановић (2000–2021)

Предраг Петровић (2001–)
 Никола Јовић (2011–)

ИЗДАВАЧКИ ЦЕНТАР

Руководиоци службе

др Радомир Виденовић (2011–2014)
 др Маја Стојковић (2020–)

Запослени

Ирена Вељковић (2000–2001; 2010–)
 Дарко Јовановић (2004–)
 др Маја Стојковић (2011–)
 Милан Ранђеловић (2011–)

**КАНЦЕЛАРИЈА ЗА МЕЂУНАРОДНУ И
МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНУ САРАДЊУ**

Запослени

Весница Кртолица (1995–)

**КАНЦЕЛАРИЈА ЗА РАЗВОЈ КАРИЈЕРЕ
И ПОМОЋ СТУДЕНТИМА**

Запослени

Весна Милутиновић (2001–2002; 2010–)

- Абрамовић, Марина** 71
 Ајнштајн, Алберт (Albert Einstein) 140
 Алексић, Тихомир 130
 Андонов, Радмила-Рајка 159
 Андрејевић, Даница 85
 Андрејевић, Миливоје 16, 134
 Андрић, Иво 125
 Анђелковић, Весна 113
 Анђус, Радомир 115
 Антић, Драган 37
 Антовић, Михаило 120
 Апостоловић, Мика 16
 Арсенијевић, Бобан 86
 Арсић, Ирена 86
 Атали, Жак (Jacques Attali) 23
- Бабић, Душан** 130
 Бајрамовић, Шабан 137
 Бауман, Зигмунт (Zygmunt Bauman) 138
 Баумгартен, Александер (Alexander Gottlieb Baumgarten) 65
 Бахтијаревић, Штефица 134, 137, 138, 165
 Башић, Горан 172
 Бенда, Жилијен (Julien Benda) 24
 Бергер, Јосип 113
 Бергер, Питер Л. (Peter L. Berger) 22, 70, 78, 138, 139
 Берисављевић, Живан 74, 131
 Бертолино, Миодраг 16
 Бибовић, Љиљана 165
 Благојевић, Вера 81
 Богдановић, Љубиша 16
 Богдановић, Недељко 9, 38, 81, 82, 85, 89, 105, 110, 136, 169, 170, 173, 176, 179
 Боева Седлар, Љиљана 115, 120, 123, 160
 Божиловић, Јелена 135
- Божић, Милорад 15
 Божовић, Ратко Р. 138
 Бојанић, Милош 93
 Бојовић, Драгиша 86, 98
 Бојовић, Јована 89
 Бонџолов, Христо (Христо Бонџолов) 90
 Боричић, Зоран 93
 Борозан, Ћорђе 16
 Бркић, Светозар 122
 Бубањ, Радослав 152
 Булатовић, Вукоје 16, 82, 93
 Бурдије, Пјер (Pierre Bourdieu) 22, 25, 141
- Васић, Смиљка** 113, 114
 Величковић, Станиша 86
 Вељковић, Бранко 20, 113
 Вељковић, Драгана 86, 87
 Вељковић, Најдан 161
 Видановић, Ћорђе 9, 120
 Видановић, Снежана 113
 Витман, Волт (Walt Whitman) 123
 Војиновић, Душанка 9, 150, 153, 155, 157, 159
 Волерстин, Имануел (Immanuel Wallerstein) 23
 Вонегат, Курт (Kurt Vonnegut) 127
 Ворлик, Мери (Mary Warlick) 37, 43
 Врцан, Срђан 137, 138
 Вујичић, Миодраг 16
 Вукадиновић, Вилотије 87
 Вукић, Маја 86
 Вукићевић, Милосав 85
 Вучић, Лидија 113, 134, 165
 Вучковић, Срба 152
- Гавриловић, Данијела** 57, 135
 Гагулић, Петар 89
 Гадамер, Ханс Георг (Hans-Georg Gadamer) 54
 Гајић, Драган 151
 Ганди, Махатма (Mohandas Gandhi) 25
 Гашевић, Петко 149, 150, 155
 Гаутама, Сидарта (Siddhārtha Gautama) 65

Георгијевић, Светозар 81
Гешевић, Милоје 149
Глушчевић, Манојло 66, 134
Глушчевић, Зоран 66
Гиденс, Ентони (Anthony Giddens) 54
Гоати, Владимир 134
Голубовић, Загорка 25, 64
Грбеша, Бранислав 16, 114
Гроздановић, Мирољуб 37
Грујичић, Драгослав 113
Грујичић, Ненад 165
Гузина, Љиљана 113, 165
Гузина, Перко 81

Давидовић, Јован 113–115, 153, 165
Дамњановић, Милан 20, 21, 65, 66, 134
Данковић, Љубисав 134
Данојлић, Милован 143
Дејвид Торо, Хенри (Henry David Thoreau) 123
Денио, Франсоа-Гзавије (François Xavier Denio) 37
Деретић, Јован 85
Дикенс, Чарлс (Charles Dickens) 119
Дикић, Катица 67
Димитријевић, Предраг 93, 153, 158, 162, 163
Димитријевић, Радослав 151
Динић, Јакша 93
Диоген (Διογένης) 24
Диркем, Емил (Émile Durkheim) 55
Домазет, Сања 263
Досковић, Звонимир 113
Драгичевић, Милан 85
Дуганџија, Никола 138
Дучке, Руди (Rudi Dutschke) 130

Ђаја, Иван 115
Ђорђевић, Бранимир 65, 87, 93, 157
Ђорђевић, Драгољуб Б. 9, 57, 66, 77, 129, 134, 169, 173, 175, 177, 178
Ђорђевић, Милена 9, 149, 155
Ђорђевић, Милентије 86

Ђорђић, Стојан 86
Ђукановић, Петар 86
Ђукнић, Никола 130
Ђурић, Милош 69
Ђурић, Михајло 111
Ђуровић, Радосав 86

Елиот, Томас (Thomas Stearns Eliot) 124

Живановић, Ненад 156
Живановић, Петар 115
Живанчевић Секеруш, Ивана 41
Живковић, Драгослав 16
Жунић, Драган 9, 27, 39, 57, 66, 152, 157, 164, 169, 171, 173, 174, 176–179

Зајечарановић, Глигорије 20, 21, 38, 65, 66, 75, 113, 119, 134, 137, 152, 163
Захаријевски, Драгана 154
Здравковић, Јездимир 113–115
Здравковић, Мирко 130
Зец, Драга 165
Златић, Јован 38
Златковић, Драгољуб 93

Иванова, Ценка (Ценка Иванова) 90
Ивић, Милка, 90
Ивић, Павле 38, 84, 85, 87, 90
Ивковић, Миомир 21, 77, 137, 152, 159, 163
Иглтон, Теренс (Terence Eagleton) 119, 122
Илић, Веселин 16, 19–21, 38, 39, 60, 66, 73, 74, 90, 92, 94, 113, 130, 131, 136–138, 141, 145, 149, 150, 152, 156–159, 161, 163
Илић Сердар, Владимир 92
Илић, Миладин 20, 89, 147, 153, 157–159, 163
Илић, Милош 16, 60
Илић, Мирјана 86, 88, 89

Јаковљевић, Владимир 113
Јакшић, Слободан 165

- Јанић, Александра 88
 Јанковић, Бранимир 16, 130
 Јанковић, Владета 85
 Јаноски, Соња 123, 153, 160, 165
 Јањић, Марина 86, 89
 Јасић, Владимир 16
 Јасперс, Карл (Karl Jaspers) 263
 Јерговић, Миљенко 49
 Јауковић, Слободан 37
 Јеремић, Драган 64, 65
 Јеротић, Владета 43
 Јовановић, Биљана 9, 155, 158, 161
 Јовановић, Властимир 93
 Јовановић, Гордана 113
 Јовановић, Ђокица 57
 Јовановић, Иван 154
 Јовановић, Миливоје 86
 Јовановић, Милош 135
 Јовановић, Миљко 82, 86, 134
 Јовановић, Младен 123
 Јовановић, Наталија 8, 77
 Јовановић, Зоран 57
 Јовић, Надежда 86–88
 Јокић, Вујадин 65
 Јоксимовић, Снежана 113
 Јукић, Јаков 138
 Јунг, Ана 135
- Калезић, Слободан 85**
 Кангрга, Милан 56
 Канлиф, Дејвид (David Cunliffe) 122
 Кант, Имануел (Immanuel Kant) 32, 55
 Караџић, Вук 82–84
 Кашић, Зорка 85
 Кениг, Рене (René König) 141
 Керковић, Александар 20, 153, 159, 164
 Кершеван, Марко 138
 Кинг, Ханс (Hans Küng) 136
 Китановић, Бранислав 123
 Китић, Слободанка 123, 154
- Кишјухас, Алексеј 172
 Кличковић, Гордана 165
 Кнежевић, Милош 113
 Ковач, Мирко 117
 Ковачевић, Милош 85
 Ковачевић, Панта 113
 Козић, Петар 16, 20, 21
 Козић, Предраг 130
 Колинс, Рендал (Rendal Collins) 138
 Кон-Бендит, Данијел (Daniel Cohn-Bendit) 130
 Кондић, Ксенија 113, 165
 Константин Велики 129
 Конт, Огист (Auguste Comte) 55, 78
 Конузин, Александар (Александр Васильевич Конузин) 37
 Кораћ, Вељко 64
 Кораћ, Жарко 113, 165
 Костадиновић, Александар 86
 Костадиновић, Данијела 86
 Костадиновић, Ивана 98
 Костић, Александра 113
 Костић, Радомир 130
 Крстић, Драган 113
 Крстић, Немања 135
 Крстић, Нинослав 113
 Курепа, Ђуро 153
 Кустурица, Емир 43, 71
 Кућер, Жељко 20, 38, 113, 149, 152, 155, 163, 164
- Лајшић, Стеван 20, 152, 153, 163**
 Левин, Курт (Kurt Lewin) 116
 Лекић, Ђорђе 20, 113, 134
 Ленон, Џон (John Lennon) 117
 Лескошек, Јанко 153
 Летић, Бранко 85
 Ливингстон, Ричард (Richard Livingston) 24
 Логар, Светлана 113, 153, 165
 Ломен, Ружена 154
 Ломпар, Мило 141
 Лончар Раичевић, Александра 86, 89
 Лукић, Радомир 51

Љубишић, Божидар 113

Мадић, Петар 20, 165

Мајор, Федерико (Federico Mayor) 23

Маклуан, Маршал (Herbert Marshall McLuhan) 22

Максимовић, Горан 9, 37, 85–89, 98, 170, 171, 173, 176

Малуф, Амин (Amin Maalouf) 55, 57

Манић, Божидар 16, 130

Манхајм, Карл (Karl Mannheim) 24

Маринковић, Драгољуб 16

Маринковић, Симеон 86

Марјановић, Слободан 86, 88, 90

Марковић, Вида 16, 60, 115, 122, 153, 165

Марковић, Дејан 41

Марковић, Зорица 113

Марковић, Јордана 83, 86, 87, 89, 90

Марковић, Љиљана 86, 151

Марковић, Михаило 51

Марковић, Првослав 114

Марковић, Данило Ж. 16, 17, 20, 21, 38, 74, 112, 114, 134, 156, 165

Марковић, Слободан 85, 104

Маркс, Карл (Karl Marx) 130

Маркузе, Херберт (Herbert Marcuse) 119, 130

Марчетић, Смиља 17

Матић, Велимир 16

Матић, Војин 113

Матковић, Орјенка 113

Машовић, Драгана Р. 9, 117, 169, 172, 173, 175

Мезга, Ернест 134

Мењаницки, Никола 92

Мерло Понти, Морис (Moris Merlo-Ponti) 25

Мид, Маргарет (Margaret Mead) 76

Милановић, Владимир 20, 74, 77, 134, 137, 165

Миленковић, Милица 98

Миленковић, Миодраг 21, 53, 66

Миленовић Ристић, Ана 123

Милић, Анђелка 134

Милић, Војин 64

Миловановић, Мирослав 92

Миловановић, Слободан 147, 149, 153, 155, 159, 164

Милорадовић, Софија 85

Милосављевић, Бранкица 145, 148

Милосављевић, Тања 89

Милосављевић Милић, Снежана 86

Милославлески, Славко 73

Милошевић, Љиљана 149, 155

Милошевић, Никола 56

Милошевић, Слободан 156

Милошевић Радуловић, Лела 135

Милс, Рајт (Wright Mills) 52, 130

Милутиновић, Дејан 86

Миљковић, Бранко 88, 105, 117

Митриновић, Драгослав 60

Митровић, Љубиша 9, 15, 21, 38, 77, 82, 93, 137, 152, 153,

155–157, 159, 164, 170, 171, 174–176, 178

Мићуновић, Драгољуб 64

Михаиловић, Љиљана 20, 115, 122, 145, 147, 153, 160, 165

Михајловић, Димитрије 82, 87, 93

Михајловић, Ненад 16

Младеновић, Александар 90

Младеновић, Јелена 98

Младеновић, Марко 165

Младеновић, Тома 161

Монтењ, Мишел де (Michel Eyquem de Montaigne) 54

Морен, Едгар (Edgar Morin) 23

Морисон, Ван (George Ivan Morrison) 123

Морисон, Џим (Jim Morrison) 119

Мурџева Шкарић, Олга 113

Мухић, Ферид 164

Мухић, Фуад 73

Нешић, Благоје 113

Нешић, Владимир 9, 19, 111, 113, 154, 172, 177

Нешић, Милкица 114

Никезић, Марко 130, 131

Николић, Живојин 137

Николић, Ивана 42

Николић, Мирослав 98

Николић Илић, Ружица 161

Ниче, Фридрих (Friedrich Wilhelm Nietzsche) 22, 54

Обрадовић, Славољуб 86
 Обреновић, Јовиша 114, 115
 Огњановић, Братислав 165
 Огњеновић, Предраг 114
 Опачић, Гордана 123
 Орвел, Џорџ (George Orwell) 23

Павићевић, Вуко 134, 165
 Павловић, Михаило 42
 Паз, Октавио (Octavio Paz) 57
 Палић, Радосав 156
 Пантић, Мирослав 38, 82, 84, 85, 87–89, 104
 Пантовић, Радован 16
 Панчић, Сава 82
 Парлић, Јован 130, 134
 Патон, Фред (Fred Patton) 122
 Пауновић, Татјана 154
 Пацић, Бранкица 123, 165
 Пејчић, Јован 86, 88, 91
 Пекић, Борислав 20
 Пенчић, Сава 85
 Перић, Дивна 113
 Перовић, Латинка 131
 Петковић, Јован 82
 Петровић, Владимир 113, 165
 Петровић, Драгољуб 93
 Петровић, Јасмина 135
 Петровић, Јован 134
 Петровић, Лена 120
 Петровић, Љубица 9, 145, 155
 Петровић, Сретен 9, 33, 34, 59, 134, 136, 165, 173–175
 Пецо, Асим 85, 86, 88, 91
 Печујлић, Мирослав 73
 Плавшић, Првослав 113
 Платон (Πλάτων) 32, 51
 Половина, Весна 85
 Поповић, Биљана 98
 Поповић, Бошко 113, 165
 Поповић Николић, Данијела 86, 89, 98
 Поповић, Михајло 64

Поповић, Ненад 66
 Поповић, Светозар 113, 115, 164
 Премовић, Павле 150, 152
 Првуловић, Борислав 82, 83, 134
 Прокић, Бошко 77
 Прошић, Лука 66

Радан, Михај 90
 Раденковић, Љубинко 85
 Раденковић, Радослав 82
 Радишић, Јаков 130
 Радовић, Миодраг 151
 Радоман Цветићанин, Маја 98
 Радоњић, Славољуб 113, 114
 Раичевић, Милисав 9, 113, 147, 151, 153, 158, 159, 163, 164
 Ралић, Првослав 20, 21, 138
 Ранковић, Александар 73, 129
 Рашовић, Ћорђе 81
 Ређеп, Јелка 85
 Реметић, Слободан 83–86, 89–91, 93
 Ристић, Драган Ј. 135
 Ристић, Ратомир 115, 123, 152
 Рицер, Џорџ (George Ritzer) 23
 Рот, Никола 16, 112, 114, 115
 Ротер, Миша 165
 Рузвелт, Френклин (Franklin Delano Roosevelt) 20
 Рус, Вељко 75

Савић, Свенка 114
 Савић, Слободан 113
 Савић Грујић, Ана 89
 Сартр, Жан Пол (Jean-Paul Sartre) 140
 Семл, Џеј (Jay Semel) 120
 Сен Симон, Клод (Claude Saint-Simon) 78
 Сибиновић, Миодраг 82, 93
 Симић, Младен 16, 130
 Симић, Радоје 85
 Симоновић, Милош 37
 Синани, Данијел 171

- Складар, Никола 138
 Славковић, Марија 86
 Смиљанић, Вера 113
 Смиљковић, Радош 165
 Соколовић, Марија 86
 Сократ (Σωκράτης) 24, 25
 Солжењицин, Александар (Александр Солженицын) 140
 Сори, Виљем 114
 Срдановић, Дубравка 86
 Сремац, Стеван 117
 Стаменковић, Ђорђе 92
 Стаменковић, Слободан 15
 Станић, Драган (Иван Негришорац) 85
 Станковић, Бранислав 86, 88
 Станковић, Илија 134
 Станковић, Немања 16
 Станојевић, Љубисав 81, 82
 Станојевић, Слободан 149, 152, 153
 Станојчић, Илија 17, 20, 21, 134
 Старделов, Ђорђи 164
 Стевановић, Ђура 138
 Стијовић, Светозар 85
 Стојановић, Мирољуб 38, 82, 85, 87–91, 93, 102
 Стојановић, Радосав 93
 Стојановић, Синиша 113
 Стојиљковић, Валентина 84
 Стојиљковић, Снежана 113
 Стојић, Љубомир 113, 114
 Стојковић, Момчило 9, 164
 Стошић, Јелена 88, 98
 Супек, Руди 56
- Т**анасић, Срето 85, 90
 Тартаља, Иво 85
 Темков, Кирил 164
 Теофиловић Цветковић, Ирена 86, 89, 98
 Тесла, Никола 126
 Тито, Јосип Броз 129, 131
 Тодоров, Добривоје 161
 Тодоровић, Александар 20, 66, 74, 77, 134, 165
- Тодоровић, Дејан 113, 165
 Тодоровић, Дивна 165
 Тодоровић, Јово 113
 Тодоровић Плави, Мијалко 73, 130, 131
 Томановић, Велимир 77
 Томић, Драган 38,
 Тополињска, Зузана (Zuzanna Topolińska) 85, 88
 Тош, Нико 75
 Тошић, Мица 149, 150, 155
 Трајковић, Татјана 86, 89
 Требјешанин, Жарко 113, 153, 165
 Тривунац, Растислава 81, 93
- Ћ**имић, Есад 56, 138, 165
 Ћирић, Душан 151
 Ћирић, Јован 21, 134, 137, 138
 Ћирић, Љубисав 86, 87, 89
- Ф**ерароти, Франко (Franco Ferrarotti) 134
 Флере, Сергеј 9, 73, 129, 131, 134, 136–138, 165, 170, 173, 175
 Фохт, Иван 65
 Фрајнд, Марта 123
 Фуентес, Карлос (Carlos Fuentes) 13
- Х**абермас, Јирген (Jürgen Habermas) 24, 134
 Хаксли, Олдос (Aldous Huxley) 117
 Хаџи Јованчић, Душанка 165
 Хендрикс, Џими (James Hendrix) 130
 Хесе, Херман (Herman Hesse) 117
 Хил, Дејвид (David Hill) 122
 Хофман, Еби (Abbie Hoffman) 130
 Хумболт, Вилхелм фон (Vilhelm fon Humboldt) 5
- Ц**вајг, Штефан (Stefan Zweig) 122
 Цветичанин, Предраг 92
 Цветковски, Владимир 123
 Цвитковић, Иван 138
 Цекић, Миодраг 20, 21, 66, 134
 Церовић, Стојан 113, 165
 Цмелић, Стојан 134, 164

Чанадановић, Мирко 60
Че Гевара, Ернесто (Ernesto Che Guevara) 130
Чомски, Ноам (Noam Chomsky) 140

Џаковић, Вукоман 81
Џамоња, Звонимир 114, 165
Џоплин, Џенис (Janis Joplin) 117

Шекспир, Вилијам (William Shakespeare) 124
Штајнер Џорџ (Francis George Steiner) 10
Шувар, Стипе 56, 73
Шуковић, Филип 113
Шушњић, Ђуро 9, 10, 20, 21, 51, 53, 54, 66, 74, 77, 119,
134, 136, 138, 177

- Башић, Горан. „Предговор“. У „Укалупљивање“ или прекорачење граница: Друштвене науке у савременом добу, уредили Горан Башић и Мирјана Рашевић, IX–XI. Београд: Институт друштвених наука, 2017а.
- Башић, Горан. „Друштвене науке у двадесет првом веку“. У „Укалупљивање“ или прекорачење граница: Друштвене науке у савременом добу, уредили Горан Башић и Мирјана Рашевић, 1–21. Београд: Институт друштвених наука, 2017б.
- Bisenić, Dragan. „Evropska kartografija od ljudskog stopala“. *Danas* (dodatak Nedelja), 23–24. maj 2020: X.
- Димитријевић, Бојана, прир. *Четрдесет година Филозофског факултета у Нишу (1971–2011)*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2011.
- Друштвене промене и народно стваралаштво (Зборник реферата са научног скупа посвећеног двестогодишњици Вука Караџића)*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 1988.
- Ђерић, Гордана. „Интелектуалац – сувишна, украдена или понижена реч?“. *Српска политичка мисао* 3 (специјални број) (2016): 83–104.
- Ђорђевић, Драгољуб В. *Veg od crkve: proces sekularizacije u niškom region*. Књажевац: ЈО „Nota“, 1984.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Социологија forever*. Ниш: Ученичка задруга Гимназије „Светозар Марковић“, 1996 (II издање 2001).
- Ђорђевић, Драгољуб Б., прир. *Веселин Илић или истина о неподобном појединцу*. Ниш: ЈУНИР, ЦБС, ИАЦ и Свен, 2003а.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Секте и култови*. Београд: ИП „Ж. Албуљ“, 2003б (II издање 2020).
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Узорници и пријани: Скице за портрет ЈУ социолога религије*. Београд: Чигоја штампа, 2008.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *На коњу с лаптопом у бисагама: Увод у ромолошке студије*. Нови Сад и Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2010..
- Ђорђевић, Драгољуб Б. 2011. *Казуј крчмо Церимо: периферијска кафана и околосте*. Београд и Ниш: Службени гласник и Машински факултет (II издање 2012).
- Ђорђевић, Драгољуб Б., прир. *Кафанологија*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Кафанолошки астал: прилози социолошкој кафанологији*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2014а.
- Ђорђевић, Драгољуб Б., прир. *Бити социолог села*. Нови Сад, Ниш, Београд: Прометеј, Машински факултет и Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреде, 2014б.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Цепна социологија за почетнике*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2016а (II издање 2017, III издање 2020).
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Култура кафане у огледалу штампе: прилози социолошкој кафанологији*. Београд и Ниш: Службени гласник и Машински факултет, 2016б.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *Питао сам малог пужа: моја социолошка прича о Шабану Бајрамовићу*. Београд, Ниш: Службени гласник, Машински факултет, 2018 (II издање 2019).
- Ђорђевић, Драгољуб Б. „Ратко Р. Божовић: добри дух социологије у Црној Гори (Скица за портрет)“. У *Sociološka nauka, filozofsko i naučno znanje u funkciji progresа*, приредила Наташа Кривокарић, 8–11. Nikšić: Društvo sociologa Crne Gore, 2021.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. и др. *Од путање до аутостраде – Споменица Јована Ђирића*. Ниш: ЈУНИР, Универзитетска библиотека „Никола Тесла“, 2010.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. и Богдан Ђуровић, прир. *Професионална етика инжењера*. Ниш: Машински факултет, 2011.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. и Богдан Ђуровић, прир. *Професија инжењер: нека питања*. Ниш: Машински факултет, 2013.

- Ђорђевић, Драгољуб Б. и Драган Тодоровић. *Тома Семафорџија: социолошки портрет брисача шофершајбни*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2020.
- Зајечарановић, Глигорије. *Филозофски факултет у Нишу (1971–1996)*. Ниш: Издавачка јединица Универзитета у Нишу, 1996.
- Игњатовић, Миодраг Д. „Филозофија у новом педагошком кључу“. *Култура, уметност, наука* (културни додатак у *Политици*) LXV, 16 (31. јул 2021): 9.
- Језичка култура нишке средине и правци даљег развоја (Зборник излагања са саветовања)*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 1990.
- Јовановић, Владимир Ж., ур. *Филозофски факултет Ниш (1971–2006)*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2006.
- Кишјунас, Алексеј. „Ima li sociologa u kriznom štabu?“. *Danas* (dodatak Nedelja), 6–7. mart 2021: V.
- Крстић, Слободан. *Нишки либерали у југословенској политичкој збиљи*. Ниш: Градина, 1993.
- Laušević, Savo. „Образовање и друштвима контроле“. *Sociološka luča* VIII, 1 (2014): 18–26.
- Мршевић, Зорица. „Друштвене науке у промењеном свету“. *Политика*, 2. новембар 2017: 8.
- Синани, Данијел. „Недемократски режими презиру интелектуалну елиту“. *НИН* 3677 (2021): 26–29.
- Симеуновић, Драган. „Друштвене и хуманистичке науке између оспоравања и нове улоге у савремености“. *Српска политичка мисао* 24, 4 (2017): 13–23.
- Стојановић, Мирољуб М. „Како смо отварали Групу за српски језик и књижевност“. У *20 година књиге у Нишу (Прилози и прикази)*, приредиле Милунка Митић и Јордана Марковић. Ниш: Огранак Вукове задужбине у Нишу 2008.
- Тодоровић, Драган, прир. *Бити социолог: споменица Драгољуба Б. Ђорђевића*. Нови Сад, Ниш: Прометеј, Машински факултет, 2019а.
- Тодоровић, Драган. „Разговор Драгана Тодоровића са Драгољубом Б. Ђорђевићем“. У *Бити социолог: споменица Драгољуба Б. Ђорђевића*, 7–41. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет, 2019б.
- Тодоровић, Драган, прир. *Корен и крила. Монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу*. Ниш: Филозофски факултет, 2021.
- Флибјерг, Бент. *Шта могу друштвене науке? Разлози неуспеха и стратегије за будућност*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Шушњић, Ђуро. *Отпори критичком мишљењу: идеје за социологију идеја*. Београд: Вук Караџић, 1971.
- Шушњић, Ђуро. *Рибари људских душа*. Београд: „Младост“, 1976.
- Шушњић, Ђуро. *Цветови и тла – огледи о улогама идеја у животу*. Београд: „Младост“, 1982.

Ако универзитет служи науци и ако наука има смисла захваљујући томе што припада једном обухватном духовном животу, онда је тај духовни живот истинско кретање на универзитету.

Карл Јасперс
(Karl Jaspers)

Ово није књига за лицемера, лажне моралисте, досадне „мудраце“ мозгова заувек заливених јаловошћу. Грубо је и ситрасно ово мишиво. Као живот.

Сања Домазет

САДРЖАЈ

РЕЧ УНАПРЕД	7
--------------------------	---

УВОДНА РЕЧ	9
-------------------------	---

СЕЋАЊА

ДЕКАНИ ГОВОРЕ

Љубиша Митровић

РАСКРШЋА, ДОМЕТИ И РАЗВОЈНИ ИЗАЗОВИ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА	15
---	----

Драган Жунџић

ДА ЧУЈЕМО ШТА КАЖЕ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ	27
--	----

Горан Максимовић

ВИЗИЈА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА	37
------------------------------------	----

ПРОФЕСОРИ ГОВОРЕ

Ђуро Шушњић

ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ	51
-------------------------	----

Сретен Петровић

ГОДИНЕ КОЈЕ СУ МЕ ДОДАТНО МОТИВИСАЛЕ	59
--	----

Сергеј Флере

ДЕТЕ „СРПСКОГ ЛИБЕРАЛИЗМА“	73
----------------------------------	----

Недељко Богдановић

СРБИСТИКА – СТУДИЈЕ КОЈЕ СЕ ВОЛЕ	81
--	----

Владимир Нешић

ДА СЕ ДЕПАРТМАНИ РАЗВИЈАЈУ БЕЗ ПРЕКИДА	111
--	-----

Драгана Машовић

КА НАУКУ О ЗАЈЕДНИЧКОМ ЖИВОТУ	117
-------------------------------------	-----

Драгољуб Б. Ћорђевић

СОЦИОЛОГИЈА НИЈЕ ПРОПАЛО ПРЕДУЗЕЋЕ	129
--	-----

СЛУЖБЕНИЦИ ГОВОРЕ

Љубица Петровић БОЉИХ СЕ НЕ ТРЕБА ПЛАШИТИ.....	145
Милена Ђорђевић ОБАВЉАТИ СВОЈ ПОСАО БЕЗ ОДЛАГАЊА	149
Душанка Војиновић БУДИТЕ ЉУБАЗНИ И НАСМЕЈАНИ	155
Биљана Јовановић ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ СЕ МОРА ВОЛЕТИ	161

ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ

Драган Тодоровић ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ	169
---	-----

ПРИЛОЗИ

ФОТОГРАФИЈЕ

Почеци	183
Ударнички се радило	191
... да би се постигли резултати	207
... али се и путовало	219
... и славило	225
СПИСАК ЗАПОСЛЕНИХ	233
СПИСАК ИМЕНА	253
ЛИТЕРАТУРА	261

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

378.6:1(497.11)“1971/2021“

КОРЕН и крила : монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу / приредио Драган Тодоровић. - Ниш : Филозофски факултет, 2021 (Ниш : Scero Print). - 262 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 500. - Стр. 7-8: Реч унапред / Наталија Јовановић. - Стр. 9-10: Уводна реч / Драган Тодоровић. - Прилози: стр. 182-231. - Регистар. - Библиографија: стр. 261-262.

ISBN 978-86-7379-571-3

1. Тодоровић, Драган, 1971- [приређивач, сакупљач] [аутор додатног текста]

а) Филозофски факултет (Ниш) -- 1971-2021

COBISS.SR-ID 46711561

